CARLOS FUENTES

ARTEMIO CRUZ'UN ÖLÜMÜ

ROMAN

TÜRKÇESİ
SEÇKİN SELVİ

Carlos Fuentes

ARTEMIO CRUZ'UN ÖLÜMÜ

CARLOS FUENTES'İN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

KOCA GRINGO / *roman*
KENDİM VE ÖTEKİLER / *deneme*
INEZ'İN SEZGİSİ / *roman*
LAURA DIAZ'LI YILLAR / *roman*
YANIK SULAR / *öykü*
SEFER / *roman*
DIANA / *roman*
CAM SINIR / *roman*
DERİ DEĞİŞTİRMEK / *roman*
KÖRLERİN ŞARKISI / *öykü*

Carlos Fuentes, 1928 yılında doğdu. Amerika Birleşik Devletleri'nde Columbia, Harvard, Princeton ve başka üniversitelerde ders verdi, çok sayıda deneme ve senaryo yazdı. Bir süre Meksika'nın Fransa Büyükelçiliği'ni yaptı. Fuentes'in romanları arasında en önemlilerinden olan *Terra Nostra* Venezüella'da Romulo Gallegos Ödülü'nü kazandı. 1987 yılında, İspanyol dilinde yazan yazarlara verilen en büyük ödül olan Cervantes Ödülü'ne değer bulundu. Fuentes'in öteki kitapları arasında *Yanık Sular, Koca Gringo, Deri Değiştirmek, Artemio Cruz'un Ölümü* vardır.

Seçkin Selvi, Üsküdar Amerikan Koleji'ni bitirdikten sonra öğrenimini Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde sürdürdü. Meslek yaşamını çevirmenlik, gazetecilik ve tiyatro eleştirmenliği dallarındaki paralel çalışmalarıyla yürüttü. 1971-1980 yılları arasında Tiyatro 70 dergisini, 1981-1982'de Edebiyat 81 dergisini çıkardı ve genel yayın yönetmenliğini üstlendi. 1982-1993 döneminde Günaydın ve Sabah gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. 1986 yılından bu yana Milliyet Sanat Dergisi'nde tiyatro eleştirileri yazıyor. Müjdat Gezen Sanat Merkezi'nde dört yıl tiyatro eleştirisi dersi verdi. Halen Yeditepe Üniversitesi Tiyatro Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak eleştiri dersi veriyor. 1957 yılında başlayan çevirmenlik alanında tiyatro, felsefe ve edebiyat dallarında 132 yapıt çevirdi. 16 yıl da bir halkla ilişkiler ajansında genel müdür olarak görev yaptı. Şimdi Can Yayınları'nda editör olarak çalışıyor.

Kuzey Amerika'nın gerçek sesi,
Latin Amerika mücadelesindeki dost ve yoldaş
C. WRIGHT MILLS'e

Ölümü önceden tasarlamak,
Özgürlüğü önceden
Tasarlamaktır.

MONTAIGNE, *Denemeler*

Buzdan beşikte sallanarak
Dünya yüzüne çıkanlar
Ve mezarlar yoluyla geri dönenler
Senin ne olduğunu görüyorlar...

CALDERON, *Büyük Dünya Tiyatrosu*

Ne yapabileceğimi ben, sadece ben bilirim. Başkaları için
İse ancak bir belki'yim.

STENDHAL, *Kırmızı ve Siyah*

... kendimden ve Ondan ve üçümüzden, hep üçümüzden!

GOROSTIZA, *Sonsuz Ölüm*

Yaşam ucuzdur, yaşam bedava...

Meksika Halk Türküsü

Uyanıyorum... o soğuk şeyin kamışıma değmesi uyandırıyor beni. İnsanın gün gelip farkına varmadan işeyebileceğini bilmezdim. Gözlerimi kapalı tutuyorum. Yanıbaşımdaki sesler bile duyulmuyor; gözümü açsam duyar mıydım acaba? Ama gözkapaklarım ağır, kurşun gibi ve dilim paslı ve kulaklarımda demir çekiçler gümdürdüyor ve soluğumda bir şey, bir şey, kararmış gümüş gibi bir şey; maden, her şey maden; ya da madeni, aynı kapıya çıkar. Evet, farkına varmadan işiyorum; bu saatler süresinde –anlaşılan kendimi kaybetmişim– belki farkına varmadan yemek de yedim: Çünkü elimi uzatıp da istemeden telefonu yere devirdiğimde, gün yeni ağarıyordu daha, bilek damarlarımda hafiften bir vuruşla kollarım boşlukta asılı, öylece yüzükoyun kalakaldım. Şimdi uyandım, ama gözlerimi açmak istemiyorum. Oysa istesem de istemesem de, gözkapaklarımın arasından kara ışıklar ve mavi halkalar titreşimi gibi görünen bir şey burnumun dibinde yanıp yanıp sönüyor. Yüzümün kaslarını sıkıp sağ gözümü aralıyorum ve bir kadın çantasının üzerini kaplayan kare kare aynalarda suratımı görüyorum. Ben buyum, bu benim: Suratı, değişik boylardaki ayna parçacıklarında yansıyan moruk: Ben bu gözüm, bu göz ben; birikmiş öfkenin, geçmiş, unutulmuş ve hep var olan öfkenin kökleriyle çakmak çakmak bir göz; yeşil ve kapakları arasında şişmiş bir göz; kapaklar, gözkapakları, yağlı gözkapakları. Ve burun: Ben bu burunum, bu burun, geniş delikleri açılıp açılıp kapanan bu pişmiş toprak gibi burun benim işte; ve ben bu yanaklarım, yanaklar, beyaz kılların fışkırdığı elmacık kemikleri. Fışkırdığı. Surat. Surat, surat buruşturmak, yaşlılık çizgileriyle de, acı çizgileriyle de ilgi-

si olmayan surat; ağzı açık ve köpek dişleri kararmış tütünden, tütünden, tütün. Soluğumun nemi aynayı buğulandırıyor. Bir el, çantayı komodinin üzerinden kaldırıyor.

"Bakın doktor, kendine..."

"Senyor Cruz..."

"Ölürken bile bize kazık atıyor!"

Konuşmayacağım. Ağzım pas tutmuş pirinç dolu: Pas tadı dilimde. Gözlerimi aralıyorum ve kirpiklerimin arasından iki kadınla buram buram antiseptik kokan doktoru görüyorum; gömleğimin içinde göğsümü yoklayan terli elinden soluk kesici bir alkol kokusu yükseliyor. Eli itmeye çalışıyorum.

"Hadi Senyor Cruz, hadi..."

Hayır, hayır, açmayacağım işte ağzımı; daha doğrusu aynada görünen o dudaksız ağız çizgisini açmayacağım. Örtü karnıma kadar geliyor. Midem... ah! Ve bacaklarım, apış aramda o soğuk şeyle iki yana açılmış duruyor ve bileklerimde tık-tık-tık atan ve daha önce... daha önce, başka zamanlar, sinemada çok uzun süre oturduktan sonra duyduğum o belli belirsiz nabız vuruşuyla göğsüm hâlâ uykuda: Dolaşım bozukluğu, işte o kadar, hepsi bu. Daha kötü bir şey değil. Daha ciddi bir şey değil. Sadece dolaşım bozukluğu. İnsan, bedenini düşünmek zorunda kalıyor. Oysa bedenini düşünmek, insanı yoruyor. Kendi bedenini, yani olduğu olacağı bir tek bedenini. Yorucu. Düşünme. Bedeninin orada olması yeter: Düşünüyorum, tanık oluyorum: Ben – bedenim, ben. Dayanan beden. Sinir uçlarında ve pul pul soyulan deride ve hücrelerde ve küreciklerde çözülen, bırakan, giden beden; üzerinde bu doktorun parmaklarını dolaştırdığı, benim bedenim. Korku. İnsanın kendi bedenini düşündüğü zaman duyduğu korkuyu duyuyorum. Ya suratım? Teresa'nın çantası gitti, çekti aldı; aynadaki görüntümü anımsamaya çalışıyorum: Simetrik olmayan ayna parçalarına bölünmüş surat, gözün biri ötekinden kopmuş, gitmiş kulağın yanına yapışmış: Yanıp sönen üç aynaya bölünmüş bir surat. Alnımdan ter süzülüyor. Yeniden gözlerimi yumuyorum ve suratımın ve bedenimin bana geri verilmesini ri-

ca ediyorum, yalvarıp yakarıyorum. Yalvarıyorum, ama beni okşayan eli duyuyorum ve bundan kaçmak istiyorum, ama o gücüm yok.

"Biraz düzeldin mi?"

Bakıyorum ona. Catalina'ya bakmıyorum da, daha öteye, elinde gazeteyle büyük koltukta oturan Teresa'ya bakıyorum. Benim gazetem, hiç kuşkum yok. Oturan da Teresa olmasına Teresa da, yüzünü gazetenin arkasında gizlemiş.

"Pencereyi aç."

"Hayır. Üşütürsün de daha kötüleşirsin."

"Varma üzerine anne. Niyetinin ne olduğunu görmüyor musun?"

Aaaa! Günlük kokusu alıyorum. Aaa! Kapıdan mırıltı geliyor. Elinde kutsal su, cüppesinin kara eteklerini ve günlük kokusunu savurarak bir vaiz katılığında benimle vedalaşmak üzere içeri giriyor. Demek: Tongaya bastılar.

"Padilla gelmedi mi hâlâ!"

"Geldi. Dışarıda bekliyor."

"İçeriye al."

"Ama pe..."

"Önce Padilla'yı çağır."

Ah Padilla. Yaklaş yanıma. Teybi getirdin mi? İşini bilseydin, o teybi her akşam Coyoacan'daki eve getirdiğin gibi bugün de buraya getirirdin. Asıl bugün getirmen gerekirdi, her şeyin eskisi gibi sürüp gittiğine beni inandırman gerekirdi. Günlük düzeni bozma Padilla. Aaa, yanıbaşıma geldin şimdi. Ve karılar bundan hiç hoşnut değiller.

"Yaklaş çocuğum, yaklaş ki seni tanıyabilsin. Adını söyle."

"Ben... ben Gloria'yım."

Yüzünü biraz daha iyi seçebilsem. Kızın yüzündeki anlatımı bir görebilsem. Ölü ten kokusunu duymuş olmalı; içine göçmüş göğsümü, taraz taraz olmuş kır sakalımı, burnumdan akan sümüğü gördü, bunlar...

Kızı yanımdan uzaklaştırdılar.

Doktor nabzımı sayıyordu.

"Meslektaşlarımla konsültasyon yapmam gerek."

Catalina'nın eli elime değiyor. Ne boşuna bir okşama bu. İyice seçemiyorum onu, ama gözlerimi onunkilere dikmeye çabalıyorum. İşte, gördüm şimdi. Buz gibi soğuk elini tutuyorum.

"O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin karşı yakasına sürdük."

"Ne diyorsun sen? Konuşma. Kendini yorma. Dediklerini anlayamıyorum."

"Yine oraya dönmek isterdim Catalina. Ama artık boşuna."

Evet, papaz yanıma diz çöküyor. Padilla teybi fişe takarken, papaz da mırıldanıyor. Sesimi duyuyorum, kendi sözlerimi. *Ay,* diye inliyorum. *Ay,* diye haykırıyorum, *Ay,* kurtuldum! Kapıda iki doktor görünüyor. Kurtuldum. Regina, içim sızlıyor. İçim sızlıyor, Regina, içimin sızladığını keşfediyorum. Regina, asker: Canım yanıyor, kucakla beni. Buz gibi, upuzun bir hançer sapladılar mideme. Biri de, bir başkası da bağırsaklarıma sipsivri çivi batırıyor. Günlük kokusunu duyuyorum, usandım artık. Ne isterlerse yapsınlar, ses çıkarmayacağım; ben inim inim inlerken tutup kaldırsınlar beni. Hiçbirinize can borcum yok. Dayanamıyorum, dayanamıyorum, ben seçmedim bunu, ayaklarım buz gibi, sancıdan iki büklüm oluyorum, bu ölü tırnakları, bu morarmış tırnakları istemem ben. Ama aaah, aaaah, kurtuldum. Dün ne yapmıştım? Dün yaptıklarımı düşünecek olursam, şimdi olanları düşünmem. Bu parlak bir buluş. Çok parlak: Dünü düşün. Düşünemeyecek kadar aklın başından gitmedi, düşünemeyecek kadar acı çekmiyorsun, düşünebilirsin dünü, dünü, dünü. Dün Artemio Cruz, Hermosillo'dan Mexico City'ye döndü. Evet: dün Artemio Cruz... hastalanmadan önce, dün Artemio Cruz... hayır, hastalanmadı, yoo hayır, Artemio Cruz... hayır, hastalanmadı, yoo hayır, Artemio Cruz hastalanmadı. Hayır, bir başkası, bambaşka biri, hasta yatağının başucunda ayna olan biri, bir başkasının yatağı. Artemio Cruz, onun ikizi. Artemio Cruz, hasta, yaşamıyor. Hayır, yaşıyor! Artemio Cruz bir zamanlar yaşadı. Birkaç yıl duya duya yaşadı. Duya duya; doya doya değil. Hayır, birkaç gü-

nü kaynaştı yaşamla. Gözü kamaştı değil, günü kaynaştı. İkizi, Artemio Cruz, tıpkısı. Ölmeden önce yalnızca birkaç gün yaşamış olan Artemio Cruz dün, dün Artemio Cruz, ki bir zamanlar... o benim işte, ve dün.

Dün, her zamanki işleri yaptın, herhangi bir gün gibi. Bunları anımsamaya değer mi değmez mi, bilmiyorsun. Yatak odasının loşluğunda uzanmış yatarken, olup bitenleri değil de olacakları anımsamayı yeğlerdin. Gözlerin yarı karanlıkta geriye değil, ileriye bakmayı yeğlerdi, geçmişi önceden görmeyi bilmiyorlar. Evet: dün uçakla Hermosillo'dan döneceksin. Dün, 9 Nisan 1959'da, Compania Mexicana de Aviación hava şirketinin günlük seferi ile, Sonora'nın başkentini ve cehennemi sıcağını sabahın saat tam dokuz elli beşinde gerilerde bırakıp, akşamüstü tam dört otuzda Mexico City'ye varacaksın. Dört motorlu uçaktaki geriye kaykılmış koltuğundan aşağıya, bir dizi kerpiç duvarla galvanize saç damlardan oluşmuş yamyassı, kurşuni bir kente bakacaksın. Hostes, selofan kâğıda sarılı bir çiklet uzatacak sana ve bunu anımsayacaksın, çünkü kız güzel olacak ve yaşın seni bazı şeyleri yapmaya değil de, ancak düşlemeye mahkûm etse de (bu sözler doğru değil: elinden gelen yalnızca düşlemek bile olsa, kendini hiçbir zaman "mahkûm" hissetmeyeceksin) güzel vücutlu birini gördün mü bakmadan edemeyeceksin. Uçak, Meksika Vadisi'ne girerken, kendini havada tutma gücünü yitirmişçesine birden düşüverdiği anda, ışıklı tabelada SİGARALARINIZI SÖNDÜRÜN, KEMERLERİNİZİ BAĞLAYIN – sözleri yanmış olacak. Ve sonra uçak birden sağa dalınca, paltolar, ceketler, çıkınlar, çantalar aşağı devrilecek ve hep bir ağızdan bir avaz, sağ dış motordan alevlerin yükselmesiyle başlayan tekmelemeyle yarıda kesilen bir çığlık duyulacak ve herkes yeniden haykıracak ve yalnızca sen sessiz, sakin, kıpırtısız oturacak, yolcuları yatıştırmak için oradan oraya seyirten hostesin bacaklarına bakacaksın. Motorun içindeki yangın söndürücüler çalışacak ve uçak olaysız iniş yapacak ve hiç kimse yal-

nızca senin, yetmiş bir yaşında yaşlı bir adam olan senin, soğukkanlılığını yitirmediğini fark etmeyecek. Kimseye belli etmeden kendinle övüneceksin. Yaşamın boyunca o kadar çok korkaklık ettikten sonra, artık cesaretin kolay geldiğini düşünecek ve gülümseyeceksin ve kendi kendine diyeceksin ki: Hayır, hayır, paradoks değil bu; bu gerçek bu, hemen hemen evrensel bir gerçek.

Hükümet yetkililerinden birkaç beyefendi zorluk çıkarmakta kararlı oldukları için, Sonora'ya arabayla –1959 Volvo, Federal Bölge plakası 712– gitmiş olacaksın. O uzun yolculuğa bu yüzden böyle apar topar çıkmış, durumu yeniden sağlama bağlamak, daha önce satın alınmış ve parası trink ödenmiş lisans haklarını yeniden güvenceye bağlamak için yollara düşmüş olacaksın: Evet, satın alınmış, şatafatlı sözlerle kendini kandırmayacağın için düpedüz satın alınmış ve beyefendiler yeniden inandırılacaklar, yeniden kandırılacaklar, yeniden satın alanacaklar, yani yine şatafatsız bir sözle rüşvetlerini, Sonora ve Sinaloa'dan Federal Bölge'ye balık taşıyan teknecilerden toplanan harç adı altında rüşvetlerini alacaklar: Her denetçiye yüzde on ve yol boyunca zincirleme uzanan para yedirme zorunluluğu yüzünden balıklar başkente akıl almaz bir pahada varacaklar, ama sen "lisans payı" olarak balık değerinin yirmi katını kazanacaksın. Olup bitenler, sahibi olduğun gazetede sansasyonel bir manşet için elverişli malzeme gibi görünse de, çevrilen bu ufak dolabı düşününce keyifleneceksin. Şimdi bunu düşünmenin, zamanı boşa harcamak olduğunu söylüyorsun kendi kendine. Ama yine de diretecek, yine de düşüneceksin, çünkü düşünmek istemediğin, bir başka şey düşünerek unutmak istediğin şeyler var ve hepsinden çok da kendini, şu anda kendin diye karşına çıkan adamı unutmak istiyorsun. Kendini aklayacaksın. Kendini bulamıyorsun. Ama kendinle karşılaşacaksın. Seni eve baygın götürecekler. Büronda yığılıp kalacaksın; doktor gelecek ve birkaç saat geçmeden herhangi bir bulguya varamayacağını söyleyecek; başka doktorlar gelecek; onlar da hiçbir şey bilmeyecekler, hiçbir şey anlamayacaklar, bir alay çetrefil söz sıralayacaklar. Ve

sen, buruşmuş, boş bir şarap tulumu gibi kendi hayalinin hayali olup çıkacaksın. Çenen titreyecek. Ağzında, koltuk altlarında pis bir koku olacak ve hepsinden çok da apış aran kokacak. Ve tıraş yüzü, banyo yüzü görmeden, bir ter taneleri koleksiyonu halinde, bir gergin sinirler ve bilinçsiz fizyolojik fonksiyonlar kalıntısı halinde köşeye atılıp kalacaksın. Yine de, dün olacakları anımsamakta direteceksin.

Polis, Caballito alanındaki bir gösteriyi az önce dağıttığı için, dört yanı göz yaşartıcı gaz dolu bir kenti boydan boya geçip havaalanından bürona gideceksin. Genel yayın yönetmeninle buluşacak ve birinci sayfa manşetlerini, köşe yazılarını, karikatürleri tartışacak ve keyifleneceksin. Yankee ortağın seni görmeye gelecek, sendikalarda temizlik yapmak için girişilen bu sözümona "reform" hareketlerindeki belirgin tehlikeyi ona açıklayacaksın. Sonra sağ kolun, müdürün Padilla, bürona gelecek ve yerlilerin kışkırtıcı eylemleri sürdürdüğünü haber verecek ve sen de Padilla kanalıyda, *ejido*[1] yöneticisinin kulağını bükeceksin, adamlarına çekidüzen vermesini, kendisine bunun için para verdiğini söyleyeceksin. Dün sabah çok çalışacaksın. Latin Amerika'nın bellibaşlı hayır kurumlarından birinin temsilcisi, seni arayacak, gazetene yaptıkları yardımı artırsın diye kandıracaksın adamı. Dedikodu yazarına telefon edip, Sonora'daki çıkarlarını çomaklayan Couto'nun eteklerini tutuşturacak bir bomba haber patlatmasını söyleyeceksin. Amma çok iş yapacaksın! Ve sonra, Padilla ile baş başa verip pek eğlenceli bir iş olan hesapları gözden geçireceksin. Ticari şebekenin gidişatını ve karşılıklı bağlantılarını gösteren bir grafik, odanın bir duvarını boydan boya kaplıyor: Mexico City'deki gazete, oradaki ve Pueblo'daki, Guadalaraja'daki, Monterrey'deki, Culiacán'daki, Hermosillo'daki, Guaymas' taki ve Acapulco'daki gayrimenkuller, Jaltipan'daki kükürt yatakları, Hidalgo'daki madenler, Tarahumara'daki kereste imtiyazları. Oteller zinciri, borsa oyunları, demiryoluna kredi açmak üzere kurulan şirketin yönetimi, Kuzey Amerika şirketlerinin yasal temsilciliği, banka müdürlükleri, ithal

---

[1] Sınırları belirli kamu toprakları (Çiftlik, otlak, park vb.). (Ç.N.)

malları –boya, çelik, deterjan– ve duvarda yer almayan bir ufak madde: Zürih, Londra ve New York bankalarında yatan on beş milyon dolar. Evet, doktorunun uyarılarına karşın bir sigara tellendireceksin ve servetini nasıl gıdım gıdım yaptığını Padilla'ya silbaştan anlatacaksın: Devrimden hemen sonra Pueblo'daki köylülere verilen kısa vadeli, yüksek faizli borçlar; parlak geleceğini önceden kestirdiğin Pueblo kenti dolaylarındaki toprakların kapatılması; ardı ardına başa geçen her cumhurbaşkanının işe dostça parmak atması sayesinde Mexico City'de yeniden dağıtıma tabi tutulan dönümlerce toprak; günlük gazete; maden hisselerinin alınması; işi yasalara uydurmak için perde önünde senin göründüğün Meksika – ABD ortak girişimlerinin kuruluşu; Kuzey Amerikalı yatırımcıların güvenilir dostu, New York ve Chicago ile Meksika hükümeti arasında aracı; borsa fiyatlarının senin çıkarına dönük biçimde ayarlanması, satın almak ve satmak ve her seferinde kazanç sağlamak; Başkan Alemán'ın altın yılları ve son sağladığın destekle güçlenmen; ülkenin iç kesimlerinde yeni kentler kurulması projesine bağlı olarak köylülerin elinden alınan *ejido* tarım alanlarının ele geçirilmesi; kereste imtiyazları. Padilla'dan yeniden kibrit isteyip, evet diye göğüs geçireceksin, güzelim yirmi yıl, kalkınmayla, sınıflar arasında barış ve işbirliğiyle dolu yıllar; Lázaro Cárdenas'ın halkın kafasını bulandıran demagojisinden sonraki yirmi yıllık ilerleme dönemi; sözden anlar, söz dinler işçi önderlerinin başta olduğu yirmi yıl; grevlerin kırılmasıyla, endüstrinin kollanmasıyla geçen yirmi yıl. Ve şimdi sen elini midene, kırlaşmış kestane rengi saçlarına, yağlı suratına götüreceksin ve tüm sesler birden kahkahalar atarak senin duyma menzilinin dışına kaçarken masanın camında kendini, hasta ikizinin hayalini göreceksin ve insanların teri bir girdap olup çevreni kuşatacak ve gövdeleri soluğunu kesecek ve kendinden geçeceksin. Camdaki ikiz, ötekinin yanma, sen olan ötekinin, kendini kaybedip döner sandalye ile çelik masanın arasına yuvarlanan yetmiş bir yaşındaki ihtiyarın yanına gidecek ve kendini burada bulacaksın ve yaşamındaki hangi olaylar bi-

yografine geçecek ya da hangisi saklanıp hasıraltı edilecek, bilmeyeceksin; bilmeyeceksin. Birtakım bayağı gerçekler ve aşağılık olaylar var ve alacak ya da verecek hanesine bunların işlettiği ilk insan sen olmayacaksın; üstelik yaşamın keyfini çıkarmış olacaksın ve bunu unutmayacaksın, başka şeyleri, başka günleri anımsasan da bunu unutmayacaksın, o günleri anımsamak zorunda kalacaksın. Yakın ya da uzak geçmişteki günler, bir köşede unutulmaya bırakılmış ya da anımsanarak zorla öne çıkarılmış günler, çarpışma ve çarpışıp geri çekilme günleri, kaçamak sevda günleri, özgürlük günleri, kin, yenilgi, irade günleri, tanımlamak için bulabileceğin tüm sözlerden daha çok sayıdaki geçmiş ve gelecek günler: Kaderin, bir tazı gibi koklaya koklaya peşine düşeceği ve seni bulup korkutacağı, bin bir söz bin bir tavırla seni sarıp sarmalayacağı günler: Bedeninin emip sindirdiği, ruh denilen o elle tutulup gözle görülmez şeye kopmaz bağlarla bağlı, karmaşık, somut, yağlı, etli canlı, gözle görülür varlığın: Dalından yeni kopmuş ayva tutkusu, tırnak uzatmak merakı, dökülen saçların getirdiği can sıkıntısı, güneşi ve çölü görünce hüzünlenmek, kirli tabak görmeye dayanamamak, tropikal nehirlerin uyandırdığı şaşkınlık, kılıçtan ve dinamitten korkmak, yeni havalandırılmış çarşafların yok oluşu, yağız atların gençliği, terk edilmiş kıyıların yaşlılığı, yabancı pullu zarflarla tanışmak, tütsülenmiş günlük kokusundan iğrenmek, nikotin illeti, kırmızı toprakların sancısı, bir akşamüstü avlusunun cana yakınlığı, tüm maddenin özü ve tüm ruhların aslı; iki yarıyı birbirinden ayıran belleğin keskin kenarı; iki yarıyı yeniden birbirine kaynatan, birleştiren, eriten, iki yarıyı izleyip bulan yaşamın birleştirici gücü; bugün yeniden bütünleşecek olan ikiye bölünmüş meyve ve geride bıraktığın yarıyı anımsayacaksın; kader karşına dikilecek ve esneyip genişleyeceksin; artık anımsamak zorunda kalmayacaksın ve esneyeceksin; olaylar ve duygular, açık seçik ve birbirinden bağımsız olarak ortaya serilecek, geçtiğin uzun yol boyunca köklerinden kırılıp devrilecekler; orada, gerilerde, bir bahçe vardı – bir dönebilsen oraya, sonunda onu yeniden bula-

bilsen; ama esneyeceksin; sen hep sağlam tahtaya bastın, esneyeceksin ve işte bahçedesin, ama solgun yapraklar meyve vermiyor, tozlu olup su akıtmıyor; esneyeceksin; günler hem bambaşka hem aynı, hem geçmiş hem bugün olacak, çok geçmeden günler gereklililiklerini, zorunluluklarını ve dehşetlerini unutacaklar ve sen esneyeceksin; gözlerini açacaksın ve yapmacık kaygılar içindeki iki kadını göreceksin; adlarını fısıldayacaksın: Catalina, Teresa; gerçek duyuları olan hainlik ve saldırganlığı gizlemekten vazgeçmeyecekler, sinirli hoşnutsuzlukları şimdi zorunlu olarak bir kaygı, sevgi ve üzüntü maskesine dönüşmüş olacak; hastalığının ve doktorların varlığının onlara kabul ettirdiği ölümün ilk belirtisi bu maske olacak; esneyeceksin. Gözlerini kapatacak ve esneyeceksin. Sen, o, Artemio Cruz, görmeksizin günlerine güvenecek olan sen.

1941: 6 Temmuz

Arabayla bürosuna gidiyordu. Arabayı şoför kullanıyordu, kendisi de sabah gazetesini okuyordu, ama tam o anda şöyle bir başını kaldırdı ve dükkâna giren iki kadını gördü. Onlara baktı, gözlerini kıstı ve sonra araba yürüyüp gitti, o da Rommel ile Montgomery'nin resimlerine bakarak Sidi Barrani ve El Alamein'den verilen haberleri okumasını sürdürdü. Şoför güneşin sıcağında kan ter içinde kalmıştı ve radyoyu da açamıyordu. Kendisi ise arkada oturmuş, Afrika'da savaş başlayınca Kolombiyalı kahve üreticileriyle ortaklık kurmakta çok isabetli davrandığını düşünüyordu ve iki kadın dükkâna girdiler ve satıcı kız, dükkân sahibine haber verinceye kadar buyurup oturmalarını söyledi (çünkü bu ana kızın kim olduklarını biliyordu ve onlar kapıdan girdikleri anda patrona haber uçurmak için emir almıştı); satıcı kız halıların üzerinde sessizce yürüyerek, yeşil maroken masaya yayılmış davetiyelerin adreslerini yazmakta olan patronun odasına gitti ve kız odaya girip de Senyora ile kerimelerinin içerde olduklarını söyleyince, dükkânın patro-

nu kadın, gümüş zincire bağlı gözlüklerini boynundan aşağı bırakıverdi, içini çekti ve "Aaa evet, aa evet... artık gün yaklaşıyor," dedi ve haber verdiği için kıza teşekkür etti, çividi eflatun saçlarını eliyle düzeltti, dudaklarını büzdü, mentollü sigarasını söndürdü ve salondaki iki kadın oturmuşlardı ve patron görününceye kadar ağızlarını açıp tek söz etmediler; patron girince, görünüşe pek önem veren anne hanım, hiç başlamamış bir konuşmayı sürdürüyormuş gibi yaparak, yüksek sesle, şu çok daha güzel gibi geldi bana, dedi. Sen ne düşünürsün bilmem, ama ben olsam şunu seçerdim. Gerçekten, çok güzel. Kendine değil de o anda kapıdan giren kişiye yönelik bu tür konuşmalara alışık olan kız, başını salladı ve patron, kızın elini sıktı, ama annesinin elini sıkmadı –çünkü annehanım elini uzatmadı– ve patron onları bir kulaktan ötekine yayılan gülümseyişi ve çividi eflatun kafasının eğilişiyle selamladı. Kerime hanım, patron da kanepeye sıkışabilsin diye biraz sağa kayacak gibi oldu, ama annehanım, parmağını hafifçe sallayarak bir bakışıyla durdurdu onu ve kız ayakta dikilip kalan ve onlara bir şeyde karar kılıp kılmadıklarını soran çividi eflatun saçlı kadına halden anlar bir bakışla baktı. Annehanım hayır, dedi; henüz kararsızdılar ve bu nedenle giysileri bir kez daha görmek istiyorlardı... bu seçime o kadar çok şey bağlıydı ki, her şey her şey, bütün ayrıntılar, yani çiçeklerin rengi, nedimelerin giysileri, her şey, ama size zahmet verdiğim için üzgünüm. İstiyorum ki...

"Rica ederim Senyora. Size hizmet bize sevinç verir."

"Evet, kesinlikle emin olmak istiyoruz."

"Pek tabii."

"Bir yanlışlık yapmak istemiyoruz, sonra son anda..."

"Haklısınız. Ağırdan alarak ve düşünüp taşınarak seçmek akıllıca olur, böylelikle sonradan..."

"Evet. İçimiz rahat etsin istiyoruz."

"Ben gidip kızlara hazırlanmalarını söyleyeyim."

Yalnız kaldılar ve kerime hanım bacaklarını uzattı, annehanım gözlerini dehşetle açıp parmaklarının hepsini birden salladı, çünkü kızın jartiyeri görünüyordu ve aynı za-

manda sol çorabına biraz tükürük sürmesini işaret etti; kerime hanım baktı, ipek çorabın kaçtığı yeri buldu, işaret parmağını ağzına götürüp ıslattı ve kaçık yere sürdü. Yeniden bacaklarını uzatarak gerindi, senyora eline dokununca, biraz uykum var, diye açıkladı ve hiç konuşmaksızın gül işlemeli minderlerin üstünde oturmaya devam ettiler, ta ki kız acıktığını söyleyene kadar, annesi de, buradan çıktıktan sonra Sanborn'a gidip kahvaltı ederiz, dedi; gerçi son zamanlarda kilo aldığı için kendisi yemeyecekti, ama kızın şimdilik böyle bir derdi yoktu.

"Yok mu?"

"Yok ya, seninki daha genç kız vücudu. Ama sonra kolla kendini. Bizim ailede gençken hepimizin vücudu güzeldir, ama kırkı geçtikten sonra..."

"Sen yine iyi idare ediyorsun."

"Ne dersem karşı çıkacaksın, hep böyle yaparsın zaten, ille benim dediğime karşı çıkacaksın. Üstelik..."

"Bu sabah aç kurt gibi uyandım, bir güzel kahvaltı ettim."

"Şimdilik dert etmene gerek yok. Ama daha sonra, kendini kollamalısın."

"Çocuk doğurmak şişmanlatır mı?"

"Hayır, sorun bu değil, gerçekten değil. Alt yanı on gün sıkı perhiz yaptın mı, eskisi gibi olursun. Sorun kırkından sonra başlıyor."

İçerde, iki mankeni hazırlayan dükkân sahibi ağız dolusu toplu iğneyle çömeldi ve ellerini sinirli sinirli oynatarak, bu kadar kısa bacaklı oldukları için kızlara çıkıştı, böyle yerden bitme bacaklarla modaya uygun hanımefendiler gibi nasıl çarpıcı olabilirlerdi ki! Jimnastik yapmaları gerektiğini söyledi, tenis, binicilik ve insan soyunun gelişmesine yarayan bütün öteki sporları yapmalıydılar ve mankenler ona sinirli göründüğünü söylediler, o da evet dedi, şu iki kadın gerçekten sinir bozuyordu, senyora lutfedip de kimseye elini uzatmazdı ve kerime hanım da daha sıcak davranmakla birlikte, sanki orada başka kimse yokmuş gibi bir tavır takınırdı; neyse, sözün kısası, onları pek fazla tanımıyordu,

bu yüzden de bir şey söyleyemiyordu. Amerikalıların dediği gibi, müşteri her zaman haklıdır. Şimdi, salona gülümseyerek girmeliydiler, yapmacık da olsa gülümsemeliydiler. Hali vakti yerinde bir ailenin kızı olmasına karşın çalışmak zorunda kalmıştı ve bugünkü görgüsüz zengin kadınlara alışmıştı artık. Neyse ki, birlikte büyüdüğü arkadaşlarıyla pazar günleri buluşabiliyorlardı da, hiç değilse haftada bir gün olsun kendisinin de insan olduğunu anımsıyordu; briç oynuyorlardı; patron sözünü tamamladı, işini bitirdi, mankenlerin hazır olduğunu görünce ellerini çırptı. Ağzındaki iğneleri özenle çıkarıp, kadife iğnedenliğe sapladı.

"Armağanların verileceği gün o da gelecek mi?"

"Kim? Nişanlın mı, baban mı?"

"Babam."

"Nerden bileyim!"

Adam, turuncu kubbesi ve kalın, beyaz sütunlarıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nin geride kaldığını gördü, ama daha yukarıya, ta tepeye, elektrik kablolarının birleştiği, ayrıldığı, hareket ettiği yere bakıyordu –hayır, hareket eden kablolar değildi, kendisi gri, yumuşacık yün yastığa dayadığı başını oynatıyordu– kablolar birbirine paralel uzanıyor ya da kesişiyor ya da gerilim dağıtıcılarıyla birbirlerine bağlanıyorlardı: Venedik mimarisine uygun postanenin aşı boyalı cephesi, Banco de Mexico'nun bereket simgesi olan boynuz biçimindeki boş külahlarla şiş memelerle dolu salkımsaçak heykelleri; kahverengi fötr şapkasının ipek kurdelesini eliyle sildi ve ayağının ucuyla önündeki açılır kapanır koltuğu salladı: Sanborn'un mavi çinileri, St. Francis Manastırı'nın kararmış, taş oymalı süslemeleri. Araba, Isabella Catolica'nın köşesinde durdu, şoför kasketini çıkararak kapıyı açtı, kendisi ise şapkasını giydi, şakaklarındaki sık saçları parmaklarıyla taradı. Piyango bileti satıcıları, kundura boyacıları, başörtülü kadınlar, sümükleri üst dudaklarına bulaşmış çocuklar çevresine üşüştüler, ama o aldırmaksızın döner kapıya yürüdü, antreye girdi, aynanın önünde boyunbağını düzeltti ve o aynanın yansıttığı Madero alanına bakan ikinci bir aynada tıpatıp kendine benzeyen aynı kruva-

ze kostümü giymiş, ama görüntüsü renksiz bir adamın, çevresi dilencilerle sarılı bir adamın aynı boyunbağım, aynı nikotinden sararmış parmaklarla düzelttiğini gördü. Sonra antrede duran kendisi elini aşağı indirdiği anda, aynadaki adam da indirdi ve dönüp yürüdü. Kendisi ise, bir an şaşkınlık içinde bocalayarak asansörü aradı.

Dilencilerin uzanmış avuçları yine kadının moralini bozdu ve bir an önce dükkânın yapay serinliğine ve sabunlarla kozmetiklerin kokusuna dalabilmek için kızının omzunu tutup iteledi. Camın ardındaki güzellik müstahzarlarına bakmak için bir an bir vitrinin önünde duraladı ve camda kendisini seyrettiğini, sonra camdaki görüntüsünü aşıp, kırmızı tafta kumaş üzerine dizili duran sıra sıra şişeleri, kavanozları daha iyi seçebilmek için gözlerini kıstığını fark etti. Bir kavanoz "Teatral" marka yağsız kremle, o taftanın renginde iki dudak boyası istedi ve timsah derisi çantasının içinde beceriksizce para aradı: Şuradan bana yirmi peso buluversene. Paketini ve paranın üstünü aldı ve lokantaya girip iki kişilik bir masaya oturdular. Tehuantepec yerlileri gibi giyinmiş olan kadın garson geldi, kerime hanım cevizli çörekle portakal suyu söyledi, kendini tutamayan annehanım da erimiş tereyağı ile üzümlü çörek istedi; sonra tanıdık birileri var mı diye çevrelerine bakındılar, sonra güneş çok yakıcı olduğundan, kız sarı takımının ceketini çıkarmak için izin istedi.

Kız, "Joan Crawford," dedi. "Joan Crawford."

"Hayır, öyle denmiyor. Crow-fore. Crow-fore diyorlar."

"Crau-fore."

"Hayır değil. Crow, crow, crow. 'a' ile 'u'yu birleştirip 'o' gibi söylüyorlar. Öyle söylediklerini sanıyorum."

"Ben filmi pek beğenmedim."

"Hayır, pek iyi değildi. Ama kadın çok hoştu."

"Çok sıkıldım."

"Oysa gidelim diye tutturan sendin..."

"Güzel demişlerdi. Ama değilmiş."

"Neyse, vakit geçirdik."

"Crow-fore."

"Evet, öyle okunuyor sanıyorum. Crow-fore. Sondaki 'd' okunmuyor herhalde."

"Crow-fore."

"Evet, öyle olmalı. Yani yanılmıyorsam, öyle olmalı."

Kız, çöreklerinin üzerine bal döktü ve her iki çöreğin iyice bala bulandığı inancına varınca ufak ufak lokmalara böldü. Ağzına her lokmayı atışta, annesine gülümsüyordu. Annesi ona bakmıyordu; bir eliyle öteki elinin parmak içlerini sıvazlıyor, tırnaklarını kaldırmak istermiş gibi yukarı itiyordu ve suratlarını merak etmeden, suratlarını görmek istemeden az ilerisindeki bir çift ele bakıyordu: Adam kadının elini nasıl da usulca tutuyor, nasıl her gözeneğine dokunarak yokluyordu. Parmaklarında yüzük yoktu. İki sevgili ya da onun gibi bir şey olmalıydılar. Başını çevirip kızının tabağındaki bal yığınına bakmak istedi; ama elinde olmadan bakışları bitişik masadaki çiftin ellerine kaydı; suratlarına bakmadan duyabiliyordu da, ellerine bakmadan edemiyordu. Kızının dili dudaklarıyla damağı arasında mekik dokuyor, cevizli çöreği öğütüyordu, sonra peçeteyi kıpkırmızıya boyayarak ağzını sildi; yeniden dudağını boyamadan önce, dilinin ucuyla ağzının kıyısında çörek kırıntısı kalmış mı diye yokladı, annesinden bir lokma üzümlü kek istedi. Kahveye bayıldığı halde kahve istemediğini söyledi, çünkü kahve sinir yapıyordu ve zaten yeterince sinirliydi. Senyora hafifçe kızının eline dokundu, yapılacak pek çok işleri olduğu için artık kalkmaları gerektiğini söyledi ve hesabı ödedi ve bahşiş bıraktı ve kalktılar.

Kuzey Amerikalı, kükürt yataklarına kaynar su verilebileceğini, böylelikle kükürdün eriyeceğini ve basınçlı havayla yüzeye çıkarılabileceğini anlatıyordu. Amerikalı, yapılacak işlemi bir kez daha anlattı; bu arada hemşerisi de araştırma sonuçlarından oldukça hoşnut kaldıklarını söylüyor, havayı eliyle bölüp, elini güneş yanığı yüzünün yakınında sallayarak yineleyip duruyordu: Kükürt yatakları iyi, piritler kötü. Yataklar iyi, piritler kötü. Yataklar iyi... Kendisi ise, masasına oturmuş, parmaklarıyla cama vuruyor ve karşısındakilerin onunla İspanyolca konuştukları zaman anlamaya-

cağına inanmalarına artık alıştığı için başını sallamakla yetiniyordu. Piritler kötü. Dirseklerini masadan çekince, Kuzey Amerikalı, masanın üzerine haritayı yaydı; öteki ise, bu bölgedeki maden yataklarının yirmi birinci yüzyıla kadar kullanılabilecek ölçüde zengin olduğunu anlatıyordu. Sonuna kadar diye yineliyordu, maden yatakları tüketinceye kadar; sonuna kadar, sonuna kadar, sonuna kadar diyerek yumruğunu, jeoloğun bulgularını gösteren ufak üçgenlerin yer aldığı yeşile boyalı bölgenin üzerinden kaldırdı. Kuzey Amerikalı göz kırptı ve maun ve sedir ağaçlarından elde edilecek kerestenin de büyük gelir sağlayacağını ve Meksikalı ortakları olarak kendisinin de bu kazancın yüzde yüzünü alacağını söyledi; onlar, yani Kuzey Amerikalılar ise, sürekli yeni ağaç dikimi konusunda akıl vermenin dışında bu işe karışmayacaklardı: kereste almaya elverişli toprakların akılsızca ağaç kesimleri yüzünden beş para etmez duruma getirildiğini görmüşlerdi; buradaki insanlar ağacın para demek olduğunu bilmezler miydi kuzum? Ama bu kendi bileceği işti; kereste olsa da, olmasa da nasılsa kükürt yine vardı. Bunun üzerine kendisi masadan kalktı, gülümsedi, başparmaklarını kemerine taktı, adamlardan biri kibritine davranıp yaksın diye bekleyerek purosunu dudaklarının arasında yuvarladı ve puro yanıncaya kadar dudakları 'o' biçiminde büzüldü. Adamlardan trink iki milyon dolar istedi. Ne münasebetle diye sordular. Gerçi, topu topu üç yüz binlik yatırımına karşın kendisini Meksikalı ortakları olarak seve seve kabul edeceklerdi, ama yataklarda üretime geçilmeden önce kimsenin tek sent almayacağını da onun kabul etmesi gerekirdi. Kuzey Amerikalı jeolog, gömleğinin cebinden ufak bir güderi parçası çıkardı, gözlüklerini silmeye başladı; öteki de masayla pencere, pencereyle masa arasını arşınlıyordu; kendisi ise usul usul konuşuyor, benim koşullarım bunlar diyordu: bu yalnızca onlar adına imtiyaz alabilmek için gösterdiği çabaların karşılığıydı, bu para verilmezse imtiyaz da verilmezdi; ona şimdi verecekleri bu armağanı zamanla kat be kat çıkaracaklardı, ama kendisi olmadan, –açık seçik konuştuğu için özür diledi adamlardan– kendisi gibi bir pa-

ravana, bir perde önünde görünecek adam olmadan ne imtiyaz alabilirlerdi ne de madeni işletebilirlerdi. Zili çaldı, sekreterini çağırdı, sekreter rakamlarla dolu bir sayfayı hızlı hızlı okudu. Kuzey Amerikalılar arada bir okey diyorlardı, okey, okey, okey; gülümsedi ve Amerikalılara viski ikram etti ve onlara kükürt yataklarını isterlerse yirmi birinci yüzyıla kadar kullanabileceklerini, ama kendisini yirminci yüzyılda bir dakika bile kullanamayacaklarını anlattı ve herkes kadeh tokuşturdu ve Amerikalılar içlerinden seni gidi orospu çocuğu derlerken gülümsediler.

İki kadın kol kola, başları eğik, her vitrinin önünde durup, aman ne güzel, aman ne pahalı, şuradaki daha iyi, buna bak hele, şu ne hoş diye diye yoruluncaya kadar yürüdüler ve sonra bir kafeye gidip, piyango satıcılarının görüneceği, yerden kalkan tozların girebileceği kapıdan ve arkadaki dinlenme odalarından uzakta, iyi bir masa aradılar ve iki 'portakallı Canada Dry' söylediler ve annehanım pudriyerini çıkardı, burnunu pudraladı, pudriyerin ufak aynasında gözünün çevresinde kırışmaya başlamış iki ince çizgiyi gördü ve çat diye kapattı pudriyerin kapağını. Ufak ufak yudumlar almak üzere gazın kaçmasını bekleyerek boyalı gazozlarındaki hava kabarcıklarını seyrettiler ve kerime hanım çaktırmadan pabucunu çıkarıp uyuşmuş parmaklarını ovuşturdu ve önünde portakallı gazozuyla oturan senyora, evdeki iki ayrı, ayrı ama, ara kapıyla birbirine açılan yatak odalarını ve sabah akşam kapalı kapıyı aşıp kulağına gelen sesleri düşündü; arada bir öksürük sesi, ayakkabıların yere atılışı, komodinin üzerine bırakılan anahtarlığın şangırtısı, yağlanmamış tuvalet kapısının gıcırtısı, kimi zaman adamın uykudaki soluk alışlarını bile. Senyoranın sırtı soğuk soğuk ürperdi. Daha bu sabah ayaklarının ucuna basarak o kapının önünden geçmiş ve alçak ya da yüksek bütün bu seslerin saklı sesler olduğunu düşününce sırtı ürpermişti; bunun üzerine yatağına dönmüş, yorganına sarınmış, kestanelerin gölgesi arasından birkaç solgun ışığın titreştiği gökyüzüne dikmişti gözlerini. Fincanda kalan çayı bitirmiş ve kızı gelip de o gün çok işleri olduğunu söyleyerek uyandı-

rıncaya kadar uyumuştu. Ve işte şimdi, parmaklarının arasında buz gibi bardağı tutarken, sabaha karşı sırtının ürperişini anımsıyordu.

Adam, döner koltuğunda yayları esnetinceye kadar yaslandı arkasına ve sekreterine sordu: Bu riski göze alacak bir banka var mıydı? Kendisine güvenecek bir Meksikalı var mıydı? Elindeki sarı kalemi sekreterinin yüzüne doğru salladı; doğru olan tek şey vardı ve sekreteri yani Padilla bunu doğrulamalıydı: Meksika'da hiçbir Allahın kulu hiçbir riske girmek istemiyordu, kendisi ise güneydeki ormanda yatan servetin yok olmasına göz yummayacaktı. Bu sondajı finanse etmeye Amerikalılardan başkası yanaşmamışsa, elinden ne gelirdi ki? Sekreter saatine baktı. Adam göğüs geçirdi ve peki dedi, peki, seni yemeğe götüreyim, birlikte yiyebilirlerdi; bildiği yeni bir yer var mıydı? Sekreter evet dedi, yeni ve çok güzel bir lokanta, kabak çiçeği, beyaz peynir ve mısır mantarından güzel pizza yapıyorlar, hemen köşeyi dönüverince. Öyleyse birlikte gidebilirlerdi yemeğe. Adam biraz yorgundu, öğleden sonra büroya dönmek istemiyordu; hem ne de olsa kutlamaları gerekliydi. Neden olmasın? Üstelik, birlikte hiç yemek yememişlerdi. Asansörde konuşmadan indiler ve Avenida Cinco de Mayo'ya doğru yürüdüler.

"Çok gençsin. Kaç yaşındasın?"

"Yirmi yedi."

"Ne zaman bitirdin okulu?"

"Üç yıl önce. Ama..."

"Ama ne?"

"Teoriyle pratik birbirinden farklı."

"Peki hoşuna gidiyor mu bu? Ne öğrettiler sana?"

"Bir dolu Marksizim. O kadar ki, tezimi bile artıdeğer üzerine hazırladım."

"İyi bir eğitim olmalı."

"Ama pratik çok başka."

"Yani, şimdi sen Marksist misin?"

"Bilmem, bütün arkadaşlarım öyleydi. Bu, herkesin geçirdiği bir dönem."

"Lokanta neredeydi?"

"Şuracıkta, köşeyi döner dönmez."
"Yürümekten hoşlanmıyorum."
"Geldik sayılır."

Kolay taşıyabilsinler diye paketleri bölüştüler ve şoförün beklemekte olduğu Güzel Sanatlar Akademisi'ne doğru ağır ağır yürüdüler. Başları öne eğikti ve vitrinlere, tepelerinde anten varmış gibi bakıyorlardı. Annehanım birden tirtir titreyerek kızının koluna yapıştı, elindeki paketlerden biri düştü; hemen önlerinde hırlaşan iki köpek vardı; köpekler hırlaya hırlaya ayrıldılar, sonra birbirlerinin üzerine atıldılar, duygusuz bir hırs ve jilet gibi dişleriyle kanatıncaya kadar birbirlerinin boyunlarını ısırdılar, iki sokak köpeği, biri erkek biri dişi iki soyu bozuk köpek. Kız yere düşen paketi aldı ve annesini park yerine götürdü. Arabaya bindiler, şoför Lomas'a mı dönmek istediklerini sordu, kız evet dedi, dalaşan köpekler annesini korkutmuştu ve senyora önemli bir şey olmadığını söyledi, yalnızca ansızın ve hemen önlerinde olduğu için ürkmüştü; öğleden sonra yeniden kente ineceklerdi, çünkü dolaşmaları gereken pek çok dükkân, almaları gereken daha pek çok şey vardı. Kız, önlerinde epey zaman olduğunu söyledi, bir aydan fazla zaman vardı, ama annehanım, göz açıp kapayana kadar zaman geçip gider dedi, üstelik baban senin düğününle ilgili işler için kılını bile kıpırdatmıyor, her şeyi bize yıkıyor. Hem sen kendini biraz daha ağıra satmayı öğrenmelisin. Dünyadaki herkesin elini sıkacak değilsin ya. Düğünün bir an önce olup bitmesini istiyorum, belki o zaman sorumluluk yaşına geldiği babamın da kafasına dank eder. Umarım öyle olur. Elli ikisine geldiğinin farkında değilmiş gibi görünüyor. İnşallah kısa zamanda çocuklarınız da olur. Her neyse, resmi nikâhta da dini törende de yanımda durup kutlamaları kabul etmek zorunda kalacak ve herkesin kendisine saygın bir orta yaşlı adam gibi davrandığını görecek. Belki o zaman aklı başına gelir. Belki.

Bir elin beni okşadığını duyuyorum ve bana dokunmasından kaçınmak istiyorum, ama gücüm yok. Ne boşuna bir

okşayış, Catalina. Nasıl da boşuna. Bana ne diyeceksin ki? Hiçbir zaman ağzına almaya yanaşmadığın sözleri sonunda bulduğunu mu sanıyorsun? Bugün mü? Nasıl da boşuna. Kıpırdatma dilini, bir açıklama yapmak lüksüne alıştırma dilini. Bak: kızından, Teresa'dan ders al. Bizim kızımız. Nasıl zorlama, nasıl anlamsız bir sahiplenme bu "bizim" sözcüğü. Teresa rol yapmıyor. Teresa'nın söyleyecek bir şeyi yok. Bak, Teresa siyah entarisini giymiş, ellerini kavuşturup oturmuş, bekliyor, oyun oynamıyor. Az önce bana duyurmadan, "İnşallah çabuk biter. Bizi küçük düşürüp rezil etmek için hasta bile olabiliyor," demiştir sana. Buna benzer bir şeyler demiş olmalı, o uzun ve tatlı uykudan uyanırken öyle bir şeyler duydum. Dün gece yapılan iğneyi, uyuşturucu iğneyi hayal meyal anımsıyorum. Sen de onun sözünü başka anlama çekmek istediğin için, "Tanrım, acı çektirme ona," diye karşılık vermiş olmalısın. Şimdiyse, benim mırıldandığım sözleri ne anlama çekmen gerektiğini bilmiyorsun.

"O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin karşı yakasına sürdük."

Ah Padilla. Biraz daha yaklaş. Teybi getirdin mi? İşini bilseydin, o teybi her akşam Coyoacán'daki eve getirdiğin gibi bugün de buraya getirirdin. Asıl bugün getirmen gerekirdi, her şeyin eskisi gibi sürüp gittiğine beni inandırman gerekirdi. Günlük düzeni bozma Padilla. Aaa, yanıbaşıma geldin şimdi. Ve karılar bundan hiç hoşnut değiller.

"Hayır, Licienciado. Buna izin veremeyiz."

"Bu yıllardır sürdürdüğümüz bir alışkanlık senyora."

"Yüzünün ne durumda olduğunu görmüyor musunuz?"

"Bir deneyeyim. Her şey hazır. Yalnız makineyi fişe takmak kaldı."

"Öyleyse sorumluluğu üstlenmeniz gerek."

"Don Artemio... Don Artemio... Bu sabah teybi getirdim..."

Demek turnayı gözünden vurmuşum. Gülümsemeye çabalıyorum. Yine her zamanki gibi. Güvenilecek adam Padilla. Kesinlikle güvenimi hak ediyor. Malımın hatırı sayılır

bir bölümünü ve mülkümün yönetimini kesinlikle hak etti. O hak etmeyecek de kim edecek? Her şeyi biliyor. Sana iyi para vermem gerek. Ünümü sürdüreceksin.

Teresa, gazeteyi açmış, yüzünü gizleyerek oturuyor.

Ve ötekinin o günlük kokusuyla, eteklerini savurduğu ve kara cüppesiyle ve o kutsal suyla bir vaiz ciddiyeti içinde benimle helalleşmeye geldiğini duyuyorum. Demek: tongaya bastılar. Boyuna zırlayan Teresa, çantasından pudriyerini çıkarıyor, yeniden zırlayabilmek için burnunu pudralıyor. Son anı, tabutun mezara indirileceği anı düşünüyorum, mezarımın başında bir alay kadın zırlayıp burunlarını pudralayacaklar. Kendimi daha iyi hissediyorum. Rezilce kirlettiğim çarşafların kıvrımlarından yükselen koku da olmasa hiçbir şeyim kalmayacak. Bu titrek hırıltı benim soluğum mu? Şu kara cüppeli ahmağın karşısına bu halde mi çıkıp telkin dinleyeceğim? Aaah. Soluğumu denetlemem gerek. Aaah. Yumruklarımı sıkıyorum, gırtlak kaslarımı zorluyorum ve o, un gibi suratıyla, yarın ya da öbür gün bütün gazetelerde yer alacak tekerlemenin doğruluğunu sağlamak için yanı başıma dikilmiş: *Tanrı'nın rahmetine kavuştu.* Sinekkaydı tıraşlı yüzünü, kır sakalların fışkırdığı yanağıma yaklaştırıyor, ıstavroz çıkartıp, "ben, bir günahkârım" teranesini fısıldamaya başlıyor ve benim elimden gelen tek şey kafamı öteye çevirip homurdanmak, bu arada ağzıma geldiği gibi yüzüne vurmak istediğim bir yığın hayal geçiyor kafamdan: kir pas içindeki o yoksul marangozun, ailesinin anlattığı masallara ve yutturmacalara kanıp da bacaklarının arasına ufak, beyaz güvercinler sokan ve böyle yapmakla doğuracağına inanan ürkmüş bakirenin üzerine çıkmak zevkini tattığı gece; bekâret bahçesine gizlenmiş ufak güvercinler, kızın bacaklarının arasında, eteklerinin altında ve marangoz çok haklı bir tutkuyla çullanıyor bakirenin üzerine, haklı çünkü kız çok güzel olmalı, çok güzel ve hoşgörüsüz Teresa'nın, bana son kez öfkelenmesine bahane olsun diye dine karşı son başkaldırışımı heyecanla, keyifle isteyen o solgun yüzlü kadının yükselen itiraz iniltileri arasında marangoz bakireye abanıyor. Onları orada öyle sessiz,

karşılıklı yakınmaksızın oturmuş görmek inanılır gibi değil. Ne kadar sürecek bu? Kendimi o kadar kötü hissetmiyorum artık. Belki atlatırım. Amma da beklenmedik bir darbe olurdu bu, öyle değil mi? Fırsattan yararlanır da, zoraki sevgi gösterilerini bırakıp son kez içinizi boşaltır, gırtlaklarınızda bastırdığınız, gözlerinizde ve ikinizin de günahlardan arınmak için sığındığınız o çirkin insancıllığınızda taşıdığınız olanca hakareti, olanca eleştiriyi yüzüme karşı kusarsınız diye olduğundan iyi görünmeye çalışacağım. Kan dolaşımı bozukluğu. Bu kadar, hepsi bu işte. Önemli bir şey değil, yalnızca dolaşım bozukluğu. Onları orada öyle oturmuş görmek sıkıyor beni. Çevresindeki şeyleri son kez gören yarı kapalı gözlerin görüş alanı içinde onlardan daha ilginç bir şeyler olmalı. Aaa: beni bu eve getirdiler, öbür eve değil. Hah! Nasıl da hesaplı bir tutum. Padilla'ya son bir kez çıkışmam gerekecek. Gerçek evimin hangisi olduğunu Padilla bilir. Orada, öbür evde, sevdiğim şeylere bakmanın keyfini çıkarabilirdim; gözlerimi açar ve sıcacık, eski kirişlerle kaplı tavanı görebilirdim; yatağın başucunu kaplayan sırmalı örtü elimi uzatsam dokunabileceğim kadar yakınımda olurdu ve komodinin üzerindeki şamdan, sandalyelerin kadifesi, Bohemya kristallerim. Ve yanı başımda Serafin sigara içiyor olurdu ve sigarasının dumanlarını solurdum; bakımlı ve sakin olurdu, her zaman ısrarla istediğim gibi bakımlı ve sakin, kara yas paçavralarına bürünmezdi ve orada kendimi yaşlanmış ve tükenmiş bulmazdım; her şey, eskisi gibi bir evin hâkimi ve hâlâ yaşayan, hâlâ ayakta bir erkek olduğumu bana duyuracak biçimde düzenlenmiş olurdu, eskisi gibi, tıpkı eskisi gibi. Bu çirkin, eteği düşük, yapmacıklı yaşlı kadınlar, artık benim o eski ben olmadığımı anımsatarak neden burada oturuyorlar? Orada her şey hazırdır ve oradakiler ne yapacaklarını bilirler. Buradakilerse anılarıma engel oluyorlar, bana eskiden ne olduğumu değil, şimdi ne olduğumu söylüyorlar yalnızca. Kimse, iş işten geçmeden bir şeyler açıklamaya çabalamıyor. Pöh! Burada nasıl olur da herhangi bir şeyden kaçabilirim, burada nasıl olur da kendimden kaçabilirim? Evet, bakıyorum da, geceleri yatmaya

bu odaya geliyormuşum izlenimini yaratmak için ellerinden geleni yapmışlar: kapısı aralık duran dolapta sırtıma hiç geçirmediğim ceketleri, hiç takıp da buruşturmadığım boyunbağlarını, yepyeni ayakkabıları görüyorum. Kimsenin okumadığı kitapların, kimsenin imzalamadığı kâğıtların durduğu bir masa görüyorum. Ve bu zarif, bayağı eşyalar, üzerlerindeki kılıfları ne zaman çıkardılar acaba? Ah... şurada bir pencere var. Dışarıda bir dünya var, rüzgâr var, yayla rüzgârı, koyu gölgeli ağaçları sarsan rüzgâr. Ciğerlerime doldurmalıyım o esintiyi.

"Pencereyi aç."

"Hayır. Üşütürsün de daha kötüleşirsin."

"Teresa, baban seni duymuyor."

"Duyuyor. Gözlerini yumuyor, ama pekâlâ duyuyor."

"Şşşşt."

"Yavaş ol."

Artık ses çıkarmayacaklar. Yatağın başından uzaklaşacaklar. Gözlerimi kapalı tutuyorum. O gün Padilla ile yemeğe gittiğimi anımsıyorum. İyice anımsıyorum artık. Onları kendi oyunlarıyla pes ettirdim. Her şey kötü kötü kokuyor, ama ben sıcağım. Hepsini pes ettirdim. Evet, damarlarımda kan sıcacık akıyor, yakında atlatacağım. Evet, sıcacık akıyor kan, hâlâ ısıtıyor içimi. Onları bağışlıyorum. Beni incitmediler. Zararı yok, konuşsunlar, gevezelik etsinler, aldırmıyorum. Onları bağışlıyorum. Nasıl bir sıcaklık. Yakında iyileşeceğim. Ah!

Onlara istediğini zorla kabul ettirdiğin için keyfinden gebereceksin – itiraf et: Adamların seni kendileriyle bir tutmaları için dediğim dedik diye direttin; bugünkü kadar mutlu olduğun pek seyrektir. Çünkü neydim ne oldum demeye başladığından bu yana; kaliteli kumaşın tene değişindeki yumuşaklığı, iyi içkinin tadını, pahalı kolonyaların kokusunu, yani son yıllarda senin tek ve başkalarından kaçırılmış zevklerin olan şeyleri öğrenmeye başladığından bu yana; evet o zamandan beri, senin onlardan biri olmanı engelle-

yen coğrafi yanlışlığın acısını duydun. Onların etkinliklerine, konforlarına, sağlık koşullarına, güçlerine, iradelerine hayransın; ve çevrene bakıyor, hiçbir şeyi olmayan bu yoksullaştırılmış ülkenin yetersizliğini, sefaletini, pisliğini, güçsüzlüğünü, cılızlığını ve çıplaklığını dayanılmaz buluyorsun. İçin sızlıyor, çünkü ne kadar çabalarsan çabala, olsa olsa onların silik bir kopyası, bir özentisi olmaktan öteye geçemeyeceğini biliyorsun. Çünkü ne yaparsan yap –itiraf et ki– en mutlu ve en sıkışık anlarında dünyaya bakışın hiç onlarınki gibi yalın olabildi mi? Hiçbir zaman olmadı. Hiçbir zaman olayları siyah-beyaz, iyi-kötü, tanrı-şeytan çerçevesi içinde görmedin. İtiraf et ki, sana başka türlü de gelse, her zaman siyahın içinde karşıtının zerresini buldun; gaddar olduğun zaman kendi acımasızlığında bile birazcık olsun sevecenlik yok muydu? Her aşırılığın, karşıtını da içerdiğini bilirsin: gaddarlık, şefkat; yiğitlik, korkaklık; yaşam, ölüm. Bugün geldiğin noktadaki, vardığın yerdeki ve yaşadığın geçmişteki sen, neredeyse bilinçsiz bir biçimde bunu biliyorsun ve bu nedenle de, bunu bilmeyen onlar gibi olamazsın hiçbir zaman. Rahatsız mı ediyor bu seni? Evet, tedirgin ediyor. Bu iyi, şu da kötü diyebilmek ne kadar rahat. Kötü: Kötüyü hiçbir zaman kesinlikle gösteremeyeceksin, çünkü kendimizi onlar kadar iyi koruyamayan bizler, aydınlıkla karanlık arasındaki belirsizlik alanımızı, yanlışlarımızın bağışlanabileceği, senin yanlışlarının bağışlanabileceği o belirsizlik alanını yitirmek istemeyiz. Yaşamında bir an bile olsa iyi ile kötüyü aynı zamanda kapsayabilmek; aynı yumurtadan çıkmış karşıt renklerde ve açık renklisi yükseklere, koyu renklisi aşağılara yönelen ve her şeye karşın sonunda aynı parmaklarda birleşen iki ayrı ipucunun ardına aynı anda takılabilmek için, senin yaptıklarını kim yapmazdı ki? Bunu düşünmeyi yeğleyeceksin. Bunu aklına getiren ben'den, senin sen olan parçandan nefret edeceksin. Hep onlar gibi olmak isterdin ve şimdi yaşlılığında bu isteğini neredeyse gerçekleştirdin. Ama yalnızca "neredeyse," "neresiyse"den daha kesin bir benzerliğe ulaşamadın. Unutkanlığı sen kendin olanaksız kılacaksın. Yiğitliğin, korkak-

lığının kardeşi, belki de ikiz kardeşi olacak, nefretin sevginden doğacak; tüm yaşamın ölümünü içermiş, tüm yaşamın ölümünün habercisi olmuş olacak. Ne yalnızca iyi, ne yalnızca kötü, ne yalnızca başkalarını düşünen, ne yalnızca bencil olacaksın, ne de yalnızca sadık ya da yalnızca hain. İyi yanlarının ve kusurlarının belirmesini başkalarına bırakacaksın; sana gelince, söylediğin her doğrunun kendini yalanladığını, her yadsıdığının kendini doğruladığını nasıl yadsıyabileceksin? Tıpkı tüm insanların yaşamının olduğu gibi, senin yaşamının da tezgâhtaki ipliklerin tümünden dokunduğunu senden başka kimse bilemeyecek. Yaşamını dilediğin gibi kurabilmek için gerekli tek fırsattan yoksun kalmayacaksın, ama başka fırsat da geçmeyecek eline. Ve şöyle olacağın yerde böyle olursan, her şeye karşın yine de bir seçim yapmak zorunda kalacağın için böyle olacaksın. Yaptığın seçimler, elinde kalan olanakları ya da seçiminle arkanda bıraktığın şeyleri ortadan kaldırmayacak: Ne var ki bu olanaklar azalacak azalacak ve en sonunda bugün seçimin ile yazgının aynı olması noktasında tükenecek; tek yüzü olacak meteliğin, yazı mı tura mı kalmayacak artık; istekle yazgı birleşip tek olacak. Ölecek misin? Bu ilk ölümün değil ki; bunun ilk ölümün olmadığını kanıtlamaya yetecek kadar cansız, içtenlikle katılmayıp yalnızca dış görüntünle savuşturduğun anlar oldu yaşamında. Catalina, kendisini senden ayıran kapıya kulağını dayayıp senin hareketlerini dinlerken ve sen kapının öte yanında, yaşamındaki sesleri ve sessizlikleri birinin dinlediğini bilmeksizin hareket ederken; bu ayrılıkta kim yaşayacak? İkiniz de tek sözün yeterli olacağını bilir ve ikiniz de sesinizi çıkarmazken; bu suskunlukta kim yaşayacak? Hayır, hayır, anımsamak istediğin bu değil. Bir başka şeyi anımsamayı yeğlersin; geçen yılların silip götüreceği adı ve yüzü. Ne var ki, yalnızca bunu anımsayacak olursan, kendini kurtaracağını, ama bu kurtuluşun hak etmediğin kadar kolay olacağını biliyorsun. Önce seni neyin mahkûm ettiğini anımsaman ve sonra görünürdeki kurtarıcının gerçek mahkûmiyet olduğunu bilerek, bu hükümle kurtuluşa varman gerek: İşte ancak bunu yaptık-

tan sonra istediğini anımsayabilirsin. Catalina'nın gençliğini düşünecek ve onu bugünkü sevimsiz kadınla karşılaştıracaksın; anımsayacaksın ve neden böyle olduğunu anımsayacaksın. O zamanlar Catalina'nın ve herkesin ne düşündüğünü canlandıracaksın; bunu bilmeyeceksin, yalnızca kafanda canlandıracaksın, çünkü başkalarının dediklerini hiçbir zaman duymayacaksın, ama o denilenleri yaşayacaksın hep. Gözlerini yumacaksın; evet yumacaksın. Ne o günlük kokusunu duyacaksın ne de hıçkırık seslerini; başka şeyler düşüneceksin, başka günleri, karanlıkta kapalı gözlerinin gecesine giren ve gördüklerinle değil, duyduğun seslerle tanıdığın günleri düşüneceksin. Gecene körü körüne, hiçbir şey görmeden güvenmek ve onu günlerinin Tanrısıymış gibi kabul etmek zorunda kalacaksın; senin gecen. Ve geceni elde edebilmek için yalnızca gözlerini kapatmanın yeterli olduğunu düşüneceksin. Yeniden başlayan ağrıya karşın gülümseyecek ve bacaklarını biraz olsun uzatmaya çalışacaksın. Biri eline dokunacak, ama buna tepki göstermeyeceksin... Ne bu? Bir okşayış mı? İlgi gösterisi mi? Amansız bir keder mi? Yoksa kurnazlık mı? Hayır, çünkü sen gözlerini kapamakla geceyi yaratmış olacaksın ve o mürekkep gibi kara okyanusun dibinden taş bir tekne sana doğru gelecek, sıcak ve boğucu öğle güneşinin boşuna avutmaya çalıştığı, taştan oyulmuş bir gemi; kiliseyi putperest yerlilerin saldırılarına karşı korumak ve askeri fetihlerle dinsel amaçlı fetihleri birleştirmek için yükseltilmiş kalın, kararmış duvarlardan örülmüş bir tekne. Haşin İspanyollar, Isabelline ordusunun askerleri, giderek yükselen boru ve trampet sesleriyle kapalı gözlerine doğru ilerleyecekler ve sen güneşin altında, ortasında bir haç, köşelerinde de yerlilerin dinini yansıtan açık tapınakların yer aldığı geniş alanı boydan boya geçeceksin. Alanın bir ucundaki kilise tepesinde, kararmış taş kemer, fatihlerin kanına karışmış bir başka ırkın simgesi gibi duran Hıristiyanlaştırılmış Müslüman kılıçlar üzerinde görkemle yükselecek. İspanyol mimarisinin özelliklerini taşıyan, ama asma sütunlarıyla, gaga burunlu kemer taşlarıyla bir başka kalıtımı da içeren Barok üslu-

bundaki kemere yaklaşacaksın; kemerin yüzü fethin yüzü olacak, asık suratlı, ama yine de neşeli, bir ayağı artık ölmüş bulunan Eskidünya'da, öteki ayağı, burada değil de okyanusun öbür yakasında başlayan Yenidünya'da: Yenidünya oradan gelenlerle birlikte geldi; gelenlerin tutkulu, şehvet dolu, mutlu yüreklerini korumak için dikilmiş, kasvetli duvarların yüzü. İçinde İspanyol olan her şeyi, yerli ermişlerin, meleklerin ve tanrıların ölümcül gülümseyişleriyle alt ettiği kilisenin dar, uzun sahanlığına gireceksin; solmuş yaldızlı yapraklardan yapılma mihraba, maskeli yüzlerin gölgesine, kimi hüzünlü, kimi şen ve hep zoraki dualara ve aynı zamanda özgürlüğe, kamçı, zincir, yumruk demek olan dış dünyadan uzakta, istedikleri renk ve biçimleri seçmekte bağımsız zanaatkârların ustaca kullandıkları araç gereçlerle, ustaca uzatılan yapım sürelerinde bir kiliseyi dekore etmek ve içini yalınlığın sessiz dehşeti ve taşa yontulan nefretiyle süslemek özgürlüğüne açılan geniş sahanlığa gireceksin. Sahanlık boyunca, kendi Yenidünya'nın fethine doğru ilerleyeceksin. Melek başları geçecek iki yanından ve salkımsaçak asmalar, renk renk çiçekler, yaldızlı sepetler içinde kıpkırmızı, yusyuvarlak meyveler, kireç gibi ermişler, vahşi yerlinin kendi hayalinde ve kendine benzeterek kurduğu cennetin korkunç yüzlü ermişleri; yüzleri güneş ve aydan alınmış, elleri ekinleri korumak için açılmış, işaret parmakları av köpeklerininkine benzetilmiş, puta tapma dönemindeki totemler gibi duygusuz, boş, anlamsız gözleri çizgilerle çevrelenmiş melekler ve ermişler. Yumuşak gül maskelerinin ardında, insan elinden çıkma, cansız, taş suratlar – ne varsa cansız, ölü, ölü. Geceyi yarat. Kara yelkenleri rüzgârla şişir. Gözlerini kapat, Artemio Cruz.

1919: 26 Mayıs

Gonzalo Bernal'in Perales'teki son dakikalarının öyküsünü aileye aktardı ve evin kapıları kendisine açıldı.

Baba, Don Gamaliel Bernal, "Her zaman öyle saf, öyle

temizdi ki," dedi. "Çok tutarlı bir düşünceyle yönetilmedikçe, eylemin bizi yozlaştıracağına, kendi kendimize yalan söylemeye zorlayacağına, bizi dürüstlükten uzaklaştıracağına inanırdı. Sanırım evden ayrılmasının nedeni de buydu. Yani, nedenlerden birinin bu olduğunu sanıyorum, çünkü kasırga, yerlerinden hiç kıpırdamayanlar da dahil, hepimizi etkiledi, hepimizi içine aldı. Hayır, demek istediğim şu ki, oğlum, olaylara birtakım açıklamalar getirebilmek, tutarlı görüşler öne sürerek katkıda bulunabilmek amacıyla Devrim hareketinde yer almayı ödev bildi; evet, öteki pek çok dava gibi, bu davanın da gerçekleştirilme aşamasında başarısızlığa uğramaması için oğlumun evi bırakıp gittiğine inanıyorum. Bilmiyorum. Karmaşık düşünceleri vardı. Hoşgörüden yanaydı hep. Yiğitçe öldüğünü bilmek bana sevinç veriyor. Sizin buraya gelmenize de sevindim, efendim."

Yabancının, yaşlı adamı görmeye gidişi hazırlıksız olmamıştı. Puebla'da belirli yerlere uğramış, belirli kişilerle görüşmüş, öğrenmesi gerekeni öğrenmişti. İşte bu yüzden, şimdi Don Gamaliel'in birbirini tutmaz sözlerini kılı kıpırdamadan, kayıtsızlıkla dinleyebiliyordu. Yaşlı adamın başı koltuğun parlak maroken arkalığına dayandı, uzun süredir kapalı duran kitaplığın tozları arasından süzülen sarı ışıkta profili belirginleşti. Tavana kadar yükselen raflar, sığır ve koyun derisinden yapılma ciltlerce kitaplarla doluydu ve raflardan kitap almakta kullanılan merdivenin ufak tekerlekleri döşemenin koyu sarı cilasını çizmişti. İngilizce ve Fransızca kalın kalın kitaplar, coğrafya, edebiyat, sanat, doğal bilimler, Don Gamaliel'in damarlı, yumuşak ellerinde kıpırtısız tuttuğu ve akşam güneşinin mercekten geçerek, özenle ütülenmiş pantolonun bir noktasında sıcaklığı yoğunlaştırdığının farkına bile varmadığı büyüteç olmaksızın okunamayacak kitaplar. Konuk, bu ışık noktasına bakıyordu. İki adamı, huzursuz bir suskunluk ayırıyordu.

"Özür dilerim... Size bir içki verebilir miyim? Ya da en iyisi, gitmeyin, kalın, yemeği birlikte yiyelim." Don Gamaliel, bir çağrı ve hoşnutsuzluk belirtisiyle ellerini iki yana açtı, büyüteç kucağına düştü. İnce yapılı yaşlı bir adam, kı-

rılıverecek gibi görünen kemiklerin üzerinde gergin bir ten, başında, çenesinde, dudaklarının üstünde sarımtırak kırlaşmış kıl tutamları.

Az önce, iyi eğitilmiş, özenli ve hep görgü kuralları çerçevesinde kalan sesiyle, "Dönemlerin değişmesi beni ürkütmüyor," demişti. "Değişimin kaçınılmazı doğasını kabullenmeme yardımcı olamadıktan sonra," –eliyle rafları işaret etmişti– "eğitimim neye yarar? Biz istesek de istemesek de, eşya değişir, en azından dış görünüşüyle değişir – bunu görmemekte ve geçmiş günler için göğüs geçirmekte inatla direnmenin ne gereği var? Yoksa bunu böyle adlandırmamalı mıyız? Siz efendim – özür dilerim, rütbenizi unutuyorum... Evet, yarbay, yarbayım... Siz efendim, diyorum ki, sizin nereli olduğunuzu da, mesleğinizi de bilmiyorum – oğlumun son saatlerini paylaştığınız için size saygı duyuyorum – ama demek istediğim şu ki, devrime katılmış olan siz, her şeyi önceden görebildiniz mi? Hayır, devrime katılmamış olan ben de göremedim. Belki katılmak da, katılmamak da aynı derecede körlüğe neden oluyor, katılan da, katılmayan da aynı çözümsüzlükte ve bunda... Kuşkusuz arada bir fark olmalı. Sözün kısası..."

Yabancı, yaşlı adamın kehribar rengi gözlerinden, bir içtenlik havası yaratmayacak kadar dik bakan ve babacanca inceliği içinde fazlasıyla kendine güvenli gözlerinden ayırmıyordu bakışlarını. Belki de biçimli ellerinin beyefendice hareketleri, profilinin ve çenesindeki sivri sakalın soylu görünümü, başının incelikle eğilişi; belki de bütün bunlar doğaldı; ama yine de, doğallık bile yapmacık olabilir, doğallık bile oynanabilirdi; kimi zaman bir maske, altında da dışında da var olmayan bir yüzün anlatımını gizleyebilirdi. Gerçekten de, bu ihtiyarın maskesi öylesine gerçek suratı gibiydi ki, ancak incecik bir çizgi, belli belirsiz bir gölge, maske ile suratı birbirinden ayırıyordu. Yabancı, günün birinde, bunları Don Gamaliel'in yüzüne yalansız dolansız söyleyebileceğini düşündü.

Evdeki bütün saatler aynı anda çaldı ve Don Gamaliel, panjurlu masanın üzerindeki gaz lambasını yakmak için

doğruldu. Masanın kapağını açtı, birtakım kâğıtları karıştırdı. Kâğıtlardan birini eline aldı ve konuğuna doğru hafifçe döndü. Sonra gülümsedi, alnını kırıştırdı ve kâğıdı masaya, ötekilerin üzerine bırakırken yeniden gülümsedi. Zarif bir hareketle işaret parmağını kulağına götürdü; kapının önünde bir köpek havlıyor, kapıyı tırmalıyordu.

İhtiyarın arkası dönükken, yabancı onu incelemeyi sürdürdü. Görüntünün uyumunu bozan en ufak bir çizgi yoktu; zarif hareketlerle kıpırdayan dik omuzlar, kır saçları hafiften seyrelmiş kafa, bir soyluluk, bir incelik havası. Bu, gerçek olamayacak kadar kusursuz bir görüntüydü. Büyük olasılıkla, bu incelik, zekâsının doğal bir yoldaşıydı. Ama sinir bozucuydu bu durum; zafer beklenenden de kolay olacaktı, tat vermeyecek kadar kolay. Don Gamaliel'in ağır adımları kapıya yaklaştı ve durdu. Omzunun üzerinden arkasına baktı, bir eli kapının tokmağında, öteki eliyle usuldan sakalını sıvazlayarak kehribar gözleriyle baktı. Gözleri, konuğunun düşüncelerini araştırıyor gibiydi ve hafif çarpık gülümseyişi, beklenmedik bir şeyi ortaya koyuverecek bir sihirbazın gülüşünü andırıyordu. Yabancı, o anda algılayıp karşılık verebilseydi, aslında bu bakış ve gülüş bir suskunluk çağrısıydı, ama Don Gamaliel'in davranışı öylesine ustalıklı ve zarifti ki, bu bakışa karşılık vermeye ve dile getirilmemiş anlaşmalarını mühürlemeye fırsat olmadı.

Karanlık bastırmıştı ve lambanın titrek ışığı, kitapların yaldızlı sırtlarıyla duvar kâğıdının gümüşsü çizgilerini zar zor aydınlatıyordu. Kapı açılırken, yabancı, sokak kapısından kitaplığa uzanan sıra sıra odaları düşündü, mineli ve mavi çinili avlunun üzerine dizilmiş yan yana odalar. Köpek sevinçle sıçrayarak ve efendisinin elini yalayarak odaya daldı. Köpeğin ardından, karanlıkta büsbütün vurgulanan beyaz giysisiyle kız göründü.

Kız bir an kapının dışındaki gölgede durdu. Köpek, yabancının üzerine atıldı, ayaklarını, ellerini kokladı. Senyor Bernal, gülerek köpeğin kırmızı tasmasından tuttu. Ayağa kalkıp bir askere yaraşır özenle ceketini ilikleyen, sırtında sefer üniforması varmışçasına pantolonunun çizgilerini dü-

zelten yabancının duyamadığı özür dileme anlamında bir şeyler mırıldandı ihtiyar: Yabancı, denilenleri duymadı: henüz eşikten adımını atmamış olan genç kadının güzelliği karşısında dondu kaldı.

"Kızım, Catalina."

Kızda hâlâ kıpırtı yoktu. Kestane rengi düz saçları, uzun, yumuşak çizgili boynunun üzerine düşüyordu; gözleri hem katı, hem akıp gidiveren bir izlenim uyandırıyor, titrek bir anlatımla bakıyordu; babasınınkiler gibi kehribar sarısıydı, ama onunkiler kadar oyunbazlıkta ustalaşmamış, daha dürüst bakan gözlerdi bunlar; genç, dolgun bedeninin tüm çift organlarında yinelenen camdan iki kabarcık gibiydi gözleri; gözler, dudaklar ve dik, diri olmasına karşın yumuşak göğüsler çaresizlikle kini kendilerinde birleştiriyordu. Ellerini önünde kavuşturmuştu. Kalçalarının oynayışıyla etekleri savrularak yürüdü. Solgun altın rengi, alnında ve yanaklarında açığa çıkan genç bir gövde. Yabancı, kızın elini tuttu ve bu elde, duygunun, heyecanın başkasından kaçırılamayan nemini aradıysa da bulamadı.

"Senyor, son saatlerinde ağabeyinin yanındaymış. Sana ondan söz etmiştim."

"Siz şanslıymışsınız senyor."

"Sizden ve babanızdan söz etti. Gelip sizleri görmemi söyledi. Sonuna kadar yiğit bir insan olarak kaldı."

"Hayır, yiğit değildi. Bütün bunları severdi." –kızın eli göğsüne gitti, sonra havada bir çember çizdi– "O bunları gereğinden çok severdi."

"İdealistti, evet çok idealistti," dedi don Gamaliel yavaşça. İçini çekti. "Senyor yemeği bizimle yiyecek."

Kız babasının koluna girdi ve Don Gamaliel, yanında köpeğiyle onları, porselenler ve vazolar, saatler ve kristal camlı vitrinler, antika eşyalar, yükte ağır, pahada hafif dinsel tablolarla dolu dar, köhne, nemli odalardan geçirerek yemek salonuna götürdü. İskemlelerin yaldızlı ayaklarıyla ufak sehpalar, kitaplıktaki gibi halısız, boyalı tahta döşeme üzerinde duruyordu ve yemek odasına gelinceye kadar geçtikleri yerlerde lambalar sönüktü. Yemek odasında ise, top-

rak çanaklardaki çok renkli tropikal meyveleri gösteren tablo ile maun eşyayı aydınlatan büyük bir kristal avize vardı. Don Gamaliel peçetesiyle, tablodaki kadar tepeleme olmayan gerçek meyve tabağının çevresinde dolanan sivrisinekleri kovaladı. Ve eliyle oturmalarını işaret etti.

Kızın karşısında oturan yabancı, sonunda gözlerini kızın kıpırtısız gözlerine dikebildi. Acaba buraya geliş nedenini biliyor muydu? Kız, kendi fiziksel varlığının yabancıda doruğa ulaştırdığı erkeksi zafer duygusunu gözlerinden algılayabiliyor muydu acaba? Onun hafif gülümseyişindeki güveni seziyor muydu? Yabancının gizlemeye gerek duymadığı sahiplenme duygusunu anlıyor muydu? Kızın gözlerinde, sanki her şeyi kabullenecek, ama bu boyun eğişini, gülümseyerek, sessizce, daha şimdiden kendisine sahip çıkan erkek üzerinde kendi zaferini sağlamak için bir fırsata dönüştürecek katı, kaderci bir bakış vardı.

Kıza gelince, o, kendi zaafının gücü ve yenilgisinin çabukluğu karşısında şaşırmıştı. Yapmacık bir alçakgönüllülüğe sığınmaksızın başını kaldırdı, yabancının keskin çizgilerine baktı ve yeşil gözlerinden kaçıramadı bakışlarını. Yakışıklı değildi – hayır, ama esmer teni, dudaklarının şehvetli etliliği ve şakağında seyiren sinir, bu adamın dokunuşunda incelik olmasa da erkekçe bir tavır olacağını gösteriyordu. Yabancı, masanın altından ayağım uzattı, kızın parmak ucuna dokundu. Kız gözkapaklarmı indirdi, göz ucuyla babasına baktı. Ayağını geri çekti. Kusursuz ev sahibi olan babası, her zamanki gibi gülümsüyor ve kadehiyle oynuyordu.

Yaşh bir yerli olan hizmetçi kadın, elinde pilav tabağıyla geldi. Don Gamaliel, kurak mevsimin bu yıl biraz uzun sürdüğünü söyledi. Neyse ki, yağmur bulutları artık dağların üzerinde öbeklenmişti ve hasat iyi olacaktı; geçen yılki kadar verimli olmasa bile, yine de iyi olacaktı. Don Gamaliel, bu eski evin nemli oluşuna şaştığını söylerek sözünü sürdürdü. Nem, kuytu köşeleri lekeliyor, avluda yosunların ve eğreltiotlarınm yeşermesine neden oluyordu. Belki de bu, toprağın verdikleriyle gelişen ve zenginleşen bir aile için çok yerinde bir simgeydi: Aile on dokuzuncu yüzyılın

başlarında –Don Gamaliel, pirinçleri özenle çatalına alarak pilavını yedi– Puebla Vadisi'ne yerleşmiş ve durulup oturmamış, çalkantılarla dolu bir ülkenin akıl dışı olaylarından sağ salim çıkmayı başararak günden güne güçlenmişti.

"Zaman zaman düşünüyorum da, kan dökülmedikçe, ölüm olmadıkça umutsuzluğa düşüyoruz, sanki ancak idam mangaları ve ölümle kuşatıldığımız zaman yaşadığımızı anlıyoruz gibi geliyor bana," diye sözünü incelikle sürdürdü ihtiyar. "Ama idare edip gidiyoruz. Hep yaşayıp gidiyoruz, çünkü sağ kalmayı öğrendik..."

Konuğunun kadehini koyu kırmızı şarapla doldurdu.

Yabancı, kupkuru bir sesle, "Ama sağ kalmanın bedelini ödemek zorundayız," dedi.

"Ah tabii, ne var ki kabul edilebilir bir fiyat üzerinde pazarlık yapılabilir her zaman..." Kızının kadehini doldururken, elini de okşadı. "Her şey bu pazarlığın yapılmasındaki inceliğe bağlı. Kimseyi ürkütmeye, duyguları incitmeye gerek yok. Onur zedelenmemeli."

Yabancı, kızın ayağına bir daha dokundu. Bu kez kız ayağını çekmedi. Kadehini kaldırdı ve hiç kızarmadan yabancının yüzüne baktı. İhtiyar, dudaklarını peçetesiyle silerken, "İnsan ayrım yapmasını bilmeli," dedi. "Örneğin, iş başkadır, din başka."

"Koyu dindar görünür, her gün kızını koluna takıp ayine gider. Ama şunu unutma ki arkadaş, ona gittiğin zaman göreceğin her şeyi, Juares, kilise mallarını satışa çıkarıp da, cebine birkaç kuruş koyan ipsizin koca çiftlikler aldığı dönemde, papazların sırtından edindi."

Yabancı, kendini Don Gamaliel Bernal'e tanıtmadan önce Puebla'da altı gün kalmıştı. Başkan Garranza, süvari alayını terhis etmiş, onun üzerine kendisi de Gonzale Bernal'le hücredeki konuşmalarını anımsamıştı. Bunları anımsayınca Pueblo yollarına düştü. Yola koyulmasının nedeni hem yalın bir içgüdüydü, hem de Devrimden artakalan bu yanıp yıkılmış, karışıklıklar içindeki dünyada –bir ailenin adını, oturdukları kenti, adreslerini bilmek gibi– az şey bilmenin çok şey bilmek olmasından gelen bir güveni vardı. Puebla'ya gi-

denin Bernal değil de, kendisi oluşundaki talihin cilvesinden keyif duyuyordu. Bu yaptığı, bir anlamda olduğundan başka görünmek, bir başkasının yerini almak, ciddiyetle sürdürülecek bir şaka yapmak gibiydi; ama aynı zamanda yaşamının, sağ kalabilme ve başkalarının yazgısıyla kendi yazgısını güçlendirebilme yeteneğinin bir kanıtıydı. Puebla'ya vardığı, vadiye serpilmiş kırmızı ve sarı mantar biçimindeki kilise kubbelerini gördüğü zaman, oraya tek kişi olarak değil, sanki Bernal ölürken kendi yarım kalmış yaşamının olanaklarını da ona devretmişçesine, Gonzalo Bernal'in yaşamını da kendininkine katıp iki kişi olarak gelmiş duygusuna kapıldı. Belki de, diye düşündü, bizim yaşamımızı uzatan başkalarının ölümüdür. Ne var ki, Puebla'ya düşüncelere dalmak için gelmemişti.

"Bu yıl tohum bile alamadı. Köylüler ona karşı birleşip, ekmediği topraklara el koyunca durmadan borçlandı. Köylüler, işlenmeyen toprakları kendilerine vermeyecek olursa, ekili tarlalarda çalışmayacaklarını söylediler. Gururuna yediremeyip reddetti. O yüzden de ürünsüz kaldı. Eskiden olsa, köy polisi yardımına koşar, *campesino*'ların[1] işini bitirirdi. Oysa şimdi başkalarının borusu ötüyor."

"Hem o kadarla da kalmadı iş. Ona borcu olanlar da meydan okumaya başladılar. Borçlarını ödemiyorlar. Kendilerinden aldığı faizle, borçlarını çoktan ödediklerini söylüyorlar. Görüyorsunuz yarbayım, herkes öylesine inançlı ki, her şey değişecek artık."

"Evet, ama ihtiyar yine her zamanki gibi kaypak. Adamlara gerekeni vermektense ölmeyi yeğler."

Yarbay elindeki zarları bıraktı ve omuzlarını silkti, barmene içkileri tazelemesini işaret etti, çevresindekiler hoşlandı bundan.

"Peki bu Don Gamaliel'e kimin borcu var?"

"Kimin yok demek daha iyi."

"Yakın bir dostu var mı? Güvendiği bir sırdaşı?"

"Olmaz olur mu, Peder Paez."

"Papazı oyuna getirmiyor mu?"

---

[1] Köylü. (Ç.N.)

"Papaz efendi, Don Gamaliel'e cennette arka çıkıyor, Don Gamaliel de papaz efendiyi burada kolluyor."

Sokağa çıktıklarında güneş gözlerini kamaştırdı.

"İşte kız gidiyor, kibirli ve terbiyesiz."

"Kim o?"

"Kim olacak? Sahtekâr moruğun kızı."

Yarbay, ayakkabılarının burnuna bakarak, satranç tahtasına benzeyen sokakları arşınladı. Topukları kaldırım taşlarına çarpmaz ve adımları kuru, kurşuni tozları havalandırır olunca, başını kaldırdı ve eski, orası burası payadalanmış kiliselerin bel vermiş duvarlarını süzdü. Geniş alanı geçti ve uzun, sessiz, yaldızlı sahanlığa girdi. Topuklarının sesi yeniden yankılandı. Mihraba doğru yürüdü.

Peder Paez, alev alev yanan yanaklarının arasındaki kömür karası gözleriyle tetikte seyrediyordu. Liberal Cumhuriyet döneminde Meksika'dan kaçan rahibelerin eski koro bölümüne açılan yüksek geçide gizlenmişti. Yabancıyı kilisenin öteki ucunda gördüğü anda, bu adamın hareketlerinde, her zaman tetikte durmaya hazır, her zaman komut vermeye, saldırmaya alışık birinin bilinçaltında işlenmiş savaşkan tavırları olduğunu fark etmişti. Bu izlenimi uyandıran, yabancının hafif çarpık süvari bacakları değildi. Bu, her gün dizgin ve silah tutan bir yumruğun sinirli gücüydü. Yabancı, şimdi olduğu gibi, ellerini kavuşturarak yürüdüğü zaman bile, papaz bu ellerdeki gücü ve güveni sezebiliyordu. Rahibelerin gizli geçidine saklanan Peder Paez, bu tür bir adamın, kilisesine dua etmek için gelmeyeceğini düşündü. Cüppesinin eteklerini topladı, terk edilmiş manastıra inen döner merdivenden ağır ağır indi; etekleri toplanmış, omuzları kulaklarının hizasına kadar kalkmış, kapkara gövdesi, kırmızı, ama kansız suratı ve delici bakışlar saçan gözleriyle usulca süzüldü aşağı. Merdivenin zaman yitirmeden onarılması gerekiyordu; 1910'da selefleri buradan düşmüşler, canlarından olmuşlardı. Ne var ki, Remigio Paez, kara bir yarasa gibi, bu karanlık inişin görünmez tehlikelerini, engellerini görebiliyordu. Karanlık ve tehlike, duygularını bilemişti. Yanında arkadaşı, maiyeti olmayan, hakiler içinde

bir askerin, kilisesinde ne işi vardı? Bu, gözden kaçmayacak bir yenilikti. Neyse ki, görmüştü subayı. Çarpışmalar, şiddet, kutsal bilinen şeylere saygısızlık –daha iki yıl önce tören cüppelerini ve kilisedeki tüm kutsal eşyayı talan eden alayı anımsadı– bunlar artık geride kalmıştı ve yüzlerce yüzyıllık temellere dayanan, görmüş geçirmiş, dayanıklı Kilise, dünyevi güçlerle yeniden anlaşmaya girebilirdi. Hakiler içinde bir subay... maiyetsiz...

Papaz, eliyle kabarmış duvarı yoklayarak aşağı indi. Parmağının ucu nemlendi. Yağmur mevsiminin başlamak üzere olduğunu anımsadı. Günah çıkarma hücresinde olduğu kadar minberdeki vaazlarında da, cennetin armağanlarını reddetmenin günah, hem de Kutsal Ruha karşı işlenecek ağır bir günah olduğunu açık seçik belirtebilmek için bütün gücünü kullanmıştı. Kimse Tanrı'nın isteğine karşı gelemezdi. Tanrı, her şey nasılsa öyle olması gerektiğini buyurmuştu ve her şey nasılsa öyle kabul edilmeliydi: İşçiler tarlalarda çalışmalı, ekini kaldırmalı, toprağın verdiklerini bunların gerçek sahibine, yani kulluğun gereklerini Kilise hakkını ödeyerek yerine getiren, dini bütün bir Hıristiyan toprak sahibine vermeliydiler. Tanrı, başkaldıranları cezalandırır ve şeytan her zaman başmeleklere – Rafael, Gabriel, Michael, Gamaliel'e yenik düşer... Gamaliel.

"Peki, ya hak, Peder?"

"Oğul, hak yukarda dağıtılır. Hakkı burada, bu gözyaşı ırmağında arama."

Papaz, son basamağı inip, eteğindeki tozları silkelerken, "Sözcükler," diye mırıldandı. Sözcükler; dünyada çektiklerinin karşılığında sonsuz yaşamı tatmak için şu kısa yaşamı çabucak atlatmakla yetinmeyen namuslu kişilerin düşlerini, kanlarını tutuşturan o lanetli hece kıvılcımları. Papaz, manastıra açılan dehlizi geçti ve kemerli geçit boyunca yürüdü. Hak, adalet! Kimin adına, kime, ne kadar süreyle? Herkes yaşamdan nasibinin yazgısal olduğunu bir anlayıp da, toprak çalarak, borçlarını inkâr ederek, gözünü hırs bürüyerek bu yazgıdan kaçınabileceğini sanmasa, yaşam herkes için ne güzel olabilirdi?..

Kilise eşyasının saklandığı bölmenin kapısını açarken, "İnanıyorum, evet inanıyorum," diye yineledi kendi kendine.

Mihrabın önünde duran uzun boylu adama yaklaşırken, "Hayranlık uyandıran bir işçilik, öyle değil mi?" dedi. "Rahipler, yerli ustalara resimler ve gravürler göstermişler – yerliler de kendi süslemelerine Hıristiyan kalıplar vermişler. Her mihrabın arkasında bir yerli put gizlidir derler. Eğer böyleyse, iyi putlar olmalı bunlar, kan dökülmesini istemeyen putlar..."

"Sen Paez misin?"

Çarpık bir gülümseyişle, "Remigio Paez," dedi. "Ya siz? General, Albay, Binbaşı?.."

"Yalnızca Artemio Cruz."

"Yaa..."

Bir süre sonra eski yarbay ile papaz kilisenin önünde vedalaşınca Peder Paez ellerini göbeğinin üzerinde kavuşturup konuğunun uzaklaşmasını seyretti. Duru mavi sabah, biri uyuyan bir kadın siluetine, öteki onun tek gözeticisine benzeyen iki volkanın çizgilerini keskinleştiriyor ve yakınlaştırıyordu. Papaz gözlerini kırpıştırdı: bu saydam ışığın parlaklığına dayanamıyordu. Az sonra vadiyi ıslatacak ve her öğleden sonra hiç sektirmeden kopan fırtınayla güneşi örtecek olan kara bulutların yaklaştığını şükranla gördü.

Papaz arkasını döndü, kilisenin loşluğuna girdi. Ellerini ovuşturdu. O alçağın kibri de, hareketleri de umurunda değildi. Eğer durumu kurtarmanın ve Don Gamaliel'in son yıllarını güven içinde geçirmesini sağlamanın yolu buysa, bir Haçlı coşkusu ve öfke gösterisiyle bunu bozacak kişi, herhalde Tanrı'nın vekili Remigio Paez olmayacaktı. Tam tersine. Akıllılık edip alçakgönüllü davranışını, aşağıdan alışını kendini beğenerek anımsadı; eğer gurur bu adam için o kadar önemliyse, o zaman Peder Paez, bugün de, yarın da onu başı önünde dinler, hatta bu güçlü maymunun kiliseye yönelttiği suçlamaların haklılığını bile üzülerek kabul ediyormuş gibi zaman zaman kafa sallardı. Kara takkesini çengelden aldı, saçının üzerine şöylece oturtuverdi ve Don Gamaliel Bernal'in evine doğru yollandı.

İhtiyar, o gün papazla yaptığı konuşmadan sonra, "Evet, yapabilir bunu. Hem neden olmasın," dedi. "Ama kendi kendime soruyorum: bu eve girmek için ne bahane bulacak? Peder Paez'e, bugün buraya geleceğini söylemiş. Hayır... Pek anlayamıyorum, Catalina."

Kız gözlerini kaldırdı. Eli, üzerine özenle çiçekli bir motif çizdiği gergefe gerili kumaşın üzerinde duruyordu. Üç yıl önce Gonzalo'nun öldü haberini almışlardı. O günden bu yana, baba kız, avludaki hezaren sandalyelerde geçmek bilmeyen akşamüstlerini, avuntudan, oyalanmadan öte bir niteliğe getirmek için, birbirlerine yaklaşmışlar – ve bu baş başa geçen saatler, ihtiyara göre kendisi ölünceye kadar sürecek bir gelenek olmuştu. Eski servetin ve gücün parçalanmakta oluşu pek önemli değildi. Ola ki, bu yaşlılığın ve zamanın zorunlu kıldığı bir haraçtı. Don Gamaliel yalnızca pasif direnişe geçti. *Campesino*'ları el koydukları topraklardan çıkarmak için köylere gitmedi, ama bu el koyuşu da kabullenmedi. Borçlularından alacağını da, faizini de istemedi – ama bundan böyle kendisinden tek metelik borç alamazlardı. Günün birinde gereksinmeler gurura ağır basınca, dizlerinin üzerinde sürünerek kendisine geleceklerini umuyordu. Bu arada da kendisi kendi gururunu dimdik ayakta tutuyordu.

Oysa şimdi... şimdi bu asker eskisi ortaya çıkmış ve ihtiyarın uyguladığından çok daha düşük faizle borç vereceğini söylemiş, dahası Don Gamaliel'in elindeki belgenin neredeyse bedava sayılacak bir karşılıkla kendi diri ellerine geçmesini önermek cüretinde bulunmuştu... kâğıda karşı önerilen, gerçek değerinin dörtte birini geçmiyordu. İster kabul et, ister etme, paşa gönlün isterse.

"Ve isteklerinin bununla son bulacağını da sanmıyorum."

"Toprak mı isteyecek?"

"Evet. Şu ya da bu biçimde teslim olmamızı isteyecektir."

Kız kalktı, kırmızı boyalı kuş kafeslerinin arasında dolaşarak, güneş kaybolmadan önce son kez cıvıldaşan ve yem yiyen kuşların huzursuz kıpırtılarını seyrettikten sonra ka-

feslerin üzerini yelken bezinden yapılmış kılıflarla örttü.

Yaşlı *hacienda*[1] sahibi, sağ kalmanın karşılığında bu kadar yüksek fiyat ödemek zorunda kalacağını hiç ummamıştı. Gonzalo'yu ölmeden önce son kez gören adam, hücre arkadaşı, babasına, kız kardeşine, karısına ve oğluna gönderdiği son sevgi selamını ileten kişi.

"Gonzalo'nun ölmeden hemen önce Luisa'yı ve çocuğu düşündüğünü söylemiş Paez'e."

"Baba... bu konuyu hiç açmayız."

"Ben de bir şey demiyorum. Karısının yeniden evleneceğini, torunumun bir başka soyadı taşıyacağını bilmiyordu."

"Üç yıldır ondan söz etmedin. Şimdi neden ediyorsun?"

"Haklısın. Onu bağışladık, öyle değil mi? Düşmandan yana geçişini bağışlamamız gerektiğini düşündüm. Onu anlamaya çalışmamız ve anlamamız gerektiğini düşündüm."

"Bence, bütün bu akşamüstleri boyunca onu sessizce bağışlayıp durduk."

"Evet, evet doğru. Sen beni konuşmaksızın anlayabiliyorsun. Nasıl huzur veren bir şey bu! Beni anlıyorsun..."

İşte bu yüzden, korkulan ve beklenen konuk geldiğinde – çünkü günün birinde mutlak biri gelip Onu tanıdım. Onu gördüm. Sizleri düşünüyordu, diyecekti ve *campesino*'ların başkaldırısı ya da askıya alınmış ödemeler gibi gerçek sorunlara hiç değinmeksizin kapanını kuracaktı; evet işte bu yüzden, korkulan ve beklenen konuk geldiğinde, Don Gamaliel konuğu kitaplığa buyur ettikten sonra izin istedi ve ağırkanlılığı incelikle özdeşleştirmiş olan bu ihtiyar, koşar adım Catalina'nın yatak odasına gitti.

"Hazırlan. O siyah entariyi çıkar sırtından, parlak renkli bir şey giy. Saat yediyi vurunca kitaplığa gel."

Başka bir şey söylemedi. Kızının sözünü dinleyeceğini biliyordu; bu an, o melankolik akşamüstlerinin sınavı olacaktı. Evet, kızı anlardı bunu. Oynanacak bir bu kozları kalmıştı. Ve Don Gamaliel'in, herhangi bir gecikmenin intihar demeye geleceğini, karşı koymanın zor olacağını, istenecek

---

[1] Yurtluk, mülk, çiftlik. (Ç.N.)

özverinin fazla ağır ve iğrenç olmayacağını anlaması için, yabancının varlığını ve irade gücünü sezmesi yetmişti. Peder Paez de önceden uyarmıştı kendisini; uzun boylu, güçlü kuvvetli, az konuşan, hipnotize edici yeşil gözlü bir adam. Artemio Cruz.

Artemio Cruz. Demek, iç savaşın küllerinden doğan yeni dünyanın adı buydu. Demek, eski düzeni yok etmek için ortaya çıkan yenilerin adı buydu. İhtiyar, ağır ağır kitaplığa yürürken, talihsiz ülke diye söylendi, her kuşağın kendinden önceki efendileri yıkıp, yerine onlar kadar haris, onlar kadar açgözlü yeni efendiler geçirdiği talihsiz ülke. İhtiyar, kendisini, anlı şanlı despotlardan kalma, özgün bir doğal kültürün son ürünü olarak görüyordu; çevresindekilere bir baba gibi, kimi zaman sert davranan, ama sonunda onların gereksinimlerini karşılayan, kol kanat geren ve ince beğeni, incelik ve kültür geleneğinin koruyuculuğunu yapan biriydi. Yabancıyı kitaplığa almasının nedeni de buydu. Don Gamaliel'in kendisinin ve temsil ettiği şeylerin saygın, hatta kutsal kişiliği o odada daha bir belirginlik kazanıyordu. Ne var ki, yabancı bunların etkisinde kalmaya yanaşmadı bile. Yeni ve örste dövülerek pekiştirilmiş deneylerle silahlanmış ve yitireceği hiçbir şeyi olmadığı için her şeyle kumar oynamaya alışmış bir rakibi iyice inceleyebilmek için, başını maroken koltuğa dayayıp gözlerini yarı yuman Don Gamaliel'in gözünden kaçmadı bu umursamayış. Ziyaretin gerçek nedeninden söz edilmedi. Don Gamaliel bunu olumlu yorumladı; hırs gibi güçlü bir dürtüsü olmasına karşın, belki yabancı da soruları kendisi gibi incelikle ve üstü örtülü biçimde anlayabiliyordu. Hırs. İhtiyar, kendisi için bir sözcük olmaktan öte anlam taşımayan bu sözü içinden yinelerken gülümsedi. Hırs, özverileriyle ve aldığı yaralarla, alnındaki şu kılıç iziyle savaşta kazandıklarının meyvesini bir an önce elde etme dürtüsü. Ve yabancının gözlerinde, Don Gamaliel'in okumasını çok iyi bildiği şeyler yazılıyordu.

Masasına gitti, borçlular listesinin yazılı olduğu kâğıdı aldı. Yabancı oralı olmadı. Böylesi daha iyiydi. Bu yoldan, birbirlerini daha iyi anlayabilirler, daha iyi anlaşabilirlerdi.

Belki de tatsız ayrıntılardan söz etmeye gerek bile kalmayacaktı, belki de her şey daha incelikle çözümlenecekti. Genç subay eskisi, güçlü olanın hangi tavra girmesi gerektiğini çabucak kavradı. Bu kalıtımsal duygu, karşılaşılacak şeyleri kolaylaştırıyordu.

Konukları iyi geceler dileyip gittiğinde, kız, “Bana nasıl baktığını görmedin mi?” diye haykırdı. “Ne istediğini... gözlerindeki o namussuzluğu sezmedin mi?”

İhtiyar, kızını okşayıp yatıştırmaya çalışarak, “Evet, evet,” dedi. “Bu çok doğal. Çok güzelsin, bunu biliyorsun. Evden dışarı da çok seyrek çıkıyorsun. Doğal bu bakışlar.”

“Bir daha hiç adımımı atmayacağım evden dışarı!”

Babası, bıyıklarını sarartan puroyu ağır ağır yaktı. Sakalını sıvazlayarak, “Anlayacağını sanmıştım,” dedi. Hezaren koltuğunu sallayarak göklere baktı. Kurak mevsimin son gecelerinden biriydi. Gökyüzü öylesine berraktı ki, Don Gamaliel gözlerini kıstığı zaman yıldızların gerçek rengini seçebiliyordu. Kız alev alev yanan yanaklarını avuçlarının arasına aldı.

“Peder Paez sana ne dediydi? Bu adamın din düşmanı olduğunu söyledi! Tanrıtanımaz bir adam, ne Tanrı’dan korkar, ne... Gonzalo hakkında anlattığı masallara inandın mı sen?”

“Sakin ol, sakin ol canım. Alınyazısı her zaman meleklerin gölgesinde yazılmaz.”

“O masala inandın mı? İkisi de hüküm giydiyse, ikisi de aynı hücredeyse, neden Gonzalo öldü de, senyor sağ kaldı? Neden ikisi birden ölmedi? Bildiğim bir şey varsa, o da bu adamın anlattıklarının doğru olmadığıdır. Seni küçük düşürmek, ezmek için bu hikâyeyi uydurdu, sen küçük düşesin ki ben de...”

Don Gamaliel koltuğu sallamayı bıraktı. Olaylar kendilerini öyle iyi, öyle sessiz sakin açıklıyorlardı ki. Oysa şimdi, Catalina kadınsı sezgileriyle, kendisinin çoktan düşündüğü, ölçüp biçtiği ve sonuç vermeyeceği için bir yana ittiği konuları ortaya getiriyordu.

“Bunlar senin toyluğunun yarattığı kuruntular, canım,”

diyerek ayağa kalktı, purosunu söndürdü. "Ama açık konuşmamı istiyorsan, açık konuşayım. Bu adam bizi kurtarabilir. Bunun dışındaki düşüncelerin tümünü bir yana bırakmak gerek."

İçini çekti, kızının elini tutmak için uzandı.

"Babanın son yıllarını düşün. Biraz olsun iyi gün görmeye hakkı olduğuna inanmıyor musun?.."

"Evet baba. Başka sözüm yok."

"Kendini de düşün."

Kız başını eğdi. "Evet. Gonzalo evden gittiğinden bu yana, er geç buna benzer bir şeylerin olacağını biliyordum. Gonzalo keşke yaşasaydı."

"Ama yaşamıyor."

"Kendimi düşünmüyorum. Ne düşündüğümü kim bilebilir?"

Don Gamaliel, elindeki lambayı yukarı kaldırdı ve ışığın çizdiği aydınlık çemberi izleyerek soğuk, köhne odalardan geçtiler. Kızın aklına karmakarışık anılar üşüşüyordu. Arka odada toparlanıp sonu gelmez tartışmalara giren Gonzalo'nun okul arkadaşlarının gergin, terli suratları. Ağabeyinin inatçı, aydınlık, heyecanlı yüzü; zaman zaman gerçeğin dışında yaşıyormuş gibi görünen gövdesi; öfkelenince reddettiği o rahat yaşamak, iyi yiyip içmek, iyi kitaplar edinmek düşkünlüğü. Yengesi Luisa'nm soğukluğu; o zamanlar henüz ufak bir çocuk olan kendisi odaya girdiğinde birden kesiliveren kavgalar. Gonzalo'nun ölüm haberini aldığında Luisa'nın kahkahayla boğmaya çalıştığı hıçkırık. Bir sabaha karşı, evdekilerin uyuduğunu sanan Luisa'nın sessizce çekip gidişi. Oysa artık genç kız olmuş Catalina, oturma odasının perdeleri arasından bakmış ve Luisa'nm elinden tutarak onu ve bebeği, dul kadının sandıklarıyla yüklü karanlık arabaya bindiren adamın elini, şapkasını ve bastonunu görmüştü.

Ağabeyinin ölümünün öcünü alabilirdi –Don Gamaliel kızını alnından öptü, yatak odasının kapısını açtı– evet, bu yabancıya kucak açarak, ona kendisinden beklediği sevecenliği vermeden kucak açarak ağabeyinin öcünü alabilirdi

ancak. Bu adamı yaşarken öldürecek, onu mutsuzluğa boğup zehirleyecekti. Amacındaki değişimin görüntüsünü de değiştireceğini sanarak, aynada boyuna inceledi kendini. Bu yolla, babası da, kendisi de Gonzalo'nun onları bırakıp gitmesinin, budalaca idealizminin öcünü de almış olacaklardı: Yirmi yaşındaki gencecik bedenini –neden gençliğine acıyıp da gözyaşı döküyordu ki?– evet gencecik bedenini, Gonzalo'nun son saatlerini paylaşan, Catalina'nın kendisine acımadan düşünemediği o son saatleri paylaşan erkeğe teslim ederek öcünü alacaktı; ve eğer kimse ona gerçeği açıklamazsa, gerçek diye kabul ettiği şeye dört elle sarılacaktı. Siyah çoraplarını çıkardı. Elleri bacaklarında gezinirken gözlerini kapadı; yemek boyunca ayağına dokunmaya çalışan ve yüreğini bastıramadığı, bilinmedik bir duyguyla dolduran o kaba, sert ayağın anısını artık aklına getirmek zorunda değildi. Evet, belki bedeni Tanrı'nın değil de, başka bedenlerin ürünüydü, ama –eğildi, parmaklarını şakaklarına bastırdı– ruhu Tanrı'nındı. Ruhunun isteklerine aykırı düşerek, okşanmaya acıkmış bedeninin kendini kapıp koyvermesine, coşkuya kapılmasına göz yummayacaktı. Gözlerini açmadan yorganı kaldırdı, yatağa girdi, uzanıp lambayı söndürdü ve yastığı kafasının üzerine çekti. Bunu düşünmesine gerek yoktu. Hayır, düşünmesine gerek yoktu ve bu konuda söylenecek bir şey de yoktu. Şimdi ötekinin adını mırıldanacaktı... babasına da ondan söz edecekti. Yoo hayır: babasını utandırmanın yararı yoktu. Gelecek ay, belki daha da önce, yabancı, onların parasının topraklarının ve kendi bedeninin, Catalina Bernal'in keyfini sürecekti; söylenecek daha ne kalmıştı ki? Ramon, hayır, o adın sırası değil şimdi. Şimdi olmaz. Catalina uyudu.

Yabancı, ertesi gün geldiğinde, "Siz kendiniz söylediniz Don Gamaliel," dedi. "Olacakların önüne geçilmez. Hadi, şu tarlaları köylülere verelim. Hem zaten, bu topraklar ancak kuru tarıma elverişli. Kaybınız çok az olacak. Yerliler bölük pörçük eksinler diye tarlaları veriyoruz. Ve göreceksiniz, gün gelip ocağımıza düştükleri zaman, bu tarlaların ekilip biçilmesini karılarına bırakacaklar, bizim sulak tarlaları-

mızda gündelikle çalışmaya koşacaklar. Bakın, böylelikle tarım reformunun bir kahramanı sayılacaksınız, üstelik bu size bedavaya gelecek."

Keyfi yerine gelen ihtiyar, bıyık altından gülümsedi. "Kızımla konuştunuz mu?" diye sordu.

"Evet, konuştum."

Catalina serinkanlı olamıyordu: Artemio elini uzatıp da onun eğik başını kaldırmaya, yumulu gözlerini açtırarak kendisine baktırmaya zorlayınca, kızın çenesi titredi. Artemio ilk kez kızın kaymak tenine dokunuyordu. Avluda, insanın içine işleyen, nemin boğduğu bitkilerin kokusu, çürümüş toprak kokusu ortasında duruyorlardı. Artemio sevecekti onu. Kıza elini değdirdiği anda, onu seveceğini anladı. Gerçi olayın dış görünüşü kendi aleyhindeydi, ama yine de sevgisinin gerçek olacağına inandırmalıydı Catalina'yı. Onu, daha önce, hani o ilk kez sevdiği gibi sevecekti; gerçekliği kanıtlanmış o sevecenliğin ustası olmuştu. Kızın alev alev yanan yanağına yeniden dokundu. Catalina onun elini teninin üzerinde duyunca kendini tutamadı, kirpiklerinin arasında yaşların belirmesini, duyduğu soğukluk bile engelleyemedi.

Artemio, yüzünü, kendisinden ısrarla kaçıran dudaklara yaklaştırarak, "Düş kırıklığına uğramayacaksın. Yakınman için neden olmayacak," diye mırıldandı. "Seni nasıl seveceğimi biliyorum."

"Size şükran duymamız... varlığımızla bizi onurlandırdığınız için teşekkür etmemiz gerek."

Artemio elini uzattı, kızın saçlarını okşadı. "Anlıyorsun, değil mi? Bundan böyle yanı başımda yaşayacaksın. Pek çok şeyi unutman gerek. Acılarına saygı göstereceğime söz veriyorum. Sen de söz ver ki, bir daha hiç..."

Catalina elini kaldırdı, gözlerini, o âna kadar hiç duymadığı bir nefret bürüdü. Ağzı kurudu. Kimdi bu adam? Her şeyi bilen, her şeyi avucunun içine alan, her şeyi yok eden bu canavar kimdi?

Adamın elinden kurtularak, "Yavaş olun!" dedi.

"Onunla konuştum. Daha çocuk o. Seni hiçbir zaman

gerçekten sevemezdi. Hemen korkuverdi."

"Hayır, o *sizin* gibi güçlü değildir! Sizin gibi hayvan değildir!"

Artemio kızın kolunu tuttu, gülümsedi, elini avucuna aldı.

"Küçük Ramon, Puebla'dan gidiyor. Onu bir daha görmeyeceksin."

Catalina silkindi, Artemio'nun elinden kurtuldu. Kırmızı boyalı kuş kafeslerine koştu. Kuşlar cıvıldaşıyorlardı; Artemio yerinden kıpırdamadan seyrederken, kız kafeslerin kapaklarını tek tek açıp kuşları salıverdi. Sorguçlu bir kırmızı kuş, kafesin kapısına çıktı, uçmaya çalıştı. Suyunu ve yemine alışmış olan tarla kuşu, kafesi bırakıp gitmek istemedi. Catalina kuşu serçe parmağına aldı, kanadını öptükten sonra sırtına hafifçe vurarak uçurdu. Son kuş da uçtuktan sonra, Catalina gözlerini yumdu ve Artemio'nun koluna girerek kendisini Don Gamaliel'in her zamanki gibi sabırla beklemekte olduğu kitaplığa götürmesine ses çıkarmadı.

Beni yumuşak yastıklara daha rahat yatırmak için koltuk altlarımdan tutan elleri duyuyorum, bu yeni yatış biçimi daha bir serin, pelesenk gibi ferahlatıcı. Bana dokunan elleri duyuyorum. Ama gözlerimi açınca, açık sayfalarıyla kendini okuyan kişiyi gizleyen gazeteyi görüyorum. İşte, diye düşünüyorum, bu *Vida Mexicana* gazetesi ve her gün çıkacak, dünyada hiçbir güç bunu engelleyemez. Teresa –gazeteyi okuyan o– panik içinde gazeteyi bırakıyor.

"Bir şey mi oldu? Kendini daha kötü mü hissediyorsun?"

Elimle bir şey olmadığını işaret ediyorum, o da yeniden alıyor gazeteyi. Hayır, hiç de daha kötü hissetmiyorum kendimi. İyi numara yapıyorum diye keyifleniyorum. Belki de numaraların en kralı, kendi gazetemde yayımlatmak üzere, basın özgürlüğü konusundaki deneyimlerimi içeren bir vasiyetname yazmak olurdu. Hayır: aşırı heyecana kaptırıyorum kendimi, bağırsaklarıma sancı saplanıyor yine. Yardım

etsin diye elimi Teresa'ya uzatmaya çabalıyorum, ama o gazeteye dalmış. Biraz önce, geniş pencerelerin ardında gün ışığının soluşunu seyrettim ve perdelerin hışırtısını duydum. Kubbe tavanlı, meşe dolaplı bu yatak odasının yarı aydınlığında, odanın öteki ucundakileri seçemiyorum, çünkü oda büyük, ama onu görebiliyorum; yanı başımda kıpırdamadan oturuyor, yüzü kireç gibi bembeyaz, elinde dantelli mendili. Belki de,

"O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin karşı yakasına sürdük."

Diye mırıldanışımı duymuyor.

Ve yanakları sinekkaydı tıraşlı, kara kaşlı o yabancı yanımda dikilmiş duruyor; ben marangozla bakireyi düşünürken, herif bana cennetin anahtarlarını vaat ederek tövbe etmemi istiyor.

"Ne diyorsun sen be? Zom oluncaya kadar kafayı çek, sonra da tövbe et, ha?"

Şaşırttım herifi. Ama Teresa rahat durmaz ki, ille bir laf sokuşturup işi bozacak: "Bırakın Peder, bırakın. Elimizden bir şey gelmeyeceğini görmüyor musunuz? İstediği buysa, bırakın da nasıl yaşadıysa öyle ölsün, duygusuz ve her şeyle alay ederek."

Papaz, Teresa'ya geri çekilmesini işaret ediyor. Dudaklarını, neredeyse öpecekmiş gibi kulağıma yanaştırıyor. "Bizi duymalarına gerek yok."

Zar zor homurdanıyorum: "Öyleyse yürekli ol ve şu şırfıntıları kurtarmaya bak."

Papaz ayağa kalkıyor. Adamın kollarına giren iki kadının sesi de öfkeli. Padilla yaklaşıyor ve kadınlar bundan hiç hoşnut olmuyorlar.

"Hayır, Licienciado. Buna izin veremeyiz."

"Yıllardır sürdürdüğümüz bir gelenek bu..."

"Öyleyse sorumluluğu üstünüze alırsınız."

"Don Artemio... Don Artemio... Bu sabah teybi getirdim."

Başımı sallıyorum. Gülümsemeye çabalıyorum. Her zamanki gibi. Güvenilecek adam bu Padilla.

"Priz komodinin yanında."

"Teşekkür ederim."

Evet, bu benim sesim, dünkü sesim –dünkü mü, yoksa bu sabahki mi? Anımsayamıyorum. Genel yayın müdürüm Pons'la konuşuyorum– ah, bant cızırdıyor, şunu iyice ayarla Padilla, sesimi papağan gibi cıyaklayarak geri çevir. Tamam, işte yine benim sesim:

Durumu nasıl görüyorsun, Pons?

Kötü, ama şimdilik icabına bakılabilir.

Şimdi gazeteye yükleneceğiz. İyice vur. Elinden geleni ardına koyma.

Nasıl isterseniz, Don Artemio.

Kamuoyunu hazırlamamızda yarar var.

Kaç yıldır bunun hazırlığını yapıyoruz.

Birinci sayfayı ve bütün köşe yazılarını görmek istiyorum. Saat kaç olursa olsun, beni evden ara.

Her şey ayarlanacak. Kızıl fitnenin maskesini düşürüyoruz. Meksika Devrimi'nin özünü saptıran yabancılar aramıza sızdı.

Hey gidi o koca Meksika Devrimi!

Yabancı ajanların kuklası olan işçi önderleri. Tambroni, yazısında veryansın ediyor. Blanco, sendika başkanının dinsiz olduğunu belirten iyi bir yazı hazırlıyor. Bomba gibi karikatürler koyuyoruz... Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

Ah, pek iyi değil, pek iyi değil. Geçer ama. Nerde o eski halimiz, değil mi?

Evet, nerde o eski halimiz.

Mr. Corkery'yi içeri alın.

Banta öksürüyorum. Açılıp kapanan bir kapı sesi duyuyorum. Karnımın içinde hiçbir şey kıpırdamıyor, hiçbir şey, hiçbir şey, karnım taş gibi, ne kadar ıkınırsam ıkınayım, gazı çıkaramıyorum. Ama kadınları görüyorum. Yine gelmişler. Kapı arkalarından kapanıyor, kalın halının üzerinde usulca yürüyorlar. Pencereleri kapatmışlar.

"Pencereyi aç."

"Hayır. Üşütürsün de daha kötü olursun."

"Aç..."

Canınız mı sıkkın Mr. Cruz?

Hem de çok. Otur da anlatayım. Bir şey içer misin? Şu servis masasını çekiver buraya. Kendimi çok iyi hissediyorum.

Servis masasının tekerleklerinden çıkan ses. Şişelerin şıngırtısı.

İyi görünüyorsunuz.

Kadehe buz konuyor. Sodanın hışırtısı duyuluyor.

Dinle bak. Belki onlar anlayamamışlardır diye, durumu sana açıklayacağım. Merkezdekilere de ki, sözüm ona sendikada temizlik yapmak için girişilen bu hareket sürdürülürse, hepimiz kuyruğu dikeriz.

Kuyruğu mu dikeriz?

"Senin anlayacağın, anamız bellenir."

Teresa, "Durdurun şu makineyi!" diye haykırarak teybin yanına gidiyor. "Bu ne rezalet!"

Bin zorlukla elimi kıpırdatıyorum, yüzümü buruşturuyorum. Banttaki sözlerin bir kısmını kaçırıyorum.

... demiryolu sendikacılarının önerisi mi?

Biri aksırıyor. Kim?

... şirketlere iyice anlat ki, yozlaşmış önderlerden kurtulmak için girişilmiş demokratik bir hareketle karşı karşıya olduğumuza inanmak saflığını göstermesinler. Hayır, efendim; hayır.

Sizi can kulağıyla dinliyorum. Mr. Cruz.

Amerikalı aksırmış olmalı. Hah-hah-ha.

"Hayır... Üşütürsün de daha kötüleşirsin."

"Aç..."

Ben, ama yalnızca ben değil, başkaları da, başka öğle saatlerinde rüzgârın taşıdığı kokuları soluyabilirler: Koklayabilirim, bu soğuk terden, bu lanet olası gazlardan çok başka şeylerin kokusunu alabilirim. Camı açtırıyorum. İstediğim kokuyu alır, rüzgârın getirdiği kokulardan istediğimi seçebilirim: evet, işte sonbahar ormanları; evet, işte yanmış yapraklar; ah evet, işte olgun erikler, evet, evet işte çürümüş tropik bitkileri; evet, işte maden tuzları; bıçakla yarılmış ananaslar; gölgeye asılmış tütün; lokomotiflerin is kokusu;

açık denizlerin dalgası; karla örtülü çamlar; ah maden ve gübre; o sonsuz hava akımının bana taşıdığı sayısız kokular. Ama hayır, hayır, bırakmazlar ki dilediğim gibi soluyup koklayayım. Bir tek gölgeymişçesine, birbirlerinden ayrı düşünemezmişçesine oturuyorlar, kalkıyorlar, odada geziniyorlar, sonra yine aynı anda oturuyorlar. Temiz havanın bana ulaşmasını engellemek, beni havasızlıktan boğmak, gözlerimi kapatmaya ve koklamamı engelledikleri için anımsamaya zorlamak için geçip pencerenin önüne, arkalarını cama vererek oturuyorlar. Kahrolası karılar, papazı çağırtıp, beni tövbe ettirmeye zorlayarak ölümümü çabuklaştırmak için biraz daha sabredemezdiniz değil mi? Suratını sinekkaydı kazımış herif, işte yine dizüstü çöküp başlıyor teranesine. Ona arkamı dönmeye çalışıyorum, ama kaburgalarımdaki sızıdan dönemiyorum. Ayyy. İşte şimdi bitirecek işini, tüm günahlarımdan arınmış olacağım. Uyumak istiyorum. Karnıma yine sancı saplanıyor. Aaaah – Ve karılar, egemen olan, sözlerini geçiren kadınlar. Evet. Hayır. Bilmiyorum. O sevgi dolu yüzünü unutmuşum. Aman Tanrım, o yüzü unutmuşum. Hayır, unutmama gerek yok. Nerede o? O yüz öyle güzel, öyle güzeldi ki, nasıl unutabilirdim? Benimdi, bana aitti o yüz, nasıl unutabilirim ki? Aahhh. Sevdim seni, nasıl unutabilirim? Kimsin sen? N'olur söyle, kimsin? Sana inanmak, seninle yatmak istiyorum. Neredesin, yanıma gelmen için sesimi nasıl ulaştırsam sana? Ne? Neden? Bir iğne daha mı? Ama niçin? Hayır, hayır, başka bir şey düşüneyim, hemen, şimdi, başka şeyler düşünmeliyim, çünkü iğne acıtıyor, canımı yakıyor, canımı

gözkapaklarının ışığı engellemediğini bile bile gözlerini yumacaksın, gözkapaklarını indirsen de, ışık yine gözbebeklerine ulaşacak, açık pencereden görünen, kapalı gözlerinin hizasındaki güneşin ışığı gelecek gözlerine ve gözlerin kapalı olduğu için ayrıntılar yok olacak, renklerle gölgeler birbirine karışacak, ama görüntü kaybolmayacak; batıya doğru kendini harcayan o pirinç meteliğin ışığı vuracak gözüne. Gözlerini kapatacak ve yine göreceksin, ama sadece beyninin istediğini göreceksin: Çevrendeki dünyadan daha

çoğunu göreceksin, ama aynı zamanda da daha azını: Gözlerini yumduğun anda gerçek dünya, hayalindeki dünya ile yarışamayacak artık. Gözlerini kapatacaksın ve güneşin kıpırtısız, değişmez, sürekli kendini yineleyen ışığı sana yeni bir dünya yaratacak, gözkapaklarının ardında kımıldayan, seni yorabilecek, korkutabilecek, aklını karıştıracak, mutlu ya da mutsuz kılabilecek, kıpırdayan ışıktan bir dünya. Yumulu gözkapaklarınm ardında, gözünün içine sızan yoğun ışığın, sana yabancı gelen ve iradenin çok dışında olan birtakım duygular uyandıracağını bilecek, ama yine de gözlerini kapatıp geçici bir körlük yaratacaksın. Sağır olmak için kulaklarını kapatamazsın; dokunduğun yalnızca hava bile olsa dokunma duyuna son veremezsin; her türlü duyumun yok olabileceğini düşünemezsin, ne tükürüğünün diline damağına bulaşmasını önleyebilirsin, ne kokulardan kaçınabilirsin ne de ciğerlerine ve kanına can katan göğsünün inip kalkışını durdurabilirsin; acaba nasıl olacak diye yarı ölmeyi deneyemezsin, her zaman görecek, hep dokunacak, tadacak, koklayacak ve duyacaksın. İçindeki boşluktan uyuşturucu bir sıvı akan iğneyle derini deldikleri zaman bağıracaksın; acıyı duymadan çok önce bağırmış olacaksın. Seni acıya hazırlamak, acıya daha duyarlı olasın, daha çok farkına varasın diye, acının haberi, acının kendisinden önce ulaşacak beynine; çünkü acıyı bilmek gücümüzü kırar, bizim düşüncemizi sormayan, bizim farkımıza bile varmayan acının farkına vardığımız anda onun kurbanı oluruz;

ve kendini ikiye bölünmüş gibi duyacaksın, biri uyarıları alan, öteki bu uyarılara göre davranan iki adam olacaksın; uyarılan adam ve beynin motor hareketiyle uyarıların reflekslerini veren adam olacaksın; beyin zarına, yani dünya renklerinin, dokunuşların, tatların ve kokuların, çeşnilerin, rüzgâr seslerinin tam yetmiş bir yıldır algılandığı, toplandığı, yayıldığı, depo edildiği ve gerektiğinde azar azar alın ve şakak loplarına, motor bölgesine, gövdeni kımıldatan ve sana bakmakta olan dünyanın ufacık yüzünü değiştiren kaslara, bezlere, sinir sistemine bu depolanan uyarıları dağıtan beyninin kırışık yüzeyine doğru giden milyonlarca

kılcal lif kanalıyla duygu ileten duyum organlarından oluşmuş bir adam olacaksın

ne var ki, yarı uyur yarı uyanık durumunda, ışık uyarılarını taşıyan sinir, beyninin görme merkeziyle bağlantı kuramayacak; renkleri görmek yerine duyacaksın, tıpkı dokunmak yerine tat aldığın, kokuya dokunduğun, sesi kokladığın gibi bir kaosa yuvarlanmak, alışılmış duyum düzenine, yani algılanan basit olayın sinirlerle beyine aktarıldığı ve yine beyinden sinirler yoluyla kaslara gönderilerek yeniden harekete, bir olaya dönüştüğü o alışılmış duyum düzenine yeniden kavuşabilmek için kollarını iki yana açacaksın. Kollarını açacak ve kapalı gözlerinin ardından aklındaki renkleri göreceksin ve sonunda, kulağınla algıladığın dokunma duyusunun kökenini görmeksizin anlayacaksın; bu kıpırdayan parmaklarının arasındaki çarşafın sürtünüşü. Ellerini açacak ve avuçlarının nemlendiğini fark edeceksin ve belki de bu avuçların üzerinde yaşam, talih ve aşk çizgileri olmadan dünyaya geldiğini anımsayacaksın; avuçlarında hiç çizgi olmadan doğdun, öyle doğacaksın, ama sadece doğmuş olman bile, birkaç saat içinde bu dümdüz avuçların geleceğinle ilgili anlamlar taşıyan çizgilerle dolmasına yetecek. Ve avuçlarında belirgin, derin çizgilerle öleceksin; ama yalnızca ölmüş olman bile, birkaç saat içinde bu çizgileri dümdüz etmeye, avuçlarından geçmişi de geleceği de silmeye yetecek;

kaos, çoğulu yok bu sözün

düzen, düzen: çarşafların üzerinde kendini toplayacaksın ve kafanın düzenleyici, belirleyici gücünün senin için seçeceği duyumları sessizce kendi kendine yineleyeceksin. Büyük bir çaba göstererek, beyninin açlık, susuzluk, terleme, ergenlik sivilcesi, denge, baş dönmesi yaratan merkezlerini bulacaksın; bu merkezleri beyninin alt yarısında, yani üst yarının düşünmek, düşlemek, istek duymak gibi yüce işleri rahatça yapabilmesi için getir götür işlerini üstlenmiş, hizmetçilik eden bölümünde bulacaksın: yapaylıkların; zorunlulukların, rastlantıların çocuğu, dünya senin için kolay olmayacak, dünyayı kendiliğinden öğrenemeyecek, tehlike-

lerin seni yok etmesini önlemek için boyuna düşünmek zorunda kalacaksın; olasılıkların seni es geçmemesi için boyuna düş gücünü çalıştırmak zorunluluğunu duyacaksın; önceden sezilemeyen beklenmedik olayların ağı seni yutmasın diye hep isteyecek, hep hırslı olacaksın; ve sağ kalacaksın:

kendini tanıyacaksın;

başkalarını tanıyacaksın ve başkalarının, karının seni tanımasına fırsat vereceksin; ve isteklerinin, hırslarının önünde birer engel oldukları için herkese karşı olduğunu bileceksin;

istek duyacaksın ve duyduğun istek ile istediğin nesnenin tek ve aynı olmasını dileyeceksin; aynı anda doyuma ulaşmayı hem nasıl isteyeceksin:

gözlerin kapalı yatacaksın, ama görmeden ve istemekten kopmayacaksın. İstek seni anılara döndürecek ve doyuma ulaşabilmek için hiç ileriye bakmaksızın geriye, hep geriye giderek anımsayacaksın,

çünkü anı, doymuş istek demektir;

ve anılarla yaşayacaksın, iş işten geçmeden

kaos anıları engellemeden.

1913: 4 Aralık

Kızın dizinin nemli oyuğunu belinin üzerinde duyuyordu: Hep böyle terliyordu, hafif ve taze: Kızı sarmaladığı kolunu geri çekti, kolu da nemliydi. Ağır ağır, tembel tembel sırtını okşamak için elini uzattı; kızın sırtını okşamaktan başka bir şey yapmaksızın saatlerce böyle kalabilirdi. Gözlerini kapatırken, kendi vücuduna sarılmış bu genç bedenin aşktaki sonsuzluğunu, tükenmezliğini düşündü. Yer yer esmer ve gül kurusu lekelerle serpintili bu yumuşak kıvrımlı coğrafyayı keşfetmek, tanımak, incelemek için koca bir yaşam yetmezdi. Kızın bedeni yanı başında onu bekliyordu. Sesini çıkarmadan ve kızdan yana bakmadan gerindi, el ve ayak parmaklarıyla karyolanın iki başındaki demir çubuklara değinceye kadar uzandı. Şafağın sökmesine daha çok

vardı. Gecenin siyah kristali içinde yaşıyorlardı. Cibinlik onları dünyadan ayırıyordu ve cibinliğin içinde birlikteydiler. Adam gözlerini açtı. Kızın yanağı yanağına değdi, karışmış sakalı kızın tenini çizdi. Karanlık, kızın yarı açık gözlerinin parıltısını engellemeye yetmiyordu. Adam derin bir soluk aldı. Regina'nın elleri boynunu okşayarak ensesine indi ve boylu boyunca birbirine değdiler. Kalçalarının sıcaklığı birbirinde eriyip tek bir aleve dönüştü. Adam göğüs geçirdi; kolalı bluzların ve eteklerin yere saçıldığı, ceviz masanın üzerinde yarı yarıya bölünmüş ayvaların durduğu yatak odası. Yanmayan gece lambası. Ve yanı başında nemli, yumuşacık bir kadının deniz esintisine benzeyen kokusu. Kızın tırnakları çarşafların arasında hışırdadı, bacakları yeniden hafifçe kalktı ve adamın gövdesini sarmaladı. Dudakları boynuna uzandı. Adamın dudakları ve karmakarışık sakalı değdikçe, kızın meme uçları titriyordu. Konuşacak olsa, adam eliyle onun ağzını kapatıyor, soluğunu avucunda duyuyordu. Konuşmadan, bakışmadan, yalnızca kendi zevkine kapıp koyverilmiş suskun et. Kız anladı. Sımsıkı sarıldı. Eli adamın apış arasına uzandı, adamın eli de onunkine, diri, neredeyse, yok denecek gibi ayva tüylü, sanki bir çocuğun cinsel organı. Adam, onun çırılçıplak karşısında duruşunu anımsadı, kıpırdamadan durduğu sürece genç ve sert bir beden; ama gizlice yıkanmak, perdeleri çekmek, ateşi yellemek için hareket ettiği zaman kıpır kıpır, yumuşacık. Yeniden uykuya daldılar. Yalnızca elleri, bir tek el, gülümseyen düş içinde kıpırdıyordu.

Sen nereye gidersen oraya geleceğim.

Nerede kalacaksın?

Hangi kasabaya yürüyecekseniz, sizden önce gider, çarpışma başlamadan, kasaba ele geçmeden önce yerleşir seni beklerim.

Her şeyini bırakacak mısın?

Birkaç giysi dışında her şeyi bırakırım. Meyve ve yiyecek almam için sen para verirsin, ben de seni beklerim. Kasabaya girdiğinizde, ben orada seni bekliyor olurum. Üzerimdeki giysiyle.

Şimdi o etek, bu kiralanmış odada, koltuğun üzerinde duruyordu. Adam uyandığı zaman eteğe de, kızın öteki eşyalarına da dokunmayı seviyordu, taraklar, ufacık siyah pabuçlar, masanın üzerinde duran minik küpeler. Böyle anlarda, kıza bin bir zorlukla buluşulan ve göz açıp kapayana kadar geçiveren günlerden ve kaçınılmaz ayrılıklardan daha çoğunu verebilmeyi istiyordu. Kimi zaman haftalarca buluşamıyorlardı: Beklenmedik bir emir, düşmanın ardına düşüp kovalamaca, ya da kuzeye çekilmelerini gerektiren bir yenilgi oluyordu. Çarpışmaların hızlı gelgitine karşın, kız bir martı gibi devrimci dalganın hareketini sezebiliyor, sabırla köyden köye gidiyor, taburun gelip gelmediğini soruyor, köyde kalmış yaşlı kadınlarla erkeklerin yanıtlarına kulak veriyordu:

Buradan iki hafta kadar önce geçtiler.

Bir tek kişi bile sağ kalmamış diyorlar.

Kim bilir? Belki geri dönerler. Silahlarının bir kısmını burada unuttular.

Hükümetin ordusundan kolla kendini. Asilerle ilişkisi olan herkesi topluyorlarmış.

Ve böylece bir kez daha buluşuyorlardı, tıpkı şimdiki gibi. Kız odayı hazır etmiş oluyordu, meyve –taze ayva–, yemek ve bir koltuğa atılmış eteklik, hiç zaman kaybetmesinler diye her şey hazır oluyordu. Buluştuklarında, kızın odada dolanışını, yatağı yapışını, saçını çözüşünü seyrediyordu. Sonra kızın üzerindeki son giysileri de kendisi soyuyor, önünde diz çökerek bütün gövdesini öpüyor, dudaklarını her yanında gezdiriyor, teninin, kasıklarının tadını duyuyor, bacaklarının arasındaki nemi tadıyor, bu ayakta dipdiri duran, uyanmış, coşkulu çocuğun bacaklarının birleştiği noktada atan nabzı ağzına alıyor ve kız onun başını elleri arasına alıp, dudaklarını bir tek noktada tutması için bastırıncaya kadar emiyordu. Sonra başı hâlâ kızın elleri arasındayken doğruluyordu. Kız içini çekerek gevşediğinde, onu kucağına alıp yatağına götürüyordu.

Artemio, seni bir daha görecek miyim?

Sorma bunu. Yalnızca, bir kez bile olsa buluştuğumuzu, birbirimizi bulduğumuzu anımsa.

Ve kız bir daha sormadı. Yanıp yanılıp bir kez sormuş olduğu, aşklarının son bulacağını düşünebilmiş olduğu, aşklarının herhangi bir zaman dilimi gibi süreyle ölçülebileceğini aklına getirdiği için utanıyordu. Sevgiden başka bir şey düşünmesine gerek yoktu. Bir köy ele geçirildiği ve tabur hem dinlenmek, hem daha önce diktatörlüğün egemen olduğu bu köyde gövde gösterisi yapmak, hem de donanımını tamamlayıp yeni planları hazırlamak için mola verdiği zaman birkaç gün bir arada oluyorlardı. Ve hiçbir şey konuşmaksızın, savaşın tehlikelerini düşünmeksizin, bir daha buluşamayacaklarını düşünmeksizin, bunun böyle sürüp gitmesine karar verdiler. Eğer bir sonraki buluşma yerine birinden biri gelmeyecek olursa, ikisi de tek söz etmeden kendi yollarına gideceklerdi, adam güneye başkente, kız kuzeye, onunla karşılaştığı ve âşık olduğu kıyılara dönecekti.

Regina... Regina...

Taştan bir gemi gibi denize gömülmüş duran o kayayı anımsıyor musun? Hâlâ orada olmalı.

Seni orada görmüştüm. Sık sık gider miydin oraya?

Her akşamüstü. Kayaların arasında havuz gibi bir yer vardır. Durgun suda kendini görürsün. Bir gün suya bakıyordum, birden senin yüzün de göründü. Geceleri yıldızlar parlardı denizde ve gündüzleri güneş tutuşurdu.

O akşamüstü ne yapacağımı bilmiyordum. Sessiz sakin bir çarpışma olmuştu, birden çökmüş, pes etmişlerdi ve göz açıp kapayana kadar çarpışma bitivermişti. O zaman aklıma dingin, durgun şeyler geldi, deniz kıyısına gittim ve seni o kayanın üzerine oturmuş buldum. Ayaklarım ıslaktı.

Ben de istedim. Oracıkta, yakınımda, yanı başımdaydın, gölgen aynı suya yansıyordu. Benim de istediğimi fark etmedin mi?

Elleriyle birbirine kenetlenmiş uykularını göz önüne sermek için, ağır ağır sıyrılan kurşuni bir peçeydi şafak. Önce erkek uyandı ve kadına baktı. Kızın uykusu, gelmiş geçmiş örümcek ağlarının en incesiydi. Uyku, ölümün ikiz kardeşi. Bacaklarını karnına çekmiş, kolunun biri erkeğin göğ-

süne uzanmış, dudakları nemli. Sabah sevişmeyi, yeni günü sevişerek kutlamayı severlerdi. Kurşuni ışık kızın siluetine yeni yeni değiyordu. Bir saat sonra köyün sesleri duyulmaya başlardı; şimdiyse yalnızca kızın soluğu duyuluyordu, yaşayan tek şey oldu. Beyaz çarşaf üzerinde hayal meyal seçilen, çarşaflara ve kendi kendisine sarınmış bu esmer gövdenin mutlu uykusunu, ancak daha büyük bir mutluluğun bozmaya hakkı olabilirdi. Onu uyandırmaya hakkı var mıydı? Düş gücü, sevişme olayını anladı geçti ve kıza, sanki sevişţikten sonra uyuyakalmış gözüyle baktı. Mutluluk ne zaman doruğa varırdı? Az sonraki birleşmelerinin nasıl olacağını düşleyerek Regina'nın göğsünü okşadı, hep aynı birleşme, anılardan usanmış coşku, yeni bir sevişme isteği ve utkusu; mutluluk; kızın kulağını öptü ve kulağının hizasından bakınca günün ilk gülümsemesini gördü. Kızın eli, yine okşayıp oynamaya başladı onunla. Kendi ihtirası ise, erkeğin parmaklarının altında yeşerip nemlendi ve bacakları yeniden adamın beline dolandı. Eli ustaydı; sevgilisinin şahlanmış erkekliği parmaklarının arasından kayıyor, parmakların hafif basıncıyla gidip geliyordu. Bacakları ürpererek iki yana açıldı ve upuzun, dimdik doku açıklığa girdi, hızlı hızlı atan nabız vuruşlarıyla kuşatılarak, yumuşak ve aşk dolu bir ten evreniyle sarmalanarak kaydı içeri; tek bir gövde, tek bir düşüncenin tohumu, suskunluk içinde her şeyi söyleyen iki ses oluverdiler; erkek, bu bütünleşme hiç bitmesin diye ondan başka her şeyi düşündü, saydı, hiçbir şey düşünmemeye çalıştı, aklını denizlerle, kumlarla, rüzgârlarla, meyvelerle, evler ve hayvanlarla, balıklar ve ekinlerle doldurmaya çabaladı, yeter ki bu bitmesin istedi; sonra gözlerini açmadan başını kaldırdı, boyun damarları kabardı, gerildi ve Regina kendinden geçti; teni, kamışın çevresinde sıkışırken o da aynı kesik soluklarla erkeğine karşılık verdi, sonra bir gülümseme yayıldı dudaklarına, evet, evet hoşlanmıştı, evet hazırdı, durma, evet, devam et, hadi devam et, hiç bitmesin bu, evet ve sonra ikisi için de her şey aynı anda oluverdi, ikisi de aynı duyguyu paylaştıkları, aynı sözleri söyledikleri için birbirlerinin yüzüne bakamadılar.

"Şimdi çok mutluyum."
"Şimdi çok mutluyum."
"Seni seviyorum Regina."
"Seni seviyorum kocacığım."
"Sana zevk verdim mi?"
"Hiç bitmiyor. Sürüyor, boyuna sürüyor. Nasıl dolduruyorsun beni."

Ve dışarıda köyün sokaklarında tozlar yatışsın diye boca edilen bir kova suyun şakırtısı, nehrin kıyısından geçen yaban ördeklerinin vakvakası. Bir düdük sesi, kimsenin durduramayacağı olayları harekete geçirdi; çizmeler, mahmuzlarını şakırdatarak yürüdü, toynaklar yeri dövdü. Domuzyağı ve zeytinyağı kokuları sızdı odaya. Artemio, gömleğinin cebindeki sigaralara uzandı. Regina pencereye gitti, camı ardına kadar açtı. Ayaklarının ucunda durmuş, kollarını iki yana açmış, pencerenin önünde dikiliyor, derin derin soluk alıyordu. Köyü çevreleyen kahverengi dağ çemberi güneşle birlikte yaklaşıp belirginleşti. Köyün fırınından mis gibi ekmek kokusu yükseliyor, daha ötelerden ise dere yataklarındaki çürümüş bitki kokularına karışan mersin ağaçlarının esintisi geliyordu. Regina çıplaktı. Gündüzü omuzlarından yakalayıp içeri, yatağa çekmek istiyordu.

"Kahvaltını istiyor musun?"
"Daha erken. Hele bir sigaramı bitireyim."

Regina, başını, yeniden Artemio'nın omzuna dayadı. İnce uzun eliyle, Artemio'nun kalçasını okşadı. İkisi de gülümsedi.

Ufacık bir kızken, yaşam güzel anlarla, tatiller, bayramlar, yaz günleri, oyunlarla doluydu. Sahip olmadığım şeyleri özlemeye neden başladığımı bilmiyorum. Ama bu genç kızlığımda başladı, çocukken böyle özlemlerim yoktu. İşte bu yüzden giderdim deniz kıyısına. Umutlanmak zorunda olduğumu söylerdim kendi kendime. O yaz öyle çok değiştim ki. Artık çocuk değildim.

Sen hâlâ çocuksun. Biliyor muydun bunu?

Seninle birlikte yaptıklarımızdan sonra, hâlâ çocuk ha?

Artemio güldü, öptü onu. Regina bacaklarını karnına

doğru çekti. Bu duruşuyla, Artemio'nun göğsüne yuva yapmış, kanatları kapalı, gülen ve cıvıldayan bir kuşa benziyordu.

Ya sen?

Ben o kadar eskileri anımsamıyorum. Seni buldum ve çok seviyorum.

Anlat bana, nasıl oldu da seni gördüğüm anda başka hiçbir şeyin önemi olmadığını anladım? O anda bir karar verdiğimi söyledim kendime. Yanımdan geçip gitseydin, yaşamımın boşa gideceğini sezdim. Ya sen neler duydun?

Ben de aynı şeyleri duydum. Benim gönül eğlendirmeye çıkmış askerlerden biri olduğumu düşünmedin mi hiç?

Hayır. Üniformanı bile fark etmedim. Suda gözlerini gördüm ve o anda anladım ki, bundan böyle ne zaman kendi gözlerimi görsem, seninkiler de yanımda olacaktır.

"Güzelim: sevgilim... hadi git bak bakalım kahvemiz var mı?"

Birbirlerini sevdikleri o gencecik yedi ayın bütün öteki sabahlarına benzeyen o sabah ayrılırlarken, Regina keşif kolunun yakında gidip gitmeyeceğini sordu. Artemio, generalin planlarından haberi olmadığını söyledi. Yenik düşen hükümet ordusunun kalıntıları orada burada kalmışlar, birer takım kurmuşlardı; bunları bir daha bellerini doğrultamayacak biçimde kesin yenilgiye uğratmak için üzerlerine gitmeleri gerekebilirdi. Ne olursa olsun, bu köy karargâh olarak kalacaktı; çünkü burada yeterince su ve hayvan vardı, bir süre dinlenip toparlanmak için iyi bir yerdi. Sonora'dan çok bitkin döndükleri için, iyice dinlenmeye ihtiyaçları vardı. Saat on birde, herkesin alandaki karargâhta içtimaa gitmesi gerekiyordu. Geçtikleri her köyde, general çalışma koşullarını inceliyor, iş gününü sekiz saate indiren ve toprakları köylülere paylaştıran kararnameler çıkarıyordu. Çevrede büyük bir çiftlik varsa, ambarları yakmak için bir müfreze gönderiyordu. Eğer tefeciler varsa –ki her zaman oluyordu– general bütün borçları bir kalemde siliyordu. Bu coşkulu reform programının tek zorluğu, herkesin şu ya da bu yanda savaşıyor olması ve bu nedenle de generalin kararlarını uygulamak ve bunlardan yararlanmak için köyler-

de kimsenin bulunamamasıydı. Bu koşullar altında izlenecek en iyi politikanın, köy zenginlerinin parasına derhal el koymak ve toprak ve çalışma saati reformlarının ayrıntılarını devrimin zafere ulaşmasından sonraya bırakmak olduğu kanısına varan general, öyle yapmaya başladı. Şimdi Mexico City'ye gitmek ve Don Panchito Madero'nun katili ayyaş Huerta'yı başkanlık koltuğundan kovalamak zorundaydılar. Genç subay, haki gömleğini beyaz pantolonunun içine sokarken, ne değişiklik! Diye mırıldandı: Ne büyük değişiklik! Öğretmeni Sebastian, yaşlandığı için artık kendisinin yapamayacağı şeyleri öğrencisi Artemio'nun yapmasını öğütlediği, kuzeye giderek silahlanmasını ve Meksika'nın kurtuluşu için savaşmasını söylediği için, doğup büyüdüğü Veracruz bölgesinden kalkmış Mexico City'ye gitmiş, oradan da Sonora'ya kadar uzanmıştı. O zamanlar yirmi birinde olmasına karşın, daha çocuk sayılırdı. Hiçbir kadının koynuna girmişliği yoktu. Ama bildiği her şeyi: okumayı, yazmayı ve papazlardan nefret etmeyi kendisine öğretmiş olan öğretmeni Sebastian'ın önerisine nasıl karşı çıkar, nasıl düş kırıklığına düşürebilirdi onu.

Regina kahveyi masaya koydu.

"Amma da sıcakmış!"

Daha erkendi. Sokağa çıktılar. Regina kolalı etekliğini, Artemio da beyaz üniforması ile *sombrero*'sunu[1] giymişti. Derin dere yatağının yakınında kalıyorlardı: Yamaçtan boşluğa doğru çan çiçekleri sarkıyordu. Bir çakalın dişlerinde can vermiş tavşan ölüsü yaprakların arasında çürüyordu. Yatağın dibinde incecik bir su akıyordu. Regina, kurduğu düşün yansımasını yeniden görmek istercesine suya baktı. Elleri birbirine kenetlendi. Sokak, dere yatağının kıyısına kadar çıkıyordu. Birden, ince bir toz bulutu havalandırarak dörtnal koşan toynak sesleri duyuldu.

"Teğmen Cruz! Teğmen Cruz!"

At, kuru bir kişnemeyle şahlandı. Gelen, generalin yaveri, güleç yüzlü Loreto'ydu. Yüzünü mendiliyle kurulayarak, soluk soluğa, "Çabuk gel," dedi. "Hemen yola çıkıyo-

[1] Geniş kenarlı şapka. (Ç.N.)

ruz. Bir şeyler yedin mi? Kışlada yumurta dağıtıyorlar."

"Ben yedim," diye gülümsedi Artemio.

Toz bulutu yeniden havalanırken birbirlerine sarıldılar.

"Bekle beni."

"Ne oldu dersin?"

"Ciddi bir şey değildir. Belki birkaç yağmacı vardır çevrede."

"Burada mı kalmamı istersin?"

"Evet. Bir şey yapma. Bekle yalnızca. Bu gece, ya da en geç yarın sabah dönerim."

"Artemio..."

"Evet?"

"Bir gün dönecek miyiz oraya?"

"Kim bilir? Ne kadar süreceğini kim bilebilir? Bunları düşünme. Seni pek çok sevdiğimi biliyor musun?"

"Ben de seni. Hem de çok. Ve hep seveceğim."

Süvari bölüğü, yeni emri almıştı ve bir dinsel tören ciddiyeti ve sessizliği ile ahırlarda, kışlanın ana avlusunda hazırlığını tamamlıyordu. Boş bakışlı, kır katırların çektiği topu yerleştirdiler, sonra depodan içtima alanına uzanan tahta kaydıraklar üzerinde top arabasını getirdiler. Süvariler, dizginleri gözden geçirdiler, yem torbalarını çıkardılar, kolanları sıkıştırdılar, savaş atlarının yelelerini okşadılar; atlar bu usta binicilerin yanında çelimsiz ve ağırkanlı kalıyorlardı; kışlanın önünde hantal hantal dolanan, karınlarını kene sarmış, toz içinde iki yüz at; yağızı, demirkırı, donlusu, kulası. Piyadeler tüfeklerini yağladılar ve fişekleri dağıtan sırıtkan cücenin önünde kuyruğa girdiler. Kuzeylilerin giydiği, kurşuni fötrden, kenarları kıvrık *sombrero*'lar. Boyunlara bağlanan mendiller. Bele kuşanılan fişeklikler. Pek azında çizme, ötekilerde sarı deriden işçi kunduraları, çoğunda da sandalet; kaba pamukludan pantolonlar. Ve –sokaklarda, parklarda ve avlularda, içtima alanında– tek tük göze çarpan, yeşil filizlerle süslü *Yaqui*[1] yerlilerine özgü *sombrero*'lar. Ellerinde notaları, omuzlarında madeni çalgılarıyla mızıkacılar. Ilık sudan içilen son yudumlar. Fasulyeli dü-

[1] Sonora'da yaşayan Piman Kızılderililerinin bir kabilesi. (Ç.N.)

rümler ve *ranchero*[1] usulü pişirilmiş yumurtayla tepeleme dolu tabaklar. İçtima alanından haykırışlar yükseldi: Maya yerlileriyle dolu bir araba, güm güm vurulan davulların, sallanan renkli okların ve ilkel yayların hengâmesinde kasabaya giriyordu.

Artemio, kalabalığın arasından kendine yol açarak ilerledi. İçerde, bir duvara rasgele asılmış haritanın önünde duran general açıklama yapıyordu: "Federaller, arkamızda, Devrimcilerin kurtarmış olduğu bölgede bir karşı cephe açtılar. Arkamızı kesmek istiyorlar. Bu sabah, dağdaki gözcülerimizden biri, Albay Jimenez'in işgal ettiği köylerin bulunduğu yönden toz bulutları yükseldiğini görmüş. Albay, saldırıya uğrayacak olursa odun yakarak işaret vermeyi tasarlamıştı. Şimdi ikiye bölünmemiz gerekiyor. Yarımız dağı geçip, Jimenez'in yardımına koşacak. Öteki yarımız ise, dün yendiğimiz takımların canına okuyup, güney yönünden başımıza bir daha dert açılmamasını sağlayacak. Bu köyde yalnızca bir bölük kalacak. Zaten buraya kadar gelebilmeleri olanaksız görünüyor... Binbaşı Gavilan... Teğmen Aparicio... Teğmen Cruz: Siz üçünüz geriye, kuzeye gideceksiniz."

Artemio, öğlene doğru dağdaki gözetleme noktasından geçerken işaret ateşleri hâlâ yanıyordu. Aşağıda levazım katarının ilerlediğini görebiliyordu; katar, topları, gülleleri, makineli tüfekleri ve donanım sandıklarıyla ağır ağır yol alıyordu. Süvari taburu, dik yamaçtan zorlukla indi. Demiryolunun üzerindeki top, düşmanın yeniden işgal ettiğini sandıkları köyleri dövmeye başladı.

Artemio, "Topçu ateşini hızlandırın!" diye komut verdi. "Ateş iki saat sürecek, sonra gidip ne olduğuna bakacağız."

Atının toynakları düzlüğe ulaştı. Genç subay, o anda neden başını eğdiğini ve kendisine verilmiş görevi neden unutuverdiğini hiçbir zaman kestiremedi. Verdiği emri yerine getirmek kararlılığıyla uzaklaşan askerlerinin gözden kaybolmasıyla birlikte, bir tuhaf duygusallık, yitirilmiş bir şeyin verdiği suskun acı kapladı Artemio'yu ve Regina'nın yanına dönüp, onun kollarında her şeyi unutmak isteği tutuş-

---

[1] Hayvan yetiştiren küçük çiftlik sahibi. (Ç.N.)

tu içinde. Kavurucu güneş, bir karatahtayı siler gibi, aklındaki her şeyi, sözleri, düşünceleri, görevini, askerlerini, hatta uzaktan uzağa duyulan top atışlarını silmiş götürmüştü. Gerçek dünyanın yerini, içinde sadece kendisiyle sevgilisinin yaşam hakkı ve yaşamı sürdürme nedeni olan bir düş dünyası almıştı.

Taştan bir gemi denize gömülmüş duran o kayayı anımsıyor musun? Hâlâ orada olmalı.

Artemio, yine Regina'yı seyrediyor, öpmek istiyor, ama uyandırmaktan korkuyordu ve yalnızca bakmakla bile ona sahip olduğunu duyuyordu. Onun gizli düşlerine tek erkek egemen diye düşündü ve o erkek, sahibi onun, hiçbir zaman da bırakmayacak sevgilisini. Artemio, Regina'ya bakarken kendini görüyordu. Dizginler elinden düştü. Var olan her şey, tüm aşkı, Regina'nın etine gömülüydü ve o gövde ikisini birden kapsıyordu. Geri dönüp, bunları Regina'ya anlatmak, kendisini ne kadar çok sevdiğini söylemek, bunları onun kafasına iyice yerleştirmek istedi.

At kişnedi ve şaha kalktı. Artemio, atın üzerinden taş gibi sertleşmiş toprağa düştü. Federal ordunun gülleleri, kendi süvarilerinin üzerine yağıyordu ve Artemio doğrulduğunda, dumanların arasında atının göğsünün alev alev yandığını gördü. Daha kırk elli at ölüsü serpilmişti çevresine. Gökte ışık yoktu. Gökyüzü bir toz duman bulutu gibi ta başının üzerine kadar inmişti ve Artemio, dalları dumanların ardında kalan bodur ağaçları siper almak için koştu. Sık bir çalılığa vardı. Kulağına anlamsız bağırışlar geliyordu. Binicisiz bir at geldi yanına, Artemio atın üzerine sıçradı, bacağını öte yana aşırdı ve atın gövdesini kendisine siper ederek, dörtnala kalkıncaya kadar mahmuzladı. Başı ve omuzları düştü, can havliyle atın gemine asıldı. Sonunda parlak öğle güneşi kayboldu; artık gölgedeydi, gözlerini açabildi, attan düştü, bir ağaç gövdesine çarpıp duruncaya kadar yerde yuvarlandı.

Orada yine aynı duyguya kapıldı. Karşılıklı çarpışmanın gürültüsü sarıyordu çevresini, ama kendisiyle bu velvele arasında belirsiz bir uzaklık vardı; ağaçların hafif salıntılarından çıkan hışırtıyı ve kertenkelelerin aceleci sürtünüş-

lerini bile duyabiliyordu. Ağaç kütüğüne yaslanmış, öyle tek başına yatarken, damarlarından akan tatlı, sıcacık yaşamı, aklının her türlü başkaldırısına karşı koyan sağlıklı coşkuyu yeniden duydu. Askerleri? Yüreği düzenli atıyordu. Acaba kendisini arayacaklar mıydı? Kolları ve bacakları yorgunluktan kıpırdamıyordu. Kendi komutu olmadan askerleri ne yapacaktı? Başının üzerini örten yaprakların arasında uçuşan kuşlara baktı. Askerleri acaba disiplini bozar, onlar da kaçıp, bu mübarek çalılığa gizlenirler miydi? Ama dağ, yayan aşılmazdı ki, o yüzden burada beklemek zorundaydı. Ya düşmanın eline düşerse? Daha fazlasını düşünemedi: Yüzüne yakın bir yerden bir inilti geldi, biri düştü üzerine ve Artemio'nun dengesini bozdu. Yaralının omzunda kırmızı bir paçavra sallanıyordu. Zorlukla konuşarak,

"Can...la...rına...oku...yoruz," dedi.

Paramparça olmuş, kan içinde bir kol, genç subayın sırtına sarıldı. Artemio, kendi sakalının uzunluğundaki bu sakalı bıyığı birbirine karışmış, ağzı açık, gözleri kapalı, acıyla kıvranan suratı iterek kendinden uzaklaştırmak istedi. Bir de gözleri yeşil olsaydı, ikiz kardeşi olabilirdi bu adam.

"Hiç... çıkış yolu... yok mu? Yeniliyoruz."

"Geri mi çekildik?"

"Geri mi? Yok... ilerledik." Asker, sağlam koluyla bir yeri göstermeye çalıştı. Yüzündeki o korkunç anlatım hiç değişmedi.

"İlerledik mi? Nasıl?"

"Canlarına... Su, su arkadaş... kötü... çok kötü..."

Asker, can havliyle subaya sarılarak bayıldı ve genç teğmen usulca kendini onun kolundan kurtardı, kendisininkine çok benzeyen bu kurşun gibi ağır gövdeyi yavaşça yere uzattı. Belli belirsiz bir esinti, ağaçların üstünü yaladı. Top ateşiyle ara ara bölünen bir suskunluk çöktü; Artemio, yaralının sağlam kolundan tutarak, onu düğüm düğüm olmuş köklerin üzerine yatırdı. Matarasını açtı, su içti ve yaralının kararmış çenesinden sular sızana kadar matarayı onun ağzına tuttu. Yüreği yine düzenli atıyor, hoplamıyordu. Yaralının yanına eğilmiş dururken, kendi kendine sordu: Bu ada-

mın yüreği daha ne kadar atacak? Askerin palaskasındaki ağır, gümüş tokayı çözdü ve arkasını döndü. Neler oluyordu orada? Kim kazanıyordu? Ayağa kalktı ve yerdeki yaralıdan uzağa, koruluğun içine yürüdü.

Dallar çok sık olduğu için önünü göremiyor, yüzü çizilmesin diye başını eğerek yürüyor ve dalları yoklayarak el yordamıyla yolunu buluyordu. Yaralı değildi, yardıma ihtiyacı yoktu. Bir pınarın başında durdu, matarasını doldurdu. Pınardan ölü doğmuş bir derecik fışkırıyor, çalılıkların hemen ötesinde, yakıcı güneşin altında kuruyup gidiyordu. Artemio çömeldi, ceketini çıkardı. Avuçlarına su doldurarak göğsünü, koltuk altlarını, yanan omuzlarını, kollarının kuru, gergin kaslarını, esmer, güneş yanığı tenini ıslattı. Sudaki yansımasını görmek istiyordu, ama kabarcıklar görmesini engelliyordu. Gövdesi bulanık bir gölge gibi görünüyordu. Hayır, onun gövdesi değildi bu: Regina'nınkiydi. Regina onun bedenini almış, karşılığında kendi bedenini vermişti; ama Artemio her okşayışında vücudunu geri almaya çalışmıştı. Bu onun gövdesi değildi, Regina'nınkiydi ve Regina'nın adına korunması gerekliydi; birbirlerinden kopuk, tek başlarına yaşamıyorlardı artık; ayrılık duvarını yıkmışlardı, iki insandılar, ama gerçekte tek kişiydiler. Yaşadıkları sürece, sonsuza kadar böyle kalacaklardı. Devrim geçecekti; köyler ve insanlar gelip geçecekti; ama birliktelikleri hep sürecekti. Artemio yüzünü yıkadı, ceketini ilikledi, çalılıktan düzlüğe çıktı.

Asi süvariler, Artemio'nun saklandığı yere ve oradan da sağa doğru dörtnala kalktılar. Atların sağrılarına vuruldu, toynaklar gümbürdedi, tüfekler şakırdadı ve sonra Artemio tek başına kaldı. Anlamıyordu; ne yapıyordu bunlar? Kendisi köylere doğru yürürken, onlar dağ yolunu tutmuşlardı. Kaçıyorlar mıydı? Yolunu, yönünü şaşırdı, elleri başında, bir çemberin çevresinde dönüp durmaya başladı. Belirli bir noktayı hedeflemek ve ipin ucunu kaybetmemek gerekliydi; belki o zaman anlayabilirdi. Savaşın satranç oyununa benzeyen şaşmaz düzenini, akıl ve mantıktan yoksun bir kargaşaya çevirerek paramparça etmek için bir anlık karı-

şıklık yeterdi. O toz bulutu... üzerine doğru gelen dizginlerinden boşanmış o atlar... yalın kılıç nara atarak giden süvari... uzakta duran katar... her an yaklaşan toz bulutu... ve yine her an biraz daha yaklaşan, zihnini bulandıran kavurucu güneş... alnını yaralayıp geçen kılıç... kendisi yerde yuvarlanırken geçip giden atlar...

Ayağa kalktı, yavaşça yaralı alnına dokundu. Koruluğa dönmeliydi, orada güven içinde olurdu. Sendeledi. Güneş eriyip çözülüverdi ve ufuk, düzlüklerin ve dağların çizgileri paramparça oldu. Artemio ağaçlığa vardı, bir kütüğe sarıldı ve kafasını toplayana kadar asıldı kaldı ağaca. Sonra ceketinin düğmelerini açtı, gömleğinden bir parça yırttı. Bezin üzerine tükürerek alnına sardı. Az ilerisindeki kuru dallar çizmelerin altında çatırdadı. Artemio irkildi. Şaşkın bakışları, gelen yabancının bacaklarından yukarıya süzüldü. Bu, birini omuzlamış yürüyen bir Asi'ydi.

"Çalılığın kıyısında buldum komutanım. Ölmek üzereydi. Kolunu uçurmuşlar. Sanırım sırtımdayken öldü." Genç subayın rütbesini görebilmek için gözlerini kısarak baktı. "Teğmenim, ölü gibi ağırlaştı bu."

Uzun boylu asker, sırtındaki yaralıyı indirdi, tıpkı Artemio Cruz'un yarım saat ya da on beş dakika önce yaptığı gibi, bir ağaca dayadı. Sonra yüzünü yaralının yüzüne yaklaştırdı.

"Evet, gitmiş. Biraz önce varsaydım, belki kurtarabilirdim."

Uzun boylu asker, kemikli eliyle ölünün gözlerini kapattı. Palaskanın gümüş tokasını bağladı. Ölünün başını yere uzatırken, beyaz dişlerinin arasından mırıldandı:

"Ne boktan iş teğmenim, şu herif gibi yürekli birkaç kişi olmasa, bizim halimiz nice olurdu ki?"

Cruz, arkasını döndü ve koştu, cesede ve uzun boylu askere sırtını çevirerek düzlüğe doğru koştu.

Bir ölüye takıldı ayağı. Neden olduğunu bilmeden eğildi cesedin yanına. Sonra gürültülerin arasından bir ses duyuldu:

"Teğmen Cruz! Teğmenim!"

Omzuna bir el dokundu. Artemio başını kaldırdı.

"Yaralanmışsınız. Kötü yaralanmışsınız hem de. Gelin bizimle, Federaller tüydü! Jimenez köyü ele geçirdi. Bizimle birlikte Rio Hondo'daki kışlaya gelin. Süvariler amma da dövüştüler ha! Ellerinden geleni yaptılar, yapabileceklerinin de çoğunu yaptılar! Hadi gelin. İyi görünmüyorsunuz."

Artemio, subayın omzuna yaslandı.

"Kışlaya mı?" diye mırıldandı. "Evet, dönelim evimize."

İpin ucu kaçmıştı; yönünü şaşırmadan savaş labirentinde yolunu bulmasına yarayan, yolunu kaybetmeden ve savaştan kaçmadan ardından gittiği ipin ucu kaçmıştı. Atının dizginlerini tutacak gücü olmadığı için, Binbaşı Gavilan'ın eyerine atın yuları bağlandı. Savaş alanı ile Regina'nın beklemekte olduğu vadiye ayıran dağda, uzun, ağır bir yolculuk başladı. Artemio'nun izlediği ip gerilerde kaldı. Aşağıda, dağın eteğinde görünen Rio Hondo hiç değişmemişti: Yer yer kümelenmiş, hep o aynı kırık kiremitli, kerpiç duvarlı, toprak kızılı, pembe, beyaz kaktüslerle çevrelenmiş evler. Artemio, dere yatağının yeşil ağzına yakın evdeki o pencereyi, Regina'nın önünde durmuş kendisini beklemekte olduğu pencereyi görebileceğini sandı.

Gavilan önden gidiyordu. Akşamın gölgesi, dağı iki yorgun adamın üzerine yıkıyordu. Binbaşı dizginleri çekip bir an durdu, Artemio'nun, yanına gelmesini bekledi. Ona sigara tuttu ve kibriti uzattı. Kibriti söndürdükten sonra yine tırısa kaldırdı atını. Gavilan'ın yüzünde acı vardı. Teğmen başını eğdi. Bunu hak ediyorum diye düşündü. Demek, gerçeği, savaştan kaçtığını biliyorlardı ve rütbesini sökeceklerdi. Ama gerçeğin tümünü bilmiyorlardı. Regina'nın aşkına dönebilmek için kendini kurtarmaya çalıştığını bilmiyorlardı, anlatsa da anlamazlardı. Yaralı bir yoldaşını, kurtarabileceği bir canı terk ettiğini de bilmiyorlardı. Ama Regina'nın aşkı, suçunun kefaretini öderdi. Çenesi göğsüne değinceye kadar eğdi başını ve yaşamında ilk kez utanç duydu. Utanç: Ne var ki, Gavilan'ın dürüst, duru bakışlarında okunan, utanç değildi. Binbaşı boşta duran elini kaldırdı, ter ve tozdan çirişlenmiş kumral sakalını sıvazladı.

"Sizlere canımızı borçluyuz teğmenim. Onları siz ve askerleriniz durdurdu. General sizi bir kahraman gibi karşılayacak... Artemio. Size Artemio diyebilir miyim?"

Gavilan gülümsemeye çalıştı. Elini Artemio'nun omzuna attı ve zoraki bir gülüşle sürdürdü sözünü:

"Bunca zamandır birlikte savaşıyoruz, ama bak birbirimize adımızla bile seslenemiyoruz."

Gavilan'm ses tonu ve bakışı, Artemio'dan yanıt bekler gibiydi. Çöl gecesi bir cam berraklığıyla çöktü ve günün son renkleri, artık uzakta kalan ve karanlıkta ufalmış, yassılmış gibi görünen dağların siluetini çiziyordu. Köyden, uzaktayken göremedikleri alevler yükseliyordu.

Binbaşı boğuk sesle, "Köpoğluları!" dedi. "Gafil avladılar bizi. Kuşkusuz kışlalara kadar uzanamadılar. Ama yine de yapacaklarını yaptılar, öçlerini aldılar. Bize yardım eden tüm köyleri cezalandırmaya ant içmişler. Onun için on rehine aldılar. Köyü teslim etmezseniz rehineleri asarız diye haber yolladılar. General top ateşiyle karşılık verdi onlara."

Sokak, askerler, siviller, başıboş köpekler ve kapı ağızlarında ağlaşan başıboş çocuklarla doluydu. Yangınlardan birkaçı hâlâ sönmemişti ve kadınlar, kurtarıp sokağa yığabildikleri eşyaların üzerinde oturuyorlardı.

Gavilan, sokaktakilere duyurabilmek için öne eğilerek, "Teğmen Cruz," dedi. "Teğmen Cruz."

"Teğmen Cruz." Bu mırıltı askerlerden kadınlara, kadınlardan kalabalığın arasına yayıldı.

İki atın geçebilmesi için yol açıldı. O kalabalıkta huysuzlanan binbaşının doru atıyla, ötekinin kurşuni yağız atı ilerledi. Selamlayan eller uzandı, süvariler Artemio'nun bacağını sıktılar, başındaki kanlı sargıyı gösterdiler. Kazandığı zafer için kutladılar. Köyün içinden ilerlediler. Dere yatağı dik bir yamaçla iniyor ve ağaçlar akşam rüzgârında sallanıyordu. Artemio başını kaldırdı: o bildik beyaz ev. O pencere, ama kapalıydı pencere. Mum ışığı, açık duran kapıları aydınlatıyordu. Öteki kapıların önünde şallara bürünüp çömelmiş karanlık kümeler vardı.

Teğmen Aparicio, "Bırakın, öylece asılı kalsınlar!" diye

bağırdı. Atını mahmuzladı ve kendisine uzanan elleri kamçısıyla itti. "Herkes görsün ve unutmasın! Böylece, ne tür insanlarla çarpıştığımızı, kardeş kanına girenlerle savaştığımızı öğrenmiş olursunuz. İyi bakın! Yaqui'ler topraklarından çıkmak istemedikleri için, koca aşireti işte böyle öldürüp soykırımına giriştiler. Açlık yüzünden direnişe geçtikleri için Rio Blanco'daki ve Cananea'daki işçileri işte böyle öldürdüler. Eğer canlarını çıkarmazsak, hepinizi böyle öldürecekler! Bakın, bakın da ibret alın!"

Dere yatağının yakınındaki ağaçlar: Kaba saba örülmüş kalın kendirden urganlar, kırılmış boyunlardan hâlâ kan sızdırıyordu. Yuvalarından uğramış gözler, morarmış diller, dağlardan esen rüzgârla zaman zaman sallanan, kıpırtısız, asılmış gövdeler. Ve suratlarındaki anlatım; kimi anlamsız, kimi öfkeli, çoğu yumuşak ve ne olduğunu kavrayamamış, sessizce acıyı dile getiren anlatımlar. Çamurlu sandaletleri, bir çocuğun çıplak ayakları, bir kadının siyah iskarpinleri. Artemio attan indi, asılanlara yaklaştı. Boğuk bir çığlıkla Regina'nın kolalı eteğini kucakladı. Erkek olduğundan bu yana ilk kez ağladı.

Aparicio ile Gavilan, onu aldılar, Regina'nın kiraladığı odaya götürdüler. Yatırdılar, yarasını temizlediler, pis paçavranın yerine sargı bezi bağladılar. Onlar gidince, Artemio yastığı yüzüne bastırdı. Uyumak istiyordu, uyumak, sadece uyumak, uykunun her şeyi eskisi gibi yapacağını, onları yeniden birleştireceğini söylüyordu kendi kendine. Beyazı sararmış cibinliğin kuşattığı yatakta, Regina'nın nemli saçlarının, düzgün vücudunun ve sıcacık kasıklarının kokusunu duyuyordu. Sağlığında hiç olmadığı kadar gerçek olarak oradaydı Regina. Artemio'nun ateşler içinde yanan belleğinde gerçekte olduğundan daha canlı görünüyor, daha çok, daha yoğun biçimde Artemio'nun oluyordu. Aşklarının göz açıp kapayana kadar geçiveren birkaç aylık süresi boyunca, Artemio, Regina'nın gözlerine hiç böyle duygulu bakmamıştı. Kapkara elmas gibi, güneşin altında dingin uzanan deniz dibi gibi, Regina'nın etinde ve Artemio'nun yanan yüreğinde olgunlaşmış kara kirazlar gibiydi gözleri. Ona bunları hiç

söylememişti; söylemeye fırsat olmamıştı. Onca aşk sözünü söyleyecek zaman olmamış, son sözü söylemeye fırsat kalmamıştı. Şimdi gözlerini yumarsa, parmak uçlarında coşkuyla titreşen okşayışlar Regina'yı diriltir, sapasağlam çıkıp geliverirdi. Belki de onu düşünmek, her zaman yanı başında olması için yeterliydi. Belki anılar gerçekten yaşamı uzatabilir, bacaklarını birbirine dolayabilir, pencereyi şafağın aydınlığına açabilir, Regina'nın uzun saçlarını tarayabilir, sesini, kokusunu, dokunuşunu geri getirebilirdi. Artemio doğruldu oturdu. Karanlıkta içki şişesine uzandı. Ne var ki, içki unutmaya değil, anıları hızlandırmaya yarıyordu.

Beyaz alkol, içinde yanıp tutuşurken, o kıyıya, o kayalıklara dönecekti. Oraya dönecekti: Nereye? Hiçbir zaman hiçbir yerde var olmamış o hayali kıyıya mı? Regina'nm çocuksu yalanına mı? Regina'nın kendi temizliğine, iffetine ve aşkına inanabilsin diye uydurduğu o deniz masalına mı dönecekti? Yalanların, şirin yalanların boşa çıkmasına içki iyi geliyordu.

Nerede karşılaştık seninle?

Anımsamıyor musun?

Anlat bana.

O kıyıyı anımsamıyor musun? Her akşamüstü oraya giderdim.

Şimdi anımsadım. Yüzümü seninkinin yanı başında suya yansımış gördün.

Kendimi yanımda sen olmadan görmek istemediğimi anımsa.

Anımsıyorum.

Regina'nm bu ufak yalanına sonuna kadar inanmak zorundaydı. Gerçekle hiç ilgisi yoktu. Gerçeğin de gerçekliği kalmamıştı zaten; öteki bir yığın köye girdiği gibi, Sinaloa köyüne de, sokağa çıkmak gafletinde bulunan ilk kadını yaka paça götürmek niyetiyle daldığı da gerçek değildi. On sekizinde bir kızın atın terkisine atılıp subay koğuşuna götürüldüğü ve sessizce ırzına geçildiği de gerçek değildi. Kızın dürüstlüğünün onu sessiz sedasız bağışladığı da gerçek değildi; direnci eriyip hazza dönüşmüş, o güne kadar erkek eli değmemiş

kolları boynuna dolanmış ve nemli ağzı mırıldanıp durmuştu, tıpkı son geceki gibi mırıldanıyordu; evet, evet hoşuna gitmişti, Artemio ile sevişince zevk almış, sevmişti bu işi, dahasını istiyordu, onca mutluluktan ürkmüştü. Regina; kendinden geçmiş, coşkulu Regina. Duyduğu zevkin gerçekliğini sessizce kabullenmiş ve Artemio'yu sevdiğini itiraf etmişti. Deniz ve durgun suda yansıyan yüzlerinin masalı, daha sonra Artemio da onu sevince, utanç kaynağı olabilecek anıların unutulması için uydurulmuştu. Yaşamının kadını, Regina. İştah uyandıran, kıvrak, kısrak gibi kadın. Sürprizlerle dolu beyaz büyücü. Bahanesi, kendini haklı göstermeye çalışan tek sözü olmayan kadın. Hiçbir zaman canı sıkılmayan, hiçbir zaman yakınmalarla baş ağrıtmayan ve her żaman hazır beklemekte, bu köyde değilse de mutlak ötekinde. Ağaçtan sallanan o kaskatı gövde bir düştü, yok olacaktı ve Regina'yı bir sonraki köyde kendini bekler bulacaktı. Her zamanki gibi. Köyden çıkmış, güneye gitmişti. Federal ordunun cephe hattından süzülmüş, bir sonraki kasabada oda tutmuş olmalıydı. Evet, Artemio'nun kuşkusu yoktu; çünkü ne Regina onsuz yaşayabilirdi ne de o Regina'sız. Öyleyse, yapılacak iş yola koyulmaktı. Gelecek mola yerinde Regina ile buluşabilmesi için atına atlamalı, silahına sarılmalı, dövüşe girmeliydi.

Karanlıkta ceketini giydi, fişeklikleri çaprazlama göğsüne taktı. Dışarıda, kara yağız, sakin at bir direğe bağlı duruyordu. Asılanların çevresinde hâlâ kümelenmiş duranlar vardı. Ama Artemio onlara hiç bakmadı. Atma atlayıp kışlaya sürdü.

Nöbetçilerden birine, "Orospu çocukları hangi yöne gittiler?" diye bağırdı.

"Dere yatağının öteki kıyısındalar. Köprünün yakınına siper aldılar, yardımcı güç bekliyorlar. Anlaşılan, köyü yeniden ele geçirmeye niyetliler. İçeri buyrun komutanım. Bir şeyler yiyin."

Attan indi. Acelesiz adımlarla avluyu geçti, çaprazlama dikilmiş çubuklarda toprak karavanaların asılı durduğu ve kadınların çörek hamuru yoğurdukları ocak başına doğru yürüdü. İşkembe çorbasma tahta kaşığı daldırdı, bir sovan

aldı, üzerine yaban mercanköşkü otundan serpti. Kuzeylilerin yaptığı türden sert, taze çörekleri dişledi. Yaşıyordu.

Paslı demir halkaya takılmış bir meşale aydınlatıyordu kışlanın kapısını. Meşaleyi yerinden çıkarıp eline aldı. Mahmuzları, yağız atın sağrısına daldı. Hâlâ sokakta kalmış olanlar, yana sıçrayıp ona yol açtılar. Artemio dizginlere asılıp yeniden mahmuzlayınca, yağız at şaha kalktı. Sonra anladı at: Yaralı bir asker kaçağının, karanlık çökerken dağı aşan kuşku dolu adamın atı değildi artık o. Artemio, dediğini anlatabilmek için atın yelesine yapıştı. Çünkü şimdi bir savaş atına, kendisi kadar öfke dolu ve kendisi kadar atak bir hayvana ihtiyacı vardı. Kolunu kaldırdı, meşaleyi havada tutarak köprüye doğru atını sürdü.

Köprünün öteki ucunda bir şenlik ateşi yakılmıştı. Alçakların siperlikli kepleri donuk donuk parlıyordu. Yağız at ilerliyor, toprakları otları, tozları ve dikenleri ezip geçiyordu ve meşaleden kıvılcımlar sıçrıyordu gerilere. Artemio atını doğruca ateşin üzerine sürdü, ateşin üstünden atladı ve silahını oradakilerin afallamış gözlerine, kara üniformalı sırtlarına, ne olduğunu bilemeden ve kavrayamadan dönüp duran gövdeleri üzerine boşalttı. Saldırının bir an önce güneye gitmek, sevgilisinin beklemekte olduğu köye varmak için acelesi olan tek bir atlı tarafından yapıldığını fark edemeyen askerler, alelacele toplarını geri çektiler.

"Çekilin yolumdan, orospu çocukları!"

Acının ve isteğin sesi, silahın sesi, cephane sandıklarına fırlatılan meşalenin sesi. Sonra dinamitler patlamaya başladı, askerler ve atlar panik içinde kaçıştılar, haykırmalar, kişnemeler, şangırtılar birbirine karıştı ve bu seslere, köydeki alevler içinde yanan pembe kuleden yükselen çan sesleri karşılık verdi. Köprünün üzerinde başka toynak sesleri duyuldu. Gelenler ölüleri, kaçanları, yanan yerleri gördüler, ama ne Federal ordunun askerlerini bulabildiler ne de yeniden eline geçirdiği meşaleyi çakmak çakmak gözlerinin üzerine tutarak, yakaladığı ipucunun peşinden dörtnala güneye giden Teğmen Artemio Cruz'u görebildiler.

Sağ kaldım. Regina. Neydi adın? Hayır: Sadece Regina. Adsız asker, kendine ne diye hitap ediyorsun? Sağ kaldım. Hepiniz öldünüz, ama ben sağ kaldım. Ah: Neyse, kendi halime bıraktılar beni, uyuduğumu sanıyorlar. Seni anımsadım, adını anımsadım. Oysa adın yok senin. İkisi peş peşe düşmüşler, kurumuş gözleriyle yanıma geldiler, beni kandırabileceklerini, kendilerini acındırabileceklerini sanıyorlar. Yo hayır. Hayır. Yaşamımı ikinize de borçlu değilim. Kendi gururuma borçluyum. Meydan okudum, gözüpek davrandım, atak yaptım. Erdem? Alçakgönüllülük? Hayırseverlik? Pöh: Bunlarsız da yaşayabilir insan, ama gururun olmazsa, övüncün olmazsa yaşayamazsın. Hayırseverlik ha? Neden: Bir yararı olur muydu? Alçakgönüllülük? Niçin. Alçakgönüllü olsaydım, sen ne yapardın Catalina? Alçakgönüllü olsaydım, kinle, öfkeyle alt ederdin beni. Bırakırdın beni. Dini nikâhın kutsallığını, dokunulmazlığını düşünerek kendini avutuyorsun: Hah-ha! Param olmasaydı, kutsallığına, dokunulmazlığına bakmadan boşayıverirdin beni. Sana gelince Teresa, geçimini ben sağladığım halde, benden nefret ediyorsun, bana hakaretler yağdırıyorsun: Seni beş parasız, yoksulluk içinde bıraksaydım, bana nefret beslemeyi, hakaret etmeyi nasıl becerebilecektin? Hah, düşünün bir, ikiniz de benim adımdan, ünümden, paramdan kendinizi soyutlayarak düşünün, ne halde olurdunuz sizi gidi ikiyüzlüler, şişmiş ayaklarınız sızlayarak yığınların içinde kaybolur, otobüsü kaçırmamak için yaşamınız köşe başlarında beklemekle geçerdi. Bir mağazada ya da büroda çalışır, makinenin başında uğraşır, paket sarmaya çabalardınız. Bir araba alabilmek için kuruş kuruş para biriktirir, düşlerinizi gerçekleştirsin diye Meryem Ana'ya mum yakar, aldığınız süprüntüleri aylık taksitlerle öder, bir buzdolabınız olsa diye içinizi çekerdiniz. Cumartesi geceleri ucuz mahalle sinemasına gider, fıstıkla patlamış mısır tıkınır, sonra da bir taksi durdurmak için çırpınırdınız. Ayda bir kez lokantada yemeğe çıkardınız; sizin için gereksiz kıldığım onca sahtekârlığa bulanmak zorunda kaldığınızı düşünün bir; yaşadığınızı duyabilmek için.

Meksika gibisi yoktur diye haykırmak zorunda kaldığınızı; yaşadığınızı duymak için rahim Kiliseye, oruçlara, hacca, dualara bel bağlamak durumunda olduğunuzu bir düşünün!

"Domine, non sum dignus..."

Şefere. Birincisi, Amerikan bankalarının Pasifik Demiryolu'na verdiği bütün ufak kredileri iptal etmek istiyorlar. Demiryolu şirketinin bu ufak krediler için her yıl ne kadar faiz ödediğini biliyor musunuz? Tam otuz dokuz milyon peso dostum. İkincisi, demiryolunun geliştirilmesine önayak olan bizleri tasfiye etmek istiyorlar. Bize ne ödendiğini biliyor musunuz? Yılda on milyon, on milyon. Üçüncüsü, Amerika'nın vereceği kredileri ayarlayan aracılardan kurtulmak istiyorlar. Geçen yıl o işten siz ve ben ne kazandık dostum?

Üçer milyon.

Tastamam o kadar. Üstelik bununla da kalmıyorlar. Lütfen ulusal Meyve Ekspres şirketine bir tel çekin ve bu Kızıl işçi önderlerinin, şirkete yılda yirmi milyon peso kazandıran, bize de iyi birer komisyon getiren frigorifik kamyon sözleşmelerini iptal etmek istediklerini bildirin. Şerefe.

Haaa, iyice açıklandı bu. Sizi gidi eşek kafalılar. Çıkarlarınızı sizin adınıza ben kollamasam, ne olurdu haliniz beyinsizler. Def olun buradan, hepiniz gidin, bırakın da dinleyeyim! Beni anlayıp anlamadıklarını görmek istiyorum. Anladıklarını görmek için birinin parmağını kaldırması demek...

Otur canım, yanından ayrılmayacağım. Diaz: Gözünü dört aç, ayaklananları bastırmak için polisin yaptıklarıyla ilgili tek satır basılmayacak.

Ama biri öldürülmüş efendim. Hem de kentin göbeğinde. Kolay olmayacak...

Pöh. Emir yukardan geldi.

Ama eminim ki, işçi gazetelerinden biri yazacaktır olayı.

Sen de burada oturuyorsun ha? Kafanı çalıştırasın diye para vermiyor muyum sana? Sana haberi getirene kafasını işletsin diye para vermiyorlar mı? Bölge savcılığıyla ilişki kur, kapattırıver o gazeteyi.

Düşünceyi başlatmak için ne kadar az şey gerekli; o karmaşık ve büyük düşünce ağını harekete geçirmek için bir kıvılcım, ufacık bir kıvılcım yeterli. Bu, insan için böyle. İnsandan aşağı yaratıkların düşüncesini harekete geçirmek için ise, bizi öldürebilecek güçte bir şimşek sarsıntısı gerek. Ama biz zor olanı seviyoruz, zorlukları aşarak gelişiyoruz, yelken açacaksam kimsenin bilmediği sular gerekli bana, uzak hedefler ve püskürtülecek düşmanlar gerekli. Evet öyle. Fırtınanın göbeğinde olmalıyım. Hayır: Dinginlik ilgilendirmiyor beni.

Maria Luisa. Bu Juan Felipe Couto, her zamanki gibi, keskin zekâlı geçinmek istiyor. Hepsi bu kadar, Diaz. Şu su bardağını uzatıver, Luisa, bebeğim. Evet, diyordum ki, herif her iş kendinde biter, her şeyin üstesinden kendi gelir havasında görünmek istiyor. Anımsayacaksın, hani Federico Robles gibi. Ama üzerime gelmesine fırsat vermeyeceğim...

Ne zaman, şef?

Sonora'daki o karayolu ihalesini benim sayemde aldı. Muhammen bedelin en az üç katı fiyat verdiği halde, onun teklifinin kabul edilmesini sağladım; çünkü yolun, ejido çiftçilerinden aldığım sulak topraklardan geçeceğini biliyordum. Oysa şimdi öğreniyorum ki, bu rezil herif o bölgeden arazi almış ve yolu, benim topraklarımdan değil de, kendi topraklarından geçecek biçimde saptırmayı tasarlıyormuş...

Amma alçaklık ha! Oysa ne sevimli görünür.

İşte bu kadar bebeğim. Şimdi dedikodu sütununda birkaç ufak söylentiden söz etmeni, dostumuzun yakında boşanacağını ima etmeni istiyorum. Sertleşmeye hiç gerek yok, yumuşacık yaz, bu işi kollayacağımızı anlasın yeter.

Şef, elimizde Couto'nun bir gazinoda çekilmiş resimleri var. Yanında da Madam Couto olmadığı kesinlikle belli olan uzun boylu, sarışın bir dilber.

Şimdilik tutun o resimleri. Zorda kalmazsak kullanmayız.

Süngerin hücreleri birbiriyle bağlantılı değildir, ama sünger bir bütündür derler; evet böyle derler, süngeri kopa-

racak olursanız parçaları bir araya gelir, bütünlüğü hiç bozulmaz dediklerini anımsıyorum. Dağılmış parçalarını birleştirmenin bir yolunu bulur hep. Hiç ölmez... hiç ölmez.

"O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin karşı kıyısına sürdük."

"Onu kendi egemenliğine aldın, başını yedin, benden kopardın."

Papaz doğruluyor, koluna giren kadınların sesi öfkeli ve ben marangozu, marangozun oğlunu düşünüyorum. Özgür bırakılsaydı, on iki basın sözcüsüyle birlikte dağ keçisi gibi özgürce yaşasaydı, mucizelerinin önüne sırtını dayayıp bedavadan yiyip içse, kutsal sihirbazlara ayrılmış yerlerde bedava otursa ve yaşlılıkla unutkanlık, kesinlikle icabına bakıncaya kadar yaşasaydı, nice sıkıntıdan kurtulmuş olurduk, onları düşünüyorum; Catalina ve Teresa ve Gerardo, odanın öteki ucundaki koltuklarda oturuyorlar. Kahrolası karılar, papazı çağırtıp, beni tövbe ettirmeye zorlayarak ölümümü çabuklaştırmak için biraz daha sabredemediniz, değil mi? Ah: Hepimiz bir şeyler öğrenmek istiyordunuz. Nasıl da eğleneceğim. Ve sen Catalina, şimdiye kadar korktuğun için bana söyleyemediğin şeyleri söyleyebilirsin artık; artık öğrenebilirsin, neyi öğrenmek istediğini biliyorum. Ve kızının keskin çizgili, sert yüzü de öğrenmek, bilmek için duyduğu açlığı gizleyemiyor. Ve kızın kocası: Çok geçmeden bu rezil şeytan da, ağlayıp sızlanarak yanıma gelir, kendi payına da bir şeyler düşüp düşmediğini öğrenmek için beni sıkıştırmaya çalışır. Ah, beni ne kadar az tanıyorsunuz. Servetimin, üçünüz gibi ikiyüzlülerin, uçmasını bile bilmeyen üç kör yarasanın eline geçmesine göz yumacağımı mı sandınız? Kanatsız, kör, üç yarasa. Üç kör fare. Beni adam yerine koymayan, benden nefret eden üç yarasa. Evet. Dilencilerin duyduğu nefreti duymaktan kendilerini alakoyamayan ikiyüzlüler. Parasını ben verdiğim için giydikleri kürklerden, oturdukları evlerden, takındıkları mücevherlerden nefret eden ikiyüzlüler. Hayır, artık elinizi süremeyeceksiniz bana...

"Bırak beni."

"Ama Gerardo geldi... Küçük Gerardo, damadın. Bak."

"Ah, rezil şeytan."

"Anne, dayanamıyorum artık, dayanamıyorum, dayanamıyorum!"

"Hasta..."

"Pöh. İyileşip kalkacağım ayağa. Şimdi görürsünüz siz..."

"Niyetinin ne olduğunu söylemiştim sana."

"Bırak dinlesin."

"Ne yaptığını söylüyorum sana! Bizimle alay etmek, bizi küçük düşürmek için her zamanki gibi yalancıktan yapıyor!"

"Hayır, hayır, doktor diyorki..."

"Doktor ne bilecek? Ben ona bütün doktorlardan iyi teşhis koyarım. Bu da yeni bir dalavere."

"Sus artık."

Sus artık. Şimdi sıra yağa geldi. Papaz dudaklarıma yağ sürüyor. Gözkapaklarımı, burun deliklerimi yağlıyor. Hayır, kefaretimi neyle ödediğimi bilmiyorlar. Ellerim. Artık duymayan, soğumuş ayaklarım. Bu kadınlar bilmezler, hiçbir zaman varlarını yoklarını tehlikeye atmak zorunda kalmamışlardır. Gözlerim. Bacaklarımı ayırıyorlar, papaz kasıklarımı yağla ovuyor.

"Ego te absolvo."

Bilmiyorlar. Catalina konuşmadı. Konuşmadı.

Yetmiş bir yıldır farkına varmadan yaşadın; kanının akışının, yüreğinin vuruşunun, safra kesenden damlayan sarı sıvının, karaciğerinin salgıladığı ödün, idrar üreten böbreklerinin çalışmasının, kan şekerini dengeleyen pankreasının bilincinde olmadın; aklın hiçbir zaman bedeninin bu işlevlerine egemen olamazdı, soluk aldığını bilebilirdin, ama bunu düşünerek yapmış olmayacaktın, çünkü soluk alman düşüncene bağımlı değildi; bunlara hiç dikkat etmemiş, ama yine de yaşayıp gitmiş olacaksın; yapamadığın pek çok şey vardı; kırık cam parçalarından yapılma bir yatakta yatmak, ateş üzerinde yürümek, ölmüş gibi yapmak

ve gövdenin bağımsız işlevlerini denetleyebilmek, üstesinden gelemeyeceğin işlerdi; vücudunu kendi haline bırakıp, sadece yaşamış oldun. Bugüne kadar. Bugün gövdenin bağımsız işlevleri kendilerini sana fark ettirinceye kadar böyle yaşadın; bundan böyle bu işlevler sana egemen olacak, onlar efendilik taslayacak sana; ciğerlerine doğru zar zor ilerleyen her soluk, soluduğunu duyuracak sana; karnındaki damarların her atışı, acı çektirerek kan dolaşımını fark ettirecek sana; bağımsız işlevlerin efendin olacak ve pes ettirecekler sana, çünkü şimdiye kadar olduğu gibi sadece yaşamak yerine, yaşam süreçlerinin bilincine varmanı isteyecekler. Gözünün önüne getirmeye çalışacaksın – ufak bir çarpıntıyı, en ufak bir seyirmeyi, en hafif birleşme ve ayrılma kıpırtılarını ve daha da kötüsü artık durmuş olan hareketleri bile sana zorla algılatacak bir duru bilinç olacak bu – evet, karnını gözünün önüne getirmeye çalışacaksın; karın boşluğunu çevreleyen, bağırsaklarını kuşatan, doku ve kan ve lenf kanallarıyla katlanarak mideni ve bağırsaklarını karın çeperine bağlayan sulu zar, iç organlarına ve midene besin taşıyan, karın zarının katlanan bölümünden geçerek pankreasın arkasından orta bağırsakların başlangıcına kadar dikine inen yağlı hücrelerden oluşmuş çift çeperli kanal; onikiparmak barsağının üçte birine ve pankreasının başına kan taşıyan, onikiparmak barsağının üzerinden, aortunun yanından, sağ idrar yolunun, kasık sinirinin, hayalarından gelen toplardamarların kenarından geçen damar; yetmişbir yıldır, ağır ve kıpkırmızı akan bu damarı hiç bilmedin, ama bugün bileceksin, çünkü bugün damardaki kanın akışı duracak, nehir kuruyacak. Mesenter damarın yetmiş bir yıldır aksamadan çalıştı; ama omurgalarından bir bölümünün değdiği bir nokta var ki, o noktada damar aynı anda hem aşağı hem öne gitmek ve sonra birden geri dönmek zorunda; bugüne kadar yetmiş bir yıldır, kan bu sıkışık noktadan zorluk çekmeden aktı; bugün akamıyor, damar o basınca dayanamıyor, aşağı, öne ve sonra arkaya giden pistonun hızlı hareketi bugün kanın saldırısı karşısında işlevini yerine getiremeyecek, donmuş, kahverengileşmiş, taş gibi bir

pıhtı, kan dolaşımının bağırsaklarına geçmesini engelleyecek. Giderek artan basıncın seyirini duyacaksın; iyice duyacaksın; o nabız vuruşu, yetmiş bir yıldır ilk kez tıkanan, aksatmadan gövdeni dolaşıp çabucak yaşam kıyısına dönmesi ilk kez engellenen, bağırsaklarının sıcak boşluğunda tıkanıp kalan, çürüyen, kokuşan kanındır senin.

Ve şimdi Catalina, başucuna gelip, senin için, gittikçe keskinleşen sancıyla boğuşmaktan başka, kendini uyumaya ya da dinlemeye zorlayarak ağrıyı savuşturmaktan başka bir şey yapamayan senin için bir şeyler yapıp yapamayacağını soracak; ve kendini tutamayıp o el hareketini yapacak, yani elini çekinerek sana uzatacak, sonra korkarak geri çekecek ve göğsünün üzerinde öteki eliyle kavuşturacak; sonra ikinci kez uzanacak, titreyerek alnına dokunacak; alnını okşayacak, ama sen farkında olmayacaksın, sancının saplanmasıyla kendinden geçecek ve Catalina'nın şunca yıldır ilk kez elini alnına koyduğunun, alnını okşadığının, terli saçlarını arkaya doğru sıvazladığının, şefkatin ağır bastığı bir korkuyla, sana dokunduğunu bilmeyişinin verdiği utançtan kaynaklanan bir şefkatle seni okşadığının hiç farkına varmayacaksın; ve belki de Catalina'nın parmaklarının dokunuşuyla sözcükler ulaşacak sana. Bilinçsiz geçirdiğin şu saatlerin derinliğinde yitip giden, iradenin dışında beynine doluşan anılarla karışacak sözler ulaşacak belki de sana. O zamanlar duymadığın sözler, şimdi yinelenecek. Catalina da gururu düşünecek. Ve böylece düşünce kıvılcımı doğmuş olacak. İkinizin paylaştığı o aynada duyacaksın Catalina'nın sözlerini; yüzlerinizi yansıtan ve sudaki hayallerinizi öpmeye kalkıştığınızda ikinizi birden boğacak olan durgun sudaki aynada duyacaksın onu; neden başını çevirip de doğruca yüzüne bakmıyorsun? Neden sadece o soğuk hayalini öpmek zorundasın? Çünkü seninki gibi, onun yüzü de durgun suyun derinliklerinde. Artık onu duymadığın için boyuna yineliyor, "Kendimi koyverdim." Catalina'nın okşayan eli, sana özgürlüğü yok eden aşırı özgürlüğü anlatıyor; sürekli yükselen, ama bir türlü gökyüzüne ulaşamayan bir kule, cehennemi dörde, dünyayı ikiye bölen bir kule dike-

cek olan özgürlük; bu kulenin adını koyabilirsin: Ayrılık. Ve gururunla kendini yadsıyacak ve sağ kalacaksın. Artemio Cruz, özgürlüğün tehlikelerine göğüs gererek, tek düşman kalmayıncaya kadar tehlikeleri göze alarak sağ kalacaksın ve sonra gururlu savaş sürsün diye kendi kendinin düşmanı olacaksın; tüm ötekiler yenilince geride yenilmesi gereken yalnızca kendin kalacaksın; durgun suyun aynasından uzaklaşacak ve son saldırını düşmanın olan su perisine yönelteceksin, tanrıların kızı ve keçi kılıklı fesat tanrısının anası olan ihtiras ve hıçkırık perisi, insanların çağında ölen tek Tanrı'nın anası: Büyük Tanrı Pan'ın anası da aynadan çıkacak, gurur perisi ve işte yine ikizini bulacaksın karşında, ikizin, gururunun kurbanı olan insansız ülkedeki son düşmanın; sağ kalacaksın; erdemin sadece istenebilir, egemenliğin ise sadece gerekli olduğunu keşfedeceksin ve şu anda alnını okşayan el sonunda gelecek ve kısık sesiyle meydan okuma naralarını bastıracak. Sona vardığın anda –çünkü sonundur bu– kibrin gerekli olmadığını, alçakgönüllüğün uygun düşeceğini anımsatacak sana; solgun parmakları alevler içindeki alnına dokunacak. Bu parmaklar sızını dindirmek isteyecek, otuz dört yıldır söyleyemediklerini bugün sana söylemeye çalışacak.

1924: 3 Haziran

Artemio, gözüne uyku girmeyen Catalina'nın dalgınlığından sıyrılırken, *kendimi koyverdim* dediğini duymadı. Catalina yanında yatıyordu. Uzun, kestane rengi saçları yüzünü örtüyordu ve Catalina vücudunun tüm kıvrımlarında o yorgun nemliliği, o ilkbahar halsizliğini duyuyordu. Eliyle ağzını kapadı, yaklaşan günü, güneşin tepeye çıkışını, yağmur mevsiminin akşamüstü sağanağını ve gecenin bayıltıcı sıcaktan temiz havaya dönüşmesini gördü. Nerdeyse bitmekte olan gece boyunca geçen şeyleri anımsamak istemiyordu. Yüzünü yastığa gömerek sakladı. "Kendimi koyverdim. Kendimi koyverdim," diye söylendi.

Şafak, gecenin kalıntılarını sildi ve soğuk, temiz havasıyla aralık pencereden içeri girdi. Gecenin belirsizleştirdiği şeyler yeniden biçim ve anlam kazanmaya başladılar.

Ne de olsa ben de gencim. Benim de hakkım...

Sabahlığını sırtına geçirdi ve güneş dağların üzerine varmadan adamın yanından kaçarcasına kalktı.

Ah, ne zaaf! Her zaman bu zaaf ve bu nefretle uyanmak. Duyduğum tiksinti...

Meyve bahçesinin yanından geçen güler yüzlü yerliyle göz göze geldi. Ventura hasır *sombrero*'sunu çıkardı ve başını eğerek onu selamladı.

... Uyanıp da onu yanımda yatar görünce duyduğum tiksinti.

Yaklaştıkça, yerlinin beyaz dişleri daha çok parlıyordu.

Beni gerçekten seviyor mu?

Ventura gömleğini dar pantolonunun içine sokuşturdu. Kadının oturduğu pencerenin önünden geçti.

Beş yıl oldu...

Pencereye ve tarlalara arkasını döndü.

"Seni böyle erken erken hangi rüzgâr attı Ventura?"

"Tavşan kulağımın verdiği bir haber. Maşrapayı kullanabilir miyim?"

"Köyde her şey hazır mı?"

Yerli başını salladı. Suyun depolandığı havuza gitti, sukabağından yapılma maşrapayı daldırdı, içti, yeniden doldurdu.

... benimle neden evlendiğini belki kendi de unutmuştur...

"Peki tavşan kulakların ne haber getirdi sana, Ventura?"

"Pizarro moruğu sizden nefret ediyor patron."

"Haber bu mu?"

"Ve sizinle kozunu paylaşmak için bugünkü gösteriyi bahane etmeyi tasarlıyor."

"Ventura, Allah kulaklarından razı olsun."

... şimdi belki de gerçekten seviyordur beni...

"Allah bana kulaklarımı temiz tutmayı öğreten anamdan razı olsun."

"Ne yapılması gerektiğini biliyorsun."

... seviyor beni, görünüşüme vurgun...

Yerli sessizce güldü. Hasır *sombrero*'sunun kenarına dokunarak selam verdi ve sonra kadının salıncaklı koltukta oturduğu kiremit örtülü terasa doğru baktı.

... güzelliğime ve ihtirasıma vurgun...

Ventura, son beş yıl içinde kadının kimi zaman karnı burnunda, kimi zaman incecik ve suskun, aynı yerde oturduğunu anımsadı. Her seferinde güzel ve her seferinde, önünden geçen tahıl yüklü arabalardan, dalgalanan boğaların ulumasından, patronun çiftlik yapılarının çevresinde diktirdiği *tejocote*'lerin[1] yazın kuruyup gitmesinden çok uzaklarda, her şeyden kopuk olurdu.

... beni olduğum gibi...

Catalina, kendisini kurtlardan ayıran uzaklığı ölçen bir tavşanın bakışıyla bir an süzdü iki adamı. Babasının ölümü, onu ilk aylardaki gururlu savunulardan yoksun bırakıvermişti. Babası eski düzenin, eski hiyerarşilerin sürekliliğini simgeliyordu. İlk gebeliği de, kendini çekmesine ve uzak durmasına bahane olmuştu.

Peki ama Tanrım, neden geceleri de gündüz olduğum gibi olamıyorum...

Ve yerli hizmetkârın bakışını izleyerek başını çeviren adam, karısının kıpırtısız yüzünü gördü ve ilk yıllarda onun soğukluğuna karşı sadece kayıtsız kaldığını düşündü. Karısının dünyasını, kendisinin sahibi olduğu, ama hiçbir zaman içine giremediği, kendini biçimlendiremediği, kendine yer bulamadığı, ya da kendisini ancak karısının gözüyle görebildiği o ikinci dünyayı düşünmeye ne zamanı olmuştu, ne de isteği.

... neden geceleri de gündüz olduğum kadar soğuk olamıyorum...

Daha çok acelesi olan bir başka dünyanın kendisine ihtiyacı vardı.

("Valinin bize aldırdığı yok Senyor Artemio. Onun için size geldik."

---

[1] Tropik bir meyve. (Ç.N.)

"Ben ne güne duruyorum çocuklar, ben ne güne duruyorum. Size söz veriyorum, yolunuz yapılacak. Ama bir koşulum var: Buğdayınızı bir daha Pizarro'nun değirmenine götürmeyeceksiniz. O aşağılık moruk hangi toprağı bölüştü sizinle? Öyleyse ne diye ona iyilik ediyorsunuz? Buğdayınızı bana getirin, ben öğütürüm, unu da ben pazarlarım."

"Yerden göğe hakkınız var Senyor. Ama Don Pizarro bizi öldürtür."

"Ventura: Tüfekleri çocuklara dağıt, dağıt ki kendilerini kollayabilsinler:")

Catalina, ağzını hiç açmadığı günleri, hatta ayları anımsayarak salıncaklı koltuğunda ileri geri sallandı.

Ama gündüzleri ona yaptıklarım için hiç sitem etmedi bana...

Catalina karışmasa da her şey yolunda gidiyor gibiydi. Ve geceleri, Artemio elleri nasır tutmuş, yüzü toza tere bulanmış olarak geliyor, atından iniyor, kamçısını elinden bırakmadan Catalina'nın yanından geçip kendini yatağa atıyordu. Güneş doğmadan kalkıyor, ürün vermesi, para getirmesi, kendisine temel olması için didinilen toprakları yeniden dolaşmaya çıkıyordu...:

... geceleri açığa vurduğum şehvet yeterli oluyor, onu doyurmaya yeter gibi görünüyor.

... Bernal, Labastida, Pizarro gibi eski çiftliklerin kalıntılarını çevreleyen sulak bölgelerdeki mısır tarlaları. Daha ötelerde, sert killi toprağın başladığı alanda *maguey* ve *pulque*[1] tarlaları.

("Evet Ventura, hâlâ homurdanmalar var mı?

"Bilirsiniz patron. Homurdanmalarını gizliyorlar, ne de olsa, işler eskisinden daha iyi. Ama sadece kurak tarım yapılan tarlaları dağıttığınızın, sulu tarıma elverişli yerleri kendinize ayırdığınızın da bilincindeler."

"Başka ne diyorlar?"

"Sizin de tıpkı Don Gamaliel gibi, verdiğiniz borçlara faiz bindirdiğinizi söylüyorlar."

"Bak Ventura, onlara gidip anlat ki, onların verdiğine

---

[1] Agav ve sabırotu. İçki yapılan iki bitki türü. (Ç.N.)

aşırı faiz denmez. Yüksek faiz, işadamlarına ve Pizarro gibi toprak ağalarına açtığım kredilerden aldığım faizdir. Eğer verdiğim kredilerden zarar gördükleri, kazık yedikleri görüşündeyseler, tamam, bundan böyle borç vermem. Gerek duydukları bir şey yaptığımı sanıyordum. Ama madem..."

"Hayır, borç vermekten vazgeçmenizi istemiyorlar."

"Yakında Pizarro moruğunun ipotekli mallarına el koyacağımı anlat onlara. Pizarro'nun toprağını elime geçirdiğim anda, kendileriyle bölüşeceğim. Kuru tarım yapılacak tarlalarla birlikte, sulak tarlaları da paylaşacağız. Bunu iyice kafalarına sok. Sabretmelerini, bana güvenmelerini söyle, işlerin nasıl değişeceğini görecekler.")

Sapma kadar erkekti Artemio.

Ne var ki, yorgunluğu ve kaygıları onu benden uzaklaştırdı, Allahın gecesi yinelediği o *çılgın sevişmeleri de ben istemedim.*

Puebla kentinin sosyetesini, konforunu ve gezmelerini seven Don Gamaliel, çiftlik işlerini bıraktı ve çiftliği damadının istediği gibi yönetmesini kabullendi.

Babam onu benimsememi istedi, ben de öyle yaptım. Ne bir kuşkum oldu ne de bahane aradım: Satın alındığımı ve bacağımı kırıp oturmam gerektiğini biliyordum.

Babası sağ olduğu ve Catalina on beş günde bir onu görmeye gidip akşama kadar kentte kalabildiği, büfeyi ve dolapları dolduracak çikolatalar, peynirler alabildiği, Don Gamaliel ile birlikte St. Francis Kilisesi'ne gidebildiği, porselen pazarını gezebildiği, baruthane alanında tur atabildiği, katedralin taştan oyulmuş büyük, kutsal su kurnasının gidiş gelişlerini seyrettiği sürece, çiftlikte yaşamak o kadar kötü değildi.

Pek tabii ki boyun eğdim ona; beni koruyan, bakan, besleyen o değil miydi?

Catalina bütün bunları yapabildiği sürece, daha iyi bir yaşama umudu ayakta kalıyordu ve çocukluğunun o bildik, o sevilen dünyası, her seferinde pişmanlık duymadan köye, kocasına dönmesine yetiyordu.

Satın alındım. Söz hakkım olmadan, isteklerime saygı gösterilmeden, onun katı, duygusuz amaçlarına dilsiz bir ta-

nık olmak üzere satın alındım.

Ve Catalina, çiftlik yaşamını, Artemio'nun gücüyle yoktan var edilmiş yabancı bir dünyada geçirilecek bir tatil gibi görünüyordu. Gerçek evi ise kentteydi. Eski evin avlusunu, babasının maun yemek masasına serilen tertemiz keten örtüleri seviyor, elle boyanmış tabakları, parlatılmış gümüşleri ellemeye koklamaya bayılıyordu.

Dilimlenmiş armutlar, ayvalar, şeftali konserveleri.

("Don Leo Labastida'yı mahvettiğini biliyorum. Puebla'daki o el koyduğun üç ev, koca bir servet değerinde."

"İşin buraya nasıl vardığını biliyorsun Pizarro. Labastida kredi üstüne kredi istedi, ama faize aldırmadı. Kendi kuyusunu kendisi kazdı."

"Şunca yıldır nam salmış, şanlı şerefli insanların yıkılışını görmenin eğlenceli olduğunu mu sanıyorsun? Ama benimle oynamayacaksın, Cruz. Ben Labastida gibi nazenin bir kentli de değilim, kolay yutulur lokma da değilim."

"Sen borcunu zamanında ödüyorsun Pizarro, üstelik kalkamayacağın borcun altına da girmiyorsun."

"Kimse yıkamayacak beni, Cruz. Tanrı yardımcım olsun.")

Don Gamaliel ölümün yaklaştığını hissetti ve lüks cenaze törenini özenle kendisi düzenledi. Damadı, ihtiyarın istediği bin pesoyu vermemezlik edemedi. Don Gamaliel'in müzmin öksürüğü arttı. Çok geçmeden göğsü tıkandı, giderek katılaşan balgam, sümük ve kan kitlesinin arasından ciğerlerine bir solukluk hava aşırabilmek sorun oldu.

Erkeğin gelgeç zevkinin kaynağı...

Büyük bey, gümüş donanımlı bir cenaze arabası, siyah kadife tabut örtüsü, alınlarına siyah tüylerden sorguç takılacak, gümüş koşumlu sekiz at ısmarladı. Tekerlekli koltuğunu oturma odasının balkonuna çıkarttı ve cenaze arabasıyla süslü püslü atları bir aşağı bir yukarı piyasa ettirerek, hummalı bakışlarla seyretti.

Ana mı? Mutluluk ve acı duymadan doğuran bir ana ha?

Don Gamaliel, kızına vitrinde duran dört altın şamdanı çıkartıp ovdurmasını söyledi; cenazesinin evde bekletilece-

ği gece de, kilisedeki törende de bu şamdanlar dört yanına konulacaktı. Kızından kendisini öldükten sonra tıraş etmesini istedi, çünkü sakalı ölümünden sonraki birkaç saat içinde uzamaya devam edecekti; sadece boynu ile yanaklarını alsın yeterdi, sakalı ile bıyığını da biraz düzeltmek gerekirdi. Kızı ona jaketatayını ve plastronlu gömleğini giydirmeli, köpeği de zehirletmeliydi.

Doğururken bile sessiz ve kıpırtısız. Gururuna yediremediği için.

Don Catalina vasiyetnamesini yazdı, her şeyini Catalina'ya bıraktı, bıraktığı malların yönetimiyle de kızının kocasını görevlendirdi. Ömrünün son haftaları boyunca, kızına her zamankinden daha çok çocuk muamelesi etti, kendisi yaşlanırken yanı başında büyüyen o ufacık çocukmuş gibi davrandı. Ne Gonzalo'nun ölümünden söz etti ne de damadının ilk kez evlerine gelişini ağzına aldı; ölüm, bütün bu olayları bir daha konu olmayacak biçimde bir yana itmek ve yitirilmiş dünyayı bir anlamda yeniden kurmak fırsatını sağlıyor gibiydi.

Eğer sevgisi gerçekse, bu sevgiyi öldürmeye hakkım var mı?

Sondan iki gün önce, Don Gamaliel tekerlekli koltuğu bırakıp yatağına geçti. Üst üste istiflenmiş yastıklara dayanınca, o her zamanki dimdik inceliğini, düzgün çizgili kartal profilini koruyabildi. Arada bir uzanıyor, Catalina'nın yanında olup olmadığını yokluyordu. Köpek karyolanın altında ağlar gibi sızlanıyordu. Sonra ihtiyarın dudakları bir dehşet spazmı ile gerildi, elini uzatamadı, eli kıpırtısız göğsünün üzerinde hareketsiz kaldı. Catalina, gözünü o elden ayıramadan babasının yanında oturuyordu. Ölümle ilk yüz yüze gelişiydi bu, çünkü kardeşi evden uzaklarda, annesi ise o daha bebekken ölmüştü. Demek ölüm buymuş diye düşündü; bu derin sessizlik, şu hareketsiz el.

Cenaze arabasının peşinden önce St. Francis Kilisesi'ne, sonra da mezarlığa pek az aile geldi. Belki de insanlar ihtiyardan hâlâ çekiniyorlardı. Catalina'nın kocası, evin kiraya verilmesini emretti.

O zaman nasıl yalnızlık duydum. Çocuğun yanımda ol-

ması yetmiyordu. Lorenzo yetmiyordu. Ve öteki adamla, Ramon'la birlikte geçirilecek yaşam, yani Artemio'nun engel olduğu yaşam nasıl olacaktı acaba diye düşünüyordum.

("Patron, Pizarro bütün gün *hacienda*'da, eline bir tüfek almış, yıkık yapıların önünde oturup duruyor. Yıkıntıların başından bir an olsun ayrılmıyor."

"Bütün varı yoğu, elinde kalan o yıkık yapılar."

"Hâlâ ona bağlı birkaç kişi olduğunu söylüyorlar. Hem de yiğit adamlar."

"Biliyorum Ventura. Yüzlerini anımsa.")

Bir gece, Catalina hiçbir kasdı olmadığı halde, kocasına belli etmeden onu seyrettiğini fark etti. Akşamın geç saatlerinde otururlarken kocasının bakışlarına, maroken tabureye ayağını uzatırken yaptığı hareketlere, soğuk kış günleri şöminedeki ateşi canlandırmak için nasıl diz çöktüğüne dikkat ettikçe, ilk yılların o donuk kayıtsızlığı yavaş yavaş unutulmaya yüz tuttu.

Bu, güçsüzlüğümü ortaya koyan, kendi kendime acıyan ve onun da acımasını isteyen bir bakış olmalı; hem de huzursuz, çünkü ölümün bana verdiği acıyı ve yalnızlığı yenemiyorum. Sanıyorum ki, o huzursuzluk sadece...

Catalina, yanı başındaki adamın, kendisine değişik gözle bakan, zor günlerin artık geçtiğini anlamak isteyen yeni bir adam olduğunu da fark etmedi.

("Patron, Don Pizarro'nun topraklarını ne zaman onlarla pay edeceğimizi soruyorlar. Herkes soruyor."

"Biraz daha dişlerini sıkmalarını söyle. Pizarro'nun daha pes etmediğini görmüyorlar mı? Beklemelerini ve moruk bizi uğraştıracak olursa diye tüfeklerini hazırda tutmalarını söyle. Ortalık yatışınca toprağı bölüşeceğiz..."

"Ben sırrınızı biliyorum Patron. Don Pizarro'nun topraklarındaki en iyi yerleri, Pueblo'daki arsalar karşılığında ufak çiftçilere satmaya çoktan başladığınızı biliyorum."

"Ufak toprak sahipleri de *campesino*'lara[1] iş verecek Ventura. Hadi, al şunu. Ve telaşa kapılma."

"Sağ olun Don Artemio. Biliyorsunuz ben...")

---

[1] Köylü. (Ç.N.)

Maddi refahını güvenceye alan Artemio yeni bir insan olmuştu ve şimdi gücünün iyiliğe de yatkın olduğunu Catalina'ya kanıtlamak çabasındaydı. Artemio'nun, her zamanki gibi gözlerini kayıtsızca başka yana kaydırmadan bir an dikkatle kendisini süzdüğü o gece, uzun süredir ilk kez saçının düzgün olup olmadığı Catalina'nın aklına geldi ve saçlarını yoklamak için elini başına götürdü.

... şöminenin yanında durmuş, yeni bir ... başka türlü bir açıkyüreklilikle bana gülümserken ... Gerçekleşebilecek bir mutluluktan kendimi yoksun kılmaya hakkım var mı?

("Tüfekleri geri vermelerini söyle Ventura. Artık tüfeğe ihtiyaçları kalmadı, herkesin kendi toprağı var. Büyük çiftlikler ise ya benim ya da dostlarımın malı. Onun için, artık korkulacak bir şey kalmadı."

"Tabii Patron. Onlara nasıl yardımcı olduğunuzu değerlendiriyorlar. Kimileri daha fazlasını bekliyordu. Ama artık durumu kabullendiler. Daha kötüsü de olabilirdi diyorlar."

"En güçlü kuvvetlilerinden on iki kişi ayır, onlara tüfek ver. Her iki yandaki hoşnutsuzlukların gereğine bakabilmeliyiz.")

Sonradan pişman oldum. Kendimi koyverdim...

Hem de zevk aldım. Ne utanç verici.

Artemio, ortak yaşamlarına nasıl başladıklarının anısını silmek istiyordu: Catalina'nın, kendisini koca diye kabullenmesini gerektiren olayı aklına getirmeden sevmesini diliyordu. Karısının yanında yatarken, o anda birbirine dolanmış parmaklarının, sadece etlerinin açlığından kaynaklanan bir içtepinin belirtisi olarak kalmamasını diledi içinden, Catalina da bu dileğin farkına vardı.

Belki ötekiyle evlenmiş olsaydım, daha büyük coşku duyardım. Bilmiyorum, kocamdan başka erkek tanımadım ki. Benim de aynı duyguyu paylaştığımı bilmezse bir an daha yaşayamazmış gibi şehvet dolu bir adam.

Gerçeğin başka türlü olabileceğini düşündüğü için kızıyordu kendine: Artemio'nun daha kendisini tanımadan, Puebla'da sokaktan geçerken gördüğü anda âşık olduğuna nasıl inanabilirdi?

Ve sonunda birbirimizden uzaklaşıp uykuya daldığımızda, yeni bir günü yaşamaya başladığımızda, her şey bitiyor, gece yaşadığımız aşkı anımsatacak en ufak bir hareket kalmıyor geriye.

Artemio, Catalina'ya anlatabilirdi birtakım şeyleri. Ama yapılacak açıklama, bir ikinci açıklamayı gerektirecek ve bu anlatılanlar bir tek güne ve bir tek yere gelip dayanacaktı: Bir hapishaneye ve bir ekim gecesine. Artemio bundan kaçınmak istiyordu; kaçınabilmek için de, hiç konuşmaksızın karısına sahip olması gerektiğini biliyor ve gövdesiyle sevecenliğinin sözcükler olmadan da meramını anlatabileceğini söylüyordu kendi kendine. Ama sonra yeni bir kuşkuya kapıldı. Acaba bu kız, onu kollarına alarak anlatmak istediklerini anlayabilecek miydi? Sevecenliğini yorumlayabilecek miydi? Bu kızın cinsel tepkisi aşırı güçlü, aşırı şiddetli değil miydi? Artemio'nun şehvetinin anlamını kavrayabilme olanağını, kendi şehvetinin güçlülüğü içinde yitirmez miydi acaba?

Sanki gün ışığında el sürülmeyecek bir şeymiş gibi gecelerini onlara geride bıraktıran, belki de utançtı. Ya da gecelerini yaşantılarının geri kalan bölümünden ayırmak, bu ayrımla gecelerini daha önemli kılmak isteğiydi belki de.

Artemio, konuşmayı, sormayı göze alamadı. Sonunda gerçeğin kendisini Catalina'ya kabul ettireceğini umarak bekledi. Ayrıca geleneklerin, gereksinmelerin ve kaçınılmazlıkların da durumu karısına kabul ettirmeye yarayacağını sanıyordu: Nereden yardım umabilirdi ki Catalina? Tek geleceği, onun yanında olmaktı. Bu katı gerçek, Catalina'nın ötekini, kendisinden önceki adamı unutmasına yeterli olabilirdi. Artemio, bu umutla karısının koynunda uykuya daldı ve umudu düş oldu.

Zevke dalıp nefretimin nedenini unuttuğum için bağışla beni Tanrım. Öyle bir üstünlüğe, o yeşil gözlerdeki güce karşılık vermez de ne yapabilirim? Yüzüne vurabileceğim suçunu bağışlamamı istemeden, hoşuma gidip gitmediğini sormadan o azgınlıkla, o sevecenlikle üzerime geldiğinde, benim gücümün ne değeri olabilir? Ve bu olayın adı yok. Her

şey adlandıramadan, tanımlayamadan olup bitiyor...

("Bu akşam öyle durgunsun ki, Catalina. Sessizliğimizi bozmaktan mı korkuyorsun? Bu, senin için bir anlam taşıyor mu?

"Hayır... bu konuyu açma."

"Hiçbir zaman hiçbir şey istemiyorsun. İsterdim ki sen de ara sıra..."

"Sözleri sana bırakıyorum. Sen biliyorsun... benim hiç bilmediğim bu şeyleri..."

"Evet. Konuşmana gerek yok. Bana öyle zevk veriyorsun, öyle zevk veriyorsun ki. Hiç aklıma gelmezdi...")

Catalina geceleri kendini koyveriyor, kendini ihtirasa kaptırıyor ve şehvete şehvetle karşılık veriyordu. Ama sabahleyin uyanınca, birlikte oluşlarının başlangıcını anımsıyor ve yeniden sessiz kini ile Artemio'nun gücüne karşı koyuyordu.

Söylemeyeceğim sana; geceleri beni affediyorsun, ama gündüzleri de ben seni yeniyorum; bize anlattığın masala hiçbir zaman inanmadığımı söylemeyeceğim sana. Babam, ezilmişliğini vekarı ve terbiyesi ardına gizlemeyi bilirdi. Bana gelince, gizli öcümü ömrüm boyunca besleyeceğim.

Altüst olmuş çarşaflara dönüp bakmadan yataktan kalktı, saçını ördü. Mumu yaktı ve sessizce dua etti: Tıpkı gündüzleri hiçbir zaman teslim olmadığını, hiçbir zaman yenik düşmediğini sessizce yanıtlamaya çalıştığı gibi; oysa geçirdikleri her gece ve ikinci gebeliği, bunu yalanlıyordu. Ve ancak gerçekten yapayalnız olduğu, geçmişin nefretini ya da bugünkü hazzın utancını düşünmediği zamanlar, Artemio'nun, onun yaşamının ve gücünün kendisine çekici geldiğini, kendisini çağırdığını dürüstçe itiraf edebiliyordu.

Bu tuhaf serüveni sunuyorlar bana ve bu da beni korkutuyor.

Bilinmeyene yapılan bir çağrı; hiçbir şeyin, bildik olmanın verdiği güveni taşımayacağı, bilinmedik bir geleceğe baştankara dalma çağrısı. Artemio, kendinden önce hiç kimse olmamış gibi her şeyi yeniden ve baştan yaratıyordu; babasız Âdem, yasasız Musa'ydı sanki. Don Gamaliel'in düzen-

li dünyasındaki yaşam böyle değildi.

Kim bu adam? Kendi kendini nasıl aştı? Hayır, onun eşi olacak kadar yürekli değilim. Kendimi denetlemem gerek; genç kızlığımı anımsayıp ağlamamalıyım.

Genç kızlığının dingin günlerini, sert yüzler, hırs, parçalanmış servetler ve yoktan var edilmiş servetler, el konulan rehin mallar, giderek büyüyen gururla dolu bugünün dörtnala hızıyla karşılaştırıyordu.

("Kocanız bizi yoksulluğa düşürdü. Artık sizinle hiçbir alışverişimiz kalmadı. Siz de, kocanızın bize yaptıklarının bir parçasısınız.")

Doğruydu bu. O adam.

O adam.

Onları mahvetmek için gelen o adam; ve başarmıştı bunu, kendisi ise vücudunu ona satarak canını kurtarmıştı, ama ruhunu değil. Pencerenin önünde saatler boyu oturuyor; arada bir çocuğun beşiğini sallayarak, oyunun ikinci perdesini bekleyerek, bu serüven düşkününün kendisine sunacağı geleceği gözünün önüne getirmeye çalışarak yaban armutlarının gölgelendirdiği vadiyi seyrediyordu. Kocası, keyifle utancı alt ederek, her türlü namus kuralını ustalıkla bozarak, tıpkı kendi vücuduna sahip olduğu gibi sahip oluyordu dünyaya. Artemio, *hacienda*'sındaki ustalarla, gözleri velfecri okuyan, görgü kurallarından habersiz ırgatlarla aynı sofraya oturuyordu. Eskiden aile yuvası olan ev, Catalina'nın anlamadığı şeylerden söz eden *peon*'ların[1] doluştuğu bir ahıra dönmüştü. Artemio çevreden gelen kurulları kabul etmeye, onların pohpohlamalarına kulak vermeye başladı: Mexico City'ye gitmeli, yeni Meclis'te kendilerini temsil etmeliydi. Onu aday göstereceklerdi. Hemşerilerinin çıkarları için ondan başka kim canla başla uğraşırdı? Eğer gelecek pazar, senyora ile birlikte bölgedeki köylerde bir geziye çıkacak olurlarsa, ne kadar sevildiklerini, nasıl popüler olduklarını göreceklerdi ve seçim sonuçlarına nasıl güvenle bakabileceği kanıtlanmış olacaktı.

Ventura, *sombrero*'sunu giymeden önce kafasını yeni-

---

[1] Irgat. (Ç.N.)

den salladı. İki kişilik arabayı, *peon*'lardan biri getirmişti kapının önüne. Artemio, Ventura'ya arkasını döndü, gece kadının oturduğu salıncaklı koltuğa doğru yürüdü.

Yoksa sonuna kadar nefreti sürdürmek benim için bir ödev mi?

Artemio elini uzattı, Catalina onun elini tuttu. Çürüyen *tejocote*'ler ayaklarının altında eziliyor, havlayan köpekler arabaların çevresine sıçrıyorlardı. Erik dalları, üzerlerine yağan çiğin nemini taşıyordu hâlâ. Artemio, karısının ayağa kalkmasına yardım ederken, istemeden kolunu sıktı. Gülümsedi sonra.

"Canını sıkacak bir şey mi yaptım? Eğer yaptımsa, n'olur bağışla."

Artemio bunu söyledikten sonra bir an durdu, bekledi. Catalina hiç değilse bir duygu belirtisi gösterse, o da yeterdi. Sevgi gösterisi değil, güçsüzlüğünü, yumuşaklığını, korunma isteğini biraz belli etse yeterdi.

Bir karar verebilsem. Bir verebilsem.

İlk karşılaştıklarında olduğu gibi, Artemio'nun eli Catalina'nın avucunu yokladı ve bir karşılık alamadı. Dizginleri eline aldı. Catalina ise, kocasına hiç bakmadan mavi güneş şemsiyesini açtı.

"Oğlana iyi bakın."

İki ayrı varolma nedenimi doyurmak zorundaymışım gibi, yaşamımı gece ve gündüz diye ikiye böldüm. Tanrım! Neden birinden birini seçemiyorum?

Artemio arabayı doğuya doğru sürüyordu. Yolun kıyısında, *campesino*'ların elleriyle açtıkları kanallardan sulanan ve ekili yamaçları koruyan mısır tarlaları uzanıyordu. Uzakta atmacalar süzülüyordu. Sabır otlarının yeşil sürgünleri boy vermişti. Uzun bıçaklar, bitkilerin gövdesinde çizikler açıyordu. Özsuyu süzülüyordu. Bir zamanlar Bernal toprakları, Labastida toprakları, Pizarro toprakları diye bilinen ve artık Artemio'nun malı olan toprakların uçsuz bucaksız sınırını, ancak ta yukarlardaki atmacalar ölçebilirdi.

Evet: seviyor beni. Sevmesi gerek.

Sulama kanallarının gümüşsü çizgileri sona erdi ve top-

rak alışılmış görüntüsünü aldı yeniden: *agav* tarlalarıyla dolu kireç beyazı topraklar. Araba geçerken, ırgatlar bıçaklarını, çift uçlu kazmalarını bırakıyor, celepler merkeplerini kamçılıyordu. Güneşte kavrulan uçsuz bucaksız toprakların üzerinde ince toz bulutları uçuşuyordu. Önlerinde, oğul veren kara bir arı sürüsü gibi, kıvrılarak ağır ağır ilerleyen bir dinsel gösteri kafilesi vardı. Araba kafileye yetişti ve kalabalığı yarıp geçemedi.

Beni sevdiğini sanmanın nedenlerini yinelemek istiyorum. Şehveti kanıtlamıyor mu sevgisini? Sevişirken söylediği sözler, sabırsızlığı, duyduğu zevk kanıtlamıyor mu? Gebeyken bile rahat bırakmıyor beni. Bu da kanıtlamıyor mu sevgisini?

Kenarları sırma işlemeli beyaz çizgiler giyinmiş çocuklar. Kimilerinin başında yaldızlı kâğıttan kesilmiş haleler titreşiyor. Çocukların önünde, sürekli istavroz çıkaran ve eski duaları mırıldanan şallara sarınmış, al yanaklı, cam gözlü kadınlar; bunlar yalınayak, diz çökmüş, tespih çekiyorlar. Kadınlardan kimi, adağını yerine getirmeye giden kötürüm adama destek oluyor, ötekilerse dikenlerden örülmüş bir kemer takan ve kamçıları hoşnutlukla karşılayan günahkârı, yasalara karşı gelen adamı kırbaçlıyordu. Kafalara geçirilmiş dikenli çelenkler esmer alınları yalıyor, kaktüs dikenleri çıplak göğüslere batıyordu, mırıltılar İspanyolca değil, yerli dilindeydi. Nasırlı ayaklarını bastıkları toprak kan damlalarıyla beneklenmişti. Araba yol bulup geçemedi.

Bir kusur işlediğim duygusuna kapılmadan, bir burukluk duymadan neden kabul edemiyorum bunu? Vücuduma dayanamayışını sevgisinin kanıtı olarak görmek istiyorum, ama bunu sadece onu yenmemin kanıtı olarak, her gece onda sevişme isteği uyandırıp ertesi gün soğukluğum ve uzaklığımla onu aşağılamanın kanıtı olarak görüyorum. Neden bir karara varamıyorum? Neden karar vermek zorundayım?

Hastalar şakaklarına soğan lapası bağlıyorlar ya da kendilerini kadınlara ovduruyorlardı. Yüzlerce, yüzlerceydi; kesintisiz süren bir inilti ve dua mırıltısı; uyuz köpekler bile kafalarını eğmişlerdi. Geçit alayı, uzaktaki pembe kulelere,

yüzü çini, kubbesi sarı mozaik kaplı kiliseye doğru emekleyerek yol alıyordu. Sukabağından yapılma maşrapalar ince dudaklara götürülüyor ve sabırotunun balgama benzeyen beyaz suyu çenelerinden sızıyordu. Fersiz gözler, yılancığın yediği suratlar, hasta çocukların sıfır numara kazınmış kafaları, çiçek hastalığının delik deşik ettiği burunlar, frenginin silip götürdüğü kaşlar; fethedilenlerin gövdelerinde *conquistadore*'lerin[1] bıraktığı damgalar. İspanyol tanrısının adına dikilmiş tapınağa doğru yalın ayak, dizleri üzerinde, dört ayak üzerinde emekliyorlardı, yüzlerce, yüzlerceydi, çıplak ayaklar, nasırlı eller, haç işaretleri, ter, inilti, kamçı şaklamaları, pireler, çamur, dudaklar, dişler; yüzlerceydi.

Kararımı vermek zorundayım. Ölünceye kadar bu adamın karısı olmaktan başka seçeneğim yok. Neden kabullenmemeli bunu? Evet, düşünmesi kolay da, yapması zor. Ondan neden nefret ettiğimi unutmak öyle kolay değil. Tanrım. Mutlu olmak fırsatını kendi ellerimle yok edip etmediğimi söyle bana Tanrım. Kocamı, kardeşlik ve evlatlık ödevlerimin üzerinde tutup tutmamam gerektiğini söyle bana.

Araba tozların içinden, acele nedir bilmeden dizleri üzerinde kiliseye doğru ilerleyenlerin yanından zorlukla geçti. Yol boyunca dizili *agav* otları, geçit alayının çevresinden dolanıp geçmelerini engelliyordu. Catalina şemsiyesini güneşe karşı tutuyor ve şemsiye, yerde emekleyen tövbekârların üzerinde hafif hafif sallanıyordu. Catalina'nın gözleri iri iri, kulak memeleri pembe, teni beyazdı. Mendiliyle ağzını, burnunu kapatıyordu. Mavi ipek giysisinin altında göğüsleri dimdikti ve karnı burnundaydı. Saten iskarpinli ufak ayaklarını üst üste atmıştı. Elleri...

Bir oğlumuz var. Babam ve ağabeyim öldüler. Geçmiş neden aklımı kurcalayıp duruyor? Geleceğe bakmalıyım. Nasıl karar vereceğimi bilemiyorum. Elim kolum bağlı durup, olayların benim yerime karar vermesini mi bekleyeceğim? Belki de öylesi iyi. Tanrım. Bir çocuğum daha olacak...

Eller uzanıyordu Catalina'ya; ak pak olmuş bir ihtiyar yerlinin yara izleriyle dolu kolu, kadınların çıplak kolları.

---

[1] Fatih. (Ç.N.)

Bir hayranlık ve sevgi mırıltısı, Catalina'ya dokunabilme isteği, "Küçük anne... küçük anne," sesleri. Araba durdu. Artemio aşağı atladı. Elindeki kırbacı yerdekilerin başları üzerinde sallayarak, açılmaları, uzaklaşmaları için bağırdı. Baştan aşağı siyahlar içinde, kaşlarına kadar indirilmiş *sombrero*'suyla upuzun görünüyordu.

Tanrım, neden bu çelişkiye düşürdün beni?

Catalina, dizginleri kavradı, emekleyen tövbekârları devirerek atı hızla sağa çekti. At şaha kalktı, ön ayaklarıyla çifte savurmaya başladı; kırmızı toprak çömlekler kırıldı, gıdaklayan tavuklarla dolu kafesler devrildi, yere yuvarlanan yerlilerin kafaları yara bere içinde kaldı. At kişnedi. Catalina, bu esmer gövdelerin terinden, yaralarından, boğuk haykırışlarından, böceklerden, sabırotlarının buram buram kokusundan sıkıldı, içi daraldı. Ayağa kalktı, karnının ağırlığıyla kendini dengeledi, dizginleri hayvanın sağrılarına kamçı gibi indirdi. Kalabalıktakiler, korku ve şaşkınlık çığlıklarıyla iki yana açıldılar, geri geri gidip *agav* otlarına toslayarak kolları havada yerlere yıkıldılar. Araba ters yüz döndü ve Catalina eve doğru dörtnala sürdü atı.

Neden seçim yapmak zorunda bıraktın beni? Benim altından kalkabileceğim iş değil bu.

At, Artemio'nun diktiği meyve ağaçlarının arasına gizlenmiş eve doğru dörtnala giderken, Catalina da soluk soluğaydı.

Güçsüz bir kadınım ben. Tek isteğim, başkalarının benim adıma seçim yapacakları, huzur dolu bir yaşam sürmek. Hayır, ben karar veremem... Veremem, veremem...

Kilisenin çevresine, güneşin altına uzun sofralar kurulmuştu. Fasulye kazanlarının ve serilmiş gazetelerin üstüne tepeleme yığılı *taco*'ların[1] üzerinde sinek bulutları vızıldıyordu. Koca koca kavanozlarda çilekle tatlandırılmış *pulque*,[2] kurutulmuş mısır, üç renkli badem şekerleri vardı. Belediye başkanı alçak kürsünün üzerine çıktı, Artemio'ya övgüler düzen bir konuşma yaptı. Artemio da, Federal mil-

[1] Keçiboynuzu. (Ç.N.)
[2] Sabırotundan yapılan bir içki. (Ç.N.)

letvekilliği için aday gösterilmeyi sessizce kabul etti. Kendisindeki devrimci değerleri kabul eden, tarım reformunu uygulamak için askerlikten ayrılarak verdiği eşsiz örneği ve bölgesinde devleti temsil eden bir yetkili bulunmadığı için her türlü tehlikeyi göze alıp, her türlü sorumluluğu üstlenerek düzeni sağlamak konusundaki hizmetlerini değerlendiren hükümet tarafından aylarca önce Puebla'da ve Mexico City'de kararlaştırılmış bir adaylıktı bu. Yüksek sesle Tanrı'ya ve Kutsal Bakire'ye yakararak, ağlayarak, *pulque* testilerini başlarına dikerek kiliseye giren ya da çıkan tövbekârların anlaşılmaz mırıltıları sarmıştı Artemio'nun çevresini. Birden biri bağırdı, birkaç el ateş edildi, ama çiçeği burnunda milletvekili adayı hiç istifini bozmadı. Yerliler de umursamadan *taco*'larını çiğnemeyi sürdürdüler. Artemio, kürsüyü, konuşma yapması için okuryazar bir yerliye bıraktı, yerli davulları gümbürdeyerek kendisini selamladı ve güneş dağların ardına gizlendi.

Her akşamüstü sektirmeden yağan yağmur başlayınca, Ventura, "Size daha önceden söylediğim gibi," dedi. "Don Pizarro'nun kiralık katilleri. Kürsünün üzerine oturmanızdan hemen önce size nişan alıyorlardı."

Şapkası olmayan Artemio, mısır kabuğundan yapılma bir yağmurluğu başının üstüne tuttu. "Don Pizarro'nun kiralık katilleri şimdi ne durumdalar Ventura?"

"Kalıp gibi yatıyorlar Patron. Gösteri başlamadan çok önce sarmıştık çevrelerini."

Artemio ayağını üzengiye attı. "Onları moruğun lanet olası kapısına fırlatıp atıverin."

Artemio, çıplak, kireç badanalı odaya girip de, salıncaklı koltukta sallanan ve kendisini görünce üşümüş gibi kollarını ovuşturan karısına baktıkça, nefret etti ondan. Sanki soluğu, sırtında soğuyan teri, sesinin çekimser tonu soğuk bir rüzgâr estirmişti de, karısı üşümüştü. Catalina'nın ince, düz burnunun delikleri titriyordu. Artemio *sombrero*'sunu masanın üstüne fırlattı, mahmuzlarıyla döşemenin karolarını çizerek karısına doğru yürüdü.

"Onlar... beni korkuttular."

Artemio konuşmadı. Yağmurluğu çıkardı, ocağın yanına astı. Yağmur damdaki kiremitleri dövüp duruyordu. Catalina, ilk kez kendini haklı göstermeye çalışıyordu.

"Karımı yanı başımda görmek isterdi herkes. Benim için önemli bir gündü bu."

"Evet. Biliyorum..."

"Nasıl anlatabilirim acaba... hepimizin... kendi yaşamımızı sürdürebilmek için hepimizin yaşamımızı gören ve bilen birine ihtiyacı vardır."

"Evet..."

"Oysa sen..."

Catalina, salıncaklı koltuğun kenarlarına yapışarak, "Ama yaşadığım yaşantıyı ben seçmedim!" diye sert bir sesle çıkıştı. "İnsanları, senin istediklerini yapmaya zorlarsan, sonra kalkıp da onlardan şükran bekleme..."

"Sen istemiyor musun? Peki öyleyse, neden bu kadar zevk alıyorsun? Madem sonradan surat asacaksın, öyleyse neden yatakta inleyip haykırıyorsun? Seni anlayabilene aşk olsun!"

"Alçak!"

"Hadi, susma! Neden?"

"Her erkeğe aynı şeyi yapardım!"

Catalina, gözlerini kaldırdı, Artemio'nun suratına baktı. Söylenecek ne varsa söylemişti işte. Ve bunu kabaca söylemeyi yeğlemişti. Sözünü sürdürdü: "Sen nereden bileceksin? Belki de bir başkasının gözüyle baktım sana, bir başkasının adıyla andım seni..."

"Catalina... ben seni sevdim. Üzerime düşen her şeyi yaptım."

"Rahat bırak beni. Ölünceye kadar avucunun içindeyim, istediğin oldu. Elde ettiğin kadarıyla yetin, olanaksızı isteme."

"Neden yakmıyorsun? Zevk aldığını biliyorum..."

"Rahat bırak beni. Sürme elini. Zaafımı yüzüme vurma. Bir daha kendimi kapıp koyvermeyeceğime ant içerim. Bir daha hiç böyle olmayacak."

"Karımsın benim."

"Yaklaşma yanıma. Seninle yatacağım, hiçbir kaybın olmayacak, sana ait olanı alacaksın. Ama hepsi o kadar."

"Evet, bana ait olanı, benim olanı alacağım. Sen de dişini sıkıp katlanmak zorunda kalacaksın."

"Ben kendimi avutmasını bilirim. Tanrı ve çocuklarım yeter bana."

"Ne diye tanrıdan söz ediyorsun?"

"Artık hareketlerin umurumda değil. Kendimi nasıl avutacağımı biliyorum."

"Allahaşkına, kendini *ne* için avutacaksın?"

"Bir de bilmezmiş gibi soruyor. Ağabeyime ihanet eden, babamı aşağılayan adamla birlikte yaşadığım için avuntuya ihtiyacım var."

"Öyleyse işin zor Catalina Bernal. Bundan böyle yatakta bacaklarını her ayırışında, ağabeyinle babanı düşündürteceksin bana."

"Artık sinirlendiremezsin beni."

"O kadar güvenme."

"Canının istediğini yap. Gerçek incitiyor mu seni? Ağabeyimi sen öldürdün."

"Ağabeyinin kendisine ihanet edilmesini bekleyecek kadar sabrı yoktu. Şehit edilmek istiyordu. Kendini kurtarmak istemiyordu."

"O öldü, sen ise sapasağlam buradasın ve onun mirasının keyfini sürüyorsun. Ben o kadarını bilirim."

"Öyleyse, istediğin gibi yak yüreğini Catalina ve unutma ki, seni hiçbir zaman, öldüğüm zaman bile bırakmayacağım, insanı aşağılamayı, hor görmeyi ben de çok iyi bilirim. Bunu hesaba katmadığına pişman olacaksın..."

"Beni sevdiğini söylerken suratındaki hayvanı görmediğimi mi sanıyorsun?"

"Seni yalnız hayvanca sevmedim. Yaşamımın bir parçasıydın..."

"Dokunma bana. Hiçbir zaman satın alamayacağın bazı şeyler var."

"Catalina, unutalım bu günü. Unutma ki, ömrümüz boyunca birlikte yaşayacağız."

"Git yanımdan. Birlikte yaşayacağımızı biliyorum, düşündüm bunu."

"Öyleyse bağışla beni. Senden tekrar özür diliyorum."

"Sen beni bağışlar mıydın?"

"Seni bağışlamamı gerektirecek bir neden yok ki."

"Seni bağışlayamadığım, onu, beni gerçekten seven erkeği unuttum diye kendimi bağışlayamadığım için bağışlar mısın beni? Bir anımsayabilseydim onun yüzünü... Bunun için de seni suçluyorum, biliyorsun. Onun yüzünü sen unutturdun. Aşkı, senden önce ondan tatmış olsaydım, ben de yaşadım diyebilirdim. Anlamaya çalış: ona duyduğum nefret, sana duyduğumdan da fazla, çünkü korktu, yıldı ve bir daha geri dönmedi. Kendisi burada olmadığı, bunları onun yüzüne söyleyemediğim için sana söylüyorum belki de. Evet, bunun korkaklık olduğunu söyle. Belki öyledir, bilmiyorum, güçsüzüm... Oysa sen, istesen çok kadın bulabilirsin, ama ben sadece tek erkeğe, sana bağlanmışım. Eğer o... o zorla sahip olsaydı bana, bugün onu düşünmene, yüzünü bile hayal meyal hatırlayamazken nefret duymama gerek kalmazdı. Ama bana sahip olmadı. Doyumsuz kaldım, ömür boyu doyumsuz bırakıldım... anlıyor musun? Kendimi suçlayacak kadar yürekli olmadığım, nefretimi yüzüne haykıracağım adam da burada olmadığı için, her şeyden seni suçlu tutuyorum. Senden nefret ediyorum, bu nefretin karşısında yıkılmayacak kadar güçlüsün. Söyle bana, bütün bunları düşündüğüm için bağışlayabilir misin beni? Çünkü ben kendimi de, o güçsüz, o korkup kaçan adamı da bağışlayamadığım sürece seni de bağışlayamam. Ama bunu düşünmek istemiyorum. Konuşmak da istemiyorum. Beni rahat bırak, beni bağışlaması için Tanrı'ya yakarayım, sana değil..."

"Diyeceklerin bitti mi? Sessiz durmanı yeğlerim."

"İşte, biliyorsun artık. İstediğin gibi incitip kırabilirsin beni. Kullanacağın silahı verdim eline. Senin de benden nefret etmeni istiyorum. İkimiz de hayalleri, yalanları bırakalım artık."

"Her şeyi unutup yeni baştan başlamak daha kolay olurdu."

"Hayır, biz onu yapacak kişiler değiliz."

Catalina, kocasının karşısında kıpırdamadan otururken, verdiği ilk kararı anımsadı, Don Gamaliel olup bitenleri anlattığı zaman, Catalina her şeyi olduğu gibi kabullenmeye ve kendi sırasının gelmesini beklemeye karar vermişti; daha sonra öcünü alabilmek için kendini feda edecekti.

"Senden nefret etmemi engelleyemezsin. Anlamıyor musun bunu? Nefret etmemem için bir neden söylesene."

"Nefret etmek işin kolayına kaçmaktır."

"Dokunma bana! Çek ellerini!"

"Kolaya kaçmaktır. Zor olanı, sevmektir. Sevmek için gerekli başka şeyler..."

"Nefret doğaldır, ben öyle düşünüyorum."

"Ve nefret, özen gösterilmeyi, üzerine titrenmeyi gerektirmez. Öyleyse kendi kendine yeşerir."

"Dokunma bana!"

Catalina artık bakmıyordu kocasına. Sessizlik, Artemio'nun uzun boyunu, bıyığını, siyahlar içindeki varlığını sildi. Artemio'nun başı çatlayacakmış gibi ağrıyordu. Ve karısının o güzel, bulutlu gözleri, hırsla kapanmış ağzının dile getiremeyeceği sözleri aktarıyordu kocasına:

Bütün yaptıklarından sonra, hâlâ sevgiyi hak ettiğine inanabiliyor musun? Yaşam kuralının değişebileceğini ve sahip olduğun her şeyin yanı sıra bir de sevgiye sahip olabileceğini mi sanıyorsun? Saflığını bir dünyada yitirmişsin, bir başka dünyada onu yeniden elde etmeyi bekleyemezsin. Belki içinde sevginin yeşerdiği bir bahçen vardı bir zamanlar. Benim de vardı, minik cennetimdi o benim. Ama artık ikimiz de yitirdik. O bahçeyi anımsamaya çalış, çünkü kendi yaptıkların yüzünden bir daha bulmamak üzere yitirdiğin şeyi bende hiç bulamayacaksın. Nereden geldiğini ya da ne yaptığını bilmiyorum. Bildiğim tek şey, sonradan senin bende yok ettiğin şeyleri, yani düşleri, saflığı, senin de beni tanımadan önce yitirmiş olduğundur. Bir daha ikimiz de eskisi gibi olamayız.

Artemio, karısının kıpırtısız yüzünü okumaya çalıştı. Kendini denetlemek istemesine karşın, karısının dile getir-

mediği açıklamanın altında ezilmiş hissediyordu. O söz, olanca dehşetiyle çınlıyordu kulağında: Kabil; sevgi umudu hepten tükenmiş olsa da, Artemio'nun ömrü boyunca sessiz ve güvenilmez tanığı olarak kalacak bu dudaklardan dökülmemeliydi o korkunç söz. Artemio dişlerini sıktı. Bu ayrılık ve acı duvarını yakmak için yapabileceği tek şey vardı. Birtakım şeyler ya şimdi söylenmeliydi ya da hiçbir zaman. Eğer Catalina bunları kabul ederse, her şeyi unutup yeni baştan başlayabilirlerdi. Ama eğer kabul etmezse...

Evet: Benim yerime başkalarının ölmesine göz yumduğum için şimdi yaşıyorum ve yanındayım. Ölenleri anlatabilirim sana, çünkü onların ölümünden ellerimi yıkayıp sıyrıldım ve omuz silktim. Beni böylece, bu suçumla kabul et ve bana birtakım şeylere ihtiyacı olan biri gözüyle bak... Benden nefret etme. Şefkat göster bana, sevgili Catalina. Çünkü seni seviyorum. Bir kefeye suçumu, bir kefeye sevgimi koy, sevgimin ağır bastığını göreceksin...

Bunları söylemeyi göze alamadı. Neden diye sordu kendi kendine; açıklayamadığı gerçeği neden sormuyordu karısı... Bu korkaklığının onları daha çok ayırdığını ve aşklarının yok olmasından da Artemio'yu sorumlu kıldığını biliyordu. Catalina neden konuşmaya zorlamıyordu onu; Artemio'nun arınabilmek için paylaşmak istediği suçu neden anlattırıp, ikisinin birden bu yükten kurtulmalarını sağlamıyordu?

Yalnız başıma olmaz, tek başıma yapamam bunu.

Artık güçlüyüm. Gücüm, bu yazgıyı karşı koymaksızın kabullenmemden geliyor.

İçtenlik ve suskunluk dolu o kısacık an içinde, Artemio da yeniden denemenin, geriye dönmenin olanaksızlığını kabul etti. Catalina, çocuğun yatak odasında yalnız olduğunu söyleyerek ayağa kalktı. Artemio yalnız kalınca, karısının fildişi haçın önünde diz çökeceğini, Artemio'nun sessizce sunacağı ve birlikte paylaşabilecekleri şeyi reddederek, kendisini kocasının yazgısından ve suçundan ayırarak kopuşu gerçekleştireceğini düşündü. Catalina bir daha dönmezdi ona.

Artemio kollarını kavuşturdu, dışarıya, kır gecesine attı kendini. Başını, parlak Venüs'e, ilk yıldıza doğru kaldırdı. Çok eskiden bir başka gece yine bakmıştı yıldızlara. Anımsamakla hiçbir şey kazanılmazdı; ne kendisi ne de yıldızlar eskisi gibi değildi artık.

Yağmur durmuştu. Meyve bahçesinden *guava*[1] ve *tejocote* ve erik ve armut kokuları yükseliyordu. O ağaçları kendisi dikmişti. Evi ve meyve bahçesini tarlalardan ayıran ve böylece onun kişisel mülkünü belirleyen çiti kendi yetiştirmişti. Islak toprak, çizmelerinin altında çöküyordu. Ellerini ceplerine soktu ve ağır ağır bahçe kapısına yürüdü. Kapıyı açtı, az ilerde kümelenen ufak evlere doğru yürüdü. Bu evlerden birinde, karısının ilk gebeliği sırasında arada bir uğradığı, gelecekle ilgili bir şey düşünmeyen, tek soru sormayan genç bir yerli kız oturuyordu.

Artemio, bakımsızlıktan harap kulübenin kapısını çalmadan açtı girdi. Kızın kolunu tuttu, uykudan uyandırdı, o esmer, mahmur etin sıcaklığını duydu. Kız, Artemio'nun yeşil gözlerinin üzerine düşen dalgalı saçlarına, kalın dudaklarına, sert bıyıklarına korkuyla baktı.

Artemio, "Gel," dedi. "Korkma!"

Kız beyaz bluzunu sırtına geçirmek için kollarını kaldırdı, baş örtüsüne uzandı. Artemio onu dışarı çıkardı. Kız, yular takılmış buzağı gibi hafiften inledi. Artemio onun başını tuttu, gökyüzüne doğru kaldırdı.

"O büyük yıldızı görüyor musun?" Uzansan dokunabilirmişin gibi görünüyor. Oysa o yıldıza hiçbir zaman dokunamazsın, değil mi? Uzanamadığımız şeye hiç yeltenmemek daha iyi. Hadi yürü. Büyük evde, benimle oturacaksın."

Kız, başı önünde, meyve bahçesinin içinden yürüdü. Yağmurun yıkadığı ağaçlar karanlıkta parlıyordu. Doygun toprak derin derin kokuyordu.

Yukarda yatak odasında, Catalina kapıyı aralık bıraktı ve yattı. Mumu yaktı. Duvara döndü, ellerini başının altında kenetledi, bacaklarını yukarı kaldırdı. Bir an sonra bacaklarını aşağı uzattı, terliklerini arandı. Kalktı, başını eğip kaldı-

---

[1] Tropikal bir meyve. (Ç.N.)

rarak odayı bir boydan bir boya geçti. Farkında olmadan, beşikte uyuyan çocuğa ninni mırıldanıyordu. Karnını sıvazladı bir süre, sonra yeniden uzandı yatağa ve Artemio'nun ayak seslerini duymak için, mum ışığında, gözleri açık bekledi.

Ne isterlerse yapsınlar, sesimi çıkarmıyorum; ne düşünebiliyorum ne de bir istek duyabiliyorum; alışkanlık yaratmadan hiçbir şey sürüp gidemeyeceği için, ben de sancıya alışmaya başlıyorum; kaburgalarımın altındaki, göbek çukurumdaki, bağırsaklarımdaki sancı, artık benim bir parçam, benim sancım oldu ve bıçak gibi saplanır olmaktan çıktı, kemirmeye başladı; dilimdeki kusmuk tadı benim kendi tadım, karnımdaki şişkinlik gebeliğim, gülüyorum bunu düşündükçe. Bebeğime dokunmaya çalışıyorum, elimi göbeğimden apış arama doğru indiriyorum. Yeni... Tostoparlak. Islak. Ama o soğuk ter kesildi. Teresa yatağın yanından geçtikçe, çantasındaki ayna parçalarına yansıyan renksiz suratı bir an için görüyorum. Teresa çantasını elinden hiç bırakmıyor; herhalde hırsız var bu odada. Bir kriz geçirdim, bildiğim bu; doktor gitti, başka doktorları alıp geleceğini söyledi. Sorumluluğumu üstlenmek istemiyor. Bildiğim bu kadar. Ama onları görüyorum. Odaya girdiler. Maun kapı açılıp kapanıyor ve kalın halı ayak seslerini boğuyor. Pencereleri kapattılar. Gri perdeleri örttüler. İçeri girdiler. Ah, şurda bir pencere var. Dışarda da bir dünya var, rüzgâr, yaylalardan esen rüzgâr, koyu yeşil, ince ağaçları sallayan rüzgâr. Soluk almam gerek...

"Pencereyi aç..."

"Hayır. Üşütürsün de daha kötüleşirsin."

"Aç..."

"Domine non sum dignus..."

"Tanrı'ya başlatma şimdi..."

"Sen Tanrı'ya inandığın için..."

Çok kurnaz. Çok akıllıcaydı bu. Sakinleştiriyor beni. Artık bunları düşünmeyeceğim. Evet: Tanrı yoksa niçin hakaret edeyim ona? Bu doğru görünüyor bana. Bu teraneyi

sürdürmelerine izin vereceğim, çünkü karşı çıkmak bunların gerçekten var olduğunu kabullenmek olur. İşte öyle yapacağım. Ne düşündüğümü bilmiyorum. Özür dilerim. Papaz anlıyor beni. Tanrı'ya başkaldırarak onun varlığını kanıtlamayacağım. Böylesi daha iyi, canımın sıkıldığını belirten bir anlatım takınacağım, en iyisi bu. Olayla doğrudan doğruya bağlantılı olan, benim için önemin sonu demek olan bir olaya, ne kadar da önem veriyor papaz efendi. Evet, şimdi doğru yoldayız. Düz yoldayız. Her şeyin önemini yitireceğini fark ediyorum; oysa bu, onlar için en önemli şey oluyor; acının kendisi ve bir adamın ruhunun kurtuluşu, kendi ruhlarının değil, benimkinin. Boş bir hırıltıyla burnumdan soluyorum ve ne isterlerse yapsınlar diye kollarımı midemin üzerinde kavuşturup bekliyorum. Hepiniz defolun buradan, bırakın da dinleneyim. Anladıklarını göstermek için birinin parmak kaldırması demek...

...frigofirik kamyonların burada, Meksika'da yapılabileceğini ileri sürüyorlar. Bunu engellemek zorundayız. Yirmi milyon peso, bir buçuk milyon dolar eder...

Artı bizim komisyonumuz.

O buz soğuk algınlığınıza iyi gelmez.

Sadece saman nezlesi. Ben...

Daha sözümü bitirmedim. Ülkenin orta kesimlerinden sınıra taşınan mallar için maden şirketlerinin ödediği taşıma ücretinin çok az olduğunu, ancak iane sayılabileceğini söylüyorlar. Sebze taşımanın maden cevheri taşımaktan daha pahalıya geldiğini ileri sürüyorlar.

Ne ayıp, ne çirkin...

Öyle tabii. Biliyorsunuz, taşıma ücretleri artarsa madenleri çalıştırmamız olanaksızlaşır.

Kazanç düşer tabii. Kazançdüşertabiidüşerdüşerdüşer...

Ne oluyor Padilla? Hey Padilla, nedir bu Allahın belası gürültü?

"Bant bitti. Bir saniye. Şimdi öteki tarafı koyacağım."

"Dinlemiyor ki, Licienciado."

Padilla gülümsüyor olmalı, çünkü bilir o. Tanır beni Padilla. Pekâlâ da dinliyorum. Dinliyorum ya. O gürültü bey-

nimin içini parazitle dolduruyor, kendi sesimin tıkırtısı, bant geri çevrilirken tersine konuşan sesim, sincap gibi cıyaklayan sesim, binlerce değişik biçimde yazılabilecek olan adımın on bir harfine benzeyen sesim: Amuc Reoztrir Zurtec Marzi Itzau Erimor, ama bu harflerin anahtarı, gerçek kalıbı: Artemio Cruz. Adımın gıcırdadığını, geri geri söylendiğini duyuyorum, sonra duruyor:

Onun için lütfen Amerika'daki ilgililere telgraf çekip söylediklerimi iletin Mr. Corkery. Meksika'daki komünist demiryolu işçilerine karşı basını harekete geçirsinler.

Tabii. Madem komünist olduklarını söylüyorsunuz, o zaman elimden geleni yapmayı ödev bilirim ve...

Evet, evet, evet: İdeallerimizle çıkarlarımızın çakışması ne güzel rastlantı. Bir şey daha var; büyükelçinizle görüşün ve Meksika hükümetine biraz baskı yapmasını isteyin. Daha yeni hükümet oldular ve toylukları sürüyor.

Ama biz kimsenin iç işlerine karışmayız.

Özür dilerim. Demek istedim ki, büyükelçinize söyleyin de, durumu incelesin ve Meksika'daki Amerikan yurttaşlarının çıkarları konusundaki doğal kaygısından başka hiçbir şeyle etkilenmeksizin, tarafsız görüşünü bizim hükümete bildirsin. Yatırımlara elverişli bir ortamın korunması ve sürdürülmesi gerektiğini anlatsın ve bu ayaklanmaları...

Okey, okey.

Of, anlamlar, dokundurmalar, sözlerden oluşan bir yaylım ateşi: Of, ne yorgunluk: Of, ne biçim dilsiz bir dil bu. Ama ben söyledim bunları, bu benim yaşamım ve dediklerimi duymalıyım. İşaret etsem anlamazlar, parmaklarım zor bela kıpırdıyor: Ama kapatsınlar artık, sıkıldım, hiçbir anlamı yok, boyuna laf, laf, laf... Onlara söyleyecek bir sözüm var:

"Oğlanı kendi egemenliğinin altına aldın, başını yedin, benden kopardın."

"O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin karşı kıyısına sürdük."

"Seni suçluyorum, sadece seni. Suçlu olan sensin."

Teresa, elindeki gazeteyi bırakıyor. Catalina, yatağa iyi-

ce eğiliyor, sanki ben duymayacakmışım gibi, "Çok kötü görünüyor," diyor.

"Nerede durduğunu söyledi mi?" Teresa'nın sesi fısıltı gibi.

Catalina hayır anlamına başını sallıyor. "Avukatlar da yok. Kendi yazmış olmalı. Ama yaşamı bize zehir etmek için, işimizi zorlaştırmak için, bırakmadan da gidebilir."

Gözlerim kapalı, uyuyormuş gibi yaparak onu dinliyorum.

"Peder de laf alamadı mı?"

Catalina başını sallamış olmalı. Yatağın yanına diz çöküyor. Kısık çatlak sesini duyuyorum: "Nasılsın? Biraz konuşmak istemez miydin? Yani... Artemio, konuşmamız gereken çok önemli bir şey var. Vasiyetnamen olup olmadığını bilmiyoruz. Nerede durduğunu..."

Sancım geçiyor. Alnımdaki soğuk teri ve kıpırtısız gerilmeyi göremiyorlar. Seslerini duyuyorum, şimdi silüetlerini de ayırt edebiliyorum. Her şey netleşiyor ve onları görüyorum, yüzlerini, vücutlarını. Sancının yeniden karnıma saplanmasını istiyorum. Onları sevmediğimi, hiçbir zaman da sevmemiş olduğumu açıkça söylüyorum kendi kendime.

"Nerede durduğunu öğrenmek..."

Demek öyle; varsın, kredi açmayan bir dükkâncıyla konuştuklarını sansın kaltaklar. İpotekli mallara el koyan biri, sahtekâr bir avukat, bir de şarlatan doktor. Varsın, o tavşanboku orta sınıftan olduklarını sansın kaltaklar. Kuyruğa giren; sulandırılmış süt almak, arsa vergisi ödemek, randevu almak, borç istemek için kuyruğa giren orta sınıftan olduklarını sansınlar; Artemio Cruz'un karısıyla kızına otomobillerinde geçip giderken hasetle bakan, Lomas de Chapultepec'deki evlerine, vizon kürklerine, zümrüt gerdanlıklarına, dış gezilerine gıpta eden ve kendilerinin de ilerleyeceğini, köşeyi dönebileceğini düşlemek için kuyruğa giren orta sınıf. Varsın, benim gururumun ve kararlarımın bulunmadığı bir dünyanın insanı olduklarını sansınlar; benim iyi bildiğim ve içinden çıktığım o dünya; erdemli ve alçakgönüllü olsaydım, onlar da o dünyanın malı olacaklardı. Ya da şu an-

da bulunduğum yerde; aşağı tabakadaki gıpta, tekdüzelik ve kuyruklar arasında değil, ancak burada, benim bulunduğum noktada vakur olunabileceğini söylüyorum onlara. Ya hep ya hiç, kumarı ya hep ya hiç diye oynadığımı bilirler mi acaba? Taşağın varsa, elindekini avucundakini ya kırmızıya bastırırsın, ya da siyaha. Taşaklıysan, kendini ortaya koyar, senin üstündekiler ya da senin altındakiler vurabilirlerse vursunlar diye çıkarsın ortaya. Erkek olmak bu demektir, benim gibisine erkek denir, senin istediğin gibi... surat asmaktan ürken, öfkelenmekten korkan, meyhane ile kerhanede erkeklik taslayan göstermelik erkeklere erkek denmez. Ben onlardan değilim! Ben seni korkutmak için kafayı çekmek, nara atmak; seni yola getirmek için dövmek gereğini duymadım. Senden sevgi dilenmek için kendimi küçültmeye gerek duymadım. Ne sevgi, ne anlayış beklemeden koca bir servet verdim sana ve senden hiçbir şey istemediğim için beni bırakıp gidemedin; bir yandan bana lanet okurken, öte yandan size sağladığım lükse dört elle sarıldınız: kasap kâğıdından yapılma bir sarı ücret zarfına talim eden yoksulun biri olsaydım, bu sözleri ağzınıza alamazdınız. Ne var ki, sıradan biri olduğum zaman göstereceğiniz saygıyı, yine göstermek zorunda kaldınız. Zenginliğin bütün nimetlerini tadan, yine de orta sınıfın sefil ruhundan kurtulamayan sizi gidi küstah sizi gidi kendini beğenmiş, sizi gidi arsız orospular; hiç değilse elinizdeki olanakları kullanmayı bilseydiniz, hiç değilse zenginliğin ne işe yaradığını anlayabilseydiniz: oysa benim her şeyim oldu, duyuyor musunuz, satın alınabilecek ve satın alınamayacak ne varsa, hepsi benim oldu. Regina benim oldu, sevdim Regina'yı, adı Regina'ydı ve o da beni sevdi, hem de tek çulum yokken sevdi, peşimden ayrılmadı, orada, o aşağı tabakada can kattı canıma; duyuyor musun beni? Oysa senin bir gün şöyle dediğini duydum Catalina:

"Baban... baban Lorenzo, sanır mısın ki Tanrı onu?.. Bilmiyorum, ermişler... gerçek şehitler..."

"*Domine non sum dignus...*"[1]

[1] Bir duadan. Tanrım sana yaraşır biri değilim, anlamında. (Ç.N.)

Sancının içine gömülmüş yatarken bile, üzerine gelen o günlük kokusunu duyacaksın ve gözlerin kapalı olsa da pencerenin örtüldüğünü, artık temiz akşam havasını değil, sadece günlük kokusunu, günahlarını bağışlatmak için gelen papazın o kötü kokusunu soluduğunu bileceksin. Papazın günahlarını çıkarmasını sen istemedin, ama son saatlerinde Tanrı'ya başkaldırarak onları sevindirmemek için sesini çıkarmayacaksın; kimseye minnet duymadan her şeyin sürüp gitmesini isteyeceksin, kendini kimsenin kimseye minnet duymadığı bir dünyada anımsamak isteyeceksin: Ne var ki, o kadın engelleyecek bunu, onun anısı engelleyecek – o kadının adını bulmaya çalışacaksın: Regina diyeceksin; Laura diyeceksin: Catalina diyeceksin; Lilia diyeceksin – tüm anılarını toplayıp, onun kim olduğunu çıkartmak için kendini zorlayacaksın, ama o minneti bile –her sancı çığlığında– kendine acımaya dönüştürecek, yiten sevgilinin kaybına dövüneceksin; kim o kadından, dört adı olan o sevdiğin kadından daha çok verebilir sana, kim daha fazlasını alabilir senden; kim daha fazlasını verebilir sana?

Şükran borçlarını tanımamak için gizlice ant içtiğinden, kendi kendine karşı koyacak, anımsamaya çalışacaksın. Teresa ile Gerardo'yu aynı kefeye koyabilir, onları gerçekten hiç tanımadığını bahane ederek unutmanı haklı gösterebilirsin. Teresa, anasının dizi dibinde ve oğlundan başkasını gözü görmeyen senin çok uzağında büyüdü; suratını bile doğru dürüst anımsayamayacağın, anılarını yaşaman için sana bahşedilmiş zamanı boşuna harcatmaması gereken o silik delikanlıyla evlendi. Ya Sebastian, öğretmenin Sebastian'ı, kulağına asılan, seni cetvelle döven o elleri anımsamak istemeyeceksin; sızlayan eklemlerini, tebeşire bulanmış parmaklarını, okumayı, çarpma yapmayı, ev ve üçgen ve daire çizmeyi öğrenmek için karatahtanın başına dikildiğin saatleri anımsamak istemeyeceksin; anımsamak istemeyeceksin, çünkü bunlar borçların senin;

inleyeceksin; belki sancın diner diye ayağa kalkıp yü-

rümek için doğrulduğunda birileri uzanıp kalkmanı engelleyecek

günlük kokusunu duyacaksın

çevresi kapalı bahçenin kokusunu duyacaksın

insanın seçim yapamayacağını, seçim yapmasına gerek olmadığını, senin de o gün seçim yapmadığını söyleyeceksin kendi kendine; sen bir seçim yapmadın, sadece oluruna bıraktın, sorumlusu sen değildin, önüne gelen seçeneklerin ikisini de sen yaratmadın; kendin yaratmadığın seçeneklerden sorumlu olamazdın; ve tükenmekte olan bedeninden, bağırsaklarına saplanıp gözünden yaş getirecek kadar canını yakan o uzun saplı bıçaktan kendini soyutlayacaksın ve kendi kurduğun yaşam düzenini düşleyeceksin. Bu düzeni hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceksin, çünkü yaşam bunu gerçekleştirmene fırsat vermeden, kendi yerleşik kurallarını, uymayacağın ve aklının köşesinden geçirmeyeceğin birbirine karşıt kuralları getirecek önüne;

günlük, zamanı ölçen, anlam taşıyan bir koku olacak;

Peder Paez senin evinde kalacak, Catalina onu bodruma gizleyecek ve olup bitenlerde senin ne suçun olacak ne de sorumluluğun;

o gece bodrumda papazla neler konuştuğunuzu anımsamayacaksın; kendi isteğiyle kadın kılığına giren, kendini hadım eden ve bir Tanrı'nın sahte kanını içip sarhoş olan, ama sevmesini bilen bir soytarıya ne denilebilir diye soranın papaz mı, yoksa kendin mi olduğunu da anımsamayacaksın. Tanrı sevgisi büyüktür, derindir, hepimizin yüreğindedir, varlığımızın nedenidir: Tanrı'nın lütfuyla bedenlerimize kavuşuyor ve yaşamın bizi yoksun bırakmak istediği aşk dakikalarını bedenimize sunabiliyoruz; hep bugünde kalan, hiçbir zaman yarına aktarılmayan kısacık sevişmeler sırasında söylenen sözler, yapılan hareketler, sonunda tövbe ettiğimiz o zorunlu kötülüğün avuntusudur ve bu yüzden de günah değildir. Günah olmadığına göre utanç duyarak, düşünerek, bunları söyleyerek acılarını unutacaksın: İçimizdeki şeytanı tanımazsak nasıl tövbekâr olabiliriz? Günah işlemezsek, nasıl diz çöküp günahlarımızın bağışlan-

ması için yakarabiliriz? Yaşamını unut, ışığı söndüreyim, her şeyi unut, sonra birlikte dua eder, aşk dakikalarımızın silinmesi için yalvarırız. Tanrı'nın yarattığı, doyuma ulaşan ya da ulaşmayan her isteğinde, her okşayışında, Tanrı'nm ektiği tohumları her boşaltışında Tanrı'nın adını anan bu gövdenin kutsanması için yakarırız;

yaşamak, Tanrı'ya ihanet etmektir; yaşamla ilgili her davranış, canlı varlıklar olduğumuzu kanıtlayan her davranış, Tanrı'nın buyruklarına karşı gelmeyi gerektirir;

ve o gece bir genelevde Gavilan'la ve eski yoldaşlarının hepsiyle konuşacaksın ve neler konuşulduğunu anımsamayacaksın, soğuk bir sesle söylenilenleri sen mi söyledin, onlar mı, kestiremeyeceksin. İnsan sesi olmaktan çıkmış, iktidar ve kişisel çıkar sesi olmuş buz gibi bir sesle denilecek ki: Kendi çıkarımızla uyuştuğu sürece, ülkemiz için en çıkarlı olabilecek şeyi isteriz; aklımızı kullanıp ilerleyelim; olanaksıza heveslenmeyip gerekli olanı yapalım; sonradan zulmü ve baskıyı önleyebilmemiz için şimdi ne kadar zulüm ve baskı yapılması gerektiğine bugün burada karar verelim; refahı, halkın ancak koklayabileceği kadar gıdım gıdım dağıtalım: Devrim bugün onları doyurmaya yeter, ama yarın daha fazlasını, daha çoğunu isteyebilirler, her şeyi şimdiden verirsek, o zaman verecek neyimiz kalır? Canımızdan başka neyimiz kalır ve eğer kahramanca ölümlerimizin yararlı meyvelerini toplayacak kadar yaşamayacaksak, neden ölelim? Biz insanız, şehit değil; iktidarı elimizde tutarsak, hoşgörmeyecekleri şey yoktur; ama iktidardan düştüğümüz anda anamızı bellerler; yarını düşünün, genciz, silahlı devrimin başarısıyla anlı şanlıyız; peki niçin savaştık, açlıktan ölmek için mi? Gerekli olduğu zaman zor kullanmak haklılık taşır; iktidar paylaşılamaz;

peki ya yarın? Yarın mezarlarımızda olacağız sayın milletvekili Cruz ve dünyayı ellerinden geldiğince düzenlemeleri için bizden sonrakilere bırakacağız;

domine non sum dignus, domine non sum dignus; evet, Tanrı'yla pişmanlık duyarak kouşabilen bir insan, kendisi günah işlediği için günahı bağışlayabilen biri, insana özgü

kötü nitelikleri yüzünden bizden önce kendi günahlarını bağışlatmaya çalıştığı için papazlığa hak kazanmış bir papaz; *domine non sum dignus;*

suçunu reddedeceksin; sevmeye hazırdın, severdin:

severdin

severdin

severdin

artık anımsamak istemediğin öğretmenin Sebastian'la birlikte geçen günler ne güzel günlerdi; öğretmeninin dizine oturur, sana danışılmadan hazırlanmış kuralların kölesi olmayıp da özgür olabilmek için bir yana iteceğin temel ilkeleri öğrenirdin ondan; demirci ocağı ile çekiçlerin arasında geçen o çıraklık günleri ne güzel günlerdi, Sebastian yaşamda sana gerekli olacak ne varsa öğretirdi, akşamları eve yorgun argın gelmesine karşın sana ders verir, bir şeyler olasın, kendi kurallarını kendin yapasın diye didinirdi; sen, asi, özgür, yeni, eşsiz sen; bunu anımsamak istemeyeceksin; seni Devrime Sebastian gönderdi, sen de gittin; bu anı benden gelmiyor ve sana da ulaşmayacak;

biri aykırı, öteki zorla kabul ettirilmiş yasalara verilecek yanıtın olmayacak;

sen suçsuz,

suçsuz olmak isteyeceksin,

o gece sen seçmedin,

seçimi sen yapmadın o gece.

1927: 23 Kasım

Artemio'nun yeşil gözleri pencereye çevrildi ve şişman adam içecek bir şey isteyip istemediğini sordu ve Artemio gözlerini kırpıştırdıktan sonra yeşil gözleri pencereye çevrildi. Bunun üzerine, o ana kadar çok, çok sakin duran şişko, belinden tabancasını çekti, masanın üzerine koydu: Artemio, şişelerle bardakların şangırtısını duydu ve elini uzattı. Oysa şişko gülümsüyordu. Artemio, onun tabancaya neden davrandığını kestiremeden, masanın üzerindeki gümbürtü-

nün, mavi kristal bardaklarla beyaz şişelerin çıkardığı şangırtının nedenini kavrayamadan ve karın boşluğuna saplanan sızının ne olduğunu anlayamadan, şişko gülümsemeye başlamıştı bile. Şişko sırıttı. Sokaktakileri korkutup küfür ettirerek bir araba geçti son hızla, arabanın farları şişkonun toparlak kafasını aydınlattı. Şişko, toplu tabancanın topunu çevirdi, içinde sadece iki kurşun bulunduğunu gösterdi; topu yeniden çevirdi, tabancanın horozunu düşürdü, namluyu şakağına dayadı. Artemio, gözünü belirli bir noktaya dikmeye çalıştı, ne var ki, ufak odada göze takılabilecek hiçbir şey yoktu; mavi badanalı çıplak duvarlar, çıplak taş döşeme, iki masa, iki sandalye, iki adam. Şişko, Artemio'nun yeşil gözlerinin odayı dolanıp yeniden kendi eline, elindeki tabancaya, şakağına dönmesini bekledi. Şişko gülümsüyor, ama bir yandan da terliyordu. Artemio da terliyordu. Yelek cebindeki saatin tiktaklarını duymaya çalıştı. Belki de saat, yüreğinin atışı kadar sesli çalışmıyordu. Tabancanın patlayışı daha şimdiden gümbürdüyordu kulaklarında; oysa sessizlik, tabanca sesi dahil her türlü sesi boğacak kadar yoğundu. Şişko bekliyor, Artemio da onu seyrediyordu. Şişko tetiği çekti. Boğuk, madeni bir tıkırtı sessizlikte kayboldu ve dışarıda, mehtapsız gece, eskisi gibi sürdü. Namlu hâlâ şişkonun şakağındaydı ve şişko gülümsemeye başladı, sonra güldü, sonra kahkahaya dönüştü gülüşü; yağlı gövdesi pelte gibi için için sarsılıyor, görünürde ise kılı bile kıpırdamıyordu. Birkaç saniye oldukları yerde kaldılar, Artemio kımıldamadı; sabahtan beri nereye gitse duyduğu günlük kokusunu duyuyor ve hayali günlük dumanları arasından şişkoya bakıyordu. Şişko için için gülmesini sürdürerek tabancayı yeniden masanın üzerine koydu ve küt, sarı parmaklarıyla Artemio'ya doğru itti. Şişkonun gözlerindeki şaşkın mutluluk, belki de zor tuttuğu gözyaşlarının bir belirtisiydi; bu anlatımın ne demeye geldiğini bilmek istemiyordu Artemio. Kalın kafasına namlu dayalı o şişko gövdenin, daha şimdilik anı sayılamayacak anısı bile Artemio'nun midesindeki düğümü buruyordu. Şişkonun, korkusunu denetlemeye çalışmasına karşın, duyduğu korku, Artemio'nun bağırsaklarına kramp so-

kuyor ve konuşmasını engelliyordu; eğer kendisini bu şişkonun ölüsüyle burada bulsalar ve eğer daha önce aralarında tartışma geçtiğini bilseler, sonu gelmiş demekti; üstelik adamın elindeki tabancanın, her zaman çekmecede sakladığı kendi tabancası olduğunu da fark etmişti. Şişkonun küt elini tabancaya değdirmediğini de gördü, kabzaya mendil sarılıydı şimdi, belki atik davranıp, tabancayı tam zamanında elinden düşürebilirdi şişkonun; peki ama ya tabancayı düşüremezse, o zaman kesinlikle intihar demek olurdu bu. Kimin için kesinlikle? Boş bir odada polis komiseri düşmanının karşısında ölecekti. Kim kimi öldürmüş olacaktı? Şişko palaskasını gevşetti, kadehini bir yudumda dikti. Ter koltuk altlarına yayılıyor, yakasından süzülüyordu. Ucu kesilmiş gibi görünen o küt parmaklar, tabancayı Artemio'ya doğru itip duruyordu. Ne demeliydi? Şişko, kendi adına her şeyi kanıtladığını söyledi; öyleyse, o da onlara katılacak mıydı? Artemio neyin kanıtlandığını sordu. Şişko, kendisinin her türlü kuşkuyu yok edecek biçimde davrandığını söyledi; korkmadığını göstermek için, nasıl az önce canını tehlikeye atmışsa, şimdi de aynı şeyi Artemio'nun yapması gerekiyordu. İnsan boyuna aynı telden çalamazdı, bu işler böyleydi. Eğer bu da Artemio'yu inandırmamışsa, başka ne yapabileceğini bilmiyordu. Bunun üzerine Artemio, şişkoya dedi ki: Sizden birinin canını tehlikeye atarak gösteri yapması, demek size katılmamı nasıl istediğinizi kanıtlıyor, öyle mi? Bir sigara yaktı, bir tane de şişkoya uzattı ve kibritini yakarak adamın kahverengi suratına doğru tuttu. Ama şişko kibriti üfleyip söndürdü ve Artemio köşeye sıkıştırıldığını hissetti. Tabancayı aldı. Küllerin içkinin içine dökülmesine aldırmadan sigarasını kadehin ağzına dayayıp dengeledi. Namluyu şakağına dayadı. Namlunun soğuk soğuk değeceğini sandığı halde, madende ne soğukluk vardı, ne sıcaklık. Artemio otuz sekiz yaşında olduğunu, ama otuz sekiz yaşında olmasının hiç kimse için pek bir önem taşımadığını düşündü. Onun otuz sekizinde oluşu şişkoya vızgeliyordu, kendisi ise daha da umursamıyordu.

O sabah büyük, oval aynanın karşısında giyinmiş ve

ağır günlük kokusu burnuna gelince bir an duralamıştı. Bahçeden, berrak, kuru kasım havasından kestane kokuları geliyordu. Artemio aynada kendine baktı; güçlü kolları, esmer göbek çukurunun altında sert kasların uzandığı dümdüz karnı ile güçlü bir adamdı. Günlük kokusunu yeniden duyarak, ellerini ezik burnunun üzerinde gezdirdi. Çekmeceden temiz gömlek aldı ve bu arada tabancasının yerinde olmadığını fark etmedi. Giyindi, hiç vaktim yok diye düşünerek yatak odasının kapısını açtı: Gerçekten hiç vaktim yok. Vaktim yok diyorum sana.

Bahçe, at nalı biçiminde ekilmiş fundalıklar ve göbeklere dikilmiş gül fidanlarıyla süslenmişti. İnce sütunları ve alçı süslemeli terasıyla Floransa mimarisine göre yapılmış iki katlı evi, laflanlardan oluşmuş bir çit çevreliyordu. Dış duvarlar pembe boyalıydı. Artemio o sabah odalardan geçerken, günün ilk ışıkları, yaldızlı şamdanları, mermer yontuları, kadife perdeleri, brokar koltukları, camlı vitrinleri, iki kişilik kanepelerin sırma saçaklarını aydınlatıyordu. Artemio, oturma odasının dibindeki kapının önünde durdu. Eli kapının tokmağındaydı. Tokmağı çevirip aşağı inmek istemiyordu canı.

"Fransa'ya yerleşenlerden birinindi burası. Yok pahasına aldık, ama restore etmek çok pahalıya mal oldu. Kocama dedim ki, bu işi bana bırak, ben üstesinden geleyim, çünkü ben bilirim bir evin nasıl..."

Şişko, iskemlesinden fırladı, tabancayı bir vuruşta yere fırlattı: Tabanca sesini duyan olmadı; çünkü saat çok geçti ve yalnızdılar; evet, herhalde bu yüzden patlamayı duyan olmadı; kurşun, mavi badanalı duvara gömüldü ve komiser gülerek bu kadar oyunun, özellikle bu kadar tehlikeli oyunun artık yettiğini söyledi; ne gerek vardı? Her şey kolaylıkla çözümlenebilecekken bu tehlikeli oyunlara ne gerek vardı? Neden? Kolaylıkla diye düşündü Artemio; işlerin kolaylıkla çözümlendiği bir çağdı bu. Hiç huzur içinde yaşamayacak mıyım acaba?

"Neden beni kendi halime bırakmıyorlar? Neden rahat bırakmıyorlar?"

“Nedeni çok açık, önemli bir adamsın. Her şey sana bağlı.”

“Neredeyiz?”

Buraya kendisi gelmemiş, getirilmişti; kentin merkezinde bir yerde olduklarını biliyordu gerçi, ama şoför onu yanıltmış, bir sağa bir sola, sonra yeniden sağa saparak, sokakların İspanyollara özgü, yalın, birbirini dikine kesen düzenini bozarak bir geçitten geçer gibi getirmişti kendisini buraya. Her şey şaşırtıcıydı; tıpkı az önce tabancayı yere fırlatan şişkonun küt elleri gibi şaşırtıcıydı. Şişko olanca yağı, olanca teriyle, gözleri pırıl pırıl parlayarak oturmuş gülüyordu.

“İkimiz de ne anasının gözüyüz, öyle değil mi?” diye kıkırdadı. “Ne dersin ha? Dostlarını hep anasının gözü olanlardan seçeceksin ki, ananı bellemeyeceğine emin olasın. Hadi içelim.”

İçtiler ve şişko bu dünyanın anasının gözü olanlarla boynu bükükler diye ikiye ayrıldığını, insanın bunlardan biri olmayı seçtiğini söyledi. Ve bir milletvekilinin seçimini zamanında yapmayı bilmemesinin ayıp olduğunu ekledi sözlerine. Onlar, yani şişko ile anasının gözü yandaşları, namuslu ve centilmence davranırlar, herkese seçim hakkı tanırlardı. Ne var ki, herkes milletvekili kadar akıllı çıkmıyordu. Kimi inat ediyor, kendinin kolay yutulur lokma olmadığını sanarak zorluk çıkarmaya kalkışıyordu... Oysa bindiği atı değiştirmek, yanlış yere yatıp doğru yandan kalkıvermek ne kolaydı, kim bunu yeğlemezdi ki?... Üstelik, bu, ilk taraf değiştirişiniz olmayacak, öyle değil mi? Son on beş yıldır nerelerdeydiniz? Diye sürüyordu ses ve bu ses adamın kendisi gibi yağlı ve ağırdı; alkol ve Havana purosuyla sıvanmış yağlı çemberlerden oluşan ve çıngıraklı yılan gibi tıslayan bir gırtlak; bir puro da Artemio ister miydi acaba?

Şişko, palaskasının gümüş tokasını eliyle parlatıp duruyordu. Artemio ise gözünü ayırmadan onu seyrediyordu. Tokanın madeni görüntüsü, tabancanın soğukluğu ya da sıcaklığını anımsatana kadar sürdü bu bakış.

“Papazlar yarın kurşuna dizilecek. Bunu da, dostluğumuzun bir başka kanıtı olarak açıklıyorum size; ayrıca, gev-

şek ağızlı olmadığınızı bildiğim için rahat konuşuyorum."

Sandalyelerini arkaya doğru ittiler. Şişko pencereye gitti, camı tıklattı ve bir işaret verdikten sonra elini Artemio'ya uzattı. Artemio, şişkoyu odanın kapısında bıraktı, pis kokulu, karanlık merdivenden indi. Ayağı bir çöp tenekesine takıldı, her yanı, çürümüş portakal kabuğu ve ıslak gazete kokuku sardı. Sokak kapısının yanında duran adam, parmağını beyaz *sombrero*'suna götürerek selam durdu, sonra 16 Eylül Caddesi'ne giden yolu gösterdi.

"Evet, ne dersin?"

"Taraf değiştirmekle iyi ederiz derim."

"Ben yokum."

"Ya sen?"

"Ben de yokum."

"Ya sen?"

"Ben dinliyorum."

"Bizi dinleyen başkası da var mı?"

"Satürn'e güvenebiliriz, dedikodu yapmaz, bir şey sızdırmaz."

"Eğer sızarsa, ben de dedikodu yapıp onun canına okurum."

"Bu işi şefle birlikte yaptık, şimdi bizi ondan koparacaklar."

"Onun işi bitti artık. Yeni adamın iyi bir örgütü var, iyi bir ekip."

"Peki, sen ne dersin?"

"Katılıyoruz diye yanıt verelim derim."

"Bunu yapacağıma kulaklarımı kökünden kestiririm! Biz neyiz be?"

"Ne?"

"Elbet bir yolu bulunur."

"Ama şimdi o yolu bulmak o kadar kolay değil."

"Hayır. Yarı yolda cayana..."

"Yoo, hayır. Ben onu demek istemedim."

"Yani hem hayır, hem evet gibi bir şey."

"Bok canına. Oyunu erkekçe oynamalı diyorum, ya biri ya öteki. Eskisi ya da yenisi."

"Generalim uyanın. Sabah oluyor."

"Ne karara varıldı?"

"Şöyle diyelim. Herkes kendi yerini biliyor."

"Ben derim ki..."

"Demek şefin gerçekten bu badireyi atlatamayacağını düşünüyorsunuz?"

"Öyle sanıyorum, öyle sanıyorum."

"Ne?"

"Hayır... Emin değilim, sadece öyle sanıyorum."

"Ya sen... sen karar verdin mi?"

"Şimdi bana da öyle gelmeye başladı."

"Sırası geldiğinde sakın unutmayın, bu işi hiç konuşmadık ha."

"İnsan olmamış bir şeyi unutabilir."

"Yani, kuşkulu bir durum olursa demek istiyorum."

"O Allahın belası kuşkular."

"Oof, kes sesini. İçecek bir şeyler getir bize."

"O allahın belası kuşkular mösyö."

"Birlikte miyiz? Evet ya da hayır."

"Birlikteyiz, evet, ama her koyun kendi bacağından asılır."

"Ve sonunda meşe palamutlarını birlikte indirirler gövdeye."

"Evet, tıpkı öyle."

"Siz bir şeyler yemeyecek misiniz, General Jimenez?"

"Herkes kendi derdini bilir."

"Ve eğer biri konuşacak olursa..."

"Neler düşünüyorsun öyle birader? Burada hepimiz kardeş değil miyiz?"

"Kardeşiz diyebilirim. Ama insan hepimizi doğuran o küçük anneyi düşününce pirelenmeye başlıyor."

"Satürn'ün dediği gibi o Allahın belası kuşkular."

"Bu Allahın çifte belası kuşkular, Albay Gavilan."

"Ve yapabileceğin tek şey, kabul etmek ya da..."

"Tek başına gidip tek başına karar vereceksin. Bu iş böyle."

"Yine de insan kıçını kurtarmak istiyor."

"Onurunu da sayın milletvekili. Her zaman onurunu da düşünür insan."

"Onur tabii general. Ben de başka türlüsünü istemezdim."

"Öyleyse?.."

"Bir şey yok, bir şey söylemedik."

"Hiçbir şey, hiçbir şey."

"Şefi gerçekten temize havale edecekler mi?"

"Hangi Şefi, şimdikini mi, eskisini mi?"

"Eskisini, eskisini..."

Chicago; Chicago, sarsılan kent...

Satürn, gramofonun iğnesini kaldırdı, ellerini çarptı.

"Tamam kızlar, yavaş olun bakalım."

Artemio, tepesi basık hasır şapkasını başına geçirdi, gülerek perdeleri açtı ve gözünün ucuyla odadaki kirli aynadan kızları gördü; pudraya bulanarak beyazlaşmaya çalışmış kahverengi tenli kızlar, yanaklarına, göğüslerine, dudaklarının ucuna kalemle kondurulmuş benler; saten ve deri iskarpinler, kısa etekler, mavi göz kapakları ve kızlar gibi pudralanıp boyanmış olan Cerbero. Oğlan avucunu uzattı.

"Hani benim ufak armağanım, efendim," diye kırıttı.

Artemio, Satürn'ün randevuevinin önündeki ufak bahçede durdu, göbeğini sıvazlayarak ve fıskiyeden fışkıran serin, yumuşak serpintileri içine çekerek her şey yolunda diye düşündü, her şey yolunda: General Jimenez şu anda mavi gözlüklerini çıkarmış, kuru göz kapaklarını ovuşturuyor ve konjonktüvit kepeklerini sakalının üzerine döküyor olmalıydı; az sonra da çizmelerini çıkartmalarını söylerdi herhalde, çünkü kendisi eğilemeyecek kadar yorgundu, üstelik ömür boyu çizmelerini başkasının çekip çıkarmasına alışıktı. Sonra kızlar kahkahayı koyvereceklerdi, çünkü general çizmesini çıkarmak için eğilen kızın eteğini yukarı kaldırıp leylak rengi ipekle örtülmüş esmer kalçalarını ortaya çıkaracaktı. Kimi de kızın kalçasına bakmak yerine, generalin her zaman renkli gözlükler ardına gizlediği ve şimdi ilk kez gözlüksüz olan, yağlı, tatsız istiridyelere benzeyen gözlerine bakacaktı. Ve sonra hepsi, yoldaşlar, kardeşler, meslektaşlar

kim varsa, kollarını uzatacaklar, ceketlerini Satürn'ün kızlarına çıkarttıracaklardı. Kızlar, kartal ve yılan armalı düğmelerin, sırmalı apoletlerin süslediği ceketlerin altında çok gizemli bir şey varmışçasına üniformalı erkeklerin çevresinde pervane gibi dolanacaklardı. Artemio kaç kez aynı durumda görmüştü onları. Nemli kulakları, havaya kaldırılmış melek kolları ve ellerinde pudra ponponlarıyla kendi çevresinde de böyle dönerlerdi. Yakın arkadaşlarının kafalarına pudra silkerek cilve yaparlardı: Bu yakın arkadaşlar, bu yoldaş kardeşler, bacaklarını ayırıp yataklara uzanırlardı. Gömlekleri konyak lekeleriyle dolu, kafaları ter içinde, ama elleri kupkuru olurdu. Bir yandan gramofonda Çarliston çalar, öte yandan kızlar bu yakın arkadaşları yavaş yavaş soyarlar, soydukları her noktayı ayrı ayrı öperler, adamlar oralarını buralarını mıncıkladıkça kıkırdaşırlardı. Artemio, uçları beyaz tırnaklarına ve baş parmağının tırnak dibindeki yarım ay biçiminde olan beyazlığa baktı. Yanı başında bir köpek havladı. Artemio paltosunun yakasını kaldırdı, evin yolunu tuttu. Oysa geneleve dönmeyi, boynuna dolanan pudralı kolların arasında uykuya dalarak, sinirlerini kemiren ve orada durup boşu boşuna çevresine bakınmasına yol açan o burukluktan kurtulmayı yeğlerdi. Balkonlarında porselen vazolar duran, alçak, kurşuni evlere, caddenin iki yanına dizili toz içindeki palmiyelere baktı; mısır koçanlarından, yiyecek artıklarından, sirke şişelerinden yükselen kokuları kokladı.

Kıvırcık sakalını sıvazladı, anahtar deliğinden içeri baktı. Karısı şu anda bodrumda olmalıydı: Halı döşeli merdivenden çıt çıkarmadan inip çıkan ve kendisinin her içeri girişinde ürküp şaşıran karısı: "Ay, nasıl da korkuttun beni. Seni hiç beklemiyordum. Hayır, hiç bu kadar erken beklemiyordum, yemin ederim ki bu kadar erken beklemiyordum seni." Artemio, eve gelişinin karısı tarafından neden böyle gizli bir düzen, gizli bir dolap durumuna getirildiğini kendi kendine sordu... Eve her sefer beklediğinden çok daha önce gelmiş oluyordu ve her sefer de erken gelmenin suçu kendisindeydi. Karısıyla buluşmalarına, kendisinin tep-

ki göstermesine fırsat kalmadan bastırılan isteklerine ve zaman zaman onları birbirine çeken karşılıklı inatlarına ne önceden, ne sonradan bir ad vermek olanaksızdı; yakınlaşmaları ve uzaklaşmaları, her iki hareket de aynı anlamda, aynı nitelikteydi. Bir keresinde, karanlıkta elleri merdivenin tırabzanında birbirine değmiş ve karısı elini sıkmıştı. Bunun üzerine Artemio ışığı yakmıştı; Artemio merdivenden çıkarken, o iniyordu, yüzündeki anlatım hiç de elindeki sevecenliğe benzemiyordu ve hemen ışığı söndürdü. Artemio, bu tutumu sapıklık diye tanımlamak istiyordu; ama o da değildi, çünkü önceden tasarlanmış ve olağandışı bir hareket olmayıp sadece alışkanlık durumuna gelmiş bir şeye sapıklık denemezdi. Üstelik karısının dişiliğini hâlâ iyi tanıyordu; yumuşak ipek çarşaflara sarınmış, yumuşacık ve görülmekten çok dokunulmak için var olan bir kadın; çünkü o anlarda yatak odasının ışıkları hep sönük dururdu; ellerinin birbirine değdiği ve karısının yüzünü gizlemeden, maske takınmadan kendisine baktığı bir tek an olmuştu. Sadece bir kez olmuştu bu ve o yüzden de Artemio'nun anımsamasına gerek yoktu, ama yine de o kısacık anı yinelemek isteği içini yakıyordu. Artemio düşündü ve aynı şeyin bu sabah yinelendiğini söyledi kendi kendine; sabahın alacakaranlığında, bodrum merdiveninin tırabzanında karısının eli kendi eline değmiş ve kadın bir an boş bulunup, "Ne arıyorsun burada!" dedikten sonra, ışık yanmadığı halde kendini toplayıp maskesini takınmak gereğini duyarak kayıtsız bir tonda sözünü sürdürmüştü: "Ay, nasıl da korkuttun beni! Seni beklemiyordum. Hayır beklemiyordum, seni hiç bu kadar erken beklemiyordum!" Tekdüze, alaysız, kayıtsız bir sesti bu. Ve Artemio, artık neredeyse somutlaşmış olan bir sesi ve tekdüze, cansız mırıltısı varmış gibi gelen günlük kokusunu koklayarak orada öylece durdu.

Artemio bodrum kapısını açtı ve ilk anda papazı göremedi, çünkü günlükten tüten duman öylesine yoğundu. Catalina, cüppenin kara kolunu tutarken, papaz da eteklerinin kıvrımlarını bacaklarının arasına sıkıştırarak gizlemeye, kutsal dumanları eliyle dağıtmaya çabalıyordu. Sonunda bu

yaptıklarının yararsızlığını, Catalina'nın kol kanat germesinin ve kendi kara ve abartılmış korkusunun boşunalığını anladı, başını önüne eğdi. Bu haliyle, boyun eğmeyi, teslimiyeti kabullendiğini, birbirlerine bakmaktan onu görmeye fırsat bulamayan iki tanığa değilse bile, kendine kanıtlıyor gibiydi. Papaz onu görmek üzere içeri girmiş olan adamın kendisini tanıması için dua etti; ama gözünün ucuyla baktığı zaman, adamın gözlerini kadından, kadının da adamdan ayıramadıklarını gördü. Catalina, Tanrı'nın vekili olan konuğunu ne kadar saklamak ve korumak istiyorsa, gözlerini de o kadar alamıyordu kocasının gözlerinden; papaz, beklenen an –son andan önceki an, çünkü başka bir an olmayacaktı– geldiğinde gizlenemeyeceğini kavramanın korkusunu duydu ve o dehşetle midesi döndü, göz damarları sarardı, dili kuruyup kabardı. Yazgısını kabullenmesi için sadece bu anda fırsat olduğunu düşünüyordu, ne var ki bu anda da hiç tanığı yoktu. Adam yeşil gözleriyle karısına bakıyor, evet ya da hayır yanıtını göze alarak karısının kendisinden isteyeceği şeyi istemesini bekliyordu; oysa karısı bu bakışa karşılık veremedi, istenilen yanıtı dile getiremedi. Ve papaz, Catalina'nın yanıt vermekten, kocasının bakışına karşılık vermekten kaçındığı gün, kendisini, kendi kellesini feda ettiğini düşündü. Mum ışığı, Catalina'nın saydam ve parlak tenine vuruyor, yüzünün, boynunun, kollarının siluetini çizen gölgeler düşürüyordu duvara. Artemio, karısının konuşmasını, kendisinden papazın canını bağışlatmasını istemesini bekledi ve eğilip öpüvermek istediği o gırtlağın düğüm düğüm olduğunu gördü. Papaz içini çekti; bu kadının bir şey isteyeceği, bir dilekte bulunacağı yoktu, o yüzden de yeşil gözlü adamın karşısına dikilen papaz için, teslimiyetini bu anda belirtmekten başka yapacak şey kalmıyordu; çünkü yarın bunu yapmaya fırsat bulamayacaktı; yarın boyun eğip kabullenmek diye bir şey kalmayacak, bunun adı korkaklık olacaktı ve korkaklık da tanrı kelamını bilmezdi.

Artemio öğlene kadar uyudu. Sokaktaki bir laternacının şarkısıyla uyandı. Zaman zaman bir gece öncesinin sessizliği –ya da gece ve sessizlik demek olan anısı– şarkıyı bö-

lüyor, sonra şarkı yeniden başlayarak pesten bir melankoliyle aralık pencereden içeri süzülüyor ve yeniden sessiz anılarla kesintiye uğruyordu. Telefon çaldı. Artemio telefonu açtı, şişkonun, bir aktör gülüşü kadar ölçülü gülüşünü duydu:

"Alo."

"Adamı mıntıka karakoluna getirdik, sayın milletvekili."

"Evet?"

"Başkan'a haber verildi."

"Yani...?"

"Bu gibi şeyleri bilirsiniz. Bir ufak jest. Bir ziyaret. Bir şey söylemenize gerek yok."

"Ne zaman?"

"İki sularında uğrayın."

"İyi, görüşürüz."

Bitişik yatak odasında, Catalina kulağını duvara dayayarak dinledi ve ağlamaya başladı. Sonra bir şey duymaz oldu. Aynanın karşısına geçmeden önce, yanaklarını kuruladı.

Artemio, gazeteci çocuktan bir gazete aldı ve arabada giderken okumaya çalıştı, ne var ki, başkan adayına suikast girişiminde bulunanların kurşuna dizildiklerini yazan manşeti okuyabildi yalnızca. Koca ihtiyarı, şefini düşündü; parlak günlerindeki halini, Villa'ya karşı açılan kampanyadaki, başkanlık sarayındaki günlerini, hepsinin ona gidip bağlılık andı içtikleri günü anımsadı; sonra idam mangasının karşısında kolları iki yana açık yere yıkılan Peder Pro'nun fotoğrafı gözüne ilişti. Artemio'nun yanından, yeni otomobillerin beyaz bez tenteleri, kadınların kısa etekleri ve kloş şapkaları, şık delikanlıların golf pantolonları geçiyordu. Kundura boyacıları çeşmenin çevresine çömelmişlerdi. Artemio'nun buğulu ve bir noktaya dikili gözlerinin gördüğü kent değildi, sadece tek sözcüktü: Kaldırımlardan kendisine yönelen bakışlarda, sokaktakilerin duruşunda, omuz silkişlerde, müstehcen el işaretlerinde hep o sözü görüyor, onu duyuyordu. Sokaktaki yüzlerden, jestlerden, nah yapan ellerden boğulacak gibi, bir sarkacın gidiş gelişi arasına sıkışmış gi-

bi bir duyguya kapılarak direksiyonu sıktı. Kendini tehlikeli bir biçimde, korkulacak bir biçimde canlı hissediyordu. Bugün sen onların anasını belleyeceksin, çünkü senin bugün anasını bellediklerin de yarın senin ananı belleyecekler. Camın arkasında parlayan ışık gözünü kamaştırdı, Artemio elini gözkapaklarına götürdü; iyi seçim yapmayı, batan güneşe sırt çevirip yükselen güneşe dönmeyi her zaman bilmişti. Zocolo olanca görkemiyle göründü karşıda. Sütunlu kemerlerin altına sokak satıcılarının tablaları yerleştirilmişti. Katedral çanlarının bronz sesleri ağır bir makamla çevreye yayılıyordu. Artemio, Modena'nın kapısındaki nöbetçiye milletvekili kimliğini gösterdi. Yüksek platonun berrak kış havası, eski, dindar Meksika'nın siluetini ve sınav zamanı Arjantin ve Brezilya'dan gelen öğrenci kümelerini belirgin çizgilerle ortaya koyuyordu. Artemio, arabasını büyük avluya park etti. Asansörle yukarı çıktı. Eflatuni gül ağaçlarıyla kaplı, parlak avizelerle aydınlanan odalardan geçti. Bekleme odasında bir koltuğa oturdu. Çevresindeki alçak sesler coşkuyla yükselerek bir tek sözcükte birleşti:

"Başkan."

"Başkan."

"Başkan."

Şişko, Artemio'nun koluna yapıştı, kucaklaştılar, birbirlerinin sırtını sıvazladılar. Şişko her zamanki gibi için için güldü ve parmağını şakağına götürerek kendini vuruyormuş gibi yaptı ve sonra göbeğini ve esmer yanaklarını sessizce hoplatarak yeniden güldü. Şişko, üniformasının yakasını zar zor ilikledi ve gazeteleri okuyup okumadığını sordu. Artemio, evet, dedi; okumuştu ve döndürülen dolabı anlamıştı, ama bunun önemi yoktu, sadece Başkan'a bağlılığını, kayıtsız şartsız onu desteklediğini bildirmeye gelmişti. Şişko, Artemio'ya herhangi bir isteği olup olmadığını sordu. Artemio da, evet dedi. Kentin hemen dışında boş hazine arazisi vardı. Şimdilik tarla olarak değersizdi bunlar, ama ilerde parsellenebilirdi. Şişko, bu konuyla ilgileneceğini, gereğini yapacağını söyledi, eh ne de olsa kardeştiler artık, ikiz kardeştiler hatta ve saygıdeğer milletvekili saygıdeğer bir

savaşı sürdürmüştü ta... ta 1913'lerden bu yana ve artık politikanın yön değiştiren rüzgârlarından uzak, güven içinde yaşamak hakkıydı. Şişko bunları söyledikten sonra, dostluklarını mühürlemek için Artemio'nun koluna, sırtına ve kalçalarına birer şaplak indirdi. Altın tokmaklı kapı açıldı ve General Jimenez, Albay Gavilan ve bir gece önce Satürn'ün randevuevinde birlikte oldukları öteki arkadaşlar dışarı çıktılar, Artemio'ya bakmadan, başları önlerinde geçtiler. Şişko güldü ve Artemio'nun eski dostlarından çoğunun, bu ulusal birlik ve beraberlik ânında Başkan'ın hizmetinde olduklarını belirtmek için yarış ettiklerini söyledi, sonra kolunu uzatarak Artemio'yu içeri buyur etti.

Artemio, odanın öteki ucunda, yeşil bir ışığın yanından bakan o gözleri, o tuzağa düşmüş kaplan gözlerini gördü. Başını eğdi ve konuştu:

"Emrinizdeyim Senyor Başkan. Kayıtsız şartsız hizmetinizdeyim Senyor Başkan."

Gözlerime, burnuma, dudaklarıma, soğumuş ayaklarıma, morarmış ellerime, kasıklarıma, hayalarımın çevresine sürdükleri yağın kokusunu duyuyorum ve pencereyi açmalarını söylüyorum: Soluk almak istiyorum. Boş bir hırıltıyla burun deliklerimden çekiyorum soluğu. İstediklerini yapsınlar diye sesimi çıkarmıyorum ve kollarımı karnımın üzerinde kavuşturup yatıyorum. Keten çarşafların tiril tiril dokunuşu. Bu önemli bir şey. Ne anlar ki onlar, yani Catalina, papaz, Teresa. Gerardo ne anlarlar ki?

"Bırakın beni."

"Doktor ne bilirmiş ki? Ben onu bütün doktorlardan iyi tanırım. Bu da yeni bir numarası."

"Sus artık."

"Teresita, babana karşı gelme... yani annene demek istiyorum. Görmüyor musun..."

"Hah. Sen de en az onun kadar sorumlusun. Sen korkaklığından ve güçsüzlüğünden dolayı sorumlusun, o ise, o ise..."

"Yeter, yeter."

"İyi günler."
"İşte."
"Yeter Allahaşkına."
"Devam et, devam et hadi..."
Ne düşünüyordum ben? Neyi anımsıyordum?
"... dilenciler gibi. Neden Gerardo çalışmak zorunda kalsın?"
Catalina, papaz, Teresa, Gerardo ne anlarlar ki, ne bilirler ki? Övünmelerinin ya da gazetelerde çıkacak elemli ölüm ilanlarının ne önemi olacak? Hangisi çıkıp da dürüstçe, şimdi benim dediğim gibi, ben sadece maddi şeylere sahip olmayı, sadece cinsel tutkularımı doyurmayı sevdim demeyi göze alabilecek? Mal, mülk, işte benim istediğim bu. Dokunduğum şu çarşaf. Ve şimdi karşımda duran şeylerin tümü. Yeşil siyah damarlı İtalyan mermerinden yer döşemesi. İçlerinde uzak yazların kokusunu taşıyan şişeler. Hafif, ipekli bir smokin, yumuşak deri pabuçlar giyip, uzun tüylü yün halının üzerindeki altın yaldızlı beyaz deri kanepeye, bir elde konyak kadehi, öteki elde puro ile oturarak, kitap okur gibi özenle seyredilmesi gereken ve kabarmış verniklerini güneşin ya da avizelerin parlattığı eski tablolar: İnsan tablolarda doğaya ya da başkalarının yüzlerine sahip olabilir. Ya da Pasifik Okyanusu'na bakan bir terasta güneşin batışını seyredebilir ve en gerilimli, en güzel duyularıyla ıslak kumun üzerindeki gümüşi, dalgaların bir ileri bir geri hareketini yineleyebilir. Toprak. Kendini paraya dönüştürebilen toprak. Üzerinde betonarme ormanların yükseldiği kent arsaları. Barajların yakınında, homurdayan traktörlerle işlenen ve hep verimli, sarılı, yeşilli kırsal topraklar. Maden cevheri yüklü dağlarda dikine inen topraklar. Makineler; giderek hızlanan bir ritimle sayfaları kusan rotatifin tatlı kokusu...
Don Artemio, kendinizi iyi hissetmiyor musunuz?
Hayır, sıcaktan oluyor. Bu lanet olası güneş. Ne haberler var, Mena? Şu pencereleri açar mısın?
Hemen açarım...
Ah, sokak sesleri. Hepsi bir arada ve aynı anda; birini ötekinden ayırt etmek olanaksız.

Ne istemiştiniz, Don Artemio?

Mena, son âna kadar burada Batista'yı nasıl coşkuyla savunduğumuzu biliyorsun. Ama artık iktidarda olmadığı için, onu savunmak öyle eskisi gibi kolay değil ve iktidarda olmasına karşın General Trujillo'yu savunmak daha da zor. Sen ikisini de temsil ediyorsun ve anlaman gerekir ki... Çok kısıtlı...

Evet, bu konuda kaygı duymayın Don Artemio, yuhalamalara karşın yine de işi yoluna koymanın çaresine bakarım. Hazır söz açılmışken, Velinimetimiz Trujillo'nun çalışmalarını anlatan bir yazı var elimde... Eğer bu yazıları...

Tabii, yazıları bana bırak. Ah, tam zamanında geldin Diaz. Bu yazıyı, uydurma bir imza ile makaleler sayfasına basıver. Evet, iyi günler Mena. Haberlerini bekliyorum.

Haberlerini. Haberler. Haberlerini bekliyorum. Kanı çekilmiş beyaz dudaklarımın haberi... *aaay* bir el, biri elini versin bana, *aaay,* benimkini canlandırmak için bir başkasının nabzı gerek, beyaz dudaklar...

"Seni suçluyorum, sadece seni."

"Biraz daha iyi misin? Hadi yapalım: Atlarımızı nehrin karşı kıyısına sürelim. Doğduğum yere dönelim. Doğduğum bölgeye."

"... vasiyetnamenin nerede olduğunu..."

Demek sonunda, sonunda tattırıyorlar bu zevki bana; dizüstü çöküyorlar, gerçekten dizlerinin üzerine çöküp yalvarıyorlar. Papaz kışkırttı onları. Karılar da gözümden kaçmayacak ufak çapta bir deprem gibi titreşerek başucuma geliyorlarsa, felaket yakın demektir. Alayın ardındaki ciddi gerçeği araştırmaya çabalıyorlar. Bir başıma keyfini çıkardığım bu komedinin, kesin sonuçlarını göremeyecek olduğum, ama ilk sarsıntılarının tadına vardığım bu son aşağılamamın ötesine geçmeye çalışıyorlar. Belki de bu son ufak zafer olacak...

"Nerede?" Tatlı, tatlı, yumuşacık bir sesle mırıldanıyorum. "Nerede?.. Bir düşüneyim... Teresa, sanırım anımsadım... Şurada... purolarımı koyduğum maun bir kutu yok mu? Altında gizli bir bölme olacak...."

Sözü bitirmeme gerek yok. Karıların ikisi birden fırlıyor, uykusuz gecelerimde başına oturup kitap okuduğumu sandıkları at nalı biçimindeki büyük masanın başında alıyorlar soluğu: O geceleri okuyarak geçirmiş olmamı istiyorlar için için. Çekmeceleri zorluyorlar, kâğıtları dağıtıyorlar ve sonunda abanoz bir kutu buluyorlar. Ah, demek oradaymış. Ben başka bir tane daha var sanıyordum. İşte onu da buldular. Parmakları birbirine dolaşarak, telaşla gizli bölmeyi açıyorlar. Hiçbir şey yok orada. En son ne zaman yemek yedim? İşedim, ama epey oldu. Ama yemek. Kustum. Ama yemek.

Müsteşar telefonda, Don Artemio.

Perdeleri kapattılar, tamam mı? Gece oldu, tamam mı? Çiçek açmak için gecenin ışığını bekleyen bitkiler vardır, karanlık basana kadar beklerler, gecesefası akşam açar. Gecesefası. Nehrin kıyısındaki o kulübede bir gecesefası vardı. Geceleri çiçek açardı.

Teşekkür ederim, senyorita. Alo... Evet, ben Artemio Cruz. Hayır hayır, hayır, uzlaşma olanağı yok. Bu, hükümeti devirmek için açık bir girişim. Sendikayı kitle halinde resmi partiden sıyırmayı becerdiler. Bu böyle sürerse, sizler yerinizi nasıl koruyacaksınız sayın müsteşar? Evet... Tek yol bu: Grevi durdurduğunuzu ilan edin, hepsini askere alın, bir vuruşta tümünün işini bitirin, önderlerini de hapse atın. O zaman sanki hiçbir şey olmamış gibi olur, senyor...

Bir de mimoza, mimozanın da duyguları olduğunu anımsıyorum: Mimoza, duyarlı ve alçakgönüllü, aristokrat ve ürkek olabilir, mimoza yaşar...

... evet, kuşkusuz. Bir şey daha var, açık konuşayım; eğer sizler güçsüz kalırsanız, zaaf gösterirseniz, ortaklarım ve ben sermayemizi Meksika'dan çıkarmak zorunda kalacağız doğal olarak. Birtakım garantiler gerekiyor. Dinleyin bakın, örneğin iki haftalık bir süre içinde iki yüz milyon dolar yurt dışına çıkarılırsa neler olur? Ha? Hayır, sizi doğru anlıyorsam, dediğiniz gibiyse olmaz tabii. Gerekli olan da bu!

İşte. Bant bitti. Ah. Hepsi bu kadardı. Hepsi bu kadar mıydı? Kim bilir, anımsamıyorum. Kaç zamandır banda alınanları dinlemiyorum, dinliyormuş gibi yapıyorum, ama

gerçekte bambaşka şeyler düşünüyorum, örneğin yemek gibi şeyler; yiyecek düşünmek çok daha önemli, çünkü saatlerdir tek lokma yemedim; Padilla teybi prizden çıkarıyor. Gözlerimi yumduğum için ne yaptıklarını, ne düşündüklerini, bilmiyorum, Catalina'nın ve Teresa'nın ve Gerardo'nun ve kızın –hayır, Gloria bir süre önce Padilla'nın oğluyla çıktı, oturma odasında koklaşıyorlardır, yalnız kalmanın tadını çıkarıyorlardır– evet onların ne söylediklerini bilmiyorum, çünkü gözlerim kapalı ve sadece domuz pirzolası, oğlak ızgarası, hindi dolması ve hemen hemen tatlılar kadar sevdiğim çorbaları düşünüyorum; evet, her zaman tatlıya bayılmışımdır, buranın tatlıları da çok güzeldir hani, bademli ve ananaslı, hindistancevizli ve kaymaklı tatlılar, ah, ah! Dibi tutmuş süt, Zamora usulü *chongos,*[1] meyve şekerlemeleri, levrek, dilbalığı, istiridye ve pavurya.

"Atlarımızı nehrin karşı yakasına sürdük. Kumsallı buruna, denize kadar gittik. Veracruz'da."

Midye, ahtapot, mürekkepbalığı, *ceviches,* deniz kadar ekşi bira, bira, Yucatan geyiği, bir keresinde aynada yaşlı göründüysem de yaşlı değilim ve yıllanmış peynirler, nasıl da severim; düşünüyorum, istiyorum, bunları düşünmek beni ferahlatıyor; kendi sesimi otoriter, dikkatli, imalarla dolu ve hep aynı rolü oynayan sesimi dinlemek ne sıkıcı, yemek yiyebileceğim yerde bunları dinlemek ne büyük sıkıntı: Yiyorum, uyuyorum, sevişiyorum, peki ya gerisi ne? Ne? Ne? Kim istekli yemeye, uyumaya, sevişmeye ve paramla yapılacak öteki şeyleri yapmaya? Sen Padilla ve sen Catalina ve sen Teresa ve sen Gerardo ve sen Paquiot Padilla – adın bu muydu senin? Ben bu evde oturmuyorum diye bacak kadar boyunla oturma odasında torunumun dudaklarını yiyip bitirmekle ne yaptığını sanıyorsun? Hepiniz toysunuz, oysa ben iyi yaşamasını bilirim, onun için de bu evde oturmuyorum, ben ihtiyarım, değil mi? Saplantıları olan bir bunak, o gece hepsinin anasını bellediği için saplantıları haklı görünen bir ihtiyar; hepsinin anasını belledim ya, zamanında seçimimi yaptım, tıpkı öteki gece gibi, ah, şimdi

---

[1] Çörek. (Ç.N.)

anımsadım onu, o geceyi, o sözü, o kadını; lanet olsun, bana yiyecek bir şeyler getirsinler; neden bana yiyecek getirmiyorlar; defolun, *ayy* sancı, defolun, defolun, ananızı ...eyim:

Bu sözü söyleyeceksin, senin sözün bu ve senin sözün demek benim sözüm demek; şeref sözü, erkek sözü, geçerliliğini yitirmeyen söz, herkesin bozuk para gibi sarf edebileceği söz; lanet okurken de bu söz söylenir, selam verirken de, yaşam sözü, kardeş sözü, anı, umutsuzların sesi, insanın hovardalığı, patron sözü, kavga çağrısı, meydan okuma sözü, işe çağırma sözü, sevgi sözü, alçakların sözü, tehdit, alay, yemin, bayramda ve işret âleminde yoldaş sözü, erkeklik taslama sözü, sihirli kılıç, sahtekârlığın doruğu, beyazların ve zencilerin sözü, sınır çizgisi, tarihimizin özeti, Meksika'nın evliyası ve parolası, hep aynı söz, senin sözün, benim sözüm.

Ananı ...erim
...tirici pezevenk
Cümlesini ...eriz
Sallan ... sallan t...k dolaşma ortada
Bir güzel ...ceğim herifi
Hadi ordan küçük ...ici
...tirme kendini
...tim orospuyu
Has...tir
...tir git
Kullan ...ini de bir şeyler yap
Herifi bin papel ...tim
...tirici kıçını kır otur, ama cayma
...tirici yavrularım benim
O işte ...ildim
Bütün günü ...me
Hepimiz ...ildik
Orospu ...ti herifi
...imi keserim de kasaba minnet etmem
Yerlilerin anası ...ildi, İspanyollar da bizim anamızı ...tiler

...tirici Amerikalıları sevmem

Yaşşa Meksika; senin gibi ...tirici ...ilmiş anası bellenmiş de kulağının arkası kalmamış, geçirmiş de babayı yemiş; sözcüğün zürriyeti bunlar. Anası bellendiği için doğmak, birilerinin anasını belleyerek ölmek ve anası bellenerek yaşamak; gebe karın ve çarşafa dolanmak, hepsi bu sözcükte gizli. Her yerde bu söz çıkar karşınıza, bu sözdür iskambili dağıtan, kartları kesen, bastırdığın parayı örten, bu sözdür korkaklığı ve cesareti ortaya koyan, bu sözdür soluğu kesilen, bağıran, yenilen, bu sözdür her yatakta yaşayan, dostluk, nefret ve gövde gösterilerine egemen olan: bizim sözümüz, sen ve ben, loca üyeleri, ...ilmişlerin kardeşliği; ananı bellemelerine fırsat vermeden analarını bellediğin için sen sensin; anası bellenmişler zincirinin bir halkasısın; önden ve arkadan bağlısın bizden önce gelip de kaybetmiş olanlara ve kaybedip bizi izleyecek olanlara; senden yukardakilerin ananı bellemeleri miras kalmış sana ve senden aşağıdakilerin anasını bellemek hakkının varisi olmuşsun; sözcüğün çocuklarının çocuğu, oğullarının babasısın; her suratın, her hareketin ardından bize bakan söz, bizim sözümüz, bir yandan da ittiğimiz, dışladığımız bir söz; vaadlerinizi gerçekleştiren, özverilerinizi güvenceye bağlayan bir sözdür bu; ananız yoktur ama, sözü vardır; anası bellenmiş. Karılarınız ve yumruklarınız, analarınız ve arkadaşlarınız ve de sözünüz vardır: Bu sözle ölülerin kemiklerini sızlatır, bu sözle keyiflenir, bu sözle hava basar, bu sözle yaşlanırsınız; bu sözle bir de ataklığınızla köşeyi dönersiniz, bu söz kadar doğru sözlüsünüzdür ve bu sözün memesine asılırsınız.

Peki nereye varırsınız bu sözle?

ah gizem, ah aldanış, ah özleyiş; sözcüğün sizi başlangıcınıza geri götüreceğini sanırsınız; ama hangi başlangıç? Sizin başlangıcınıza değil: Altın Çağ yalanına, gayri meşruluğa, hayvan homurtularına, kemik kavgalarına, mağaraya ve çakmak taşına kimse dönmek istemez; kurbanlara ve çılgınlığa, o başlangıcın adsız dehşetine, kutsanmış fetişe, güneşten, fırtınadan, ay tutulmasından, ateşten duyulan korkuya, masklardan ve totemlerden duyulan ürküntüye, erginleşmekten,

sudan duyulan ürpertiye, açlığa, çaresizliğe, kozmik dehşete kimse geri dönmek istemez; sözcük, inkârlarınızın piramidi, korkularınızın mihrabı

ah gizem, ah aldanış, ah aynaya bakan ayna; bu sözcükle ileri gidebileceğine, kendini tanıtlayabileceğine inanıyor musun? Hangi geleceğe gideceksin? Senin geleceğine değil; kimse gitmek istemez lanetlenmeye, kuşkuya, düş kırıklığına, öfkeye, nefrete, kıskançlığa, kine, güvensizliğe, sefalete, hakarete, aşağılanmaya, sahte gurura, ...tirici sözünün ...tirici yozluğu ile kimse bir yere gitmek istemez sözcüğü arkanda bırak, ödünç silahlarla öldür onu, yok et; aramıza dikilen, bizi taşlaştıran, putlaştırma ve putla karışık zehriyle bizi zehirleyen bu sözcüğü öldür; öldür ki, yanıtımız ve yazgımız olmaktan çıksın papaz elindeki yağın kalanıyla dudaklarını, burnunu, gözkapaklarını, bacaklarını, kamışını yağlarken sen dua et; sözcüğün yanıtımız ve yazgımız olmaması için dua et, sözcük, sözcüğün çocukları, aşkı zehirleyen, dostluğu bozan, şefkati katılaştıran sözcük; bölen, yok eden, zehirleyen sözcük; yılanlar ve parlak taşlarla süslü apış arası, piramidin üzerinde papazın sarhoş geğirtisi, tahtta efendimiz, katedralde kilise prensleri; boş laf, İspanya ve Anahuac; boş laf, sözcüğün ödenekleri, sözcüğün dışkıları, sözcüğün dağları, yaylaları, özverileri, onurları, kölelikleri, tapınakları ve dilleri ve bugün var olabilmek için kimi düzeceksin? ya yarın kimi? seni kim düzecek, kim kullanacak? Sözcüğün oğulları, değiştireceğin ve kendi işin, kendi efendiliğin, nefretin, keyfin, zaferin, yaşamın için yararlı nesnelere dönüştüreceğin yaratıklardır; sözcüğün oğlu, kullandığın bir şeydir; hiç yoktan iyi

yoruluyorsun

bir türlü altından kalkamıyorsun

sözcüğün yanıtımız ya da yazgımız olmaması için ettiğin duaya kulak vermeyen başka duaların mırıltısını duyuyorsun; kendini sözcükten arındır

yoruluyorsun

bir türlü altından kalkamıyorsun

bunu kendine bir yaşam yolu olarak çizdin

sen de sözcüğün oğlusun

kendin başkalarına ihanet ederek sana ihanet edenleri

temize çıkarmaktan

anımsayabilmek için gereksinme duyduğun unutuştan

yaptığımız zincirleme haksızlıklardan

usanıyorsun

beni yoruyor ve yeniyorsun; beni de seninle birlikte o cehenneme gömülmeye zorluyorsun; bunu değil, başka şeyleri anımsamak istiyorsun; hiçbir şeyin olmadığını, hiçbir şeyin olmamış olduğunu, ama bir şeylerin olacağını unutturuyorsun bana; beni sözcükle yeniyorsun

yoruluyorsun

dinlen öyleyse

suçsuzluğunu düşle

anlatmaya çalıştığın ve çalışacağın şeyi söyle; de ki, bir gün kendi kozunla vururlar seni de, madalyonun öteki yüzü çıkar ortaya; yaşlılığında minnet duyacağın şeye gençliğinde ihanet etmek istediğin zaman; bir şeyin, daha doğrusu bir şeyin sonunun farkına vardığın gün; uyanacağın gün –seni seviyorum– ve aynaya bakıp sonunda arkanda bir şeyler bıraktığını göreceğin gün; gençliğinden koparılmış o ilk günü, yeni bir çağın ilk gününü anımsayacaksın; düşün, çünkü düşüneceksin, bütün boyutlarıyla görülebilmesi için bir heykel gibi somut düşün o günü; sabah esintisi içeri girsin diye perdeleri açacaksın; esinti nasıl boşaltacak seni ve o günlük kokusunu, her gittiğin yere peşinden gelen o kokuyu unutacaksın, nasıl temizleyecek, nasıl arındıracak seni o esinti; sabah esintisi kuşkuları düşünmene fırsat vermeyecek, seni ipin ucuna götürmeyecek.

1947: 11 Eylül

Artemio perdeleri açtı ve temiz havayı soludu. Sabah rüzgârı perdeleri savurarak odaya doldu. Artemio dışarı baktı: Her gün kendini yineleyen ilkbaharın bu şafak saatleri, günün en güzel, en duru, en açık bölümüydü. Çok geçmeden tepelerinde kaynayacak olan güneş soluklarını kesecekti. Oysa sabahın yedisinde, balkonun önünde uzanan kumsal, dingin bir tazelikle koyun suskun çemberini dola-

nıyordu. Dalgaların mırıltısı arada bir duyuluyordu ve denize giren tek tük erkenciler, sabah güneşinin görkemli yükselişini, denizin sessizliğini ve dalgaların yaladığı kumun yalnızlığını bozmuyordu. Artemio perdeleri açtı ve temiz havayı soludu. Üç minik çocuk, kovalarını almışlar, kıyı boyunca yürüyorlar, bir yandan da gecenin kuma taşıdığı hazineyi kovalarına dolduruyorlardı: Deniz yıldızları, istiridye kabukları, cilalı tahta parçaları. Bir tekne kıyıya yakın yelkenini fora etmiş gidiyordu. Saydam gök mavisi, seyrek yeşilliklerin arasından süzülerek toprağa ulaşıyordu. Oteli plajdan ayıran yolda bir tek araba ile görünmüyordu.

Artemio perdenin ucunu bıraktı ve yeşil çini kaplı banyoya yürüdü. Uzun ve derin bir uykudan kalkmadığı halde, aynaya bakınca yüzünün uykudan şişmiş olduğunu gördü. Yavaşça kapıyı kapadı. Lavabonun deliğini tıkadı, muslukları açtı. Pijamasının üstünü çıkarıp, tuvaletin üzerine attı. Yeni bir jilet çıkardı, mumlu kâğıttan ambalajı açtı, jileti altın kaplama tıraş makinesine taktı. Makineyi sıcak suyun içine bıraktı. Bir havlu ıslatıp yüzüne sardı. Lavabodan sıcak suyun buharı yükseliyor ve aynayı buğulandırıyordu... Artemio aynayı eliyle sildi. Aynanın üzerindeki floresan lambayı yaktı. Tıraş kremi fırçasız kullanılan türden, yeni bir ABD ürünüydü. Bembeyaz kremi yanaklarına, çenesine, boynuna sürdü. Tıraş makinesini sıcak sudan alırken parmakları yandı, bir an parmaklarını oynatarak acıyı gidermeye çalıştı ve sonra sol elini kaldırarak yanağını gerdi, dudaklarını büzerek yukardan aşağı doğru özenle makineyi kaydırmaya başladı. Buhar terletti onu, sırtından aşağı ter damlalarının süzüldüğünü duydu. Sonra tıraş makinesini aşağıdan yukarı çevirerek sinekkaydı yaptı ve eliyle çenesini yoklayarak kayganlığını kontrol etti. Yeniden muslukları açtı, havluyu ıslattı ve yine yüzüne sardı. Kulaklarını sildi. Yüzüne, derisinin gözeneklerini sıkıştırıcı bir losyon sürdü ve keyifle soluk aldı. Jileti yıkadı, kuruladı, yeniden makineye taktı, makineyi de deri kutusuna kaldırdı. Kesilen sakallardan grileşmiş sabunlu su delikten aktı gitti. Artemio aynada yüzünü inceledi; yüzünün değişmediğini, her za-

manki gibi olduğunu görmek istiyordu. Çünkü aynayı ikinci kez silerken, günün bu erken saatinde yapılan gerekli, ama önemsiz günlük temizlikle, belli belirsiz hazımsızlık ve açlıkla, uykudaki bilinçsiz yaşantının getirdiği tatsız kokularla uğraşmaktan, uzun süredir aynaya kendisini gerçekten görmeksizin baktığını fark etmişti. Yeşil gözlü ve enerjik ağızlı, geniş alınlı, çıkık elmacık kemikli yüzünün tek şaşmaz ve gerçeğe uygun portresi bu arkası sırlı, dikdörtgen cam parçasıydı. Ağzını açtı, beyaz pütürlü dilini çıkardı, dişsiz damaklarına baktı. Takma dişleri, ilaç dolabında su dolu bir bardakta duruyordu: Dişleri çıkardı, çalkaladı ve aynaya arkasını dönerek dişleri ağzına taktı. Fırçaya yeşilimsi macunu sıkıp dişlerini fırçaladı. Gargara yaptı. Pijamasının altını çıkardı. Duşu açıp suyun sıcaklığını eliyle yokladı. Yağsız gövdesini, kaburgalarını, yumuşak karnını, yavaş yavaş içine çökmeye başlamış olsa da, hâlâ belirli bir gerginliği koruyan kaslarını sabunlarken, su sırtını kamçılıyordu. Kaslarındaki bu yumuşama, Artemio'ya yakışıksız görünüyordu. Hele bugünlerde, otelde ve plajda münasebetsiz bakışlara hedef olurken, kendisine iyi bakmalı, kaslarının yağlanıp yumuşamasına olanak vermemeliydi. Yüzünü suyun altına tuttu, sonra duşu kapadı, iyice kurulandı. Göğsüne ve koltuk altlarına lavanta suyu sürerken, az önce tıraş losyonunun verdiği rahatlığı ve keyfi yeniden duydu. Dalgalı saçlarını taradı. Banyodaki dolaptan mayosunu ve beyaz tişörtünü aldı. İtalyan tipi sandaletlerini ayağına geçirdi ve kapıyı usulca açtı.

Rüzgâr hâlâ perdeleri savuruyordu. Güneş kızgın ve parlaktı. Böyle bir günü ziyan etmek yazıktı, gerçekten yazıktı... Eylülde havanın nasıl olacağı kestirilemezdi. Artemio geniş karyolaya baktı. Lilia güzel bir bez bebek gibi uyuyordu daha; başını omzuna dayamış, bir kolunu yastığın üstüne atmıştı. Omzuyla bir dizi açıktaydı. Artemio sabah güneşinin oynaştığı, koluna, gözkapaklarının ve dudaklarının nemli uçlarına, saman sarısı koltuk altlarına altın parıltılar düşen bu genç, bu diri vücuda baktı. Kızın üst dudağındaki ter damlacıklarını yakından görmek ve güneşte yan-

mış, utanmasız, ama saf bir genç hayvan gibi uyuyan gövdeden yükselen sıcaklığı duymak için eğildi. Kızı arkası üstü çevirmek ve vücudunun önünü de görmek istiyordu, bir an elini uzatır gibi oldu. Yarı aralık dudaklar kapandı ve kız içini çekti. Artemio aşağıya, kahvaltıya indi.

Kahvesini bitirince ağzını peçeteye sildi, çevresine bakındı. Bu erken saatte, başlarında dadılarıyla yalnızca çocuklar yemekte oluyorlardı. Kahvaltıdan önce denize dalmanın çekiciliğinden kurtulamayan ve şimdi de bir an önce yeniden plaja koşmak için can atan çocukların ıslak kafalarıyla doluydu çevresi. Bunlar kahvaltılarını bitirir bitirmez ıslak mayolarıyla kuma koşacaklar, kumdan şatolar ve kalelerle, kuma gömülmelerle, katran lekeli yürüyüşlerle, taklalarla dolu saatlerin ritmini her çocuk kendi düş gücüne göre belirleyecek; güneşin altında yatıp yuvarlanacak, yumuşak, biçimi belirsiz sulara dalacaktı. Hazinelerini kuma gömdükleri belirli noktayı arayan, kumdan saraylar kuran çocukları seyretmek tuhaftı. Az sonra çocuklar gitti, büyükler kahvaltıya gelmeye başladı.

Artemio bir sigara yaktı ve son aylarda ilk soluğu çektiği zaman duymaya başladığı o hafif baş dönmesini yine duydu. Açık denizden başlayarak, şu anda yelkenlerle ve yüzenlerle hareketlenmiş körfeze uzanan yarım ay biçimindeki kumsala baktı. Tanıdığı bir karı koca yanından geçtiler, ellerini sallayarak Artemio'yu selamladılar, o da başını eğerek karşılık verdi selama ve sigarasından bir soluk daha çekti.

Yemek salonunun günlük gürültüleri; gümüş çatal bıçakların tabaklara değdikçe çıkardığı tıkırtılar, çay fincanlarındaki kaşıkların şıngırtısı, maden sularının köpüklerinden gelen hışırtı, çekilen sandalyelerin cayırtısı, genç çiftlerin, turist kümelerinin konuşmaları. İnsan seslerinin bastıramadığı dalgaların sesi. Artemio'nun masasından Acapulco'nun modern çehresi görünüyordu. Savaş yüzünden Waikiki'ye, Portofino'ya ve Biarritz'e gidemeyen çok sayıda Amerikan turistinin gereksinimlerini karşılamak ve aynı zamanda yalınayak başı kabak balıkçıların süprüntülüğe benzeyen bahçelerini, şiş karınlı çocuklar, köpek sürüleri, trişin, basil ve açık-

ta akan lağımlarla sarmaş dolaş kulübeleri gözden gizlemek için alelacele dikilen oteller. Roma'nın iki suratlı Janus tanrısına benzeyen bu kentin hep iki çehresi vardı; biri eski durumundan çok ayrı görünüme ulaşmış çehresi, öteki de varmak istediği görünümden şimdilik çok uzak kalan çehresi.

Artemio sigarasını içti. Bacaklarında hafif bir şişkinlik vardı. Bu şişkinlik yüzünden, sabahın on birinde bile incecik yazlık giysiler fazla geliyordu. Güneşten yanmıştı. Bacağını sıvazladı. Üşütmüş olmalıydı. Oysa pırıl pırıl aydınlık bir sabahtı ve güneş turuncu yalımlarla yanıyordu. Ve gözlerini kara gözlüklerin ardına gizlemiş olan Lilia yemek salonuna girdi. Artemio kalktı, kızın sandalyesini çekti, garsona işaret etti. Tanıdığı karı koca fiskos ediyorlardı. Lilia kahveyle papaya kavunu istedi.

"İyi uyudun mu?"

Kız başını salladı, dişlerini göstermeden gülümsedi ve beyaz masa örtüsünün üzerinde kahverengiliği iyice belirginleşen Artemio'nun eline dokundu.

Meyvesini dilimlerken, "Mexico City gazetelerinin gelmiş olması gerekmez mi?" diye sordu. "Neden bakmıyorsun?"

"Peki bakarım. Sen de elini çabuk tut. Yat saat on ikide gelip alacak bizi."

"Yemeği nerede yiyeceğiz?"

"Kulüpte."

Artemio resepsiyona doğru yürüdü. Evet, bugün de dün gibi bir gün olacaktı, zoraki konuşmalarla, laf olsun diye sorulan sorular ve laf olsun diye verilen yanıtlarla dolu bir gün olacaktı. Neden daha çoğunu istiyordu ki? Lilia ile aralarındaki sessiz anlaşmada ne aşka, hatta ne de içten bir ilgiye yer vardı. Artemio tatili birlikte geçireceği bir kız istemişti. Pazartesi akşamı her şey bitecek, kızı bir daha hiç görmeyecekti. Bundan çoğunu kim isterdi? Artemio gazeteleri aldı, giyinmek için yukarı çıktı.

Arabaya bindiklerinde, Lilia gazetelere gömüldü. Sinema haberlerinden bazı bölümleri yüksek sesle okuyordu. Bronz bacaklarını üst üste attı ve pabuçlarından birini çı-

kardı. Artemio, sabahın üçüncü sigarasını yaktı, gazetenin kendi gazetesi olduğundan kıza söz etmedi, yeni kapıların üzerindeki reklam tabelalarını, on beş katlı otellerden hamburger büfelerine ve yolun bir yanında yükselen tepelerin pembe kesitlerini açığa çıkaran grayderlerin dişlediği dağlara kadar uzanan tuhaf değişimi seyretmeye koyuldu.

Lilia zarif bir sıçramayla güverteye atladı. Artemio dengesini bulmak için epey uğraştıktan sonra kendini tekneye atabildi. Öteki adam önceden binmişti. Avuç içi kadar mayosuyla neredeyse çırılçıplaktı. Mavi gözlerinin ve kalın kaşlarının çevresine yağ sürülmüş esmer yüzüyle güvertede duruyor, elini uzatmış, onların binmelerine yardım ediyordu. Elini uzatışı, saf bir kurdun kımıltısını andırıyordu: Cüretli, içtenlikli ve yine de saman altından su yürütür gibi bir havası vardı.

"Don Rodrigo, teknede benim de bulunmamda sakınca görmeyeceğinizi söyledi," dedi.

Artemio başını salladı. Gölgede bir yer bakındı. Adame, Lilia'ya dönmüş sözünü sürdürüyordu:

"... moruk beni bir hafta önce çağırdı, sonra da çağırdığını unuttu gitti."

Lilia gülümsedi ve havlusunu güneşli güverteye serdi.

Kamarot görününce, Adame, Lilia'ya "Bir şey içmek ister misin?" diye sordu.

Lilia yattığı yerden parmağını oynatarak istemediğini belirtti Artemio sığındığı gölgeden çıktı, kamarotun getirdiği içki arabasının yanına gitti, kamarot bir cintonik hazırlarken, o da arabadan taze badem aldı. Xavier Adame, kamaranın tepesine çıkıp gözden kaybolmuştu. Ayak sesleri duyuluyordu. Sonra rıhtımda biriyle konuştu, ardından kamaranın üzerine yatarken çıkardığı ses geldi.

Ufak yat, ağır ağır körfezden dışarı süzüldü. Artemio, saydam siperlikli kasketini başına geçirdi, arkasına yaslanarak cintoniğini içmeye koyuldu.

Lilia az ilerde, güneşte yatıyordu. Sutyeninin askısını çözdü, sırtını güneşe verdi. Bütün gövdesi, hazzı dile getiriyordu. Kollarını kaldırdı, parlak, bakır rengi saçlarını ense-

sinde topladı. Ter taneleri boğazından boynuna süzülüyor, kollarının yuvarlak yumuşak kıvrımlarını, sırtının düzgün tenini, göğüslerinin arasındaki yarığı patlatıyordu. Artemio, kamaranın kuytuluğunda oturmuş, onu seyrediyordu. Kız şimdi de, sabah uyuduğu pozda uyuyordu. Bir omzunun üzerine yatmış, bir bacağını yukarı çekmişti. Artemio, onun koltuk altını tıraş etmiş olduğunu gördü. Motorun sesi giderek hızlandı ve dalgalar teknenin burnunda iki yana yarılarak, Lilia'nın bedenine serpintiler sıçratmaya başladı. Su, kızın şortunu ıslattı, baldırlarına sıçradı, ıslak şort kalçalarına iyice yapıştı. Martılar çığlıklar atarak sürat teknesine dalış yapıyorlardı. Artemio ağır ağır içkisini yudumladı. Güvertede yatan o diri gövde, onu heyecanlandırmak şöyle dursun, sinirine dokunuyor, içinde kötü niyetli, haşin duygular uyandırıyordu. Kamaranın gölgesine çekilip bez koltuğa yayılmış olan Artemio, bu gece bu gövdenin üzerinde şehvetini nasıl doyuracağını, bedenlerinin karanlıkta kaybolacağı sessizlik ve yalnızlık dakikaları için saklayıp biriktirdiklerini nasıl boşaltacağını ve bu konudaki ustalığının kimseyle karşılaştırılamayacağını düşünüyordu. Gece olunca, sabrı ve aynı zamanda sürprizi sezen, görmüş geçirmiş işini bilir ellerini kıza uzatacaktı. Ellerine, bir zamanların acı kuvvetinin ve sabırsızlığının yerini almış olan yeşilimsi, kabarık damarlara baktı.

Körfezden çıktılar. Issız kıyı şeridi, salkım saçak çalılıklar ve yer yer yükselen kaya kümeleri, sıcak dalgalarda parlak yansımalar yapıyordu. Yat birden rotasını değiştirdi, dümen kırıp dalgalı denize doğru burun verdi. Bir dalga geldi üzerlerine Lilia'yı sırılsıklam etti. Lilia neşeyle kıkırdadı, derinden iç çekerek olduğu yerde doğruldu, pembe uçlu diri memeleri göründü. Sonra yeniden yattı. Kamarot, elinde kokulu erikler, soyulmuş şeftaliler ve portakallarla dolu bir tepsiyle geldi. Artemio gözlerini yumdu ve düşüncelerinden kaynaklanan zoraki bir gülümseme belirdi dudaklarında; kızın bu ıslak, dolgun kalçalı, dipdiri bedeni, aynı anda zamanın kanserini ufacık bir hücre olarak içinde taşıyordu. Ey ömürsüz güzellik, yirmi yıl sonra senden geriye ne kalacak? Güneşin yaktığı kadavran, yağı ve suyu atan terin, ge-

lip geçici gençliğin göz açıp kapayana kadar gidecek. Doğumlarla zorlana zorlana yayılacak olan kalçaların, yeryüzündeki yalın ve hırslı konukluğun, habire yinelenecek olan dünyanın günlük işleri ile özgünlüğünü tüketecek. Artemio gözlerini açtı ve kıza baktı.

Xavier Adame, kamaranın tepesinden indi. Artemio, önce kıllı bacakları, ardından mayonun önünde koskoca bir düğüm gibi duran alet edevatı, son olarak da bronzlaşmış göğsü gördü. Evet, kurt gibi hareket ediyordu bu adam. Kamaraya girdi, buzlu tabaktan iki şeftali aldı Artemio'ya gülümsedi, dışarı çıktı ve bacaklarını kızın suratının hemen dibinde iki yana ayırarak Lilia'nın başına dikildi. Omzuna dokundu. Lilia gülümsedi, Artemio'nun duyamadığı bir şeyler mırıldanarak şeftalilerden birini aldı. Motorun, rüzgârın ve hızla vuran dalgaların sesi, kızın dediklerini bastırmıştı. Şimdi ikisi de şeftali yiyorlar ve suları çenelerinden aşağı süzülüyordu. Eğer en azından... evet. Delikanlı bacaklarını birleştirdi, güverteye uzandı yattı. Güleç gözlerini beyaz gökyüzüne kaldırdı, alnını kırıştırdı. Lilia ona baktı, dudakları kamaradan duyulmayan sözcüklerle kıpırdadı. Xavier de bir şeyler söyledi, kolunu uzattı, kıyıyı gösterdi. Lilia da sutyenini göğüslerinin üzerine bastırarak doğruldu, kıyıya bakmaya çalıştı. Xavier kıza yanaştı, sutyeninin arkasını bağladı, gülüştüler. Lilia doğruldu oturdu. Islak memeleri olduğu gibi belliydi. Elini gözüne siper ederek, delikanlının parmağıyla gösterdiği, kabaran dalgaların ötesindeki kıyıya baktı. Kıyı, sık ağaçların önünde sarı bir deniz kabuğu gibi uzanıyordu. Lilia yeniden yere uzandı, çantasını aldı, Xavier'e sigara sundu. Konuşuyorlardı.

Artemio onları görüyordu; aynı derecede esmer ve aynı derecede düzgün, yan yana iki gövde; tepeden tırnağa kesintisiz tek bir çizgi gibi uzanan, kıpırtısız, ama beklentilerle gerilmiş ve birbirleri için yeni olmanın getirdiği duyarlılıkla, birbirlerini ve kendilerini sınamak için duydukları ve gizleyemedikleri coşkuyla yakınlaşmış iki gövde. Artemio içkisinden bir yudum aldı, kara gözlüklerini taktı. Bu gözlükler ve kasketin siperliğiyle gizlenmiş oldu.

Xavier ile kız konuşuyorlardı. Şeftalilerini çekirdeği sıyırıncaya kadar yiyip bitirmişlerdi ve şöyle diyorlardı:

Tadı çok güzelmiş

ya da belki,

Beğendim

daha önce kimsenin söylemediği, yaşama yeni başlayan gövdelerinin dile getirdiği bir şeyler söylüyorlardı. Şöyle ne diyor olabilirlerdi:

"Neden birbirimizi daha önce görmedik. Ben hep kulübün oralarda dolaşırım..."

"Ben dolaşmam... Hadi, çekirdekleri denize atalım. Bir, iki..."

Artemio, onların kollarını aynı anda kaldırarak ve sesi kamaraya ulaşmayan kahkahalar atarak çekirdekleri fırlattıklarını gördü. Adame'ın pazularındaki gücü gördü.

Çekirdekler yatın oldukça uzağana düşünce, Xavier, "Seni seçtim," dedi. Lilia güldü. Yeniden yattılar.

"Ski yapmasını sever misin?"

"Nasıl yapıldığını bilmiyorum."

"Ben sana öğretirim."

Neler konuşuyorlardı acaba? Artemio öksürdü, kendisine yeni bir içki hazırlamak için servis arabasma gitti. Xavier, kendisiyle kız arasındaki ilişkiyi merak ediyor olmalıydı. Kız da sefil öyküsünü anlatacaktı. O zaman Adame omuz silkecek ve hiç değilse bir gecelik değişiklik olsun diye, kendi kurt gövdesini yeğletecekti kıza. Ama sevgi? Sevmek...

"Bütün iş kollarını gergin tutmakta, bak görüyor musun? Kollarını bükme."

"Önce seni seyredip, nasıl yaptığını göreyim."

"Olur. Kıyıya varıncaya kadar sabret."

Ah evet. Genç olmak, genç ve paralı olmak.

Yat, ıssız kıyıdan birkaç metre açıkta durdu. Yorgun bir homurtuyla sallandı ve dibi beyaz kumla, yeşil yosunlarla kaplı denize mazot lekesi salan bir soluk verişle sesi kesildi motorun, Xavier Adame su kayaklarını aldı, denize attı. Sonra daldı, gülümseyerek su yüzüne çıktı, kayakları ayağına geçirdi.

"İpi fırlat bana."

Kız, kayak yaparken tutunulacak ipi buldu, delikanlıya attı. Tekne hızla ilerledi ve Xavier Adame bir kolunu kaldırıp kızı selamlayarak suyun yüzüne yükseldi. Lilia onu seyrediyor, Artemio da cintoniğini içiyordu. Bu iki genci ayıran deniz şeridi, aynı zamanda da gizemli bir biçimde birleştiriyordu onları; cinselliğin sarmalamasından da yakın bir bağla bağlıyor, sanki yat Pasifik'i alan talan etmiyormuş gibi, sanki Xavier Adame sonsuza dek mermerden dökülmüş bir heykelmişçesine teknenin arkasında kalacakmış gibi, sanki Lilia dalgalardan birinin üzerinde durmuş gibi bir donup kalmışlık içinde bütünleştiriyor, tekvücut kılıyordu ikisini. Kendi özleri, kendi varlıkları yokmuş gibi görünen dalgalar yükseliyor, alçalıyor, kırılıyor, parçalanıyor, sonra yeni bir dalga, tıpkı ötekilere benzeyen başka bir dalga oluşturuyor ve zamandan, kendi görüntülerinden, milyonlarca yıl önce ilk oluşan dalgadan ve milyonlarca yıl sonra oluşacak dalgadan kopuk olarak hep aynı hareketi, hep aynı dalgayı yineliyorlardı. Artemio, alçak, rahat koltuğuna gömüldü. Neyi seçecekti şimdi? Kendi denetiminden kaçan şu karşılıklı gereksinme oluşumundan nasıl sıyıracaktı yakasını?

Xavier Adame ipi bıraktı ve ufak plajın açığmda suya attı. Lilia ikisine de bakmadan denize daldı. Sonunda bir açıklama yapılacaktı, ama ne tür bir açıklama olacaktı bu; Lilia, Artemio'yu mu Xaviere'e açıklamak zorunda kalacaktı, Xavier ondan böyle bir açıklama isteyecek miydi, yoksa Lilia Xavier'le olan ilişkisini Artemio'ya mı açıklayacaktı? Lilia'nın kafası ve yüzü, Xavier'in kafasına yakın bir noktada su ve güneşten parıldayarak yüzeye çıktı. Artemio, kendinden başka hiç kimsenin bir açıklama istemeye cesaret edemeyeceğini biliyordu; orada, suyun içinde kimsenin nedenler peşinde koşmadığını, kaçınılmaz hesaplaşmanın önlenemeyeceğini, yalnızca olanı değil olması gerekeni kimsenin bozamayacağını biliyordu. Bu iki genç arasında ne doğmuştu? Ne doğmuştu; kendisi siperlikli kasketi, beyaz tişörtü, flanel pantolonuyla koltuğa gömülmüş otururken, neler olmuştu? Kendisi aciz, güçsüz olarak seyirci mi kalacaktı?

Suda iki gövde sessizce yüzüyordu ve teknenin korkuluğu, Artemio'nun neler olduğunu görmesini engelliyordu. Xavier Adame ıslık çaldı. Yat yeniden hareket etti ve Lilia bir an okyanusun üzerinde ayağa dikilmiş olarak göründü. Sonra düştü, tekne durdu: Kahkahalar geldi Artemio'nun kulağına. Kızın hiç böyle içten güldüğünü duymamıştı. Sanki yeni doğmuş, sanki hiç geçmişi olmamış, sanki kendisi ya da Artemio tarafından işlenmiş hiçbir günah, hiçbir yaşantı, hiçbir talan yokmuş gibi gülüyordu Lilia. Kendisi ya da Artemio tarafından...

Herkes tarafından. Çekilmez bir sözdü bu: Herkes. Artemio gözlerini ve dudaklarını kıstıysa da, bu sözün dile gelmesini, güçlülük ve suçluluk yollarını yarıp geçmesini, kendisinin başkaları üzerindeki, herhangi biri üzerindeki, satın alınmış bir kız üzerindeki egemenliğini parçalamasını engelleyemedi; bu söz, onları ufku olmayan bir ortak davranışlar, benzer yazgılar, sahiplenme formalitesinin ötesindeki deneyler dünyasına atıyordu. Artemio, sonsuza kadar bu kıza damgasını vurmamıştı; bu kız, Artemio'nun sonsuza kadar arada bir alıp keyfini çıkaracağı kadın olmayacaktı; kızın sınırı, yazgısı bu değildi; bundan böyle eskisi gibi olmayacaktı... Çünkü yaşamının belirli bir anında Artemio'nun olmuştu. Evet, ama Artemio hiç var olmamış gibi, birilerine âşık olabilecek miydi bu kız?

Artemio teknenin kıçına giderek seslendi:

"Geç oldu. Yemek için kulübe dönmemiz gerek."

Artemio yüzünün ve gövdesinin katılaştığını ve kireç beyazı kesildiğini fark ediyordu. Çünkü seslenmesine kimse kulak asmamıştı, ikinci bir hava tabakası içinde yüzer gibi, birbirlerine değmeksizin yan yana suyun içinde kayan iki hafif ve gencecik bedenin, onun seslenişini duymaları olanaksızdı.

Xavier Adame, rıhtımda onlardan ayrılıp yata döndü; biraz daha kayak yapmak istiyordu. Teknenin burnundan onlara el salladı. Rüzgâr Lilia'nın bluzunu şişiriyordu ve kızın gözlerinde, Artemio'nun görmek isteyeceği anlatımların hiçbiri yoktu. Xavier sormamıştı. Lilia, hüzünlü melodramı-

nı ona anlatmamıştı. Artemio, rıhtımın ucundaki palmiyelerin altında Vichysoisse'ın tadını çıkarırken bütün bunları düşünerek keyiflendi; orta sınıf evliliği, bu tür evliliklerde her zaman rastlanan çekilmez bir koca, karı döven, dayılanan alçağın biri; sonra boşanma ve fahişeliğe başlama. Bunları Xavier'ye anlatmak geldi içinden, belki de anlatması gerekliydi. Bu öyküyü anımsamak kuşkusuz zor olacaktı; çünkü artık bunları Lilia'nın gözlerinde okumak olanaksızdı, sanki o sabah geçmişi kendisini bırakıp gitmiş gibiydi.

Ne var ki, içinde bulundukları an uçup gidemezdi, çünkü hasır örgü koltuklara oturmuş, Artemio'nun özel olarak ısmarladığı yemekleri mekanik bir tavırla yerken o anın içinde yaşamaktaydılar: Vichysoisse ıstakoz, Côtes du Rhône ve Alaska tatlısı yiyorlardı. Kız karşısında oturuyordu ve Artemio parayı bastırmış, onu yanına almıştı. Lilia, ufak ıstakoz çatalını ağzına götürmeden bir süre durdu; satın alınmıştı, oysa bu adamdan kaçıyordu. Kendisini daha fazla tutamazdı artık. O akşam, o gece Xavier Adame'ı arayacak, gizlice buluşacaklardı. Buluşmayı kararlaştırmışlardı bile. Ve önlerinden süzülüp geçen yelkenlilerin arasındaki durgun suya dalmış olan Lilia'nın gözleri, hiçbir şey söylemiyordu. Kuşkusuz, Artemio kızın aklından geçenleri zorla sökerdi ağzından, olay çıkarırdı – Artemio bu düşüncelerinin içtenlikli olmadığını sezerek tedirginlik duydu ve sessizce ıstakozunu yemeyi sürdürdü. Şimdi hangi yolu seçecekti? Rastlantısal bir karşılaşma, Artemio'nun iradesini alt etmişti. Neyse: Pazartesi her şey bitecekti, Lilia'yı bir daha görmeyecek, karanlıkta elini uzatıp, çarşaflara sarınmış yatan sıcaklığı bulacağından kuşkusuz bir tavırla kızın çıplak gövdesini aranmayacaktı; hiç aramayacaktı onu...

Tatlıları geldiğinde, Lilia, "Uykun yok mu?" diye mırıldandı. "Şarap başını döndürmüyor mu?"

"Evet, biraz. Şundan al."

"Hayır, dondurma istemem... Ben uyumak istiyorum."

Otele vardıklarında Lilia parmaklarını hafifçe sallayarak ondan ayrıldı. Artemio da yolun karşısına geçti, çocuklardan birine palmiyelerin altına bir koltuk getirmesini söy-

ledi. Sigarasını zor yaktı; bu öğle sıcağında nereden geldiği anlaşılmayan görünmez bir rüzgâr, kibritleri söndürüp duruyordu. Çevresinde birkaç çift, öğle uykusuna yatmıştı. Kimilerinin bacakları birbirine dolanmıştı, kimileri de başlarını havluların altına birlikte sokmuşlardı. Artemio, Lilia'nın da aşağı inerek, başım flanel pantolonun altındaki kuru, katı dizine yaslamasını istedi. İncinmiş, huzuru ve güveni kaçmıştı: Lilia ile Xavier'nin, kendi önünde, bez koltuğa gömülüp oturmuş, siperliğinin ve kara gözlüklerinin ardına gizlenmiş olan adamın önünde, sessizce anlaşmalarını, tek başlarına bakıldığında bir anlam ve önem taşımayan davranışlarla bu anlaşmayı mühürlediklerini anımsadıkça yüreği daralıyordu... Az ötesinde yatan kızlardan biri gerindi ve arkadaşına kum atmaya başladı. Delikanlı da haykırarak yerinden fırlayıp kızın mayosuna yapışınca, bu kez kız çığlığı bastı. Kumda alt alta üst üste güreşmeye başladılar; kız doğruldu, koşarak kaçtı; delikanlı da ardından seyirtti, sonunda soluk soluğa kıza yetişti ve kucağına aldığı gibi denize götürdü.

Artemio, İtalyan yapımı sandaletleri attı, tabanlarında kumun sıcaklığını duydu. Kıyı boyunca, ta uca kadar tek başına yürümek. Gözlerini kendi ayak izlerinden ayırmadan ve dalgaların bu izleri silip süpürdüğünü, her ayak izinin sadece kendi geçici varlığını kanıtladığını fark etmeden yürümek.

Güneş göz hizasına inmişti.

Genç âşıklar denizden çıktılar ve şaşkına dönen Artemio, onların plajdan görülebilecek bir yerde, ama gümüşi denizin dalgalarıyla örtünmüş uzun sevişmelerinin ne kadar sürdüğünü hesaplayamadı. Denize daldıkları sıradaki şamatalı cilveleşmeleri, şimdi sessizlik içinde birleşmiş iki kafa ve bir de esmer güzeli kızın yumulmuş gözkapaklarında noktalanmıştı. Genç, genç, gençtiler. Delikanlıyla kız geldiler, yine Artemio'nun çok yakınına uzandılar, başlarını da havluyla örttüler. Bu arada gece, geçmek bilmeyen tropikal gece genç âşıkların üzerini örtmek için yaklaşmaktaydı. Plaj koltuklarını kiralayan zenci, birer ikişer koltukları toplamaya başladı. Artemio kalktı, otele doğru yürüdü.

Yukarı çıkmadan önce havuza dalmaya karar verdi. Soyunma odası havuzun bitişiğindeydi. Çelik dolapların arasındaki bir tabureye oturdu. Pabuçlarını çıkardı. Dolapların öbür yanındaki lastik minderin üzerinde ıslak ayakların sıçradığı duyuluyordu. Birileri kurunuyordu. Gülüşmeler geliyordu. Ter, siyah tütün ve kolonya kokusu geliyordu. Sigara dumanları döne döne tavana yükseliyordu.

"Bugün bizim dilberle koca hayvan ortalıkta görünmediler."

"Hayır, bugün görünmediler."

"Kız fıstık gibi."

"Yazıklar olsun. O koca teke kolayına hakkından gelemez."

"Kıza ayak uyduracağım diye kendini helak edecek."

"Ya, öyle. Hadi çabuk ol."

Çıktılar. Artemio da ayakkabılarını giydi ve tişörtünü sırtına geçirerek çıktı.

Merdivenden çıktı. Kapıyı açtı. Odada onu şaşırtacak bir şey yoktu. Yatak dağınıktı, ama kız orada değildi. Artemio odanın ortasında durdu. Havalandırma aygıtı vınlıyordu. dışarıda, terasta çekirgeler ve ateşböcekleriyle dolu bir gece daha başlıyordu. Bir gece daha. Artemio, kızın kokusu odadan kaçmasın diye pencereyi kapadı. Az önce sıkılmış parfümün, terin, ıslak havluların, makyajın kokusunu içercesine içine çekti. Bütün bunların, bu kokuların başka adları, başka anlamları vardı. Ezilmiş duran yastık, bahçeydi, meyveydi, nemli topraktı, denizdi. Artemio ağır ağır konsolun yanına gitti. Çekmecelerde kızın... İpekli sutyenini eline aldı, yanağına bastırdı. Sakalı, ipeğe sürtününce törpü gibi hışırdadı. Hazırlanması gerekiyordu. Banyo yapmalı, tıraş olmalı, geceye hazırlanmalıydı. Sutyeni elinden bıraktı ve yeniden rahatlamış, güvenini kazanmış bir yürüyüşle banyoya gitti.

Işığı yaktı. Sıcak suyu açtı. Gömleğini tuvaletin üzerine attı. Eşyalarına göz attı: Diş macunu, mentollü tıraş kremi, kaplumbağa kabuğundan yapılmış taraklar, gündüz kremi, bir tüp aspirin, mide kaynamasını önleyen pastiller, tam-

ponlar, lavanta suyu, mavi jiletler, briyantin, allık, mide spazmı hapları, sarı renkli gargara, müshil, yara bantları, tentürdiyot, şampuan, cımbız, manikür makası, dudak boyası, göz damlası, soluk açmak için kullanılan okaliptüslü ağız spreyi, öksürük şurubu, deodorant. Artemio makinesini aldı. Makinenin kapağıyla jiletin arasına kumral kıllar dolmuştu. Artemio duraksadı. Makineyi dudaklarına yaklaştırdı ve farkında olmadan gözlerini kapadı. Gözlerini açtığında, alıştığı görüntüsünden başka biri, gözleri çukura kaçmış, yanakları solmuş, ağzı incelip kaybolmuş bir ihtiyar aynadan ona bakarak suratını buruşturdu.

Onları görüyorum. İçeri girdiler. Maun kapı açılıp kapanıyor ve ayak sesleri kalın halıda boğuluyor. Pencereleri kapadılar. Gri perdeleri hışırdatarak örttüler. Dışarıda bir dünya var. Bir rüzgâr, yaylalardan esen rüzgâr, koyu renkli, ince ağaçları sallayan rüzgâr var. Soluk almak zorundayım... İçeri geldiler.

"Yanına git çocuğum, yaklaş ki tanısın seni. Adını söyle."

İyi kokla. Güzel kokuyor kız. Evet, onu görebiliyorum, kızarmış yanaklarını, parlak gözlerini, çekimser adımlarla bana yaklaşan ince, narin gövdesini seçebiliyorum.

"Ben... ben Gloria'yım."

"O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin karşı kıyısına sürdük."

"Nasıl gidiyor, görüyor musun? Görüyor musun? Tıpkı ağabeyim gibi. Onun da sonu böyle oldu."

"Şimdi biraz daha iyi misin? Hadi..."

"Ego te avsolvo..."

Benim gibi bir adamın elinden alman gıcır gıcır banknotlarla tahvillerin temiz, tatlı hışırtısı. "Aircondition"lı, barlı, telefonlu, özel yastıklı ve ayak dayamak için minderli, ısmarlama yaptırılmış pahalı bir arabanın teklemeden çalışması: Eee papaz efendi, ne dersin, bunlar yukarıda da olacak mı ha? Gizlenmiş yüzleri ve unutulmuş adlarıyla, ma-

den ocaklarımdaki, fabrikalarımdaki, gazetemdeki bordrolarda kayıtlı sayısız insanın; doğum günümde, "Happy Birthday," şarkısını söyleyen, madenlere gittiğimde gözlerini madenci başlığının altında gizleyen, tarlalardan geçerken başlarını nazikçe eğen, muhalif gazetelerde karikatürümü çizen o adsız yüzlerin üzerinde egemen olan cennet. Gerçekten var olan ve benim malım olan cennet. Bu tanrı olmaktır, gerçekten öyle değil mi ha? Bütün bunları nasıl koruyabileceğimi, nasıl kurtarabileceğimi bana söyle, o zaman istediğin kadar dua et, benden sana izin. İstediğin dinsel gösteriyi yaparım. Göğsümü yumruklarım, dizlerimin üstünde kiliseye kadar emeklerim, sirke içerim, başıma dikenlerden yapılma çelenk takarım. Yeter ki, elde ettiklerimi kurtarmanın yolunu göster bana, çünkü ruh...

"... ve Kutsal Oğul'un ve Kutsal Ruh'un adlarına, Amin..."

Papaz diz çökmüş, kazınmış suratıyla duaları sıralayıp duruyor. Ona arkamı dönmeye çalışıyorum, ama kaburgalarımdaki ağrıdan dönemiyorum. Ayyy. Birazdan papaz duayı bitirecek, ben de günahlarımdan arınmış olacağım. Uyumak istiyorum. Sancı yine bıçak gibi saplanıyor. İşte yine saplanıyor. Aaaaah-aaaay. Ve kadınlar. Hayır, bunlar değil. Kadınlar. Yönetenler. Ne? Evet. Hayır. Bilmiyorum. O yüzü unuttum, Tanrım; unuttum o yüzü. Benimdi o yüz, nasıl unuturum.

Padilla... Padilla, bana haberler müdürü ile sosyete yazarını çağır.

Sesin Padilla, dahili telefondan gelen sesinin boş yankısı...

Evet, Don Artemio. Acil bir sorunla karşı karşıyayız Don Artemio. Yerliler kışkırtmaya devam ediyorlar. Kerestelerin parasını isteriz diye tutturuyorlar.

Ne? Kaç paraymış?

Yarım milyon.

Hepsi bu kadar mı? Ejido yöneticisine baskı yapmasını söyle. Sıkıştırsın adamları. Bunun için para veriyorum ona.

Mena geldi. Ona ne diyeyim?

İçeri al.

Ah Padilla, gözlerimi açıp da suratını göremiyorum,

ama sancımın maskesi arasından düşüncelerini görebiliyorum: Sancı içinde kıvranan adamın adı Artemio Cruz, sadece Artemio Cruz; biliyorsun, yalnızca bu adam ölüyor, başka kimse değil. Bu, öteki ölümleri erteleyen kaderin bir cilvesi. Bu kez sadece Artemio Cruz ölüyor. Ve onun ölümü başkalarının ölümünün, hatta belki senin ölümünün yerine geçebilir Padilla... Ah. Hayır. Daha yapılacak işlerim var. Sonuçtan bu kadar emin olmamalılar, hayır...

"Ne yaptığını söyledim sana."

"Bırak da dinlensin."

"Ne yaptığını söylüyorum sana!"

Onları seyrediyorum. Aceleden parmakları dolanarak kutunun gizli bölmesini açıyorlar. Bölmece hiçbir şey yok. Bu kez kolumu kımıldatıp meşe kaplamalı duvarda, odanın boyunca uzanan dolabı işaret ediyorum. Soluğu dolabın başında alıyorlar, sürgülü kapıları açıyorlar, lacivert takımların, çizgili takımların, iki düğmeli takımların, İrlanda keteninden dikilmiş takımların bulunduğu askıları bir yana çekiyorlar ve bunların benim eşyalarım olmadığını, asıl giysilerimin öteki evde, kendi evimde bulunduğunu akıllarına bile getirmiyorlar: Zorlukla oynatabildiğim iki parmağımla, vasiyetnamenin ceketlerden birinin sağ cebinde olabileceğini işaretliyorum, hemen ceketlerin ceplerine dalıyorlar. Giderek telaşlanıyorlar, utanmayı arlanmayı bir yana bırakıp cebini yokladıkları ceketi dolaptan çıkarıyor, yere fırlatıyorlar. Ceketlerin hepsi elden geçip yere yığıldığı zaman, yine dönüp bana bakıyorlar. Suratıma alabildiğine ciddi bir anlatım takınıyorum. Arkam yastıklarla beslenmiş, ancak öyle dik durabiliyorum ve zorlukla soluk alıyorum: Ama gözümden hiçbir şey kaçmıyor. Gözlerim velfecri okuyor. Yanıma gelmelerini işaret ediyorum.

"Şimdi anımsadım... bir ayakkabının içinde olacak... iyice anımsıyorum."

Bu iki karıyı, yere saçılmış elbiselerin arasında dört ayak üzerine çömelmiş, koca kıçlarını havaya dikmiş, yanakları körük gibi ine kalka soluk almaya çalışarak ayakkabılarımın birini bırakıp ötekine dalmalarını seyretmek. Bu-

ruk bir hazla gözlerimi yumuyorum. Elimi yüreğime götürüyorum ve gözlerimi kapatıyorum.

"Regina..."

Kadınların deliler gibi aranışı ve öfkeli mırıltıları siliniyor. Dudaklarımı kıpırdatıyor ve o adı yineliyorum. Anımsamak için, onu, sevdiğim kadını anımsamak için çok zamanım kalmadı artık... Regina...

Padilla... Padilla... Yiyecek hafif bir şeyler istiyorum. Midem biraz kaynıyor. Yemek hazırlandıysa, birlikte yiyelim...

Ne? Sen seçiyorsun, sen kuruyorsun, sen yaratıyorsun, sen koruyorsun, sen sürdürüyorsun; hepsi bu... ben...

Evet. Yakında görüşürüz. Saygılar...

İyi söylediniz Senyor. Onları ezmek kolay.

Hayır Padilla, kolay değil. Şu tabağı uzatıver bana... şurdakini, sandviç tabağını. Bu adamları eylemde gördüm ben. Bir kez karar verdiler mi, çıktıkları yoldan döndürmek çok zordur...

Nasıldı o şarkı? Ülkemden çıkarılıp Güney'e gittim, hükümet sınır dışı etti beni, ama bir yıl sonra döndüm geri; ay sensiz geçmiyor geceler, geçmiyor sensiz; ardımdan ağlayacak ne dost var ne akraba; beni geri getiren o kadının aşkı, beni getiren sadece sevda...

İşte bu nedenle hemen harekete geçmeliyiz, hoşnutsuzluk iyice yayılıp da adamlar örgütlenmeden önlem almalıyız, civciv çıkmadan yumurtayı ezmek gerek. Daha örgütlenmediler. Ya hep ya hiç diye kumar oynuyorlar. Hadisene, şu sandviçlerden al. İkimize bol bol yeter de artar..

Hiçbir zaman civciv çıkartmayacak bir yumurta...

Fildişi kabzalı iki tabancam var tren soyguncularını vurmak için, ben bir demiryolu işçisiyim, Juan sevgilim benim ve düşlerim ve özlemim; çizmelerime bakıp da asker sandın beni, oysa yoksul bir demiryolu işçisiyim Merkez Demiryolu Hattı'ndaaa...

Haklı olsalar, yumurtadan mutlak civciv çıkar. Ama haklı değiller. Delikanlılığında bir Marksist olan sen, bunu daha iyi anlamalısın. Bugünlerde olup bitenlerden ürküyorsun. Ben artık...

Campanella dışarıda bekliyor...

Ne dediler? Kist mi? Kanama mı? Fıtık mı? Damar tıkanması mı? Bağırsak delinmesi mi? Bağırsak düğümlenmesi mi? İltihaplanma mı?

Ah Padilla, bir düğmeye dokunabilmeliyim ve sen içeri girebilmelisin. Gözlerim kapalı olduğu için seni görmüyorum. Padilla; gözbebeği denilen o ufak kameralara artık güvenmediğim için gözlerimi yumuyorum; gözlerim ve gözbebeklerim hiçbir şey algılayıp beynime göndermezse ne olacak, o zaman ne olacak?

"Pencereyi aç."

"Seni suçluyorum. Ağabeyimi suçladığım kadar da seni suçluyorum."

Evet.

Yanı başında oturan Catalina'nın o anıyı, herkese kabul ettirmeye çalıştığı o anıyı neden seninle paylaşmak istediğini bilmeyeceksin, anlamayacaksın; sen bu ülkedeydin de Lorenzo öteki ülkede olduğu için mi? Catalina'nın anımsamak istediği ne? Senin Gonzalo ile hapisteki saatlerin mi? Lorenzo'nun tek başına, yanında sen olmaksızın dağdaki durumu mu? Sen mi Lorenzo'sun, yoksa Lorenzo mu sen olacak, o gün onun yanında mıydın yoksa o günü onsuz mu yaşadın, ya da sen onun adına o ise senin adına mı yaşadınız, bunları bilmeyecek, anlamayacaksın. Anımsayacaksın. Evet, son gün Lorenzo ve sen birlikteydiniz – o yüzden de o günü ne sen onun adına ne de o senin adına yaşamadınız, birlikte yaşadınız. Lorenzo, birlikte kıyıya gidip gitmeyeceğinizi sordu; atlarınızı sürdünüz: Lorenzo ta denize kadar durmadan at sürüp sürmeyeceğinizi sordu: Lorenzo nerede yemek yiyeceğinizi soracak ve dedi ki –diyecek ki– baba, belden yukarısı çıplak olarak ve ıslanmasın diye tüfekle sırt çantalarını havada tutarak nehirden çıkarken gülümseyecek. Catalina orada olmayacak. O bunları anımsayacak. İşte bu yüzden Catalina'nın anımsamanı istediği anıyı unutmak için, anımsamaya çalışacaksın. Lozenzo vedalaşmak için

birkaç günlüğüne Mexico City'ye gittiğinde, Catalina suskunluğa gömülecek ve tir tir titreyecek. Yalnızca vedalaşmak için bile olsa Lorenzo bir geri dönse. Catalina buna inanıyor, ama Lorenzo gelmeycek. Veracruz'dan gemiye binip uzaklara gidecek. Catalina, açık balkon kapısından giren bahar rüzgârlarına karşın direnmeye çalışan düşlerle dolu yatak odasını anımsamak zorunda kalacak. Ayrı karyolaları, ayrı yatak odalarını, ipek kaplı karyola başlarını, iki ayrı yatak odasındaki dağınık çarşafları, şiltelerdeki çukurlukları, bu yataklarda yatanların siluetlerini anımsamak zorunda kalacak. Katırın nehirde ıslanmış kapkara art ayaklarını anımsamayacak. Onu sen anımsayacaksın. Nehri geçtikten sonra, sen ve ben Lorenzo karşınızda sabah sisinin içinden sıyrılıp yükselen görkemli bir manzaranın uzandığını göreceksiniz. Kara ormanla yanan güneşin savaşı, kıyıyı yansıtan su aynasının içinde her şeyin çifte görüntü kazandığı noktada birleşecek. Her yan muz kokacak. Burası Cocuya olacak. Catalina, Cocuya'nın ne olduğunu ve ne olacağını hiç bilmeyecek. O bir elinde ayna, bir elinde fırçayla yatağın kıyısına oturup bekleyecek; hiçbir şey yapmak istemeden, çevresine boş boş bakınarak, böyle oturmaya karar verecek ve kavgaların onu hep böyle bomboş bıraktığını söyleyecek: Bomboş. Hayır, at toynaklarının nehir boyundaki kumlu topraklara batışını sadece Lorenzo ile sen duyacaksınız. Ve nehirden çıkıp ilerlediğiniz zaman kıyıdaki serinlikle ormanın yakıcılığının karıştığını da yine sadece ikiniz duyacaksınız ve arkanıza dönüp, karşı yakadaki likenleri usul usul sallayan durgun nehre ve daha geride kalan biber tomurcukları boyunca Cocuya çiftliğinin yeni boyanmış yapılarına, yapıların bulunduğu gölgelikli yeşil düzlüğe bakacaksınız. Ve Catalina sorup duracak: Tanrım, ben buna mı layığım? diye. Ve Lorenzo döndüğünde –eğer dönerse– bunu mu görecek diye kendi kendine soracak: Çenesinin ve boynunun sarkmaya başladığını, gözlerinin kenarındaki ve yanaklarındaki pudrayla gizlenmiş kırışıkları fark edecek mi Lorenzo? Bir beyaz tel daha görecek başında ve çekip koparacak. Sen ise, yanında Lorenzo ile atlarınızı ormana süre-

ceksiniz. Önünde giden oğlunun çıplak sırtını, bir mango ağaçlarının gölgesinde, bir yakıcı güneş ışığında göreceksin. Düğüm düğüm olmuş ağaç kökleri, baltayla açılmış patikanın orasında burasında yükselecek ve ürkütücü bir görüntüyle kıvrılacaklar. Yakında bu patika yeniden asma kütükleriyle örülecek. Lorenzo, eyere dimdik oturup, başını oynatmaksızın, katırın sağrısına hafifçe vura vura sinekleri kovalayarak patika boyunca ilerleyecek. Catalina, Lorenzo'ya güvenemeyeceğini, kendisine çocukluğunda baktığı gibi bakmazsa güvenmeyeceğini söyleyip duracak ve ağlayarak yatağa uzanacak. Kolları iki yana açılmış, yüzü hüzünle gölgelenmiş olacak ve Catalina oğlunun babasına ne kadar benzediğini, öylesine esmer, öylesine sırım gibi olduğunu düşünürken, ayağındaki ipek terlikleri yere düşecek. Kuru dallar toynakların altında çatırdayacak ve ağır ağır sallanan kamışlarla bembeyaz görünen ova, önünüze çıkıverecek. Lorenzo hayvanı mahmuzlayacak. Dönüp arkasına bakacak, gülümseyecek, neşeyle nara atacak ve güçlü esmer kolunu havaya kaldıracak; gülümseyişi, senin gençliğindeki gülümseyişlerin gibi bembeyaz dişlerini ortaya koyacak; burası ve Lorenzo'nun gençliği, sana kendi gençliğini anımsatacak, bu toprakların senin için ne demek olduğunu ona anlatmak istemeyeceksin, çünkü bunun anlamını bilmek Lorenzo'nun bu konudaki duygularını etkileyebilir diye düşüneceksin; kendi anılar dünyanda anımsamış olmak için anımsayacaksın. Yatağa uzanmış olan Catalina, Don Gamaliel'in ölümü sırasındaki acılı günlerde Lorenzo'nun minicik bebek elleriyle kendisine nasıl dokunduğunu anımsayacak. Oğlanın yanına diz çöküp başını kucağına dayadığı aklına gelecek. Oğlunu yaşam sevinci diye adlandırdığını düşünecek; oğlan doğmadan önce çok çektiği ve çektiklerini dile getiremediği, kutsal bir zorunlulukla özveride bulunduğu için oğlunu yaşamının sevinci diye adlandıracak ve çocuk hiçbir şey anlamadan aval aval bakınacak; çünkü, çünkü, çünkü ne? Lorenzo'yu Cocuya'ya getireceksin ve eski çiftliğin yanmış duvarlarını neden coşkuyla yaptırttığını, ovayı neden yeniden ektirdiğini oğluna anlatma-

dan, onun bu toprakları kendine özgü nedenlerle sevmeyi öğrenmesini isteyeceksin. Çünkü demeden, çünküsüz, çünkü. Ormandan güneşe çıkacak ve ensene attığın geniş kenarlı sombrero'yu başına geçireceksin; durgun hava dörtnala kalkmanla titreşecek ve önden giden Lorenzo arkasında beyaz bir toz bulutu yükseltirken, toynakların gümbürtüsü kulaklarında yankılanacak. Tarlaların arasından dörtnala gideceksiniz. Bildiğin yaylalardan ve çöllerden çok farklı olan bu geniş ve özlü topraklarda, kocaman al, yeşil ve kara karelere bölünmüş ve yer yer yüksek palmiyelerle beneklenmiş bu gübre ve meyve kabuğu kokan topraklarda, sinirlerinden ve çoktandır işlemememiş kaslarından gerginliği alıp zindelik getiren bu topraklarda, oğlun önde, sen arkada dörtnala giderken onun da seninle aynı şeyleri duyduğunu, onun gözlerinin de seninkiler gibi açılıp keskinleşen bakışlarla çevresine bakındığını bileceksin. Mahmuzların, kanatıncaya kadar gömülecek hayvanın karnına: Lorenzo'nun yarışmak istediğini bileceksin. Oğlunun soran bakışları, Catalina'nın sözlerini yarıda kesecek: Catalina susacak ve bunları anlatmak neye yarar, işi zamana bırakmalı, dertlerimi oğlanın kafasına iyice yerleştirinceye kadar azar azar anlatmalı diye düşünecek. Catalina büyük koltukta oturacak, Lorenzo onun ayağının dibine oturup, kollarıyla dizlerini saracak. Toprak, toynakların altında sarsılacak; ağzını atın kulağına yaklaştırmak istercesine başını eğeceksin, ama atın sırtında o ağırlık, yüzükoyun atın üstüne yatırılmış Yaqui yerlisinin ağırlığı olacak, palaskana yapışmak için kolunu uzatan Yaqui yerlisinin ağırlığı; sızı soluğunu kesecek; kolun ve bacağın tutmayacak ve Yaqui, acıyla buruşmuş yüzünü sana uzatarak, inleye inleye beline sarılmaya devam edecek; ve kanyon boyunca dağa doğru at sürerken, çevrende taş yığınlarından mezarlar yükselecek. Atını süreceksin; kuytu vadiler, kurumuş dere yataklarının üzerinde yükselen yamaçlar, dikenler ve böğürtlen çalılıkları keşfedeceksin; seninle birlikte kim anımsayacak? Dağda sensiz olan Lorenzo mu? Köy hapishanesinde seninle birlikte olan Gonzalo mu?

1915: 22 Ekim

Gecenin ayazı, gündüz dikine inen güneşin yakıcı sıcağını bıçakla kesercesine yok ettiği için, Artemio mavi battaniyesine sarındı. Bütün geceyi açıkta geçirmişler ve ağızlarına lokma koymamışlardı. Kaskatı çöle kök salmış gibi görünen dağın bazalt dorukları, iki kilometre kadar ötelerinde yükseliyordu. Keşif müfrezesi, bir yol izine ya da işaretine rastlamaksızın, Villa'nın dağılmış ordusunun kurabileceği pusuları, izleyeceği yolları sadece yüzbaşılarının sezgisiyle bulabilmek için tam üç gündür yol alıyordu. Bağlı bulundukları ana birlik, yetmiş kilometre kadar gerilerde karargâh kurmuş, bu müfrezeden gönderilecek haberciyi bekliyordu. Bekledikleri haberi alınca, Villa ordusundan arta kalmış askerlerin Chihuahua'daki taze güçlerle birleşmesini önlemek için saldırıya geçeceklerdi. Peki ama, bu yenilmiş ve dağılmış isyancı kalıntıları neredeydi? Keşif müfrezesinin komutanı onların nerede olduklarını bildiğini sanıyordu; dağın sarp ve geçit vermez bir yerinde, aşılması en zor yerlerden gidiyor olmalıydılar. Dördüncü gün olan bugün, müfreze dağın içlerini araştırmak zorundaydı. Onların gün doğarken ayrıldıkları kamp yerine de hükümete bağlı Carranzista'lar gelecekti. Kavrulmuş mısır unundan yapılan yiyeceklerinin sonunu dün tüketmişlerdi. Dün gece, kayaların arasından akan ve çöle vardığı anda kuruyan dereden matraları doldurmaya giden çavuş, eli boş dönmüştü; ufak dere yatağı, pembe damarlar halinde kabarmış, kırışmış ve kurumuştu. İki yıl önce buradan geçtiklerinde su bulmuş olmalarının nedeni ise, o zaman yağışlı mevsimde burada konaklamış olmalarıydı. Oysa şimdi gün doğumundan batımına kadar, yakıcı bir güneş tepelerinde asılıydı. Ateş yakmadan kamp kurmuşlardı; dağdaki gözcülerden birinin kendilerini görmesinden çekiniyorlardı; zaten pişirecek bir şeyleri olmadığına ve koskoca çölün ortasında kamp ateşiyle ısınamayacaklarına göre ateş yakmak neye yarardı ki? Mavi battaniyesine sarınmış yatan Artemio, ince yüzünü sıvazladı. Bıyığının uçları, iki günlük sakalına karışıyordu. Dudaklarının çatlaklarında, kaşların-

da, burnunun kemerinde tozlar kurumuştu. Birkaç metre ötesinde on sekiz asker yatıyordu; Artemio yatarken de, nöbet tutarken de onlardan hep böyle uzağa gider, tek başına olurdu. Askerlerin arkasında atların yeleleri rüzgârda uçuşuyor ve siluetleri sarı toprağın üzerinde kapkara görünüyordu. Yüzbaşı yola çıkmak istiyordu; iki yanı sarp uçurumlarla kaplı kanyondaki derenin çıkış noktası kayalıklar arasındaydı ve soluklarını tazeleyebilmenin tek kaynağı da orasıydı. Artemio yola çıkmak istiyordu; düşman pek uzakta olamazdı. Artemio'nun bedeni, karanlıkta gergindi. Açlık ve susuzluk duyularını keskinleştirmiş, buz gibi bakan o yeşil gözlerini daha da derinleştirip irileştirmişti.

Artemio, tozla kaplı bir mask gibi kıpırtısız ve kulağı kirişte bekledi. Günün ilk ışıklarıyla birlikte yola koyulmalıydılar; kendilerine verilen emre uygun olarak, dördüncü günün şafağında harekete geçmeleri gerekiyordu. Hemen hemen uyuyan kimse kalmamıştı. Dizlerini karınlarına çekmişler, battaniyelerine sarınmışlar, hareketsiz oturuyorlardı. Gözleri yumulu olanlar, açlık, susuzluk ve yorgunlukla savaşıyordu. Gözlerini yüzbaşıya dikmemiş olanlar, yitik bir parmak gibi topraktan fışkırmış sık çalılıklara bağlı olan atlara bakıyorlardı. Yorgun atlar ise toprağa dikmişlerdi gözlerini. Güneş dağların ardından neredeyse sıyrılacaktı. Zamanı gelmişti artık.

Askerler, Artemio'nun kalkacağı, mavi battaniyeyi üzerinden sıyırıp çapraz fişekliklerini, subay üniformasının pırıl pırıl palaska tokasını ve domuz derisinden tozluklarını ortaya koyacağı ânı gözlüyorlardı. O kalkınca, askerler de tek söz etmeden kalkıp atlarına bindiler. Artemio haklıydı; dağın alçak tepelerinin ardından belli belirsiz bir ağartı başladı ve giderek yükseldi. Bu ıssız toprakların uçsuz bucaksız suskunluğunun efendisi olan kuşlar, uzaklarda bir yerde ötüşmeye başladılar. Artemio, Yaqui yerlisi olan Tobias'ı yanına çağırdı, yerli diliyle konuşarak,

"Sen en arkadan geleceksin. Onları gördüğümüz an, bu haberi karargâha götüreceksin," dedi.

Yaqui başını salladı, kurdelesi kırmızı tüyle süslü, yu-

varlak tepeli *sombrero*'sunu giydi. Yüzbaşı eyere sıçradı ve müfreze atları tırısa kaldırarak dağın giriş kapısına, kanyon denilen o toprak rengi koca yarığa doğru sürdü. Kanyonun yarığından yukarı doğru üst üste üç set yükseliyordu. Müfreze, bu setlerden en dar olan, ama birerli kol gidilebilecek genişlikte bulunan ve kanyonun kaynağına varan ikinci seti seçti. Boş mataralar kof seslerle çınlıyor; atların yerinden oynattığı taş parçaları, gergin davula vurulan tek darbeler gibi yankısız sesler çıkarıyordu. Ötekilerden biraz daha tepede atını süren Artemio'nun bulunduğu yerden bakınca, müfreze kasvet verici bir şerit gibi uzanıyordu. İçlerinde sadece Artemio, güneşe karşı gözlerini kısarak karşıdaki dağa bakıyor, dorukları kolluyor ve atını kendi haline bırakıyordu. Ne korku duyuyordu, ne gurur. Korku geride kalmıştı. İlk çatışmada değil, ama tehlikeyi yaşamanın gündelik bir parçası, güvenliği ise olağandışı bir şey haline getiren peş peşe çatışmalar sonunda, korkuyu arkasına atmıştı. Kanyonun sessizliği, salt sessizlik oluşundan dolayı ürkütüyordu onu. Artemio dizginleri tutan parmaklarını sıktı, tabancasını bir anda çekebilme dürtüsüyle farkında olmadan kaslarını gerdi. Kendine aşırı güven duyarak çalım satmazdı; önceleri korku, sonraları ise alışkanlık bütün kibirlenmeleri olanaksız kılmıştı. İlk kez kurşunlar kulaklarının çevresinde vızıldadığı ve hedefi mucize kabilinden bulamayıp da canını kurtardığı zaman gururlanmıştı. Gövdesinin salt içgüdülerle körü körüne eğilmesi, bükülmesi, tam zamanında bir ağacı kendine siper alması karşısında sadece dehşet duymuştu; evet dehşet ve küçümseme. İradesinden daha dirençli ve çevik olan gövdesi kurtarmıştı onu. Pek çok çatışma gördükten ve kulakları artık vınlamayı duyamayacak kadar kurşun sesine alıştıktan sonra da gurur duymamıştı. Ancak beklenmedik bir dinginlik ve sessizlikle kuşatıldığı zaman, donuk ve kontrollü bir huzursuzlukla kaygılanıyordu. İşte şimdi, atını kanyondan yukarı sürerken de aynı tedirginliği duydu ve çenesini öne uzattı.

Ardından bir asker, tehlikeyi doğrularcasına ıslık çaldı. Bir an sonra ise, askerin ıslığı bir kurşun yağmuru ve Villa

yanlılarına özgü savaş narası ile yarıda kesildi. Düşman atlıları, kanyonun dik yanından intihar dalışına geçmişlerdi. Üçüncü set üzerinde mevzilenmiş olan piyadeler de keşif müfrezesine ateş açmışlardı. Yara alan atlar kan revan içinde şahlanıyor ve toz bulutları arasında yuvarlana yuvarlana aşağıdaki keskin kayalıklara düşüyordu. Artemio arkasına döndü ve Tobias'ın verilen emri yerine getirmek için Villa'cıların yaptığı gibi atını uçurumdan aşağı sürdüğünü gördü: Bir an sonra Yaqui'nin atının ayağı kaydı, hayvan havada uçtu ve binicisini de ezerek daracık geçidin dibindeki kayalıkların arasına düştü. Nara sesleri giderek yükseldi. Tüfek atışı yoğunlaştı. Artemio attan indi, elleri ve ayaklarıyla taşlara tutunup hızını keserek uçurumdan aşağı kaydı: Gözünü yukarı kaldırdığı anda, şaha kalkmış atların karınlarını, kendilerini savunmaktan ve hayvanlarını kontrol etmekten aciz olan müfrezedekilerin hiçbir sonuç sağlamadan ateş ettiklerini gördü. Artemio kayaların çıkıntısına topuklarını dayayarak, parmaklarını geçirerek aşağı yuvanlandı ve Villa'nın atlıları kanyonun ikinci çıkıntısına akın ettiler, gırtlak gırtlağa savaş başladı. Artemio dibe vardı, tabancasını çekti. Yeni bir sessizlik başlamıştı. Müfreze yok edilmişti. Kolları ve bacakları ağrılar içinde olan Artemio, kendini zorla bir büyük kayanın arkasına sürükledi.

"Çık ortaya Yüzbaşı Cruz. Teslim ol..."

Artemio kuruyan gırtlağını zorlayarak seslendi:

"Kurşuna dizilmek için mi? Olduğum yerde kalacağım."

Ne var ki, acıdan uyuşan sağ eli tabancayı doğru dürüst tutamıyordu. Artemio kolunu kaldırdı ve karnına bıçak gibi bir sancı saplandı. Başını kaldırmadan, tetik kof bir sesle tık edinceye kadar ateş etti. Sonra tabancayı kayanın üstüne fırlattı. Yukarıdaki ses yeniden bağırdı:

"Ellerini ensende kavuşturup çık ortaya."

Artemio kayanın çevresini dolandı ve ölmüş ya da ölmek üzere en az otuz atın yere serilmiş olduğunu gördü. Atlardan kimi başını kaldırmaya çabalıyor; kimi kırık ayağının üzerinde dikilmeye uğraşıyordu. Çoğu alınlarından, boyunlarından, karınlarından yara almıştı. Ve kimi atların

üzerinde, kimi atların altında, akıl almaz pozlarda kalakalmış cesetler sarmıştı iki yanı. Kuru kanyondan aşağı fışkıracak bir su beklercesine yukarı donuk yüzler, yere kapaklanmış taşları öpen yüzler. Kula donlu bir katırın altında inleyen birinden başka hepsi ölmüştü.

Artemio yukardakilere, "Şu adamı oradan çıkarayım," diye seslendi. "Belki sizlerden birisidir."

Nasıl çıkaracaktı? Hangi ellerle, hangi güçle? Tobias'ın taşların arasına sıkışmış gövdesini tutmak için eğildi ve çelik bir kurşun vınlayarak kayaya çarptı. Artemio başını kaldırdı yukarı baktı. Çarpışmayı kazananlara komuta eden subay, bir el işaretiyle ateş eden askeri durdurdu. Artemio'nun bileklerinden tozla karışık ter süzülüyordu. Bir kolunu kıpırdatamıyordu. Öteki koluyla, Tobias'ı çekip çıkarıncaya kadar uğraştı.

Arkasından, kendisini teslim almaya gelen atlıların toynak seslerini duydu. Artemio, Yaqui'nin bacaklarını taşların ve hayvanların altından çıkardığı anda, atlılar da çevresini sardılar. Göğsündeki çaprazlama asılı fişekliğini söktüler.

Saat sabahın yedisiydi.

Öğleden sonra saat dörtte Perales'teki köy hapishanesine girdiğinde, Artemio, albay Zagal'ın yaptırttığı zorunlu yürüyüşü hemen hemen hiç anımsamıyordu. Dağdaki uçurumlardan inerek Chihuahua köyüne varmaları tam dokuz saat sürmüştü. Artemio'nun başı çatlayacak gibi ağrıyordu, nerelerden geçtiklerine bile dikkat etmedi. Bildiği bir şey varsa, o da izledikleri yolun en sarp, en aşılmaz ve aynı zamanda da en kestirme yol olduğuydu. Yirmi yıldır Pancho Villa'nın yanında bulunan ve her patikayı, her geçidi, her kanyonu, her kestirme çıkışı avucunun içi gibi öğrenmiş olan Zagal'a göre bir yoldu bu. Zagal'ın mantar şapkası suratının yarısını örtüyordu, ama kara sakalı ve bıyıklarıyla beyazlığı büsbütün belirlenen dişleri, sürekli bir sırıtmayla ortadaydı. Tutsak ata binmekte güçlük çekerken de sırıtıyordu bu dişler. Yaqui'nin kırılmış, parçalanmış, ama hâlâ sağ gövdesi eyerin kaşına yüzükoyun uzatılırken de sırıtıyordu. Yola çıkıp da Artemio'nun ve Carranzista yanlıların-

dan hiçbirinin bilmediği ve dağın üstünden gidilirse dört saatte alınacak yolu bir saate indiren doğal tünele girerlerken de sırıtıyordu bu dişler. Artemio bütün bunların farkında değildi. Federaller gibi, Asilerin de tutsak subayları hemen kurşuna dizdiklerini biliyordu. Bu yüzden de, Zagal'ın kendisini neden bilinmeyen bir yere götürdüğünü kendi kendine sorup duruyordu.

Ağrılar, sancılar başını döndürüyor, zihnini bulandırıyordu. Kanyondan aşağı düşerken fena halde ezilip zedelenmiş kolu ile bacağı boş çuval gibi sarkıyordu ve Yaqui ona sarılıyor, yer yer çürümüş, yer yer su toplamış şiş yüzünü Artemio'ya döndürerek inliyordu. Koca koca kaya kümeleri birbiri peşi sıra uzuyordu ve atlılar dağların gölgesinde, dağların dibine doğru ilerliyorlardı. Dağın içinde taşlardan oyulma vadilerden, kuru dere yataklarının iki yanında yükselen derin uçurumların arasından, çıkıntılı kayalarla yamaçlardan sarkan çalılıkların aşağıdakilere siper olduğu yollardan geçiyorlardı. Artemio, buralardan belki de sadece Villa'nın askerleri geçtiler ve bu yolları bilmeleri, diktatörlüğün belkemiğini kıran o ilk zaferi kazanmalarına neden oldu diye düşünüyordu. Baskın, kuşatma ve göz açıp kapayana kadar kaçmakta Villa'nın askerlerinin üstüne yoktu. Biçimsel savaş düzeninde düşünmeye alışmış, açık alanda iyice araştırılıp keşfedilmiş topraklarda, inceden inceye hesaplanan manevralarla savaşmayı bilen General Alvaro Obregon'un askerlik anlayışına ve öğretisine aykırı ne varsa, Villa'nın adamlarında da işte o vardı.

Albay Zagal, askerlerinin başından ayrılıp, tozu dumana katarak dörtnala arkaya at sürdüğü her sefer, dişlerini gıcırdatıyor ve "Birbirinizden ayrılmayın ve sırayı bozmayın," diye bağırıyordu. "Artık dağlardan ayrıldık, her an her şey beklenebilir. Herkes gözünü dört açsın, görünürde toz bulutu var mı diye baksın. Sadece ben değil de, hepimiz birden bakarsak daha iyi görürüz..."

Kaya kütleleri ufalmaya başladı. Düz bir platonun üzerindeydiler ve aşağıda yer yer bodur bitkilerle beneklenmiş Chihuahua çölü uzanıyordu. Güneşin sıcaklığı, ara ara esen

serin rüzgârla hafifliyor; aşağıda sıcaktan yanan topraklara hiç ulaşamayan bir taze soluk duyuluyordu.

Zagal, "Maden yolundan gideceğiz, orası daha kestirmedir," dedi. "Arkadaşını sıkı tut Cruz, yolumuz dik."

Yaqui'nin eli, Artemio'nun palaskasına sarıldı. Bu kavrayışta salt düşmeme kaygısından daha başka bir şey vardı; kendisine iletilecek bir şey. Artemio öne eğildi, atın boynunu okşar gibi yaparak Tobias'ın acıyla buruşan suratına baktı.

Yerli, kendi diliyle mırıldandı: "Artık işletilmeyen bir madenin yanından geçeceğiz. Ocağın ağzına yaklaşınca attan atlayıp içeri dalın. Eskiden kalma geçitler vardır, belki bulamazlar sizi."

Artemio atın boynunu okşadı, sonra doğruldu ve Tobias'ın sözünü ettiği ocağın ağzını görmeye çalıştı.

Yerli, "Beni düşünmeyin," diye mırıldandı. "Bacaklarım kırık."

Saat iki miydi? Bir mi? Güneş gittikçe kızıyordu.

Bir kaya çıkıntısının üzerinde iki keçi göründü. Birkaç asker tüfeklerini doğrultup ateş ettiler. Keçilerden biri kaçtı, öteki kayalardan aşağı yuvarlandı. Bir asker attan indi, keçiyi sırtına aldı, getirdi.

Zagal, gülümseyişini hiç bozmadan, boğuk sesle, "Bundan böyle kimse avlanmaya kalkışmasın," diye haykırdı. "Gün gelir bu kurşunları ararsın Onbaşı Payan."

Albay bunu söyledikten sonra üzengilerinin üzerinde ayağa kalkıp dikildi ve bütün askerlere seslendi:

"Şunu iyice kafanıza sokun serseriler. Lanet olası Carranzista'lar peşimizde. Onun için hiç kimse boşu boşuna ateş etmeyecek. Ne sanıyorsunuz siz? Eskisi gibi, güneyde zafer geçidi mi yapıyoruz? Yapmıyoruz ya. Kıçımıza tekmeyi yedik, son hızla yediğimiz yere, kuzeye kaçıyoruz."

Onbaşı, "Ama albayım," diye sızlanarak karşı çıktı. "Yiyecek bir şeyler bulabiliriz."

Zagal'ın sesi, çın çın öttü: "Bulacağımız şey bir boka değmez."

Askerler gülüştüler. Onbaşı Payan keçi ölüsünü atının terkisine bağladı.

Zagal, "Aşağı inene kadar suyunuza ve mısır ununa el sürmeyin," diye buyurdu.

Artemio karşıyı kolluyordu. İşte oradaydı, yolun kıvrıldığı yerde maden ocağının ağzı görünüyordu. Zagal'ın atının nalları, ocağın yarım metre kadar dışarı uzanan çelik rayların üstünde öttü. Cruz kendini attan fırlattı ve gafil avlanan askerler nişan alamadan madene daldı. Karanlıkta diz üstü doğruldu. Tüfek ve insan sesleri duyuldu. Çöl sıcağından bir anda serinliğe geçmek başını döndürdü, karanlıkta dengesini bulmakta zorluk çekti. İleri; bacakları ağrıyı sızıyı unutarak koştu, koştu ve bir kaya kütlesine tosladı. Artemio kollarını iki yana açtı ve iki yol ağzına geldiğini anladı: Madene inen bu yolların birinden güçlü bir hava akımı geliyordu; ötekinde ise kımıltısız bir sıcak vardı; Artemio'nun iki yana uzanan parmakları ısı farkını algılayabiliyordu. Artemio, daha derin olması gereken sıcak yolu seçti ve yeniden koşmaya başladı. Peşindeydiler. Mahmuzların şakırtısını duyabiliyordu. Bir kibrit turuncu kıvılcımıyla parladı söndü. Artemio'nun ayağı boşluğa geldi ve dikine inen maden kuyusundan aşağı, çürümüş payanda tahtalarının üstüne düştü. Yukardan mahmuz ve insan sesleri geliyor ve kuyunun ağzında yankılanıyordu. Artemio, acıdan kıvranarak doğruldu. Nereye düştüğünü anlamak, kaçışını sürdürebileceği bir yol bulmak için çevresine bakındı.

"Olduğum yerde kalmak en iyisi..."

Yukardaki sesler, sanki birbirleriyle tartışıyorlarmış gibi yükseldi. Sonra albayın çın çın öten kahkahası duyuldu. Sesler uzaklaştı. Uzaktan biri ıslık çaldı. Artemio, ne olduğunu kestiremediği başka boğuk sesler duydu. Gözleri karanlığa alışmaya başladı.

"Gitmiş olmalılar. Hile de olabilir. En iyisi beklemek."

Kör kuyunun sıcağında eliyle göğsünü yokladı, düşerken incinen kaburgasını elledi. Hiç çıkış yolu olmayan yusyuvarlak bir yerdeydi. Bir kuyunun dibi olmalıydı burası. Çürümüş tahtaların kimi kırılıp yere yuvarlanmıştı, kimi de tepedeki dirençsiz, killi kayayı destekliyordu. Artemio payandalardan birinin sağlamlığını sınadı ve zaman geçsin di-

ye beklemek üzere yere uzandı. Kerestelerden biri düştüğü kuyu ağzına doğru eğim yaparak yükseliyordu. Ona tutunup tırmanarak madenin giriş katına çıkmak zor olmayacaktı. Artemio pantolunundaki, ceketindeki yırtıkları yokladı. Yorgunluk. Açlık. Uyku. Genç bedeni bacaklarının üzerinde gerindi, kalçalarının gerilip attığını duydu. Karanlık ve dinlenme, soluğunun hızlanması ve kapalı gözleri. Artemio tanımak isteyeceği kadınları düşündü, çünkü tanımış olduklarını anımsamıyordu. Sonuncusu aklına geliyordu, Fresnillo'daki bir fahişe, hani nereli olduklarını ve neden bu yola düştüklerini sorduğumuz zaman ağlamaya başlayan oruspulardan biri. Konuşmaya girmek ve kadınlara bir acıklı yaşam hikâyesi düzme fırsatını vermek için sorulan o bildik soru. Oysa bu seferki, hikâye düzmemiş, sadece ağlamıştı. Ve sonu gelmeyen savaş. Artık sona ereceği kesindi. Düşmanın son kalıntıları temizleniyordu. Artemio kollarını göğsünde kavuşturdu ve daha düzenli soluk almaya çalıştı. Villa'nın ordusundan geriye kalanları bir temizlediler mi, barış gelecekti. Barış.

"Savaş bitince ne yapacağım?" Savaşın sonunu niye düşünüyorum ki şimdi? Savaşın sona ereceğini hiç düşünmem."

Belki barış, bir şeyler kurma fırsatı demek olacaktı. Meksika'yı bir baştan öbür başa, bir uçtan öteki uca dolaşmış ve sadece yıkımla uğraşmıştı. Harabeye döndürülmüş tarlaların yeniden ekilip biçilmesi gerekecekti. Bir zamanlar Bajio'da sevimli bir çiftlik görmüştü. Orada kemerli bir ev, çiçekli avlular yapılabilir ve ekinin büyümesi seyredilebilirdi. Tohumun nasıl büyüdüğünü görmek, ona bakıp büyütmek, bitkinin doğumuna ebelik etmek ve meyvesini toplamak. Güzel bir yaşam olurdu mutlaka. Güzel bir yaşam.

"Uyuma. Hazır ol."

Kalçasını çimdikledi. Ensesindeki kaslar, başını arkaya çekiyordu.

Artık çıt çıkmıyordu. Çevreyi araştırabilirdi. Yanlamasına dayalı payandanın üzerine tırmandı. Sırtını tahtaya verdi. Ayaklarıyla kaya çıkıntılarını yokladı. Eliyle daha yukar-

daki bir çıkıntıyı yakaladı. Kendini çekti. Ayağını o çıkıntıya basarak, ellerini yukarı uzattı. Böylece el ve ayak yordamıyla çıka çıka üst kata ulaştı. O sıcak, boğucu maden yoluna çıkmıştı. Ama şimdi deminkinden daha sıcak, daha karanlık ve daha boğucu geliyordu. Madenin ağzına doğru yürüdü ve yolun çatallaştığı noktaya gelerek, serin havanın geldiği yeri buldu. Ne var ki, madenin ağzının olması gereken yerde ışık yoktu. Yoksa hava kararmış mıydı? Saatler geçmiş de, farkına mı varmamıştı.

El yordamıyla madenin ağzını aradı. Girişi karartan gece değil, Villa askerlerinin gitmeden önce yığdıkları koca koca kayalardı. Artemio'yu diri diri mezara gömmüşlerdi.

Midesindeki sinirler, artık sonunun geldiğini söylüyordu. Ama burun delikleri kendiliğinden açıldı, soluk almaya çabaladı ve Artemio parmaklarını şakaklarına götürüp ovuşturarak, esintinin geldiği kuyuyu düşündü. O hava bir yerden, dışardan bir yerden giriyordu. Artemio geldiği yöne koştu. Burun delikleri temiz havayı bulmasına yol gösteriyordu. Girintili çıkıntılı duvarları el yordamıyla yoklayarak, karanlıkta sendeleye sendeleye yürüdü. Eline bir damla su değdi. Ağzını duvar boyunda gezdirerek, o ıslaklığın kaynağını aradı. Yukarda, zifiri karanlığın içinde bir yerden kapkara damlalar tıp tıp düşüyordu. Bir damla diline geldi, üçüncüyü, dördüncüyü bekledi. Yol bitiyor gibiydi. Artemio başını eğdi, çevreyi kokladı. Hava aşağıdan geliyordu, bacaklarına esintinin vurduğunu duyabiliyordu. Çömeldi, elleriyle yokladı. Taşlar yerinden oynuyordu. Görünmez bir ağız vardı burada. Geçebileceği genişlikte bir boşluk açılana kadar taşları söktü attı. Açılan ağızdan, gümüşi damarlarla aydınlanan yeni bir geçide indi. Geçidin yüksekliği ayakta durmasına elvermiyordu. Karın üstü yattı, nereye varacağını bilmeden sürüne sürüne ilerlemeye başladı. Gri maden damarları ve subay apoletlerinin sırmalarından yansıyan altın rengi pırıltılardan başka önünü aydınlatan bir şey yoktu. Gözleri, karanlığın en kara, en kuytu köşelerini dolanıyordu. Çenesinden iplik iplik salyası süzülüyordu. Ağzının içi hinthurması doluymuş gibiydi. Meyveyi anımsamak bile ağzını sulandırdı; belki kıpır-

tısız çöl havasının dağılmadan sakladığı bir uzak koku buralara kadar gelmişti. Uyarılan duyusu, bir başka kokuyu daha aldı; hiç tartışmasız, toprak kokusuydu bu... Saatlerdir kayaların kuru kokusu içine hapsolmuş bir insan, toprak kokusunda yanılmazdı. Ağız dolusu, ciğer dolusu temiz hava. Basık geçit aşağı doğru kıvrılıyor ve birden dibi kumluk geniş bir düzlüğe açılıyordu. Artemio aşağı kaydı. Burada asmalar vardı. Nereden çıkmıştı bunlar?

"Evet, hayır yeniden yukarı çıkıyor. Peki ama şuradaki ışık olabilir mi acaba? Kumun yansıması gibi duruyor. Hayır, ışık bu!"

Artemio sızlayan kaburgasını sararak, güneş ışıklarının yıkadığı o düzlüğe koştu. Görmeden duymadan koşuyordu; gitarın tımbırtısını ve yorgun bir askerin yanık, tekdüze sesiyle söylediği türküyü duymaksızın koşuyordu:

Las muchachas duranguenas se visten de
azul y verde,
des las ocho en adelante, la que no pellizca
muerde...

Ve sabahleyin dağda vurulan keçinin üzerine asılı bulunduğu ateşi, uzatıp keçiden et koparan parmakları görmeksizin koşuyordu.

Artemio, görmeksizin, duymaksızın koşarak, güneşin aydınlattığı toprağa kapaklandı. Saat üçtü, güneş batıya yöneliyordu ve Albay Zagal'ın beyaz mantar şapkası oradaydı. Albay elini uzattı:

"Hadi elini çabuk tut yüzbaşı, senin yüzünden geç kalacağız. Bak Yaqui dostun nasıl ziyafet çekiyor kendine. Artık mataralarınızı açabilirsiniz."

Las muchachas chichuahuanses ya no saben
ni qué hacer,
Pidiendo a Dios que haya un hombre que las
sepa bien querer...

Tutsak başını kaldırdı, yer yer sivri kayalar ve kaktüslerle engebelenen geniş ve hantal, suskun ve heybetli manzaraya göz gezdirdi. Ayağa kalktı, albayın çevresindeki çembere doğru yürüdü. Yaqui gözünü ayırmadan ona bakıyor-

du. Artemio uzandı, keçinin filatosundan bir parça et kopardı, oturdu, yemeye koyuldu.

Perales.

Burası, binlercesinden farkı olmayan kerpiç evli bir köydü. Belediye denilen yapının önündeki tek sokak kaldırım taşı döşeliydi. Geri kalan sokakların tozu toprağı, çocukların çıplak ayaklarıyla, yolağızlarında kabarıp duran hindilerin ağırlığıyla, kimi zaman güneşin altında serilip yatan, kimi zaman hep birlikte havlayarak koşuşan köpeklerin patileriyle ezilip basılmıştı. Büyük bahçe kapılı, asma kilitli, pirinç menteşeli doğru dürüst bir, bilemediniz iki ev vardı; tefecinin eviyle (bu gibi yerlerde genellikle aynı zamanda tefeciliği de üstlenen) yerel politika önderinin evi; şu anda, Pancho Villa'nın aman tanımayan adaletinden yakayı sıyırabilmek için ikisi de firardaydı. Askerler bu iki eve yerleşmişler; atlarını ve samanları, araç gereç, cephane ve donanım sandıklarını, kısacası yenik düşmüş Kuzey Tümeni'nin geri çekilirken kurtarabildiği ne varsa avlulara sıralamışlardı. Köy baştan sona kahverengiydi. Sadece belediyenin önü pembe pembe parlıyordu, yan duvarları ise yine kerpiç rengiydi. Bir dere akıyordu, zaten kasaba bu nedenle buraya kurulmuştu. Adı kasabaydı, ama varı yoğu birkaç hindi ile tavuktan, tozlu topraklarda şerit gibi sürülmüş birkaç mısır tarlasından, bir iki demirci ile bir marangoz dükkânından, bir bakkaldan ve dokumacılık gibi evde yürütülen el sanatlarından öteye gitmeyen köy irisi bir yerdi. Buranın varlığını sürdürmesi mucizeydi. Ve varlığını sessizce sürdürüyordu. Ufak Meksika köylerinin çoğunda olduğu gibi, buranın halkı da bir yerlere gizleniyor gibiydi ve nerede olduklarını kestirmek olanaksızdı. Sabah olduğu gibi öğleden sonra da, bir çiftlik görünmüştü. Orada kemerli bir ev, çiçekli örsün çınlayışını ya da yeni doğmuş bir çocuğun bağırışını duyabilirdiniz, ama güneşte yanan sokaklarda bir tek canlı yaratığa rastlayamazdınız. Zaman zaman minicik, yalınayak başı kabak çocuklar görünürdü. Askerler de yerleştikleri evlerin duvarları arasına, ya da cephesi pembe boyalı belediyenin avlusuna gizlenmişlerdi. Dağdan gelen

keşif kolu belediyenin yolunu tuttu. Attan indikleri zaman bir nöbetçi yanlarına yaklaştı. Albay Zagal, Yaqui yerlisini gösterdi.

"Bunu hapse atın. Cruz, sen benimle gel."

Albay artık gülmüyordu. Boğucu, kasvetli bürolardan birini açtı, alnındaki teri kolunun yeniyle sildi. Palaskasını gevşetti ve oturdu. Artemio Cruz ayakta kaldı.

"Çek bir sandalye yüzbaşı, rahat rahat konuşalım. Sigara içer misin?"

Tutsak, bir sigara aldı. Kafaları kibritin alevinde birbirine yaklaştı.

Zagal, "Güzel," diye gülümsedi. "İşimiz kolayca bitebilir. Sen, peşimizdeki ordunun planlarını anlatırsın, biz de seni serbest bırakırız. Ben açık konuşurum. İşimizin bitik olduğunu biliyoruz, ama yine de bütün isteğimiz kendimizi savunmak. Sen iyi bir askersin, bunu anlarsın."

"Evet. O yüzden de planları anlatmayacağım."

"Anlatmanı isteyeceğimiz pek az şey olacak. Sen ve kanyonda ölenlerin tümü bir keşif müfrezesiydiniz, burası kesin. Demek ki, ana birliğiniz pek uzakta değil. Kuzey yolunu tuttuğumuzun bile kokusunu aldılar. Ama sizinkiler dağların arasındaki geçidi iyi bilmedikleri için dağın çevresini dolanmak zorunda kalacaklar ki, bu da birkaç gün alır. Şimdi: Kaç askeriniz var, trenle yeni birlikler getirildi mi ve ellerinde kaç top, ne kadar silah var? Kararlaştırılan taktikler nedir? Peşimize düşmeyen birliklerle nerede buluşacaktınız? Bak ne kadar basit; bu soruları yanıtla ve serbest kal. Şeref sözü veriyorum."

"Ne gibi garantiler vereceksin?"

"Hey Tanrım, biz nasılsa kaybedeceğiz yüzbaşı. Açık konuşuyorum, kurtulma şansımız yok. Tümen dağıldı ve ufak kollara ayrılarak dağlara çekildi. Askerlerin köylerine, çiftliklerine kaçmalarıyla, o kollar da giderek seyreliyor. Tükendik artık. Don Porfirio'ya karşı ilk ayaklanışımızdan bu yana, çetin savaşlarla dolu uzun yıllar geçti. Sonra Madero'nun yanında savaştık. Sonra Orozo'nun kızıllarına karşı savaş verdik, sonra Huerta'nın alçaklarıyla çarpıştık, so-

nunda da Carranza'nın ordusundaki siz orospu çocuklarıyla dövüştük. Bizimkiler kertenkelelere benzer, şimdi toprak rengine bürünüyorlar, çıktıkları deliklere dönüyorlar. Yeniden hulam kılığına giriyorlar. Ama savaşmak için çıkacak ilk fırsatı kollayacaklar. Güney'deki Zapatacılar gibi, bu kez kaybettiğimizi biliyorlar. Siz kazandınız. Öyleyse savaş kazanılmışken ne diye öleceksin? Savaşarak yenilelim, tek istediğim bu. Onurumuzla kaybedelim savaşı."

"Pancho Villa bu köyde değil."

"Hayır, o daha ilerde, ama çok uzakta değil. Adamlarımız bizi bırakıp kaçıyor."

"Vereceğin garantiyi söyle."

"Seni sağ salim hapishanede bırakırız, arkadaşların gelip kurtarır."

"Biz kazanırsak bu dediğin iyi. Ama ya kazanamazsak..."

"Eğer biz sizi yenersek, sana bir at veririm, kaçarsın."

"Kaçarken sırtımdan vurasın diye, değil mi?"

"Sen bilirsin..."

"Hayır. Söyleyecek bir şeyim yok."

"Yaqui dostunla Carranza'nın yolladığı elçi Licenciado Bernal hapisteler. Sen de onların yanına gidip, idam edilmeyi bekleyeceksin."

Zagal ayağa kalktı.

İkisi de duygusal kişiler değildi; her gün yaşanan olaylar, çarpışmaların bitmez tükenmez örselemesi bu duyguları yok etmişti. Hiçbir duygu göstermeden sanki otomatik birer makine gibi konuşmuşlardı. Zagal ondan bilgi istemiş ve iki seçenek sunmuştu: Özgürlük ya da idam mangasının karşısındaki duvarın dibi. Tutsak, istenilen bilgiyi vermeye yanaşmamıştı. Ama Zagal ve Artemio Cruz olarak değil de, iki karşıt savaş makinesinin dişlileri olarak yapmışlardı bu konuşmayı. Tutsak, idam mangasının karşısına dikileceği haberini, alabildiğine kayıtsızca dinledi; bu öylesine kesin bir kayıtsızlıktı ki, Artemio kendi ölümünü nasıl korkunç bir sessizlikle kabullendiğinin bilincine vardı. Ayağa kalktı, çenesini dikleştirdi.

"Albay Zagal, çok uzun bir süredir –nasıl diyeyim– tek

başına bir şey yapmak, yani bunu ben bir subay olarak değil, Artemio Cruz olarak yapıyorum, kendi adıma kendim karar veriyorum dedirtecek bir şey yapmak fırsatını kendimize tanımadan verilen emirleri yerine getirdik hep. Beni kurşuna dizmek zorundaysan, insan olan beni kurşuna diz, subay olan beni değil. Son yakınlaştı artık, sen de itiraf ediyorsun ve yorulduk. Zafere ulaşan bir davanın son kurbanı olarak ölmek umurumda değil. Sen erkekliğini göster albay, ben de erkekliğimi göstereyim. Tabancayla düello edelim. Avluya bir çizgi çek. Karşı köşelerden avluya çıkalım. Eğer çizgiyi geçmeden önce beni vurursan, bitir işimi. Ama isabet ettiremezsen ve ben çizgiyi geçersem, o zaman da serbet bırak beni."

Zagal, "Onbaşı Payan!" diye seslendi. Gözleri parlıyordu. "Bunu hücreye götür."

Sonra tutsağa döndü. "İdamın ne zaman infaz edileceğini söylemeyeceğim. Belki bir saat sonra, belki yarın, belki öbür gün. Dediklerimi iyi düşün."

Batan güneşin sarı ışığı parmaklıklı pencereden içeri süzülüyor ve biri ayakta, öteki yatan iki silueti belirliyordu. Tobias mırıldanarak Artemio'yu selamlamaya başladı. Subayların manevra dışında giydikleri sivil elbiseyi giymiş olan öteki siluet, Artemio hücreye girip de kapı ardından kilitlenince, sinirli sinirli volta atmayı bırakıp onun yanına koştu.

"Siz Yüzbaşı Artemio Cruz'sunuz. Ben de Venustiano Carranza'nın elçi olarak gönderdiği Gonzalo Bernal'im."

Gonzalo Bernal'in sırtında, arkası yarım kemerli kahverengi bir kostüm vardı. Artemio Cruz, zaman zaman savaş alanına gelip, kan ter içindeki savaşçıları göstermelik bir küçümseme ve kayıtsızlıkla gözleyen bütün sivillere nasıl bakarsa, karşısındaki adama da öyle baktı. Bernal geniş alnını ve sarı bıyıklarını sıvazladıktan sonra sözünü sürdürdü:

"Yerlinin durumu çok kötü. Bacağının biri kırık."

Cruz omuz silkti. "Yaşaması gerektiği kadar yaşayacak."

"Ne öğrendiniz?" Bernal elindeki mendili ağzına tuttuğu için sesi kısık çıkıyordu.

"Bizi kurşuna dizecekler. Ama ne zaman olduğunu söy-

lemiyorlar. Soğuk algınlığından ölmek zorunda kalmayacağız."

Bu kez Cruz durdu. O âna kadar dönüyor, çevresine bakınıyor, tavanı, duvarları, parmaklıklı pencereyi, toprak döşemeyi gözden geçiriyor, içgüdüsel bir dürtüyle kaçış yolu aranıyordu; oysa şimdi yeni bir düşmanla karşılaşmıştı, hücresine yerleştirilmiş olan casusla karşı karşıyaydı.

"Su var mı?"

"Hepsini yerli içti."

Yaqui inledi. Artemio, hem yatak hem kerevet görevi yapan taştan çıkıntının üzerindeki bakıra çalar surata doğru eğildi. İlk kez ve kendisini irkilten bir şaşkınlıkla, daha önceleri sadece kara bir mask gibi gördüğü şeyin gerçekte kendisi gibi bir askerin yüzü olduğunu; karşısındaki adamın buraya uzanıp kalmış bir acı ve sancı yığını olmayıp etten sinirden bir can olduğunu fark etti: Tobias'ın da bir yüzü vardı ve Artemio o yüzü gördü. Yüzlerce incecik çizgi, gülüşün ve öfkenin ve güneşe bakarken kısılan gözlerin esmer yüzüne kazıdığı beyaz çizgiler, gözlerinin kenarlarından yassı elmacık kemiklerine doğru yayılıyordu. Kalın, etli dudaklar; çekik kahverengi, feri kaçmış gözler.

Tobias, "Demek siz de buradasınız," diye gülümsedi. "Gerçekten buradasınız." Tobias, Artemio'nun, Sinaloa dağ köylerinden gelme askerlerle bir arada olduğu gibi öğrendiği bir yerli diliyle konuşuyordu.

Artemio, Yaqui'nin güçlü elini sıktı. "Evet, Tobias. Sana bir şey söylemek zorundayım; bizi kurşuna dizecekler."

"Öyle olması gerek. Siz de aynı şeyi yapardınız."

"Evet."

Sustular ve güneş kayboldu. Geceye hazırlandılar. Bernal ağır ağır volta atıyordu. Cruz ayağa kalktı, sonra oturdu ve parmağının ucuyla yerdeki tozun üzerine çizgiler çizmeye başladı. dışarıda bir yağ kandili yakılmıştı. Nöbetçi onbaşının ağzını şapırdatarak bir şeyler yediğini duyabiliyorlardı. Çölden soğuk bir rüzgâr esiyordu.

Artemio yine ayağa kalktı, hücrenin kapısına gitti; göz hizasında ufak bir deliği olan cilasız çam tahtasından yapıl-

mış kalın bir kapıydı bu. Deliğin öte yanında, nöbetçinin mısır kabuğundan sigarasının dumanı kıvrılarak yükseliyordu. Artemio paslı parmaklıkları yakaladı, nöbetçinin yassı burunlu profiline baktı. Bez kasketin altında, kara keçe gibi saçlar; çıkık, köşeli elmacık kemikleri. Cruz adamla göz göze gelmeye çalıştı, nöbetçi de başını ve elini sallayarak işaretle, "Ne istiyorsun" gibilerden ona baktı. Öteki eliyle de karabinasını kavradı.

"Yarın için emir geldi mi?"

Onbaşı iri, sarı ela gözlerle baktı ve hiçbir karşılık vermedi.

"Ben buraları pek iyi bilmem. Ya sen?"

"Ben buranın dağ köylerindenim," dedi onbaşı.

"Ne biçim bir yerdir?"

"Neresi?"

"Bizi kurşuna dizecekleri yer. Oradan bakınca ne görünür?"

Artemio durdu ve onbaşıya kibrit vermesini işaret etti.

Sonra, "Ne görünür?" diye yineledi.

Bunu söylerken, Veracruz'daki yıkık köyden çıkıp dağları aştığından bu yana hep, ama hep ileriye bakmış olduğunu, o günden bu yana hiç başını çevirip de geriye bakmadığını fark etti. O zamandan bu yana, kendini hep tek başına görmüş, sadece kendi gücüne güvenmişti. Şimdi de kurşuna dizilecekleri yerin nasıl bir yer olduğunu, oradan bakınca neler göründüğünü sormadan edemiyordu. Belki de acı anıları, eğrelti otlarını ve durgun akan suları, boru çiçeklerini ve ufak kulübeyi, kolalı bir eteği ve ayva kokulu yumuşacık saçları, bu anılara yeniden dönmeyi gizlemenin bir yoluydu bu yaptığı.

Onbaşı, "Arka avluya götürürler sizi," diyordu. "Oradan ne mi görünür? Ne görmeyi umut ediyorsun? Kurşun delikleriyle dolu yüksek bir duvar görürsün, çünkü burada idam mangasma pek çok iş düşer..."

"Yağ dağlar? Dağlar görünür mü?"

"Doğrusunu istersen, orasını hiç anımsamıyorum."

"Çok idam gördün mü?"

"Evet."

"Belki de olup bitenleri, idam mangasındakiler kurşuna dizilenlerden daha iyi görüyordur?"

"Sen hiç idam mangasında bulunmadın mı?"

Evet, bulundum. Ama hiçbir şeye dikkat etmeden, neler duyulması gerektiğini ya da bir gün aynı şeyin benim başıma da gelebileceğini düşünmeden. Onun için sana sormaya hakkım yok. Ben nasıl öldürmüşsem, sen de öyle öldürmüş olmalısın, hiçbir şey düşünmeden. İşte bu yüzden de idamın nasıl olduğunu kimse bilmez, kimse anlatamaz. Dünyaya bir daha gelebilsem de tüfek seslerini duymanın, kurşunların göğsüne ve suratına saplandığını duymanın nasıl bir şey olduğunu anlatabilsem; bunun gerçeğini bir anlatabilsem, belki ondan sonra öldürmeyi hiç göze almazdık; ya da kimse ölümü umursamaz olurdu. Belki korkunç bir şey... belki de doğum kadar doğal. Sen de, ben de ne biliyoruz ki?

"Bak yüzbaşım, şu altın yaldızlı yıldızlar sana gerekli değil nasıl olsa. Bana versene onları."

Onbaşının eli parmaklıkların arasından uzandı ve Artemio arkasını döndü. Asker güldü.

Yaqui yerli diliyle bir şeyler mırıldanıyordu. Artemio Cruz taş kerevete yaklaştı, elini Tobias'ın alev alev yanan alnına koydu ve söylediklerine kulak verdi, aynı tonda, tekdüze mırıltılardı bunlar...

"Ne?"

"Anlatıyordum. Hükümetin topraklarımızı alıp da Amerikalılara nasıl verdiğini anlatıyordum. Toprağımızı savunmak için nasıl dövüştüğümüzü, sonra Federallerin gelip adamların ellerini nasıl kestiklerini ve bizi dağlara kadar nasıl kovaladıklarını anlatıyordum. Derin bir kanyonda Yaqui reislerini nasıl tutsak ettiklerini, sırtlarına taş bağlayıp nasıl denize attıklarını anlatıyordum."

Yaqui gözlerini açmadan konuşuyordu. "Geri kalanlarımızı upuzun bir sıra yaptılar, ta Sinaloa'dan Yucatan'a kadar yürüttüler, Yucatan'a yürümek zorunda kaldık ve aşiretin yaşlıları, kadınlar, çocuklar uzun yola dayanamayıp birer ikişer ölmeye başladılar. Kenevir plantasyonlarına gelinceye kadar

sağ kalabilenler köle olarak satıldılar. Karı kocalar birbirinden ayrıldı. Anadillerini unutsunlar ve daha çok işçi üretsinler diye, kadınları Çinlilerle yatmaya zorladılar... Ben geri döndüm, Savaşın başladığını bilmiyordum. Kardeşlerimle birlikte işkenceye karşı savaşmak için geri döndüm."

Yaqui usul usul güldü. Artemio Cruz'un çişi geldi. Kalktı, haki pantolonunun önünü açtı, bir köşeye gitti ve tozlu döşemenin üzerindeki şakırtıyı dinledi. Üniformaların apış arasında bir ıslak lekeyle ölen nice yürekli adamın ölümü aklına gelince alnı kırıştı.

Kollarını kavuşturmuş duran Bernal, dışarıda ay ışığı aranıyormuş gibiydi, oysa gece karanlık ve soğuktu. Arada bir köyden çekiç sesleri geliyordu. Zaman zaman köpekler uluyordu. Duvarların ötesinden ne olduğu anlaşılmayan koşuşturmalar ve bölük pörçük konuşmalar geliyordu. Cruz, ceketinin ceplerini yokladı, sonra genç avukatın yanına gitti.

"Sigaran var mı?"

"Evet... olacaktı. Bir yere koymuştum."

"Onları Yequi'ye ver."

"Verdim. Benim içtiğim sigarayı sevmezmiş."

"Ama sigaran var, değil mi?"

"Vardı. Ama bitmiş sanırım."

"Belki askerlerde iskambil vardır."

"İstemem, sağ ol. Kendimi oyuna veremem. Uykun mu geldi?" diye sordu avukat.

"Hayır."

"Haklısın. Ne diye uyumalı?"

"Günün birinde pişman olur musun acaba?"

"Neye?"

"Yani önceden uyumuş olduğuna..."

"Şaka mı ediyorsun?"

"Evet. Belki anımsamaya çalışmak en iyisi. Geçmişi anımsamak için en uygun zamanın ölüm öncesi olduğunu söylerler."

"Pek uzun bir geçmişin yok."

"Hayır. Bu konuda içimizde en şanslımız Yaqui. Belki o yüzden konuşmaktan hoşlanmıyor."

"Evet... Hayır, seni anlayamıyorum."

"Anımsayacağı pek çok şey var demek istedim."

"Belki onun dilinde anı, bizimkiyle aynı anlamda değildir."

"Sinaloa'dan başladıkları uzun yürüyüş. Az önce o yürüyüşten söz ediyordu."

"Evet."

"Regina."

"Ha?"

"Yok bir şey, öyle birtakım adlar sıralıyordum."

"Kaç yaşındasın?"

"Yakında yirmi altı olacağım. Ya sen?"

"Yirmidokuz. Benim de anımsayacak pek bir şeyim yok. Ve yaşamım öyle kısa zamanda altüst oldu ki."

"Anımsamaya nasıl başlıyorsun? Çocukluğundan mı?"

"Haklısın, kolay değil."

"Biliyor musun, şimdi böyle konuşurken..."

"Evet?"

"Kendi kendime bazı adlar saydım. Artık hiçbir anlam taşımıyorlar. Bana hiçbir şey söylemiyorlar."

"Neredeyse şafak sökecek."

"Saatin kaç olduğunu aklına takma."

"Sırtımı ter bastı."

"Bir sigara ver. Ne oldu?"

"Özür dilerim. Al işte. Belki hiçbir şey duyulmuyordur."

"Öyle derler."

"Öyle diyen kim, Cruz?"

"Kurşuna dizenler, bir şey duyulmadığını söylüyorlar."

"Bu senin için çok mu önemli?"

"Bilmem..."

"Neden şöyle düşünmüyorsun?.."

"Nasıl? Kurşuna dizilsek bile her şeyin eskisi gibi sürüp gideceğini mi düşüneyim?"

"Hayır, geleceği düşünme, geçmişi düşünmeye çalış. Devrimde ölmüş olanları düşünüyorum ben."

"Evet. Bule'yi, Aparicio'yu, Gomez'i, Yüzbaşı Tiburcio'yu, Amarillas'ı anımsıyorum... pek az kişiyi anımsayabiliyorum."

"Peş peşe yirmi kişinin adını anımsayabileceğine olasılık vermem. Peki ya bütün ötekilerin adını kim biliyor? Sadece bu devrimde ölenlerin değil, bütün öteki devrimlerde ve savaşlarda, hatta yataklarında ecelleriyle ölenlerin adları. Kim anımsıyor onları?"

"Bak... bir kibrit ver bana."

"Özür dilerim."

"Ay doğdu."

"Görmek ister misin? Seni omzuma alır kaldırırım, o zaman pencereye..."

"Yok. Onca zahmete değmez."

"İyi ki saatimi almışlar."

"Evet."

"Yani, hiç değilse ikide bir saate bakmaktan kurtuldum."

"Evet, ne demek istediğini anladım."

"Eskiden gece daha uzun gelirdi... Çok daha uzun..."

"Burası boktan bir yer."

"Yaqui'ye bak. Uyuyor. Hiçbirimizin korku belirtisi göstermeyişimiz iyi oldu."

"Koca bir gün daha bu delikteyiz."

"Kim bilir? Her an gelebilirler."

"Bu alçaklar gelmez. Bizimle oynamak istiyorlar. Ya şafakta idam ederler ya da hiç etmezler. Bizimle oynayacaklar."

"Bu kadar atak oluşuna ne dersin?"

"Villa öyle, ama Zagal öyle değil."

"Çok saçma değil mi, Cruz?"

"Ne?"

"Önderlerden, yani *caudillo*'lardan[1] birinin elinde ölmek ve yine de hiçbirine inanmamak."

"Acaba hepimizi birlikte mi alacaklar, ya da teker teker mi?"

"Hep birlikte olursa daha kolay olur gibi geliyor. Senin bilmen gerek, askersin."

"Bir çıkış yolu gelmiyor mu aklına?"

"Hayır. Sana bir şey söyleyeyim mi? Çok gülersin."

"Neymiş o?"

---

[1] Düzensiz orduların başındaki asker önder. (Ç.N.)

"Buradan sağ çıkmayacağıma emin olmasam söylemezdim. Carranza beni buraya bir tek nedenle gönderdi; beni yakalasınlar ve ölümümden sorumlu olsunlar diye yolladı. Ölmüş bir kahramanın sağ kalmış bir hainden daha değerli olacağına karar verdi."

"Sen mi hainsin?"

"Bu olaya bakış açına bağlı bir şey. Sen savaşmak zorundaydın. Verilen emirleri yerine getirdin ve komutanlarının doğru karar verip vermediğini hiç düşünmedin."

"Tabii, öyle yaptım. Savaşı kazanmak için öyle yapmak gerek. Peki, sen Obregon ve Carranza'dan yana değil misin?"

"Ha onlardan yana olmuşum ha Zapata ya da Villa'dan yana. Hiçbirine inanmıyorum ki."

"Yani?"

"Yanisi bu işte. Onlardan başka da seçenek yok. Bu işin başlangıcını anımsar mısın bilmem. Öyle kısa süre önceydi ki, ama sanki çok uzun zaman geçmiş gibi geliyor. O zaman önderlerin kim olduğu önemli değildi. Bu bir önder sivriltme, önder yetiştirme savaşı değildi. Bütün insanları yetiştirme savaşıydı."

"Bağlılık yeminime karşı gelmemi mi bekliyorsun? Bunu adı Devrim, Devrim demek önderlere bağlılık demektir, işte o kadar."

"Evet, Yaqui de bunun dışında değil. Önce toprağı için savaşmış. Şimdiyse General Villa'ya karşı General Obregon adına savaşıyor. Başlangıçta başkaydı. Sonradan fraksiyonlara bölündü, ama ilk başta Devrim'in seçtiği her köyde ırgatların borcu siliniyordu. Tefecilere engel olunuyordu, siyasal tutuklular salıveriliyordu, eski patronlar devriliyordu. Oysa şimdi, Devrim'in amacının halkı kurtarmak olduğuna inananlar, bir köşeye itiliyorlar. Bugünkü amaç önderleri yüceltmek."

"Herkesi kurtarmanın sırası da gelecek."

"Hayır gelmeyecek. Devrim savaş alanlarında yoğrulup biçimlenir, ama bir kez yozlaştı mı, savaşlar kazanılsa bile devrim yitirilmiş demektir. Bundan hepimiz sorumluyuz.

Bölünmelere göz yumduk, iplerin amansız, haris ve bayağı insanların eline geçmesine ses çıkarmadık. Köklü ve ödünsüz, gerçek bir devrim isteyenler, ne yazık ki, cahil ve amansız kişiler. Aydınlar ise, sadece kendi çıkarlarıyla uyuşan yarım devrim istiyorlar. Onların çıkarı, ön plana çıkmak, iyi yaşamak, Don Porfirio'nun elit tabakasının yerini almak. Meksika'nın dramı işte burada. Beni al ele. Ömrüm boyunca Kropotkin, Bakunin, Plekhanov okudum; çocukluğumdan beri boyuna okudum, tartıştım, okudum tartıştım. Ama gerçekten kritik an gelip çattığında, Carranza'nın yanında yer aldım, çünkü namuslu görünen, beni ürkütmeyen tek o vardı. Erkekliğe sığar mı bu... Villa ve Zapata gibi çetin cevizlerden korkuyorum. 'Bugün olurlu görülenler olurlu görüldükçe, ben olmazlığımı sürdüreceğim...' Evet öyle. Neden olmasın?"

"Duvarın önüne dikildiğinde sen de çetin cevizlerden olacaksın."

"En büyük kusurum da bu; bilinmeyen serüvenlere dalma tutkusu, sonsuz ufuklar, önceden kestirilemeyen ufuklar açan girişimlerde bulunmak sevdası... Evet öyle, neden olmasın?"

"Bunu, neden işin sonu buraya varmadan söylemedin?"

"1913'ten beri Iturbe'ye bunu söyleyip duruyorum. Lucio Blanco'ya, Buelna'ya, kısacası birer *caudillo* olma sevdasına kapılmayan bütün şerefli askerlere aynı şeyi söyledim. Ve kendileri bu sevdada olmadıkları için, Carranza'yı nasıl durdurduklarını da bilemediler zaten. O Carranza ki, ömrü boyunca hep anlaşmazlık tohumları ekti, hep insanları bölüp birbirine düşman kıldı; çünkü ancak bu yolla, bayağılığı yüzünden bir yana itilmekten kurtuluyordu. Ve yine bu yüzden, esamisi okunmayacak Pablo Gonzales gibi beş para etmez adamlar yükseliyorlar. Devrim'e işte böyle ihanet edildi, fraksiyonlar böyle ortaya çıktı."

"Seni bunun için mi Perales'e gönderdiler?"

"Buraya, Villa askerlerini teslim olmaktan başka çareleri olmadığına inandırmak için gönderildim. Sanki dirençle-

ri tükenenleri, kaçanları ve o umutsuzlukla karşılarına çıkan ilk Carranza birliğine geçenleri hiç bilmiyormuşuz gibi davranıyoruz. Bizim koca ihtiyar ellerini pisliğe bulaştırmak istemiyor. İşin pis yanını, onun adına düşman tamamlasın diye bekliyor. Artemio, önderler halka ve halkın devrimine layık olamadılar."

"Neden Villa'nın yanına geçmiyorsun?"

"Bir başka caudillo'nun yanına mı geçeyim yani? Onun ne kadar dayanacağını görmek, sonra bir başkasının, sonra daha bir başkasının yanına geçmek ve sonunda kendimi bir başka hücrede, bir başka idam mangasını bekler bulmak için mi?"

"Ama bu kez kendini kurtarmış olurdun..."

"Hayır. Bana inan Cruz, kendimi kurtarmayı isterdim. Puebla'ya git. Karımı, oğlumu gör. Luisa ile minik Pancho'yu. Bir de hep bana bel bağlayan kızkardeşim Catalina'yı. Son derece soylu ve gerçekler karşısında son derece kör olan babam Don Gamaliel'i gör. Bütün bunlara neden bulaştığımı ona anlatmaya çalış. İnsanın sonuç vermeyeceğini bile bile yine de yapmak zorunda kalacağı bazı şeylerin olduğunu babam hiç kavrayamamıştır. Onun için, hep o eski yasa geçerlidir: *Hacienda* ve üzerine değişik kılıflar geçirilen sömürü, hepsi bu... Oysa hiçbirimiz buradan sağ çıkmayacağız. Yok işte; bu hileli bir elim sende oyunu. Canilerle cüceler arasında kaldık: Büyük *caudillo* kendi yerine göz dikemeyecek cüceleri topluyor çevresine, ufak caudillo ise yükselmek için büyüğü öldürmek zorunda. Yazıklar olsun. Gerçekleşmiş olan her şey ne kadar gerekli ve onu yozlaştırmak ne kadar gereksiz Artemio. 1913'te halk devrimini yaparken varmak istediğimiz bu değildi... Ve sen, sen de karar vermelisin. Zapata ile Villa elenip gittikten sonra geriye kala kala iki *caudillo* kalacak, şimdiki önderleriniz. Hangisinin peşine takılacaksın?"

"Benim önderim General Obregon."

"Kararını vermiş olman iyi. Göreceğiz bakalım bu karar canına mal olacak mı, olmayacak mı..."

"Arkadaş, kurşuna dizeleceğimizi unutuyorsun!"

Bernal durdu ve sanki uçmak istemiş de unuttuğu prangalarının ağırlığı onu beklemediği bir anda aşağı çekivermiş gibi şaşkınlıkla güldü. Artemio'nun omzunu tuttu:

"Benim şu lanet olası politika tutkum! Yoksa içime mi doğdu? Sahi sen neden Villa'nın yanma geçmiyorsun?"

Artemio, Gonzalo Bernal'in yüzünü açık seçik göremiyordu. Ama karanlıkta bile onun alaylı gözlerini, hiçbir zaman savaşmayan ve askerler savaş kazanırken oturup laklakiyat yapmaktan başka işe yaramayan sıradan avukatların o her şeyi-iyi-bilir havasını sezebiliyordu. Sertçe silkelenip omzunu kurtardı.

"Ne oldu?" Avukat gülüyordu.

Cruz homurdandı, sigarasını yeniden yaktı. Dişlerinin arasından, "Doğruyu söylemiyorsun," dedi. "Aklımdan neler geçtiğini söylememi mi istiyorsun? Al sana: Duymak istemediğim, hele hele kendimi idam mangasının karşısına dikilmeye hazırladığım sırada hiç mi hiç duymak istemediğim itirafları dinlemek kafamı şişiriyor. Kes sesini Licenciado, istediğini söyle, ama içinden söyle. Ben kimsenin ifadesini almaya niyetli değilim."

Gonzalo'nun sesi madeni bir tınlamaya dönüştü: "Dinle bak, şurada üç idam mahkûmuyuz. Yaqui yaşam öyküsünü anlattı bize..."

Subayın öfkesi, aslında kendineydi; kendini kaptırmış, güvenmiş, konuşmaya dalmış ve güvenilemeyecek birine içini açmıştı.

"O insan gibi yaşamış. Yaşamından söz etmeye hakkı var."

"Ya sen?"

"Savaş, sadece savaşmak. Savaşmanın öncesinde bir şey vardıysa bile anımsamıyorum."

"Bir kadın sevdin..."

Cruz yumruklarını sıktı.

"... anan baban vardı. Ne bileyim, belki de bir oğlun vardı. Yok mu. Benim var. Senin de inşan gibi yaşadığını kabul ediyorum. Ve o yaşamı sürdürmek isteyeceğini sanıyorum. Bunu kabul etmiyor musun? Şu anda, biriyle sevişiyor ol-

mayı istemez misin yani..."

Artemio'nun elleri, karanlıkta Bernal'e uzandı ve ses kesildi. Artemio, Bernal'in yakasına yapıştı, sarstı, silkeledi, duvara çarptı. Ne var ki, bunları yaparken bir yandan da karşısındakinin kendi gizli düşüncelerini dile getirdiğini biliyordu. Ölümden sonra ne olur? Bernal, yakasına yapışan ellere karşın sözünü sürdürdü:

"Bizi daha otuzumuza gelmeden öldürmeselerdi, yaşamamız nasıl olurdu acaba? Öyle çok şey yapmak istiyordum ki..."

Sonunda sırtından aşağı ter süzülen ve suratı Bernal'in suratının hemen yanı başında olan Artemio da konuştu:

"Sanki bilmiyormuş gibi konuşuyorsun; her şey eskisi gibi sürecek. Güneş doğacak, çocuklar dünyaya gelecek, sen ve ben birer ölü uskumru gibi çekip gitmiş olsak da hiçbir şey değişmeyecek. Sanki bilmiyorsun bunları."

Artemio, Bernal'in yakasını bıraktı, birkaç adım geriledi, Bernal toprak döşemeye yığıldı. Artemio hücrenin kapısına gitti. Kararım vermişti. Zagal'e yalan yanlış bilgi verecek, Yaqui'nin canını kurtarmak için pazarlık edecek, Bernal'i de kendi başının çaresine bakmaya bırakacaktı.

Nöbetçi bir ezgi mırıldanarak onu albaya götürürken Artemio'nun içine çoktandır unuttuğu Regina'nın acısı düştü. Çok derinlere gömülmüş tatlı acı anılar, yeniden su yüzüne çıktı ve sanki ölü Regina, yaşayan erkeği tarafından anımsanmak istiyormuş, adı sanı bilinmeyen bir köyün adı sanı bilinmeyen bir çukurunda solucanlara yem olan çürümüş bir cesetten öte bir şeyler olarak kalmak istiyormuş gibi Artemio'nun yaşamı sürdürmesini diledi.

Zagal, yüzünden silinmeyen gülümseyişiyle, "Bizi kandırman zor olacak," dedi. "Anlattıklarının doğru olup olmadığını araştırmak üzere iki müfreze yola koyuluyor. Eğer doğru söylememişsen, kendini ölmüş bil. Olsa olsa birkaç saat kazanmış olursun, hem de onurun pahasına."

Albay bacaklarını uzattı. Çizmelerini çıkarmıştı. Ayak parmaklarını oynattı.

"Peki ya Yaqui?"

"O pazarlığımızda yoktu. Bak, gece bitmek üzere. Onlara ne diye yeni bir güneşle eziyet edelim? Onbaşı Payan! İki tutukluyu daha iyi bir yaşama postalayacağız. Onları hücreden çıkart, arka tarafa götür."

Onbaşı, "Yaqui yürüyemiyor," dedi.

Zagal, "Öyleyse biraz marihuana ver," diye kıkırdadı. "Görelim bakalım. Bir sedyeye uzatın. Elinizden geldiğince dik olarak dayayın duvara."

Tobias ile Gonzalo Bernal ne gördüler? Artemio'nun gördüğünü gördüler. Gerçi o, binanın damında, Zagal'ın yanında durduğu için ötekilerden biraz daha yüksekteydi. Yaqui sedyeyle taşındı. Bernal başını öne eğip yürüdü. İki adam, iki petrol lambasının arasına, duvara dayandılar.

Tan yeri daha ağarmamış, dağların silueti daha ortaya çıkmamıştı, gece sürüyordu. Bernal, yerlinin omzuna dokunmak için kolunu uzattığı sırada, tüfekler kırmızı bir parıltıyla patladılar. Sedyeye bağlı olan Tobias, duvara dayalı kaldı. Lambanın ışığı, parçalanmış suratını aydınlatıyordu. Bernal yere yıkıldı, sadece topukları görünüyordu. Çevrelerinde ufak bir kan deresi akmaya başladı.

Zagal, "İşle ölülerin," dedi.

Uzaktan ve ağır bir ateş sesi, Zagal'm sözlerini noktaladı. Bir gülle patladı ve binanın köşesini yıktı. Zagal anlaşılmaz bir şeyler söylerken, Villa'cıların çığlıkları dama yükseldi.

"Geldiler! Basıldık! Bunlar Carranza'nın köpekleri!" Cruz, bir yumrukta Zagal'i devirdi, tabancasına uzanan elini olanca gücüyle kavradı. Tabancayı sağ eline aldı, Zagal'in sırtına dayadı ve kolunu boğazına dolayarak düştüğü yerde kalmasını sağladı. Aşağıda, avluda koşuşanları görüyordu. Askerler ürkmüş tavuk gibi kaçışıyorlar, idam edilmiş tutukluların cesetlerine basıyorlar, fenerleri deviriyorlardı. Her yana mermi isabet ediyordu. Çığlıklar, yükselmeye başlayan alevler, şaha kalkan ve dörtnala koşan atlar. İçerdeki Villa yanlıları da pantolonlarını ilikleyerek, ceketlerini giymeye çalışarak kendilerini avluya attılar. Devrilmiş fenerlerin ışığı, her profile, her palaskaya, her madeni düğmeye sa-

rı bir aydınlık düşürüyordu. Askerler tüfeklerini ve fişekliklerini arandılar. Ahırın kapısındaki tahta kol hemencecik kaldırıldı, kişneyen atlar avluya daldılar. Hızla atlara atlanıldı ve atlılar kapıdan sokağa döküldü. Geri kalanlar da peşlerinden çıktılar ve sonunda avlu boşaldı. İki petrol lambası. Bir Yaqui yerlisi ile bir devrimci avukatın cesetleri. Haykırışlar uzaklaşıp kayboldu; atlılar saldırıyı karşılamaya gidiyorlardı. Artemio Cruz, elini biraz gevşetti. Zagal dizüstü kaldı. Öksürüyor, acıyan boynunu oğuşturuyordu. Boğulurcasına haykırmaya çabaladı:

"Teslim olmayın! Ben buradayım!"

Sabah, mavi göz kapağını çölün üzerine açtı.

Kargaşa kesildi. Villa askerleri sokakları hızla geçerek savaşa doğru at sürdüler. Beyaz gömlekleri hafifçe maviye çalıyordu. Avludan çıt çıkmıyordu. Zagal doğruldu, ceketinin önünü çözdü, göğsünü açtı. Yüzbaşı Cruz da, elinde tabancasıyla bir adım öne çıktı.

Kuru bir sesle, "Önerim hâlâ geçerli," dedi.

Zagal, "Öyleyse aşağı inelim," diyerek ellerini göğsünden indirdi.

Büronun önünde durdular, albay çekmecesinde sakladığı Colt tabancayı aldı. İkisi de silahlanmış olarak, soğuk koridordan avluya yürüdüler. Avluyu ikiye bölen bir çizgi çektiler. Zagal, Bernal'in kafasını ayağıyla iterek yer açtı. Cruz da fenerleri kaldırdı.

Zagal kendine bir köşe beğendi. Yürüdüler.

Önce Zagal ateş etti ve kurşun yerli Tobias'ın gövdesinde bir yara daha açtı. Zagal durdu, gözlerinde umut ışığı yanıyordu; Cruz ateş etmeden yürüdü. Olay, bir jest, bir onur sorunu olmaya başlıyordu. Zagal, bir, iki, üç saniye ateş etmedi. Cruz'un kendi cesaretine saygı duyacağını ve ateş etmeden çizginin üzerinde karşılaşacaklarını umuyordu.

Çizgiye gelince durdular.

Zagal gülümsedi. Cruz, çizginin öte yanına adımını attı. Zagal gülerek, elini dostça salladığı anda, peş peşe iki kurşun karnına saplandı. Artemio, onun iki büklüm olup ayaklarının dibine yıkılışını seyretti. Sonra tabancasını, albayın

tere batmış şakağına dayayıp kıpırtısız bekledi.

Çöl rüzgârı, alnına düşen dalgalı saçlarını uçuruyor, lekelenmiş ceketinin eteklerini, deri tozluklarının yırtık yerlerini havalandırıyordu. Beş günlük bir sakal yanaklarını gölgeliyordu ve yeşil gözleri, tozlu kirpiklerin ve kuru gözyaşlarının ardına gizlenmişti. Artemio, ölüler alanındaki tek kahraman olarak dikiliyordu. Tanıksız kahraman. Köyün dışında savaş verilir ve trampetler çalınırken, Artemio ıssız avluda dikilmiş duruyordu.

Yere baktı. Albay Zagal'ın cansız kolu, Gonzalo'nun cansız kafasına doğru uzanmıştı. Yaqui hâlâ sırtı duvara dayalı duruyordu. Artemio Cruz çömeldi, albayın gözlerini kapattı.

Sonra hemen doğruldu, temiz sabah havasını derin derin soludu. Yaşama ve özgürlüğe bir ad bulmak, bir ad vermek, minnetini belirtmek istiyordu. Oysa yalnızdı, tanığı yoktu, arkadaşı yoktu. Uzaktaki makineli tüfek tarrakasının bastırdığı boğuk bir haykırış yükseldi gırtlağından.

"Özgürüm. Özgürüm."

Ellerini midesine bastırdı, yüzü acıyla buruştu:

Başını kaldırdı ve sonunda, bir idam mahkûmunun şafakta neler görebileceğini gördü: Dağların belli belirsiz çizgisini, ağaran gökyüzünü, avlunun kerpiç duvarlarını. Bir idam mahkûmunun duyacaklarını duydu: Görünmeyen kuşların cıvıltıları, acıkmış bir çocuğun bağırışı, bir demircinin örsü. Ve top ve tüfek ateşinin sonu gelmeyen tekdüze homurtusu. Savaştan, ölümden ve zaferden sonra güneşin her gün yeniden doğacağına güvenerek, savaşın seslerini bastıran, adı sanı bilinmez bir örsün sesi...

Artık istek kalmadı içimde; ne isterlerse yapsınlar. Elimi göbeğimden apış arama doğru indirerek oramı ellemeye çabalıyorum. Doktor, başka doktorları alıp geleceğini söyleyerek gitti. Sorumluluğumu almak istemiyor. Ne oluyor bilmiyorum. Ama onları görüyorum. İçeri girdiler. Maun kapı açıldı, kapandı ve ayak sesleri kalın halıda boğuldu. Pencereleri kapadılar. Gri perdeleri hışırdatarak örttüler. İçeri girdiler.

"Yaklaş yanına yavrum, yaklaş da seni tanısın. Adını söyle ona..."

İyi kokla. Güzel kokuyor kız. Evet, onu hâlâ görebiliyorum. Kızarmış yanaklarını, parlak gözlerini, çekimser adımlarla bana yaklaşan ince, narin gövdesini seçebiliyorum.

"Ben... ben Gloria'yım."

Adını mırıldanmaya çalışıyorum. Sözlerimi duyuyorlar mı, bilmiyorum. Teresa'ya hiç değilse bunun için, kızının gencecik bedenini yanıma getirdiği için minnet duyabilirim. Bir de yüzünü daha iyi seçebilsem. Yüzündeki anlatımı iyice görebilsem. Torunum, benden yükselen cansız ten, kusmuk ve kan kokusunu almış olmalı; çökmüş göğsümü, keçeleşmiş kır sakalımı, burnumdan akan sümüğü, balmumuna dönmüş kulaklarımı, dudaklarımda ve çenemde kurumuş salyaları, görmeye çabalayan bu boş gözleri görmeli torunum, bu...

Kızı yanımdan uzaklaştırıyorlar.

"Zavallı kızcağız, öyle sarsıldı ki..."

"Ha?"

"Bir şey yok baba, sen dinlenmene bak."

Torunumla Padilla'nın oğlunun seviştiği söyleniyor. Nasıl da öpüyordur kızı, neler fısıldaşıyordur, nasıl kızarıyorlardır. İçeri girip çıkıyorlar. Omzuma dokunuyorlar, başlarını salıyorlar, avutucu sözler mırıldanıyorlar, evet her şeye karşın onları duyduğumu bilmiyorlar: Başucumdaki konuşmaları değil, odanın öteki köşesindeki konuşmaları duyuyorum.

"Durumunu nasıl görüyorsunuz Senyor Padilla?"

"Kötü, kötü."

"Arkasında bir imparatorluk bırakıyor."

"Evet."

"Sen onca yıl işinin başında ol da!"

"Onun yerini doldurmak çok zor olacak."

"Size bir şey diyeyim mi: Don Artemio'nun dışında, hiç kimse sizin kadar yarışmaz oraya."

"Evet, ben bütün işlerin içindeyim."

"Peki o zaman sizin yerinizi kim dolduracak?"

"Yetenekli kişiler var."

"Öyleyse birtakım terfiler beklenebilir?"

"Tabii. Sorumluluklar yeni baştan dağıtılır."

Ah Padilla, yaklaş yanıma. Teybi getirdin mi?

"O zaman bütün sorumluluğu siz üstlenirsiniz."

"Don Artemio... getirdim..."

Buyurun, patron.

Hazır ol. Hükümet demir yumrukla işe girişecek. Ve sen de, sendikanın önderliğini üstlenmeye hazır olmalısın.

Haberin olsun, bazı koca tilkiler de hazırlanıyorlar. Yetkililere güvendiğimiz adamın sen olduğunu çıtlattım. Bir lokma yer misin?

Sağolun, ben yedim. Az önce yemeğe çıktım.

Oylamada harcanmamaya bak. Hemen harekete geç. Ama her şeyden önce bakanlıkla ilişkiye geç. Her şeyi sırasıyla yap.

Tabii patron. Bana güvenebilirsiniz.

Güle güle Campanella. Gevezelik etme. Dikkatli ol. Tetikte dur. Tamam Padilla, hadi gidelim...

İşte. Bant bitti. Ah. Hepsi bu kadar. Hepsi bu kadar mıydı? Kim bilir anımsamıyorum. Bir süredir, banda alınan sesleri dinlemez olmuştum. Bir süredir sadece dinler gibi yapıyordum. Kim dokunuyor bana? Kim böyle yanıma sokulan? Nasıl da boşuna çaba gösteriyorsun Catalina. İçimden nasıl boşuna, nasıl beyhude bir okşama diyorum. İçimden bana ne diyeceksin diye soruyorum. Hiçbir zaman ağzına almaya cesaret edemediğin sözleri sonunda bulduğunu mu sanıyorsun? Ah, demek beni sevdin? Öyleyse bunu neden söylemedik birbirimize? Seni sevdim. Anımsıyorum. Okşayışın seni görmeye zorluyor beni ve neden yanı başıma oturup bu son anıyı, hem de bu kez gözünde sitem olmaksızın benimle paylaştığını bilmiyorum, anlamıyorum. Gurur. Bizi gurur kurtarıyor. Bizi gurur öldürüyor.

"... kocam acınacak bir maaşla çalışırken, kendisi o kadınla yaşayıp bizi lekeliyor, sağladığı lüksle burnumuzu sürtüyor, bize verdiklerini dilenciye sadaka verir gibi veriyor..."

Anlamadılar. Onlara hiçbir şey yapmadım. Onları dü-

şünmedim bile. Ne yaptımsa, kendim için yaptım. Anlattıkları beni ilgilendirmiyor: Teresa ile Gerardo'nun yaşantılarını aklıma getirmek umurumda değil, kim takar onları?

"Gerardo, seni layık olduğun yere getirmesini iste ondan. Sen de onun kadar yeteneklisin..."

Kim takar?

"Sakin ol Teresa. Durumumu anlamalısın. Ben yakınmıyorum."

"Biraz kişilik sahibi ol. O..."

"Rahat bırak onu."

"Sen de onun yanını tutma! Kimseye senin kadar eziyet etmedi."

Ben kurtuldum. Regina. Neydi adın? Hayır: Sen Regina'sın. Senin adın neydi adsız asker? Gonzalo. Gonzalo Bernal. Bir Yaqui. Bir zavallı Yaqui. Ben sağ kaldım. Sizler öldünüz.

"Bana da eziyet etti. Nasıl unutabilirim: Düğünüme bile gelmedi. Düğünüme, öz kızının düğününe..."

Hiç anlamadılar. Onlara muhtaç değilim. Ne yaptımsa tek başıma yaptım. Asker. Yaqui. Regina. Gonzalo.

"Sevdiğini bile öldürdü. Biliyorsun anne."

"Sus, sus. Aman tanrım, daha başka bir şey söyleme, konuşma artık..."

Vasiyetnamem mi? Tasalanmayın, bir kâğıt var. Mühürlü, noterden onaylı bir kâğıt. Kimseyi unutmadım; onları neden unutayım, neden nefret edeyim? Öyle yapsam için için sevindirirdim onları. Son âna kadar kendilerini küçük düşürmekten, aptal yerine koymaktan başka bir şey düşünmediğime inanmak, onlara sevinç verirdi. Hayır, sizleri duygusuz bir alışveriş kayıtsızlığı içinde düşündüm sevgili Catalina, tatlı Teresa, Gloria, Gerardo; çabalarımın, direnmemin, sorumluluk duygumun, kişisel yeteneklerimin meyvesi olduğunu herkese göğsünüzü gere gere söyleyeceğiniz kökü belirsiz servetimi hepinize dağıtıyorum. İçiniz rahat olsun. O serveti, bilmek ve anlamak işime gelmediği için bilmediğim ve anlamadığım bir savaşta domalarak kazandığımı unutun. O savaşı, ancak özverilerinizden hiçbir kazanç

beklemeyenler bilebilir ve anlayabilirdi. Özveri budur, öyle değil mi? Her şeyi vermek ve karşılığında hiçbir şey almamak. Peki öyleyse, her şeyi almak için her şeyi vermeye ne denir? Bunlar bana her şeyi vermediler. Regina ise her şeyi verdi. Ben almadım. Nasıl alabileceğimi bilmiyordum. Ona ne denir?

Okey, durum belirlendi. Bana bak, Elçilikteki şeytan herif, Küba kargaşası ile eski Meksika Devrimi'ni karşılaştıracak bir konuşma yapmak istiyor. Neden bir başyazı ile kamuoyunu hazırlamıyorsunuz?..

Evet. Evet, bunu yapabiliriz. Yirmi bin peso desek?

Uygundur sanırım. Aklınıza bir şey geldi mi?

Evet. Özel mülkiyeti ve insan haklarını yok eden anarşik, kanlı bir eylem ile Jefferson'u örnek alan orta sınıfın yönettiği Meksika Devrimi gibi, barışçı, yasal, düzenli bir devrim arasındaki karşıtlığı açık seçik belirtmesini söyleriz adama. Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür. Bizimle arayı bozmaması gerektiğini anlatırız.

Çok güzel. Hoşça kalın Mr. Cruz. Her zaman...

Of, anlamlardan, imalardan, sözcüklerden oluşmuş bir yaylım ateşi. Of, ne yorgunluk. İşaret ettiğimi anlamayacaklar; parmaklarımı zor oynatabiliyorum; ama artık kapasınlar şunu, sıkıldım, bir anlamı yok, sadece çan çan çan gevezelik...

"Kutsal Baba'nın ve Oğlu'nun adına..."

"O sabah sevinçle bekledim oğlanı. Atlarımızı nehrin kıyısına sürdük."

"Onu neden benden uzaklaştırdın?"

Hiçbir işe yaramaz ölüleri, Regina'nın, Yaqui'nin cansız adlarını miras bırakıyorum... Tobias, şimdi anımsadım, Yaqui'nin adı Tobias'tı... ve Gonzalo Bernal'in ve tanınmamış bir askerin adlarını miras bırakıyorum. Ya ona? Öteki kadına.

"Pencereyi aç."

"Hayır. Üşürsün de daha kötü olursun."

Laura. Neden? Neden her şey böyle oldu? Neden?

Kurtulacaksın; her saniye ömrünü kısaltan zamana ve

harekete karşın, çarşafları sıvazlayacak ve kurtulduğunu bileceksin; yaşam çizgisi felç ile çılgınlık arasında uzanıyor; serüven, en büyük güvenceyi bir daha kıpırdamamayı düşleyeceksin; kendini hareketsiz, tehlikeden, rastlantıdan, görülmedik kazadan, belirsizlikten korunmuş olarak kıpırtısız yatarken düşleyeceksin; senin hareketsizliğin zamanı durdurmayacak; zamanı oluşturan ve ölçen sen olsan bile zaman sensiz de akıp gidecek; senin kıpırtısızlığını yadsıyan ve seni yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan zaman; serüven düşkünü, kendi hızını zamanın hızına göre ayarlayacaksın;

sağ kalmak için, yeryüzünde daha uzun süre kalıyormuş gibi yapmak için yaratacağın zaman; uykunun çeyrek çemberindeki aydınlık ve karanlık değişimlerini algılayabilmek için; kapkara kümülüs bulutlarının, şimşeklerin dölü gök gürültülerinin, sağanakların, kaçınılmaz gökkuşaklarının tehdit ettiği dingin görüntüleri sürdürmek için; dağdaki hayvanların çiftleşme dönemindeki çığlıklarını duymak, mevsim değişimlerini haykırmak, savaş naraları, ağıtlar ve bayram coşkuları için beyninin yaratmak zorunda olduğu zaman kavramı; kısacası zamanı belirtmek, zamandan söz etmek, başı ve sonu olmadığı için zaman kavramı olmayan bir evrenin olmayan zamanını düşünmek adına oluşturacağın zaman kavramı; evrenin başlangıcı yoktu, sonu da yok ve senin sonsuza bir ölçü getireceğinden, bir çap pergeli icat edeceğinden de hiç haberi olmayacak;

var olmayan bir zamanı icat edecek, sonra da onu ölçeceksin;

bilecek, kavrayacak, yargılayacak, hesaplayacak, düşleyecek, sezeceksin ve sonunda beynini yarattığından başka gerçek olmadığını düşünme noktasına varacaksın; düşmanlarının şiddetini ezebilmek için kendi şiddetini bastırmasını öğreneceksin; iki çubuğu tutuşturuncaya kadar birbirine sürtmesini öğreneceksin, çünkü seni kendilerinden ayrı görmeyen, senin etinle başka hayvanların eti arasında ayrım yapmayan yırtıcı hayvanları korkutabilmek için mağaranın ağzına yanar bir meşale fırlatman gerekecek; ve yanan me-

şaleni o mağaranın ağzına bir daha fırlatabilmek için bin tapınak kurmak, bin yasa yapmak, bin kitap yazmak, bin Tanrı'ya tapınmak, bin resim çizmek, bin makine yapmak, bin kent fethetmek, bin atom parçalamak zorunda kalacaksın;

ve düşündüğün için kafatasının içinde bir sinir yumağı, bilgi algılayabilen ve bu bilgiyi önden arkaya aktarabilen bir örgü sistemi geliştirmiş olduğun için bütün bunları yapacaksın; sağ kalacaksın, ama güçlü olduğun için değil, giderek soğuyan bir evrenin sayesinde, değişen çevre koşullarına karşın belirli vücut ısısını koruyabilen, frontal sinir kütlesini geliştirebilen, tehlikeyi önceden sezebilen, yiyeceğini arayabilen, hareketlerini birbirine uydurabilen ve kökenlerinin tanığı o verimli okyanustaki yüzmelerini yönlendirebilen organizmaların sağ kalabileceği bir evrene rast gelmiş olduğun için sağ kalacaksın: Yitik ve soyu tükenmiş türler denizin dibinde kalacak, yitik kardeşlerin, açılıp kapanan yıldızları hiçbir zaman denizin üstüne çıkmamış olan, beş parmakları hiçbir zaman öteki kıyıyı, toprağı, şafağın adalarını tutamamış olan milyonlarca yitik kardeşin okyanusun dibinde kalacak; sen tek hücreli amip evresinden sürüngen–kuş evresine geçeceksin; yeni oluşmuş doruklardan kendini fırlatıp, yeni oluşmuş uçurumlara düşen ve düşerken öğrenen kuş olacaksın; bu arada sürüngenler çoktan uçmaya başlamış ve dünya soğumaya yüz tutmuş olacak; miskin, soğuk sürüngenler kış uykusuna yatıp da sonunda ölürken, sen kendi sıcaklığının hızında ve kendi hızının sıcaklığında tüylerle korunan kuşlarla birlikte sağ kalacaksın; ve toprağa, şafak adalarına tırnaklarını geçireceksin ve at gibi terleyeceksin; değişmeyen vücut ısınla yeni ağaçlara tırmanacaksın ve dallardan aşağı indiğinde sinir hücrelerin ayrışmış olacak, yaşamsal işlevlerin otomatikleşecek, hidrojen, şeker, kalsiyum, su ve oksijen oranların belirlenmiş olacak; dolaysız algılamaların ve hayati gereksinimlerin sınırlarını aşarak düşünmekte özgür olacaksın

dallardan indiğinde on milyon beyin hücren bulunacak, kafatasının içindeki o elektrik bataryası, esnekliği ile araştırmaya, senin meraklarını gidermeye, amaçlar belirlemeye, amaçları gerçekleştirmeye, zorlukları yenmeye, önceden sez-

meye, öğrenmeye, unutmaya, anımsamaya hazır olacak ve sen, salt varolmanın gereksinmelerinden kurtularak, adım adım yükseleceksin; fiziksel ortamın olumlu ve olumsuz yanlarını kollayarak, elverişli koşullar arayarak, içinden en çoğunu isterken, görünürde en azı ölçüt alıp gerçeği tartarak, ama boşuna çabalamanın tekdüzeliğine düşmeden yükseleceksin;

kendini başkalarıyla paylaşılan yaşama uyduracaksın, o yaşamın gereklerine göre kendini biçimlendireceksin;

istek duyacaksın; içinde kabaran istekle isteğini doyuran nesnenin aynı olmasını, aynı noktada bütünleşmesini isteyeceksin; istek ile istenilenin aralarında boşluk olmaksızın özdeşleşmesini, aynı anda doyuma ulaşmayı düşleyeceksin,

kendini tanıyacaksın,

başkalarını tanıyacaksın ve kendini onlara tanıtacaksın; ve bu arada seninle isteğin arasına birer engel oldukları için herkese karşı olduğunu da bileceksin;

seçeceksin, sağ kalmak için seçim yapacaksın, sonsuza kadar sıra sıra uzanan aynaların içinden sadece birini, geri dönüşü olmaksızın seni yansıtacak ve öteki aynaların tümüne karanlık gölge düşürecek olan aynayı seçeceksin; seçilebilecek sayısız yolları, sayısız seçenekleri yeniden önüne sermesinler diye öteki aynaları yok edeceksin,

özveride bulunacak, ötekilerden vazgeçip bir tek yol seçeceksin; bu seçimi yapmakla özveride bulunmuş olacaksın, çünkü böylece bir başka yolu seçtiğinde olabileceğin kişi olmaktan uzaklaşacaksın. Ve yollardan birine evet demekle, o yolu seçmekle kesip attığın öteki yaşamı senin yerine başkalarının –daha doğrusu birinin– yaşamasını isteyeceksin. Hayır dediğin, o sayısız çatallı yolları istemediğine karar verdiğin zaman, özgürlüğünü kolladığını sanacaksın, oysa sana bunu seçtiren o kişisel çıkarın, korkun, gururun;

o seçimi yaptığın gün aşktan korkacaksın;

ama bu korkuyu atlatacaksın; gözlerin kapalı yatacaksın, yine de görmekten, istek duymaktan geri kalmayacaksın, çünkü istediğini ancak böyle elde edeceksin:

çünkü yaşamınla yazgının aynı olduğu bugün

anı, doyuma ulaşmış istek demektir.

1934: 12 Ağustos

Artemio bir kibrit çöpü aldı, kutunun kimyasallı yanına sürttü, alevi inceledi, sonunda kibriti sigarasına tuttu. Gözlerini yumdu, dumanı içine çekti. Bacaklarını uzattı, kadife koltuğun arkasına yaslandı. Elini kadifenin üzerinde gezdirdi ve arkasındaki masada duran cam vazodaki krizantemlerin kokusunu duydu, yine arkasındaki pikaptan yükselen ağır müziği dinledi.

"Ben hazır sayılırım."

Plak albümü sağındaki ceviz masanın üzerindeydi. Artemio, *Deutsche Grammophon Gesselschaft* etiketli albümü elledi ve çellonun görkemli girişini dinledi. Sonra çello geri plana çekildi, yeniden giriş yaptı ve sonunda kemanların nakaratını bastırarak, koronun ikinci finaline bağladı. Artemio dinlemeyi bıraktı. Kravatını düzeltti. Eli ham ipeğin, parmaklarının altında fısıldar gibi duran ipeğin üzerinde okşarcasma gezindi.

"Sana içki hazırlayayım mı?"

Artemio tekerlekli bara gitti, Bohemya kristalinden ağır bir kadehe iki parmak Scocth koydu, biraz su, bir de buz ekledi.

"Sen ne içiyorsan ben de ondan içerim."

Artemio, deminki işlemi yineledi. Kadehleri elinde çalkalayıp içkileri karıştırarak yatak odasının kapısına yürüdü.

"Bir dakika bekle."

"Bunu benim için mi seçtin?"

"Evet. Anımsadın mı?"

"Evet."

"Benim yüzümden geciktiğimiz için özür dilerim."

Artemio veniden koltuğa gitti, albümü aldı, dizlerinin üzerine koydu, okudu: *Werke von Gorg Friedrich Händel.* Aşırı sıcak salonda verilen iki konseri izlemişler ve yan yana koltuklara düşmüşlerdi. Laura, Artemio'nun yanındakilere dönüp İspanyolca konuştuğunu ve salonun sıcaklığından yakındığını duydu. Sonra Laura'ya döndü, bu kez İngilizce konuşarak, program broşürünü rica etti. Laura gülüm-

sedi ve İspanyolca hay hay dedi. İkisi de gülümsediler. Conserti Grisi, opus 6 çalınıyordu.

Ertesi ay şu anda bulundukları kentte buluşmak için sözleştiler ve Capucines Bulvarı yakınlarında Caumartin sokağındaki bir kafede buluştular. Yıllar sonra Artemio orayı yeniden görmek, aynı içkiyi söylemek için yanında Laura olmaksızın kahveyi aradı, bulamadı. Bir başka seferinde ise buldu; kahverengi ve gül kurusu renklerin egemen olduğu, Roma mermerinden tabureleri, kızıl ağaçtan uzun bir barı olan bir kafeydi burası. Bir sokak kafe değildi, ama pencereleri olmadığı için sokağa açılıyordu. İlk gelişlerinde nane likörü ile su içmişlerdi. Artemio yine aynı şeyleri söyledi. Laura, aylardan en iyisinin eylül, en güzel dönemin de eylül sonu ile ekim başı, yani pastırma yazı olduğunu söyledi. Tatillerin bitimi. Artemio içkilerin parasını verdi. Laura gülerek ve derin derin soluyarak onun koluna girdi; Palais Royal'in avlularından geçtiler, galerilerle avluların arasından yürüdüler, ilk solan yapraklara bastılar, arkalarına güvercinler takıldı. Sonra minik masalı, arkalıkları kadife sandalyeli, duvarları aynalı bir lokantaya gittiler. Aynalar boyalıydı, eski boyalar, eski yıldız, mavi ve kahverengi çiniler vardı duvarlarda.

"Hazırım."

Artemio omzunun üstünden baktı ve Laura'nın bir yandan küpelerini takarak, öte yandan düz, bal rengi saçlarını düzelterek yatak odasından çıktığını gördü. Bir kadeh içki verdi. Laura bir yudum içti, burnunu buruşturdu, kırmızı koltuğa oturdu, bacak bacak üstüne attı ve kadehini gözlerinin hizasına kaldırdı. Artemio da kadehini kaldırdı ve Laura siyah tayyörünün yakasına düşen kepeği alırken Artemio gülümsedi. Çimbalo, kemanların eşliğinde dekreşendoyu sürdürdü: Artemio, melodiyi ilerleyen bir hareket olarak değil de, bir yükseklikten aşağı düşüş olarak düşündü; tüy gibi hafif bir düşüşle kemanların ağır tonlarının belirlediği toprağa değdiği anda sesli ezgiye dönüşen bir melodiydi sanki. Çimbalodan başka hiçbir şey melodiyi toprağa böylesine usulca düşüremezdi. Ve şimdi müzik yerde dans ediyordu. Artemio ile Laura bakıştılar.

"Laura..."

Laura parmaklarını dudaklarına götürdü. Dinlemeye devam ettiler. Laura elinde kadehi ile oturuyordu. Artemio ise ayakta duruyor, yanındaki küreyi ekseni üzerinde çeviriyor ve arada bir durdurarak burçların üzerine gümüşle işlenmiş figürlere bakıyordu: Bir kuzgun, bir kalkan, bir tazı, bir balık, bir mihrap, insan başlı bir at. Plak bitti, iğne boşuna dönmeye başladı. Artemio gramofonun yanına gitti, plağı kaldırdı.

"Daire güzel olmuş."

"Evet. Değişik oldu. Ama bütün eşyalarımı koyamadım."

"Çok güzel olmuş."

"Kullanamadıklarımı depoya koymak zorunda kaldım."

"İstersen..."

Laura gülerek, "Sağol," dedi. "Eğer bütün istediğim kocaman bir evden ibaret olsaydı, kocamın yanında kalırdım."

"Biraz daha müzik dinlemek ister misin, yoksa çıkalım mı?"

"Hayır. İçkilerimizi bitirip gidelim."

O tablonun önünde durmuşlardı ve Laura bu resmi çok sevdiğini, hep onu görmeye geldiğini söylemişti. Çünkü sıra sıra bekleyen trenler, o mavi duman, arka plandaki o büyük, mavi ve sarı evler, sonradan silinmiş belli belirsiz insan figürleri ve Saint-Lazare garının o korkunç demirli ve camlı çatısı çok hoşuna gidiyordu; Monet'yi çok seviyordu. Bu kentte bütünüyle, *en masse*[1] göründüğünde dayanılmaz olan, ama tek tek bakıldığında, ayrıntıları ele alındığında sevimli gelen ve Laura'nın hoşuna giden ne varsa, Monet onların resmini yapıyordu. Artemio, bunun, üzerinde uzun uzun düşünmeye değer bir düşünce olduğunu söyledi. Laura güldü ve onun elini okşayarak haklı olduğunu, tablonun kendisine sevinç verdiğini söyledi. Hepsi buydu, her şey sevinç veriyordu ona, her şeyden hoşnuttu; ve yıllarca sonra, tablo Jeu de Paume'a taşındığı zaman, Artemio onu görmeye gitti ve müzeyi gezdiren rehber, tablonun her bakımdan olağanüstü olduğunu, değerinin otuz yılda dört katına çıktı-

ğını ve birkaç bin dolar gibi olağanüstü bir rakama ulaştığını söyledi.

Artemio, Laura'nın koltuğunun arkasında duruyor, ellerini koltuğun arkalığında gezdiriyor, Laura'nın saçlarına dokunuyordu. Laura, yanağını onun eline sürttü ve Artemio'nun parmakları kadının yanağını okşadı. Artemio içini çekerek gülümsedi. Bir yudum viski aldı ağzına. Başını arkaya atarak gözlerini yumdu. İçkiyi diliyle damağı arasında bir an tuttuktan sonra yuttu.

"Gelecek yıl yine giderim belki. Ne dersin?"

"Evet. Gideriz belki."

"Sokaklarda nasıl dolaştığımızı düşünürüm sık sık."

"Ben de. Sen Village'e gitmedin. Bana hatırlat da, seni oraya götüreyim."

"Evet. Oraya tekrar dönebiliriz."

"O kentte öylesine canlı bir şey var ki. Anımsıyor musun, hani denizin kokusuyla nehrin kokusunu ayırt etmeyi bir türlü öğrenememiştin. Hangisi hangisidir hiç bilemezdin. Gözlerimizi kapayıp Hudson Nehri'ne doğru yürürdük."

Artemio, Laura'nın elini tuttu, parmaklarını öptü. Telefon çaldı, Artemio gitti, ahizeyi kaldırdı. "Alo... Alo... Alo? Laura?" diyen bir ses duydu. Ahizeyi eliyle kapatarak Laura'ya uzattı. Laura kadehini masaya bıraktı.

"Alo?"

"Lauro, ben Catalina."

"Evet. Nasılsın?"

"İşine engel olmuyorum, değil mi?"

"Sokağa çıkmak üzereydin."

"Sadece bir dakikanı alacağım."

"Evet, söyle."

"Seni alıkoymuyorum ya?"

"Hayır, söyle."

"Hata ettim sanıyorum. Sana söylemem gerekirdi."

"Evet?"

"Evet. O kanepeyi senden satın almam gerekirdi. Şimdi yeni evi döşerken bunun farkına vardım. Kanepeyi anımsadın mı, hani kabartma işlemeli olan? Benim antreye çok iyi

gidecek, çünkü antre için birkaç duvar kilimi aldım ve onlara uyacak tek şey senin o *işlemeli kanepen...”*

“Belki. Ama belki de hem kilimlerin işlemesi, hem kanepenin işlemesi aşırı kaçar.”

“Yo, yo, yo. Kilimlerin tonu çok koyu, senin kanepe de açık renk, onun için çok güzel bir kontrast olacak.”

“Ama biliyorsun, kanepeyi buraya, kendi daireme koydum.”

“Ay yapma. Senin gereğinden çok eşyan var. Eşyanın yarısını depoya koymak zorunda kaldığını kendin söylemedin mi? Evet, öyle demiştin, değil mi?”

“Evet. Ama artık oturma odamı yerleştirdim, o yüzden...”

“Sen yine de bir düşün, olmaz mı? Evimi görmeye ne zaman geleceksin?”

“Ne zaman istersen.”

“Yo, öyle olmaz, belirli bir gün söyle, baş başa çay içer konuşuruz.”

“Cuma?”

“Hayır. Cuma benim için uygun değil. Ama perşembe olur.”

“Tamam. Perşembe.”

“Sokakta kocana rastladım. Pek hoştu. Laura, boşanman günah olacak. Çok yakışıklı adam. Seni özlediği, aradığı da belli. Neden Laura, neden?”

“O iş bitti artık.”

“Peki öyleyse perşembeye görüşürüz. Şöyle ikimiz baş başa bir güzel sohbet ederiz.”

“Evet Catalina, perşembeye.”

“Hoşça kal.”

Artemio, Laura’ya dans edelim demişti ve Hotel Plaza’nın palmiye saksılarıyla süslü koridorlarından geçerek balo salonuna inmişlerdi. Artemio kadını kollarının arasına aldı. Laura da onun uzun parmaklarını okşadı, avucunun sıcaklığını duydu, sonra başını Artemio’nun omzuna dayadı. Başını kaldırıp baktığında, Artemio’nun da kendisine baktığını gördü. Orkestranın slow parçalar çaldığı koca balo salo-

nunda yalnızdılar ve Artemio'nun yeşil gözleri, Laura'nın gri gözlerindeydi. Gözleriyle, parmaklarıyla bakışıyorlar ve sımsıkı sarılarak ağır ağır dönüyorlardı. Kadının poplin eteği vardı, poplin etek, ete...

Laura telefonu kapadı, Artemio'ya baktı, durdu. İşlemeli kanepenin yanına gitti, parmaklarını kanepede gezdirdi ve arkasını dönüp yeniden Artemio'ya baktı.

"Şu ışığı yakar mısın? Yanındakini! Sağol."

"Catalina'nın bir şeyden haberi yok."

Laura kanepenin yanından uzaklaştı, Artemio'ya döndü.

"Hayır, bu ışık fazla geldi. Daha her şeyi yerli yerine oturtamadım. Büyük bir evi ışıklandırmakla burayı ışıklandırmak aynı şey değil."

Laura bezginlik içindeydi. Kanepeye oturdu, sehpanın üzerinden deri kaplı bir kitap alıp karıştırmaya başladı. Alnının yarısını kaplayan sarı kâküllerini yana attı, ışığı daha iyi alabileceği bir yere kaydı, yumuşak bir tonda yüksek sesle okumaya koyuldu. Kaşları yay gibiydi ve ağzının kıyısında belli belirsiz bir tevekkül çizgisi vardı. Neredeyse fısıldar gibi okuyordu, sonra kitabı kapadı ve "Calderon de la Barca," dedi. Ve ezberden okumaya başladı: "Sevinç getirmeyecek mi hiçbir gün? Koklanmayacaksa eğer, Tanrı neden yarattı çiçekleri..."

Laura kanepeye uzandı, gözlerini elleriyle örttü ve sanki ne kendisine ne de başkasına duyurmak istemiyormuşçasına alçak sesle ve bezgin bir tavırla okumayı sürdürdü: "... kulak duymayacaksa?.. Göz görmeyecekse?" Laura, Artemio'nun, boynuna ve inci kolyesine dokunduğunu duydu.

"Ben seni zorlamadım..."

"Hayır, bunun seninle ilgi yok. Senden önce bitmişti zaten."

"Peki neden?"

"Belki kendime olduğumdan çok değer veriyorum... Belki başka türlü bir davranışa layık olduğuma inanıyorum... Bir eşya değil, bir kişi olarak görülmek istiyorum."

"Benim yanımda nasılsın?"

"Bilmiyorum. Bilemiyorum. Otuz beş yaşındayım. Bun-

dan sonra, biri elimden tutmadıkça yeni baştan başlamak çok zor. Bunları o gece konuşmuştuk. Anımsadın mı?"

"Evet. Birbirimizi tanımamız gerek demiştik..."

"Kapıları kapamak, açmaktan daha zordur demiştik. Peki, beni tanıdın mı artık?"

"Hiçbir şey söylemiyorsun, benden hiçbir şey istemiyorsun."

"İlle de senden bir şeyler istemem gerektiğini sanıyorsun. Neden?"

"Bilmem."

"Bilmezsin ya. Ancak ben söylersem bilirsin sen."

"Belki de."

"Seni seviyorum. Sen de beni sevdiğini söyledin. Hayır, sen anlamak istemiyorsun. Bir sigara ver bana."

Artemio ceketinin cebinden paketini çıkardı. Laura sigarayı ağzına götürürken, o da kibrit çaktı. Laura'nın dudağına sigara kâğıdının bir parçası yapıştı, tırnağıyla kâğıdı kaldırdı, parmaklarının arasında büküp minicik bir top yaptıktan sonra attı. Artemio ona bakıyordu.

"Belki yeniden öğrenimimi sürdürürüm. On beş yaşındayken resim yapmaya meraklıydım. Sonra unuttum gitti."

"Sokağa çıkmıyor muyuz?"

Laura pabuçlarını fırlatıp attı, başının altına bir yastık çekti ve sigara dumanını halka halka tavana üflemeye başladı.

"Hayır, çıkmıyoruz."

"Bir viski daha?"

"Evet, bir tane daha ver."

Artemio, onun boş kadehini aldı, dudak boyası izlerine baktı ve erimemiş buzu kadehin içinde şıngırdatarak bara doğru yürüdü. Kadehe viski koydu. Gümüş maşa ile bir kalıp buz daha kattı içine.

"Bu kez su koyma lütfen."

İlk buluştuklarında, Laura, Artemio'ya tablodaki mavi kurdeleli beyaz elbise –beyaz ve gölgeli elbise– giymiş kızın neye ya da kime baktığını merak edip etmediğini sormuştu; her zaman resmin dışında bir şeyler kalır diye sürdürmüştü

sözünü, resimdeki dünya büyümeli, yayılmalı, başka renklerle, varlıklarla ve bu resmin neden yapıldığına, neden bu görüntüde olduğuna değin soru ve yanıtlarla dolu olmalı demişti. Sonra müzeden dışarı, eylül güneşine çıkmışlardı. Rue de Rivoli'nin kemerlerinin altında güle söyleye yürümüşlerdi ve Laura, Artemio'nun Places des Vosges'i mutlak görmesini, çok güzel olduğunu söylemişti. Bir taksi çevirdiler. Artemio kentin planını dizine yaydı ve Laura parmağını kırmızılı, yeşilli çizgilerde gezdirdi. Sonra Artemio'nun koluna girdi, solukları birbirine karıştı ve Laura semt adlarının, sokak adlarının çok güzel olduğunu, insanın bunları yinelemekten bıkmayacağını söyledi – Richard Lenoir, Ledru–Rollin, Filles du Calvaire...

Artemio kadehi Laura'ya uzattı, sonra yeniden küreyi döndürerek burç adlarını okudu: Akrep, Yay, Balık, Terazi, Yengeç. Küreyi hızla çevirdi ve uzak, soğuk yıldızlara dokunarak parmağını kürenin dönen yüzeyine kaydırdı.

"Ne yapıyorsun?"

"Dünyaya bakıyorum."

"Ah."

Artemio eğildi, Laura'nın saçlarını öptü. Kadın başını yana çekti, gülümsedi.

"Karın bu kanepeyi istiyor."

"Duydum."

"Ne dersin? Cömertlik edeyim mi?"

"Nasıl istersen öyle yap."

"Aa, sen umursamıyor musun? Karının telefon ettiğini unutayım mı yani? Ben de bu konuda kayıtsız olabilmeyi isterdim. Kimi zaman cömertlik çirkin bir hareket niteliğini alabilir ve bir şeye de yaramaz. Sen öyle düşünmüyor musun?"

"Sen anlamıyorum."

"Bir şeyler çal."

"Şimdi ne dinlemek istersin?"

"Aynısını. Aynı plağı koy lütfen."

Artemio plakların dört yüzündeki sayılara baktı, sıraya koydu. Pikabın düğmesine bastı ve plak boğuk bir tıpırtıyla

çuha kaplı diskin üzerine düştü. Artemio'nun burnuna balmumu ve kızgın cam tüpler ve cilalı tahta kokularının karışımı bir koku geldi ve yeniden çimbaloya kulak vererek melodinin kamtlanmışçasına mutluluğa yükselişini, sonra alçalarak toprağın gerçeğine, somutluğuna, devin omuzlarına inişini dinledi...

"Sesi iyi mi?"

"Biraz daha aç lütfen, Artemio."

"Tamam mı?"

"Ben yapabileceğimi yaptım sevgilim. Şimdi senin seçimini yapman gerek."

"Sabret Laura. Hesaba katman gereken..."

"Ne?"

"Beni zorlamaya kalkışma."

"Ne yapmaya zorlayacağım ki? Benden korkuyor musun?"

"Bu durumumuz iyi değil mi? Ne eksiğimiz var?"

"Kim bilir. Belki hiç eksiğimiz yoktur. Belki bütün bunlar..."

"Duyamıyorum seni."

"Hayır, müziğin sesini kısma. Müziğe rağmen duy beni. Usandım artık."

"Ben seni kandırmadım. Zorlamadım."

"Ben de seni değiştirmedim, bu oldukça farklı bir şey. Daha hazır değilsin."

"Seni böyle istiyorum, şimdiye kadar olduğumuz gibi."

"İlk günkü gibi."

"Evet, öyle."

"Artık ilk gün değil Artemio. Beni tanıdın artık. Söyle."

"Lütfen dikkatli ol Laura. Bu konular ikimizi de incitebilir. Dikkatli olman gerek."

"Neye dikkat edecekmişim? Dış görünüşe mi? Yoksa korkulara mı? Eğer hiçbir şey olmayacaksa, hiçbir şey olmayacağına emin olabilirsin."

"Evden çıkmamız gerek."

"Hayır, şimdi olmaz. Bundan böyle hiç olmaz. Müziği biraz daha aç."

Kemanlar, cama çarpıp parçalandı; mutluluk, ayrılık, Laura'nın pırıl pırıl gözlerinin altındaki zoraki gülümseyişinin mutluluğu. Artemio bir koltuğun üzerinde duran şapkasını aldı. Kapıya gitti. Elini tokmağa uzattı, arkasına dönüp baktı. Laura, yastıklara sarılmış, kanepeye kıvrılmıştı, sırtı dönüktü. Artemio, kapıyı yavaşça kapatarak çıktı.

Yine uyanıyorum, ama bu kez haykırarak; biri, bir yabancı mideme upuzun, buz gibi bir hançer sapladı; ben kendi canıma öylesine kıyamazdım; biri, başka biri bağırsaklarımı şişledi; kollarımı uzatıyorum, doğrulmaya çabalıyorum ve beni tutup kalkmamı engelliyorlar, sakin olmamı, kıpırdamamamı söylüyorlar, bir parmak alelacele telefonu çeviriyor, yanlış numara düşüyor, bir daha çeviriyor, yine yanlış ve sonunda doktoru yakalıyor, hemen gelin n'olur, çünkü ayağa kalkmak ve hareket ederek sancıyı unutmak istiyorum oysa bırakmıyorlar -kim bunlar? Kim olabilir?– sancı yılan boğumu gibi yüksele yüksele göğsüme, gırtlağıma çıkıyor, ağzımı ve dilimi unuttuğum bir yemeğin kekremsi macunuyla dolduruyor ve kusuyorum, yüzüm, yere eğik, midemden gelen ekşi kokulu sıvı halıyı kirletmesin diye leğen arıyorum, ama boşuna; kusmam durmuyor, göğsümü yırtıyor, acı buruk, ekşi, gırtlağımı paralıyor; durmuyor bir türlü, kesilmek bilmiyor. Kanla karışan ve yatak odasının halısına kusulan eski bir yemek bu. Yüzümün solukluğunu, dudaklarımın morluğunu, bileğimde artık duyulmaz olan nabzımın yüreğimde hızlandığını anlamak için kendimi görmeme gerek yok; bir zamanlar, evvel zaman içinde beni beslemiş olan göbek deliğimden hançerliyorlar şimdi ve bana ait olmayan, ama benim olması gereken o karına dokunan parmaklarıma inanamıyorum; içimde oradan oraya oynadığını duyduğum, ama kendimi ne kadar sıkarsam sıkayım bir türlü çıkaramadığım garazlarla dolmuş, şişmiş, germeger olmuş karnım; osuruklar gırtlağıma kadar çıkıyor, sonra yeniden bağırsaklarıma iniyor, bir türlü dışarı atamıyorum; sonunda sırtüstü yatınca kerih kokulu soluğumun

tadını ve kokusunu alıyorum. Yanıbaşımda halıyı temizliyorlar, sabunlu suyun ve kusmuk kokusunu yenmeye çalışan ıslak halının kokusunu duyuyorum: Ayağa kalkmak istiyorum, odada yürüyecek olursam sancı geçecek, biliyorum geçeceğini;

"Pencereyi aç."

"Sevdiğini bile öldürdü. Biliyorsun anne."

"Sus, sus. Aman Tanrım, daha başka bir şey söyleme, konuşma artık."

"Lorenzo'yu öldürmedi mi, onun kanma girmedi mi?.."

Lorenzo ha? Boş ver. Umurumda bile değil. İstediklerini söylesinler. Yüzüme söylemeye cesaret edemeden, arkamdan neler söylediklerini uzun zamandır biliyorum zaten. Şimdi de söylesinler. Bu fırsatı bulmuşken içlerini döksünler. Bu fırsatı veriyorum onlara. Hiç anlamadılar. Heykel gibi dikiliyorlar ve papaz gözkapaklarıma, kulaklarıma, dudaklarıma, ellerime, ayaklarıma, bacaklarımın arasına ve cinsel organlarıma yağ sürerken beni seyrediyorlar. Padilla, teybi fişe takıver...

"Nehrin karşı yakasına geçeceğiz..."

Teresa susturuyor beni ve bu kez gözlerindeki korkuyu, soluk dudaklarının kıvrımındaki paniği görüyorum ve Catalina'nın hiçbir zaman ağzına alamadığı, hiçbir zaman ağzına almasına izin vermediğim sözlerin dayanılmaz ağırlığı kollarına binmiş. Sırtüstü yatmak istiyorum, ama yatamıyorum, sancıdan iki büklüm oluyorum. Donmuş, ama daha ölmemiş olan ayak parmaklarımın yerinde durup durmadığını anlamak için uzanıp onlara dokunmam gerek. Ömrüm boyunca bağırsaklarımda görülmeyen, fark edilmeyen bir hareket olduğunu ancak şimdi anlayabiliyorum, çünkü o hareket durdu artık; ömrüm boyunca içimde var olan bu dalgalanma hareketini artık duymuyorum; onu duymuyorum, ama canı çekilmiş ayaklarıma dokunmak için ellerimi uzattığımda, ölmeye hazır, morarmış tırnaklarımı görüyorum; aaah-aaay, durmayacak işte bu sancı, bu morarmış cildi, ölü kan rengini almış bu teni istem yorum; hayır, hayır istemiyorum, bir başka maviyi istiyorum, mavi gök, mavi anılar,

nehri geçen mavi atlar, pırıl pırıl mavi atlar ve yeşil deniz, çiçekler mavi, ben mavi, mavi ben, hayır, hayır, hayır, ahhhhaaaaaayyyy, nereye kıpırdayacağımı, nasıl kıpırdayacağımı, duyumsuz bacaklarımı nereye koyacağımı, nereye bakacağımı bilemediğim için sırtüstü yatmalıyım. Nereye gideceğimi bilemediğim için kalkmak istemiyorum. Bildiğim tek şey, göbeğimin altındaki, karnımdaki, kaburgalarımın yanındaki ağrı. Bacaklarımı ayırıp var gücümle ıkındığım halde, hiçbir sonuç vermeyen, o kıçımdaki ağrı. Artık burnuma koku gelmiyor, sadece Teresa'nın hıçkırıklarını, bir de Catalina'nın omzumda duran elini duyuyorum.

Neden yanı başıma oturup o anıyı, hem de bu kez gözlerinde sitem olmaksızın benimle paylaştığını bilemiyorum, anlayamıyorum. Ah, bir anlayabilseydin. İkimiz de anlayabilseydik. Belki gözlerimizin arkasında bir yerde daha var ve ancak şimdi onu yırtıp gerçeği görebileceğiz. İnsan ancak bir başkasının bakışını ve okşayışını kabullenebildiği oranda kendisini bırakabilir, kendi bedeninden uzaklaşabilir. Bana dokunuyorsun. Elime dokunuyorsun ve ben kendi elimi değil, seninkini duyuyorum. Dokunuyor bana. Catalina okşuyor beni. Sevgi olmalı bu. Kendi kendime soruyorum. Anlamıyorum; acaba sevgi mi bu? Birbirimizi nasılsak öyle kabul etmeye alışmıştık; öylesine ki, ben ona sevgi gösterecek olsam, Catalina bunu saptırır, terslemeye dönüştürürdü; bana sevgi gösterecek olsa, ben saptırır gurura dönüştürürdüm; bu belki de aynı duygunun iki yarısıydı. Catalina dokunuyor bana. Benimle birlikte anımsamak istiyor. Sadece onu istiyor. Anlamak istiyor.

"Neden?"

"Atlarımızı nehrin karşı yakasına..."

Ben sağ kaldım. Regina. Neydi adın? Hayır; sen Regina'sın. Senin adın neydi adsız asker? Ben sağ kaldım. Sizler öldünüz. Ben kurtuldum.

"Yaklaş yavrum, yaklaş ki seni tanıyabilsin. Adını söyle ona..."

Teresa'nın hıçkırıklarını ve Catalina'nın omzumdaki elini duyuyorum, bir de midemi muayene eden adamın te-

laşlı adım seslerini. Adam nabzıma bakıyor, gözkapaklarımı açıyor, gözümün içine keskin bir ışık tutuyor, yeniden midemi yokluyor, parmağını makatıma sokuyor, ağzıma alkol tadı veren bir derece koyuyor ve bütün öteki sesler kesilirken, bu yabancı uzun bir tünelin ucunda konuşurmuş gibi bir şeyler söylüyor:

"Kesin bir şey söyleyebilmek olanaksız. Fıtık olabilir. Peritonit olabilir. Böbrek sancısı da olabilir. Bana böbrek gibi geliyor. Eğer öyleyse iki santigram morfin verilmesi gerek. Ama bu tehlikeli de olabilir. En iyisi bir başka doktora daha gösterelim."

Ay, ağrı kendi kendini alt ediyor; o kadar uzun sürüyor ki, artık umursamaz oluyorum, normal gelmeye başlıyor; *ay,* bundan böyle kesilsen yokluğuna dayanamayacağım senin ağrı, sana öylesine alıştım ey ağrı, ağrı *ayy...*

"Bir şeyler söyleyin Don Artemio. Ne olur bir şey söyleyin."

"... o kadını anımsamıyorum, artık anımsamıyorum, öyleyse nasıl unutacağım..."

"Bakın, konuştuğu zaman nabzı tamamen duruyor."

"Morfin iğnesini yapın doktor, yapın ki bu kadar acı çekmesin..."

"Bir başka doktorun da görmesi gerek. Aşırı tehlikeli olabilir."

"... nasıl unutacağım..."

"Dinleyin lütfen. Artık konuşmayın. İşte böyle. En son ne zaman idrara çıktı?"

"Bu sabah... hayır, iki saat önce, altına etti."

"İdrarı saklamadınız mı?"

"Yoo... hayır."

"İdrarını ördeğe yapsın. Saklayın, tahlil ettirmem gerek."

"Ben orada değildim. Nasıl anımsayacağım?"

Canı çekilmiş kamışımın çevresinde yine o soğuk, madeni ördek ağzı. Bunlarla yaşamayı öğreneceğim. Bir kriz; benim yaşımda biri kriz geçirebilir; duyulmamış şey değil; yakında geçer, geçmesi gerek; ama öyle az zaman var ki, ne-

den bırakmıyorlar, şöyle rahatça bir anımsayayım? Bedenim gençken. Bir zamanlar gençtim, gençtim... Bedenim sancıdan ölüyor, ama kafamın içi aydınlık: Bedenimle kafam birbirinden ayrılacaklar, ayrılacaklarını biliyorum; çünkü artık o yüzü anımsamaya başladım.

"Ikının."

Bir oğlum var, onun babası benim; çünkü artık o yüzü anımsıyorum; o yüzü nereye koysam, nereye koysam da benden kaçmasa, beni bırakıp gitmese, nereye koysam, Tanrı aşkına nereye, nereye.

Anıların derinliğinden haykıracaksın; dudaklarını atının kulağına yapıştırmak istermiş gibi başını öne eğecek ve atı sözcüklerle mahmuzlayacaksın. Atın o buram buram soluğunu, gergin sinirlerini, bir noktaya dikili gözlerin cam gibi görüntüsünü duyacaksın – bunu oğlun da duymalı. At sesleri sesinizi bastıracak ve oğlun sana şeyle seslenecek: "Hiçbir zaman katırı geçemedin baba!" "At binmeyi kim öğretti sana?" "Sana söylüyorum, katırı geçemezsin işte!" "Görüşürüz!" Bana her şeyi söylemen gerek Lorenzo, şimdiye kadar yaptığın gibi gelip her şeyi bana anlatmalısın, her yaptığın gibi, şimdiye kadar. Annene anlatacaklarından utanmamalısın; hayır, benim yanımda çekingen olmana gerek yok, ben senin en iyi dostunum, belki tek gerçek dostun benim... Catalina, o ilkbahar sabahı yatağa uzanmış yatarken işte bunları söyleyecek, oğlun için hazırladığı bütün sözleri sıralayacak, çocukluğundan beri böyle yaptı; onu hep kendisi sahiplenmek istedi, oğlana dadı tutmadı, bütün gününü ona verdi ve tüm zamanını Lorenzo'ya verebilmek, Lorenzo ile birlikte olabilmek için Teresa'yı daha altı yaşındayken yatılı bir din okuluna gönderdi. Lorenzo seçeneklere yer vermeyen o rahat yaşama alışsın istedi. Dörtnal gidişin hızı gözlerini yaşartacak; bacaklarını hayvanın sağrılarına iyice saracaksın ve boynuna doğru kapaklanır gibi uzanacaksın, ama kara katır yine de senden üç boy önde olacak. Birden usanıp doğrulacak ve dizginlere asılacaksın; katırla genç binicisinin,

papağanlar korosu ve dağdan gelen melemeler arasında kaybolan nal sesleriyle uzaklaşmasını seyretmekle yetineceksin; katır yoldan ayrılıp tırısa geçtiği ve nehir yatağının yamacındaki sık çalılıklar arasına saptığı zaman onu gözden yitirmemek için gözlerini kısacaksın. Catalina, seçim yapmayı, zor kararlar vermeyi gerektirmeyen bir yaşam diyecek ve başlangıçta kayıtsız davranmakla kendisine yardımcı olduğunu anımsayacak; oysa sen ona yardımcı olmak amacıyla öyle davranmamıştın, bir başka dünyaya, bir güçlülük ve iş dünyasına ait olduğun için öyle yapmıştın. Catalina o dünyayı ilk kez, sen Don Gamaliel'in topraklarını işletmeyi üstlendiğin ve oğlunun bir süre için annesinin loş yatak odalarındaki yaşamının bir parçası olmasına göz yumduğun zaman gördü. Catalina'nın dualar ve sahte davranışlar arasında yarattığı ve birtakım şeyleri de yaşamına sessiz sedasız katan bir ortamdı bu. Lorenzo yoldan ayrılıp katırı tırısa kaldırarak, çalılıkların arasından yine nehir kıyısına sapacak. Havaya kalkan kolu doğuda güneşin yükseldiği noktayı ve nehrin ağzındaki birikintilerin denizden ayrıldığı gölcüğü işaret edecek. Başına gölge düştüğü ve yüzüne ılık bir esinti çarptığı zaman gözlerini yumacaksın. Dizginleri bırakacak ve tere batmış eyere kaykılacaksın. Yumulmuş göz kapaklarının ardında, güneşin yuvarlaklığı ve gölgenin biçimi görünmez derinliklere karışıp kaybolacak ve Lorenzo'nun genç gövdesi mavi bir siluet olacak. Her sabah olduğu gibi o sabah da, oğlunla birlikte geçirilecek günün sevinciyle uyanmış olacaksın. Catalina oğlanı yanına çekerek, "Ben hep öteki yanağımı da çevirdim," diyecek. "Her zaman. Her şeyi sineye çektim. Her zaman. Senin hatırın için." Sonra soran bakışlarla dolu o bulutlu gözleri sevecek ve "Bir gün her şeyi anlatırım sana," diyecek. Ve Lorenzo on ikisine bastığı zaman, onu Cocuya'ya temelli getireceksin ve bunun yanlış olmadığını söyleyeceksin kendi kendine; hayır diyeceksin, bu yaptığım yanlış değil. Salt oğlunu düşünerek bu toprağı almış ve çiftliği yeniden kurmuş olacaksın ve onu burada bırakacaksın. Daha parmak kadar çocuk, ama çiftliğin efendisi, ürünlerden sorumlu kişisi olacak, atlar ve avlanmak, yüz-

mek ve balık tutmakla haşır neşir bir yaşantı sürecek. Şimdi önünde katırı süren oğluna bakacak ve onun tıpkı senin gençliğine benzediğini göreceksin, esmer, güçlü kuvvetli, sırım gibi, çıkık elmacık kemiklerine gömülmüş yemyeşil gözlü bir delikanlı. Nehir kıyısının o çamurlu kokusunu içine çekeceksin. "Bir gün sana babanla ilgili bazı şeyler anlatacağım Lorenzo... baban var ya, Lorenzo, işte o..." Gölün kıyısındaki sazlıklarda hayvanlarınızdan ineceksiniz. Boş kalan hayvanlar, burunlarını eğip su içecekler ve ıslak burunlarını birbirine sürterek oynaşacaklar. Sonra hemen tırısa kalkıp yüksek sazların arasına dalacaklar, yelelerini savurarak, kıyıdaki suları sıçratarak, kendilerini altın renkli güneşe ve güneşin sudaki yansımasına bırakacaklar. Lorenzo elini omzuna atacak. "Baban... bana. Lorenzo, Tanrımızı gerçekten seviyor musun? Sana öğrettiğim her şeye inanıyor musun? Kilisenin Tanrı'nın dünyadaki varlığı ve papazların da onun vekilleri olduğunu biliyor musun? İnanıyor musun..." Lorenzo elini senin omzuna atacak. Göz göze gelecek ve gülümseyeceksiniz. Sen ona elense çekeceksin, oğlan midene bir yumruk sallayacak, sen onun saçlarını karıştıracaksın, gülerek, soluğunuz kesilerek, haykırarak, otların üzerine bitkin serilinceye kadar boğuşup güreşeceksiniz. "Sana bunları neden soruyorum? Hakkım yok, gerçekten hakkım yok. Bilmiyorum... Kutsal kişilerden bazısı... Gerçek ermişlerden bir kısmı... Onların hoş göreceğini sanıyor musun? Bunu sana neden sorduğumu bilemiyorum." Atlar geri dönecekler ve oğlunla sen nasıl yorulmuşsanız, onlar da öyle yorgun olacaklar ve atları yularlarından tutup, denizle gölü ayıran kumsal boyunca yürüyeceksiniz, denize, açık denize doğru gideceksiniz: Lorenzo ile Artemio, sonunda Lorenzo'nun koşacağı açık ve özgür denize doğru yürüyecekler; yeşil tropikal deniz, dalgalarını Lorenzo'nun belinde kıracak ve pantolonunu ıslatacak; alçaktan uçan martıların gözetlediği, yorgun dilini kıyıya uzatan ve düşünmeksizin avuçlarına doldurup ağzına aldığın deniz; acı bira gibi tadı olan, kavun, elma tatlısı, guava meyvesi, ayva, çilek kokan deniz: Balıkçılar ağır ağlarını kuma çekecekler: Lorenzo ile sen onların ya-

nına gidecek, onlarla birlikte istiridye kabuklarını açacak, onlarla birlikte pavurya ve ıstakoz yiyeceksiniz; yapayalnız olan Catalina ise, iki yıl önce on beşine bastığından beri görmediği oğlunun dönüşünü bekleyerek gözlerini kapatıp uyumaya çalışacak ve Lorenzo, ıstakozun kırmızı kabuğunu kırarken, kendisine limon suyu ikram eden balıkçıya teşekkür edecek, sana dönecek ve denizin öte yanında ne olduğunu hiç merak edip etmediğini soracak, ona kalırsa bütün karalar birbirinin aynı, sadece deniz farklı. Adalar olduğunu söyleyeceksin. Lorenzo, deniz kıyısında öyle çok şey oluyor ki, deniz kıyısında yaşadığımız, denize açıldığımız zaman daha yüce, daha kusursuz insanlar oluruz gibi geliyor diyecek. Ve kuma uzanmış, balıkçıların Veracruz gitarını dinleyen sen, yıllarca önce, tam kırk yıl önce, işte tam burada bir başka şey başlasın diye bir şeylerin kırıldığını ona anlatmak isteyeceksin. Sabahın buğulu güneşinde, öğlenin erimiş demir gibi kızgın güneşinde, kara topraklardaki patikalarda ve işte bu denizin kıyısında, bu durgun, yoğun ve yemyeşil denizin kıyısında senin adına, senin yerine bir düş yaşanacak, gerçek olmayan, ama olurluluk taşıdığı için gerçek bir düş... Seni Cocuya'ya geri getiren ve Lorenzo'yu da yanına getirmeye zorlayan bu –yeni yitirilmiş olasılıkların gerçeği– değildi; seni buraya getiren, tek başına düşünülmesi gereken ve dile getirilmesi daha zor olan bir şeydi – diye anlatacaksın gözlerin kapalı, ağzında ıstakoz ve istiridye tadı, kulaklarında akşamın uçsuz bucaksızlığında yitip giden bir Veracruz şarkısıyla uzanmış yatarken; eğer istesen bile bunları ona anlatmayı göze alamayacağın için Lorenzo'nun kendi başına anlayıp kavraması gerek: Lorenzo yüzünü açık denize çevirip, ellerini birden kararan gökyüzüne açarak çömeldiği ve konuşmaya başladığı zaman, ne demek istediğini iyice anlayarak dinleyeceksin: "On gün sonra bir gemi kalkıyor. Yer ayırttım." Kararan gök ve düşmeye başlayan yağmur damlalarına sanki gökten yağan minnet avuçlarını uzatan oğlunun elleri. "Sen de aynı şeyi yapardın baba. Burada, kendi ülkende olanların dışında kalmadın sen de. Neye inanıyorum? Bilmiyorum. Beni buraya sen getirdin, bu yaşamı sen öğrettin

bana... Sanki kendi yaşantılarını yeni baştan yaşıyormuşsun gibi. Anlıyor musun?" "Evet." "Şimdi orada bir cephe var ve bence ondan başka da cephe kalmadı. Oraya gideceğim..." Ah, o ağrı, *ay* bıçak gibi saplanan ağrı, *ay* ayağa kalkmayı, koşmayı ve yürüyerek, çalışarak, bağırarak, emirler vererek o ağrıyı unutmayı nasıl istiyorsun; ama bırakmazlar, kollarını tutacaklar, kıpırdatmayacaklar seni, anımsamaya zorlayacaklar; anımsamak istemeyeceksin; anımsamak istemiyorsun, *ay* istemiyorsun; yaşadığın günleri sadece düşlemiş olacaksın; senin yerine bir başkası yaşadı diye, onun adına anımsayacağın tek gün o diye belirli bir günü ötekilerden daha çok benimseyerek anımsamak istemeyeceksin; akçakavakların altında geçen kısacık, korkunç bir gün, Artemio ve aynı zamanda senin de günün, senin de yaşamın...

1939: 3 Şubat

Lorenzo elinde tüfekle damda duruyor ve babasıyla birlikte göle avlanmaya gittikleri günleri anımsıyordu. Ne var ki, elinde tuttuğu avlanmaya yaramaz, paslı bir tüfekti; hiçbir işe yaramazdı. Damdan bakınca, katedralin cephesi görülebiliyordu. Zaten katedralden geriye de kala kala bu kalmıştı, damı ve döşemesi olmayan bir dış kabuk; cephe duvarının arkasında kalan her şey bombalarla parçalanmıştı. Yarı yarıya toprağa gömülmüş eski eşyalar. Sokaktan yakası, klapalı bir adamla siyahlar giyinmiş iki kadın tek sıra olmuş yürüyorlardı. Ellerinde paketler vardı ve güneşe bakarken gözlerini kısıyorlardı. Onların düşman olduğunu anlamak için bir bakmak yeterdi.

"Hey, sokağın karşı tarafına geçin!"

Lorenzo, damdan aşağı seslendi, adam yukarı baktı ve güneş gözünü aldı. Lorenzo elini sallayarak karşıya geçmelerini ve yıkık kilisenin her an yıkılabilecek olan duvarından korunmalarını işaret etti. Sokaktakiler karşıya geçtiler ve uzaktan uzağa faşistlerin top ateşi duyuldu, dağın derinliklerinde kof yankılar oldu ve mermiler başlarının üzerinden ge-

çerken keskin vınıltılar çıkardılar. Lorenzo bir kum torbasının üstüne oturdu. Miguel de yanındaydı: Miguel, hiçbir şey ya da hiçbir kimse uğruna makineli tüfeğini bırakmaya niyetli değildi. Damdan aşağıya, kasabanın ıssız sokaklarına baktılar. Aşağıda güllelerin açtığı kocaman kratere benzeyen gedikler, kırık telgraf direkleri ve birbirine dolanmış teller vardı. Ardı arkası kesilmeyen yaylım ateşi ve tüfeklerin pat-pat-pat sesleri. Kaldırım taşları kuru ve soğuktu. Ve bu sokakta eski kilisenin ön duvarlarından başka ayakta duran hiçbir şey yoktu.

Lorenzo, "Tek bir fişekliğimiz kaldı," dedi.

Miguel, "Öğleden sonraya kadar bekleyelim," dedi. "Sonra..."

Duvara dayandılar, sigara yaktılar. Miguel öylesine dertop olarak oturmuştu ki, kumral sakalı görünmüyordu. Uzaktaki dağlarda kar vardı, hem sadece dorukları değil, güneş olmasına karşın etekleri de karlıydı. Sabahleyin dağ iyice belirgin görünüyor ve sanki onlara yaklaşmış gibi duruyordu; daha sonra güneş yükseldikçe dağ da geri çekiliyormuş gibi oldu; şimdi öğle olmuştu ve artık yamaçlardaki çamları ve patikaları göremiyorlardı; güneş batarken de dağlar uzakta mor bir kütle olarak kalacaktı.

Miguel güneşe baktı, gözlerini kıstı ve "Şu top ve tüfek ateşi de olmasa, insan barıştayız sanacak," dedi. "Kış günleri ne güzel oluyor. Baksana kar nerelere kadar inmiş."

Miguel'in suratındaki karlar, yani derin beyaz çizgiler, gözlerinden sakallı yanaklarına uzanıyordu. Lorenzo, bu çizgilerde mutluluğu, yürekliliği, nefreti, serinkanlılığı okumasını öğrenmişti. Kimi zaman, geri çekilmeye başlamadan önce bir süre peş peşe çatışmaları kazandıkları oluyordu. Kimi zaman ise boyuna yeniliyorlardı. Yenseler de yenilseler de, bir erkeğin olayları nasıl karşılaması gerektiğini Miguel yüzündeki çizgiler ve anlatımlarla öğretiyordu Lorenzo'ya. Miguel'in suratından çok şey öğrenmişti.

Lorenzo sigarasını yassı damın üzerinde ezip söndürdü ve bir an sigaranın kıvılcımları rüzgârda uçuştu. Miguel'e, "Neden yeniliyoruz?" diye sordu. Miguel eliyle dağları, sınırı göstererek karşılık verdi: Çünkü makineli tüfeklerimizi o

tarafa aşıramıyoruz. Miguel de sigarasını söndürdü ve alçak sesle türkü söylemeye başladı:

Los cuatro generales, los cuatro generales
Los cuatro generales, mamita mia,
Que se ham alzado

Lorenzo da sırtını kum torbasına dayayarak türkünün karşılığını okudu:

Para la Nochebuena, mamita mia,
Serán ahorcados, serán ahorcados

Zaman öldürmek için çoğu kez türkü söylerlerdi. Şimdiki gibi nöbet tuttukları ve geçmek bilmeyen saatler boyu, hiçbir şey olmadan boşuna bekledikleri olurdu ve işte o zaman türkü söylerlerdi. Türkü söyleyelim diye kararlaştırmazlar, birden başlayıverirlerdi. Başkalarının önünde söylemekten de utanmazlardı. Sanki babasının, Cocuya yakınlarındaki kıyıya gelen balıkçıların yanındaymış gibiydi; o zaman da nedeni olmadan gülerler, güreşirler ve türkü söylerlerdi. Şimdi tek fark, Miguel'le birlikte morallerini yitirmemek için türkü söylüyor olmalarıydı. Türkünün sözleri alaylıydı; dört general asılmayacak ve onları sırtı sınıra dayalı bu dağ kasabasında köşeye kıstıracaklardı. Artık geri çekilecekleri bir yer kalmamıştı.

Öğleden sonra saat dört sularında, güneş alçalmaya başladı. Lorenzo, sarı dipçikli, paslı tüfeğini sildi, kasketini başına geçirdi, Miguel gibi dertop olup oturdu. Birkaç gündür aklını kurcalayan bir öneri vardı. Çizmeleri eskimişti, ama henüz dağılmamıştı; oysa Miguel'in ayağında paçavralara sarılmış ve iple bağlanmış sandaletlerden başka bir şey yoktu. Lorenzo, çizmeyi nöbetleşe giymeyi, bir gün kendisinin, ertesi gün Miguel'in giymesini önermek istiyordu. Ama bunu söylemeyi göze alamıyordu. Miguel'in yüzündeki anlatım, ona susmasını söylüyordu. Avuçlarına üflediler; kış gecesini dam üstünde geçirmenin ne demek olduğunu biliyorlardı.

O sırada sokağın öteki ucunda, bir gülle çukurundan çıkıvermişcesine koşan bir asker, bir Cumhuriyetçi göründü. Kollarını salladı ve sonunda yüzükoyun yere kapaklandı. Birkaç yoldaşı da, kırık kaldırım taşlarını çizmeleriyle döve döve onun peşinden koştular. Az önce çok uzaklardaymış gibi duyulan top sesi, sanki bir sıçrayışta yanlarına geliverdi. Askerlerden biri seslendi:

"Silah, bize silah verin!"

Önden koşan, "Kıpırdayın!" diye haykırdı. "Ördek yavrusu gibi oturup durmayın!"

Askerler aşağıdan koşarak geçtiler. Miguel ile Lorenzo, makineli tüfeği sokağın öbür ucuna doğru çevirdiler.

"Yaklaşmış olmalılar."

Miguel, son fişekliği avuçlarının arasına alarak, "Nişan al, Meksikalı, iyi nişan al," dedi.

Ne var ki, iki üç sokak ötede başka bir makineli tüfek onlardan atik davrandı. Bu, bir yere gizlenip, sabırla geri çekilme anını kollayan bir makineliydi ve şimdi sokağa kurşun yağdırıyor, askerlerimizi öldürüyordu, ama subayı öldüremedi; subay yere kapandı ve haykırdı:

"Yüzükoyun yatın! Hiç öğrenemeyeceksiniz bunu!"

Lorenzo, namluyu düşman makinelisini nişanlayacak biçimde doğrulttu ve güneş dağların ardına girdi. Silahın titreşimi Lorenzo'yu tepeden tırnağa sarsıyordu. Miguel homurdandı:

"Bunlar yetmez. Sarı Mağribilerin donanımı daha iyi."

Çünkü tepelerinde motorlar kükrüyordu.

Koyulaşan karanlıkta çevrelerini göremez oluncaya kadar yan yana çarpıştılar. Miguel kolunu uzattı, Lorenzo'nun omzuna dokundu. O gün ikinci kez İtalyan bombardıman uçakları tarafından ziyaret ediliyorlardı.

"Hadi gidelim Lorenzo, Caproni yine geldi."

"Nereye gidelim? Tüfeği bırakıyor muyuz?"

"Artık bir işe yaramaz, cephanemiz tükendi."

Düşman makinelisi de susmuştu. Aşağılarında, sokaktan bir küme kadın geçiyor ve her şeye karşın yine de türkü söylüyorlardı:

Con Lister y Campesino,
Con Galán y con Modesto,
Con el comandante Carlos;
No hay milicianos con mideo...

Düşen bombaların arasında bu sesler aykırı görünüyor, ama arada bir düşen bombaların sesini bastırıyordu ve kesilmeksizin sürüyordu türkü. "Ve sesleri hiç mi hiç savaşta değildi, bunlar seven kadınların sesleriydi ve kadınlar sevgililerine söylercesine askerlerine türkü söylerken, damın üzerinde Miguel'le benim ellerimiz birbirine değdi ve aynı şeyi düşündük: Kadınlar türküyü bize söylüyorlardı baba, Miguel ile Lorenzo'ya ve bizi seviyorlardı..."

Sonra katedralin ön duvarı çöktü ve Lorenzo ile Miguel sarsıntıdan damın üzerine yuvarlandılar, toz toprak içinde kaldılar. Lorenzo, Madrid'e ilk geldiğinde kafelerin sabahın ikisine üçüne kadar açık olduğu, herkesin savaştan söz ettiği ve kazanacaklarının yüzde yüz olduğuna inandığı günleri anımsadı ve Madrid'dekilerin hâlâ nasıl dayandıklarını ve bunca bombardımandan sonra Madrid halkının saçlarının ağarmış olacağını düşündü... Merdivenlere koştular. Miguel'in silahı yoktu. Lorenzo'da ise o turuncumsu sarı tüfek vardı. Beş kişiye bir tüfek düştüğünü biliyordu ve ne olursa olsun o silaha sonuna kadar sarılmaya karar verdi.

Döne döne inen merdivenlerden aşağı koştular.

"Odalardan birinde bir çocuk ağlıyor gibi geldi. Emin değilim. Bazen alarm düdükleri de çocuk ağlamasına benziyor."

Lorenzo, orada tek başına bırakılmış çocuğu düşündü. Karanlıkta el yordamıyla iniyorlardı. Yapının içi öylesine karanlıktı ki, sokağa çıktıklarında sanki gün ışığına çıkmış gibi oldular. Miguel, "Geçemeyecekler!" dedi ve kadınlar onun haykırışını yankıladılar: "Geçemeyecekler!" Karanlıkta göz gözü görmüyordu, bir an yollarını şaşırdılar ve kadınlardan biri koşarak yanlarına gelip, "O taraftan değil. Bizimle gelin!" dedi.

Gözleri ölgün ışığa alışınca, hepsi yüzükoyun kaldırıma kapaklandılar. Molozlar onları düşmanın makinelisinden koruyor, makinelinin kurşunları yıkılan kilise duvarının kalıntılarını aşamıyordu. Lorenzo, molozlardan yükselen tozun ciğerlerine dolduğunu duydu, aynı zamanda da yanında yatan genç kadının ter kokusunu aldı. Kadınların yüzlerini seçmeye çalıştı. Bir bere, yün örgü bir başlık. Sonra yanında yatan kız başını çevirdi ve Lorenzo kızın yıkıntıların tozuyla beyazlanmış, uzun siyah saçlarını gördü. Kız konuşmaya başladı:

"Benim adım Dolores."

"Benim Lorenzo. Bu da Miguel."

"Benim adım Miguel."

"Bölüğümüzü yitirdik."

"Biz Dördüncü bölükteniz."

"Buradan nasıl çıkacağız?"

"Arkadan dolaşıp köprüyü geçeceğiz."

"Siz ikiniz burayı biliyor musunuz?"

"Evet, ben bu kasabayı biliyorum."

"Nerelisin?"

"Meksikalıyım."

"Ya. Demek onun için konuşmanı anlamak kolay oluyor."

Uçaklar gitti, herkes ayağa kalktı. Başı bereli Nuri ile örgü başlıklı Maria da adlarını söylediler, Lorenzo ile Miguel de kendilerini tanıttılar. Dolores pantolon ceket giymişti; öteki iki kızda tulum ve panço vardı. Birerli kol olup ıssız sokaklarda ilerlemeye başladılar. Duvar diplerinden, sanki yaz gelmiş gibi kapıları açık duran balkonların altından gidiyorlardı. Aralıksız ateş seslerini duyuyorlar, ama nereden geldiğini kestiremiyorlardı. Zaman zaman ayaklarının altında kırık camlar çıtırdıyordu, kimi zaman başı çeken Miguel yerdeki tellere dikkat edip takılmamalarını söylüyordu. Dört yol ağzında bir köpek havladı. Miguel köpeğe taş attı. Bir balkonda, başına atkı sarmış bir ihtiyar salıncaklı koltukta oturuyordu. Onların geçtiğini görmedi, onlar da adamın balkonda ne işi olduğunu anlamadılar, birinin geri dönmesini mi bekliyordu, güneşin doğuşunu mu bilemedi-

ler. Adam onlardan yana bakmadı.

Lorenzo derin soluk aldı. Kasabayı geride bıraktılar, çıplak akkavak ağaçlarıyla dolu bir düzlüğe geldiler. Düşen kuru yaprakları kimse toplamamıştı. Hışırdayan kara bir halının üzerinde gider gibi yürüdüler. Lorenzo, Miguel'in ayaklarındaki paçavra dolaklara baktı ve yeni çizmelerini vermek geldi içinden; ama yoldaşı öylesine güçlü, öylesine sağlam yürüyordu ki, Lorenzo nasılsa reddedilecek bir öneride bulunmanın boşuna olacağını anladı. Uzakta karanlık yamaçlar bekliyordu onları. Belki o zaman Miguel çizmeleri değiş tokuş ederdi.

Lorenzo köprüye vardı. Köprünün altından derin bir su hızla akıyordu. Hepsi suya baktılar.

Lorenzo öfkesini belirten bir el hareketiyle, "Suyun donmuş olacağını sanmıştım," dedi.

Dolores, "Neden?" diye sordu.

"İspanya'daki nehirler hiç buz tutmaz," diye mırıldandı Miguel. "Boyuna akar dururlar."

"Köprüden geçmek zorunda kalmayız diye düşünmüştüm."

Maria, "Neden?" dedi. Kızların üçü de meraklı çocuklara benziyordu.

Miguel, "Çünkü köprüler genellikle mayınlıdır," dedi.

Ufak topluluk, kımıldamadan duruyordu. Altlarından köpürerek akan su onları hipnotize etmişti. Kıpırdamadılar. Miguel başını kaldırıp dağa bakarak konuşuncaya kadar oldukları yerde durdular:

"Köprüyü geçersek dağa çıkabilir, oradan da sınıra ulaşabiliriz. Köprüyü geçmezsek, bizi vururlar..."

Maria ağlamaklı bir sesle, "Yani?" dedi. Erkekler ilk kez Maria'nın cam gibi parlayan ve tükenmişliğini aktaran gözlerini gördüler.

Miguel sertçe, "Yenildik," diye kestirip attı. Yumruklarını sıktı. "Artık geri dönüş yok. Ne uçağımız var, ne topumuz, hiçbir şeyimiz yok."

Lorenzo kımıldamıyordu. Dolores'in az önce koluna girmiş olan sıcacık eli Lorenzo'nun parmaklarını bulana kadar

da gözünü Miguel'den ayırmaksızın öylece durdu. Kız, Lorenzo'nun gözlerine baktı ve Lorenzo da ilk kez kızla göz göze geldi. Dolores'in kirpikleri titreşti ve Lorenzo onun gözlerinin yeşil, hem de Meksika kıyılarındaki deniz yeşili olduğunu gördü. Dolores'in saçları taranmamıştı, yüzünde boya yoktu, yanakları soğuktan kızarmış, dudakları çatlayıp kabarmıştı. Öteki üçü, onların bakıştığını görmediler. Lorenzo ile Dolores, el ele köprüye yürüdüler. Lorenzo bir an duraksadı. Dolores duralamadı bile. Birbirine geçmiş on parmak onlara sıcaklık veriyordu ve Lorenzo'nun son aylarda duyduğu tek sıcaklıktı bu.

"... Catalonia ve Pireneler'e doğru geri çekildiğimiz aylar boyunca duyduğum tek sıcaklıktı bu..."

Altlarında nehrin akışını, köprünün tahtalarının gıcırdayışını duyuyorlar, ama kıyıdan seslenen Miguel ile kızların sesini duymuyorlardı. Köprü uzayıp gidiyordu. Sanki okyanus aşıyorlardı.

"Yüreğim güm güm atıyordu. Yüreğimin vuruşunu taa elimde duyabiliyordum ve bunu Dolores de duydu, çünkü elimi aldı, kendi yüreğinin gümbürtüsünü duyabileyim diye göğsüne götürdü..."

Yan yana yürüyorlardı ve köprü giderek kısalıyordu.

Köprünün öteki ucuna yaklaştıkları sırada, daha önce gözlerine çarpmamış bir şey gördüler: Yapraklarını dökmüş, bembeyaz, güzelim bir karaağaç. Ağaç karla değil, ışıl ışıl yanan buzla kaplıydı. Karanlıkta mücevher gibi parlıyordu. Lorenzo, omzundaki tüfeğin ağırlığını, bacaklarının ağırlaştığını, ayaklarının tahta köprünün üzerinde kurşun gibi olduğunu duyuyordu. Karaağaç, bembeyaz ve pırıl pırıl bekliyordu onları. Lorenzo kızın parmaklarını sıktı. Ayaz göz açtırmıyordu. Lorenzo gözlerini yumdu.

"Gözlerimi yumdum baba, sonra ya orada ağaç yoksa diye hemen açtım..."

Sonra ayakları toprağa bastı ve durdular. Arkalarına bakmadılar. Miguel ile iki kızın haykırışlarına, onların da köprüye yürüdüklerine dikkat bile etmeden, karaağaca koştular ve ağacın buzla kaplı, beyaz, çıplak gövdesine sarıldı-

lar, ağacı sarsmaya çalıştılar ve kırılan buz parçacıkları inci taneleri gibi üzerlerine döküldü. Elleri birbirine değdi ve ağacı bırakıp döndüler, kucaklaştılar: Lorenzo, Dolores'in alnını okşuyor, Dolores de onun ensesinde gezdiriyordu parmaklarını. Lorenzo, buğulu yeşil gözlerini, aralık dudaklarını görebilsin diye Dolores biraz geri kaykıldı. Bir an başını delikanlının göğsüne yasladı. Sonra başını ve dudaklarını kaldırdı, öpüştüler. O sırada yoldaşları yanlarına gelip çevrelediler onları.

"... Ne sıcaksın Lola, nasıl da sıcacıksın ve seni nasıl da seviyorum."

Karlı doruğun altında, dağın belinde mola verip kamp kurdular. Miguel ile delikanlı çalı çırpı topladılar, ateş yaktılar. Lorenzo, Lola'nın yanına oturdu, elini tuttu. Maria, sırt çantasından kırık bir çaydanlık çıkardı, içine kar doldurup ateşin üzerine oturttu. Bir koca dilim de keçi peyniri çıkardı. Nuri de gülerek koynuna el attı ve göğüslerinin arasından ezilmiş birkaç poşet Lipton çayı çekti koydu ortaya. Ve çay poşetlerinin etiketindeki İngiliz yat kaptanının resmine bakıp gülüştüler.

Nuri, Barcelona'nın düşüşünden önce, Amerikalıların nasıl paket paket tütün, çay ve konsantre süt gönderdiklerini anlattı. Nuri, tombul neşeli bir kızdı. Savaştan önce bir tekstil fabrikasında çalışıyordu. Maria da Madrid'deki öğrencilik günlerini, yurtta kalışını, Primo de Rivera'ya karşı grevlere katılışını ve Lorca'nın her yeni yapıtı için gözyaşı döktüğünü anlattı.

"Bir yandan onların anlattıklarını dinlerken, bir yandan da kâğıdı dizime koydum, sana mektup yazıyorum ve onlara İspanya'yı ne kadar çok sevdiğimi açıklamaya çalışırken, aklıma Toledo'ya ilk gidişimden başka bir şey gelmiyor. Toledo'yu, El Greco'nun tablosundaki gibi, yani şimşekler, yağmurlar içinde, yeşil bulutlarla örtülü ve daracık Tajo Nehri'nin iki yakasına sıkışmış bir kent olarak düşünmüştüm... Nasıl diyeyim, kendi kendisiyle savaş halinde olan bir kent gibi. Oysa günlük güneşlik bir kentle karşılaştım; güneşli ve suskun ve bombalanmış bir Alkazar. Onlara anlat-

maya çabalıyorum ki, El Tajo'nun boğazı Toledo'da daralsa bile, İspanya'nın boğazı bir denizden öteki denize uzanır. Benim burada gördüğüm, edindiğim izlenim bu baba ve bunu onlara anlatmaya çabalıyorum..."

Lorenzo, bu dediklerini aktardıktan sonra, Miguel, Albay Asencio'nun tugayına nasıl katıldığını ve kıdemli asker olmanın ona neye mal olduğunu anlatmaya başladı. Miguel halk ordusunun çok yiğit olduğunu, ama yiğitliğin yeterli olmadığını söylüyordu. Savaşmayı da bilmek gerekliydi. Ve saflara yeni katılanlar, insanın kendini korumasının çeşitli yolları olduğunu ve eğer insan savaşa devam edecekse yaşamı da sürdürmesi gerektiğini bir türlü öğrenemiyorlardı. Kendilerini savunmayı öğrenseler bile, bu kez de saldırının inceliklerini kavramaları gerekiyordu. Sonunda bütün bunları kavrayınca öğrenilmesi en zor şeye, yani kişinin kendini yenmesini, alışkanlıklarını ve konfor düşkünlüğünü alt etmesini öğrenmeye sıra geliyordu. Miguel, sadece yıkıcı olarak gördüğü anarşistlerin aleyhinde konuşuyor ve Cumhuriyetçilere silah satmaya söz verdikleri halde bu silahları Francoculara satan silah tüccarlarına da veryansın ediyordu. Miguel kendisine en acı veren olayın, dünyadaki bütün işçilerin İspanya'yı savunmaya yardım etmek için ayaklanmamaları olduğunu söyledi. Dünya işçilerinin neden ayaklanmadıklarını, neden İspanya'nın yardımına koşmadıklarını bir türlü anlayamıyorum, çünkü bizim İspanya'da yenik düşmemiz demek, onların da her yerde yenik düşmeleri demektir, diyordu. Miguel bunu söyledikten sonra bir sigarayı ikiye böldü, yarısını Meksikalıya verdi. İki erkek sigaralarını içtiler. Lorenzo, yanında oturan Dolores de birkaç nefes çekebilsin diye izmariti ona uzattı.

Uzaktan ağır bir bombardıman başladı. Gecenin karanlığında sarımtırak bir ışık ve havalanan bir toz bulutu gördüler.

Miguel, "Orası Figueras," dedi. "Figueras'ı top ateşine tutuyorlar."

Figueras'a doğru baktılar. Lola, Lorenzo'nun hemen yanı başındaydı. O, ötekilerle konuşmuyordu; uzakta yükse-

len toz dumana ve seslere başlarını çevirmiş bakarlarken, sadece Lorenzo'ya fısıl fısıl bir şeyler söylüyordu. Lola, yirmi üç yaşında olduğunu söyledi. Lorenzo'dan üç yaş büyüktü. Bunun üzerine Lorenzo da kendi yaşına beş yıl ekleyerek yirmi dördüne bastığını söyledi. Lola, Albaceteli olduğunu, sevgilisinin peşinden gitmek için savaşa katıldığını anlattı. Aynı okulda –kimya fakültesinde– öğrenciydiler ve Lola sevgilisinin ardından yola düşmüştü, ama Oviedo'da Mağribiler delikanlıyı kurşuna dizmişlerdi. Lorenzo da Meksika'dan geldiğini, denize yakın, sıcak, meyvelik bir yerde oturduğunu anlattı. Dolores tropikal meyveleri anlatmasını istedi ve hiç adını duymadığı meyvelerden söz edilince çok güldü: *mamey*'in bir zehir adına, *guanaban*'ın ise kuş adına benzediğini söyledi. Lorenzo, atları çok sevdiğini ve İspanya'ya ilk geldiğinde süvari olduğunu, ama artık süvari birliği kalmadığını anlattı ve hoş, ona bakılırsa artık hiçbir şey kalmadı, dedi. Dolores, hiç at binmediğini söyleyince, Lorenzo at binmenin ne güzel bir şey olduğunu açıklamaya çalıştı. Hele sabah erkenden, hava iyot koktuğu ve gökyüzü kuzeye doğru ağarmaya başladığı, ama hafiften esinti olduğu saatlerde kıyıda dolaşmanın ne keyifli olduğunu anlattı. Toynaklardan sıçrayan suların gelip geçici buluttan düşen yağmur damlacıklarına karışmasını ve belden yukarısı çıplak olarak at üzerinde giderken insanın dudaklarına tuz tadı çarpmasını ballandıra ballandıra tanımladı. Bu, Dolores'in çok hoşuna gitti. Belki Lorenzo'nun dudaklarında hâlâ tuz kalmış olacağını söyleyerek onu öptü. Ötekiler ateşin çevresinde uyuyup kalmışlardı ve ateş sönmeye yüz tutmuştu. Lorenzo kalktı, ateşi karıştırdı. Arkadaşlarının ısınmak için birbirlerine sokularak yattıklarını gördü. Lola'nın yanma gitti. Lorenzo ellerini uzatsın, sırtında, haki bluzunda gezdirsin diye Dolores içi koyun postu kaplı ceketinin önünü açtı. Lorenzo ellerini sokunca ceketi onun sırtına doğru çekip kapattı ve ikisi birden cekete sarınmış oldular. Dolores, Lorenzo'nun kulağına fısıldayarak, ayrı düşecek olurlarsa bir daha nerede buluşacaklarını kararlaştırmalarını söyledi. Lorenzo, Madrid'i kurtardığımız zaman gittiğim,

Cibales yakınlarındaki bir kafede buluşuruz dedi. Dolores de Meksika'da buluşabileceklerini söyledi. Lorenzo, olur dedi, Veracruz limanındaki alanda, kemeraltındaki La Parroquia adlı kafede buluşuruz dedi. Kahve içip, pavurya yiyeceklerini söyledi.

Dolores gülümsedi, Lorenzo da güldü ve kıza saçlarını karıştırmak, dudaklarını öpmek istediğini söyledi. Dolores ona iyice sokuldu, kasketini çıkardı, başını Lorenzo'nun göğsüne sürmeye başladı. Lorenzo da ellerini onun bluzunun altına soktu, sırtını okşadı, memelerini avuçladı ve sonra artık hiçbir şey düşünmez oldu. Dolores de öyle. Çünkü konuşmayı kesti, aklından geçen şeylerin tümünü sürekli bir mırıltıya döktü ve şunları mırıldanmaya koyuldu: Sağ ol seni seviyorum beni unutma hadi boşal...

Dağa tırmanmaya başladılar. Miguel ilk kez güçlükle yürüyordu, bunun nedeni de sarp tepelere tırmanmanın verdiği zorluk değildi; hepsinin yüzlerinde duydukları ısırıcı soğuk, artık Miguel'in ayaklarına vurmuştu. Dolores sevgilisinin koluna girmişti. Lorenzo ona ne zaman göz ucuyla baksa, kızın kaygılı olduğunu görüyordu, ama başını çevirip dosdoğru yüzüne bakınca, kız hep gülümsüyordu. Lorenzo, fırtına çıkmasın diye dua ediyordu – hepsi aynı şeyi yapıyordu. Tek silahları olan tüfeği Lorenzo taşıyordu ve sadece iki fişeği vardı. Miguel korkmamalarını söylemişti.

"Korkmuyorum. Dağın öte yanı sınır, bu gece Fransa'da, bir dam altında ve yatakta yatacağız. Bir güzel yemek yiyeceğiz. Seni düşünüyorum ve benden utanmayacağına, benim yerimde olsan senin de aynı şeyi yapacağına inanıyorum. Sen de savaştın ve her zaman savaşı sürdüren birinin var olduğunu bilmek sana sevinç verir. Buna sevineceğini biliyorum. Ne var ki, buradaki savaşımız artık sona eriyor. Biz sınırı geçtiğimiz anda, Uluslararası Tugay'ın son kalıntıları da savaştan çekilmiş olacak ve ondan sonra başka bir şey başlayacak. Buradaki yaşantımı hiç unutmayacağım baba, çünkü ne biliyorsam, hepsini burada öğrendim. Öğrendiklerim de çok yalın. Döndüğüm zaman anlatırım sana. Şu anda bunları tanımlayacak sözcükleri bulamıyorum."

Lorenzo'nun parmağı, gömleğinin cebindeki mektuba dokundu. Bu soğukta ağzını açmaya cesaret edemiyordu. Soluk soluğaydı, soluğu, sıkılmış dişlerinin arasından bembeyaz bir buğu olarak çıkıyordu. Öyle ağır ağır yol alıyorlardı ki. Göçmen kafilesinin sonu gelmiyor, gözün göremediği uzaklıklara doğru uzanıp kayboluyordu yoldakiler. Fransa'ya götürdükleri, buğday ve jambon yüklü arabaları iten köylüler, şiltelerle yorganların altında iki büklüm olmuş kadınlar; tablolar, sandalyeler, leğenler, aynalar... Köylüler, Fransa'da da ekip biçmeyi tasarlıyorlardı. Çok ağır yürüyorlardı. Çocuklar da vardı, kimi memedeydi daha. Kuru, sarp, uçurumlar ve çalılıklar yüzünden aşılması zor bir yoldu. Lorenzo, Dolores'in yumruğunu kendisine dayadığını duyuyordu. Onu korumak ve kurtarmak istiyordu. Dolores'i dün geceden daha çok seviyordu ve yarın bugünden de çok seveceğini biliyordu. Dolores de onu öyle sevecekti. Bunu söylemeye gerek yoktu. Birbirlerinden hoşlanıyorlardı; evet, tastamam öyle, birbirimizden hoşlanıyoruz. Birlikte gülmeyi öğrenmişlerdi. Birbirlerine anlatılacak şeyleri vardı.

Dolores, Lorenzo'nun yanından ayrıldı, Maria'ya doğru koştu. Asker kız bir kayanın yanında durmuş elini alnına götürmüştü. Bir şeyi olmadığını söyledi. Çok yorgundu. Soğuktan kızarmış yüzlere, donmuş ellere, yüklü arabalara yol vermek için kenara çekildiler. Maria, biraz başının döndüğünü söyledi. Lola onun koluna girdi ve iki kız önden yürüdüler. İşte tam o sırada motorun homurtusunu duydular ve durdular. Uçağı göremiyorlardı. Hepsi bakınıyordu, ama gökyüzü süt gibiydi. Uçağın siyah kanatlarını ve gövdesindeki kapkara haçı ilk görüp haykıran Miguel oldu:

"Yatın! Yüzükoyun yatın!"

Hepsi kayaların arasına, el arabalarının altına yüzükoyun uzandılar. İki fişeği kalmış tüfekten gayri herkes yere kapandı. Ve tüfek ateş almıyor, Lorenzo tetiğe ne kadar asılırsa asılsın, o lanet olası turuncu dipçikli baston, o paslı alay bozan tüfek bana mısın demiyor. Homurtu tepelerine gelip üzerlerine gölgesini düşürdüğü ve makineli tüfek yere pıtırak gibi kurşun yağdırarak kayaların üzerinde delik-

ler açtığı sarada, Lorenzo ayakta duruyor ve tetiğe asılıyordu boyuna.

"Yat, Lorenzo, yat yere Meksikalı!"

Yere, yere, yere. Lorenzo ve eski çizmeler kuru toprağa dayanıyor, Lorenzo, tüfeğin yere dayanıyor, Meksikalı ve midende bir burkulma, sanki koca okyanusu taşıyorsun bağırsaklarında ve şimdi yüzün toprağa yapıştı, gözlerin yeşil ve aralık ve yarı dalgın, öğle ile gece yarısı arasında bir yerlerdesin ve Dolores çığlık atıyor ve anlıyorsun ki, zavallı Miguel sonunda çizmelere kavuşacak ve Miguel'in kumral sakalı, yüzündeki beyaz çizgiler ve Dolores üstüne kapanacak Lorenzo ve Miguel bir yandan kendisi de ağlarken, Dolores'e ağlamanın boşuna olduğunu, yollarına devam etmeleri gerektiğini, yaşamın dağın öte yanında olduğunu söyleyecek; yaşam ve özgürlük, çünkü bunlar Lorenzo'nun yazdığı sözler; mektubu Lorenzo'nun kanlı gömleğinin cebinden aldılar. Dolores mektubu avuçlarına aldı – nasıl da sıcacıktı! Kar yağarsa gömer onu, Lorenzo'yu bir daha öptüğün zaman Dolores, onun gövdesine sımsıkı sarıldığında ve canı çekilmeden hemen önce Lorenzo seni deniz kıyısında at binmeye götürmek ve yeşil gözlerinde seninle yatmak istiyordu... unutma...

Şu kanı çekilmiş dudaklarım olmasa, iki büklüm olmasam, çişimi idare edebilsem, yorganların ağırlığına dayanabilsem, bu balgamı, bu safrayı kusmak için yatağın kıyısından yüzükoyun sarkmak zorunda kalmasam, kendime gerçeği söyleyebilirdim: Tarihleri ve yerleri, yani salt koordinatları yinelemenin yeterli olmadığını kendime anlatırdım; Lorenzo'yu başka bir dürtünün, benim hiç dile getirmediğim bir isteğin –ay, bilmiyorum, bilemiyorum– evet, öyle bir isteğin, benim yaşamımı yeniden bütünleştirmek, benim öteki yazgımı, kendimin yaşayamamış olduğu öteki yarıyı yaşamak için gitti oralara. Ve Catalina, yatağın başucuna oturmuş, sorup duruyor:

"Neden öyle oldu? Söyle bana, neden? Ben onu başka

türlü bir yaşam için büyütmüştüm. Neden benden uzaklaştırdın, benden kopardın onu?"

"Lorenzo'yu ziyan eden, ölüme gönderen o değil mi? Lorenzo'yu senden, benden uzaklaştırıp yoldan çıkaran o değil mi? Doğru değil mi bu?"

"Teresa, baban duymuyor seni..."

"Öyle bir duyuyor ki. Gözlerini kapatıyor, ama duyuyor."

"Şşşşt."

"Yavaş ol."

Artık bilmiyorum. Ama onları görüyorum. İçeri girdiler. Maun kapı açılıp kapanıyor ve kalın halıda ayak sesleri boğuluyor. Pencereleri kapadılar. Perdeleri hışırdatarak çekip örttüler. İçeri girdiler."

"Ben... ben Gloria'yım..."

Benim gibi bir adamın elinden alınan gıcır gıcır banknotlarla tahvillerin temiz, tatlı hışırtısı. Airconditionlı, barlı, telefonlu, özel yastıklı ve ayak dayamak için minderli, ısmarlama yaptırılmış pahalı bir arabanın teklemeden çalışması: Eee papaz efendi, ne dersin, bunlar yukarda da olacak mı, ha?

"Oraya, o topraklara dönmeyi isterdim..."

"Neden öyle oldu? Söyle bana, neden? Ben onu başka türlü bir yaşam için yetiştirdim. Neden benden kopardın onu?"

Ve Catalina, dağ başında bırakılmış bir cesetten daha beter şeyler olduğunu bilmiyor, buzun ve güneşin onu gömüşünden, kuşların oyduğu gözlerinin sonsuza kadar açık kalışından da beter şeylerin olduğunu bilmiyor: Catalina, alnımı pamukla silmeyi bırakıyor ve yanımdan çekiliyor, ağlayıp ağlamadığını bilmiyorum; elimi uzatıp ona dokunmaya çabalıyorum, bu hareket kolumdan göğsüme, göğsümden karnıma bir sancı saplıyor; dağ başında bırakılmış cesetten, karın ve güneşin cesedi gömmesinden, kuşlar oyduğu için sonsuza kadar açık kalan gözlerden de beter bir şey var; o da bu önlenemeyen kusmalar, kaka yapmak isteyip de yapamamak, şişmiş karnımı geren gazları bile atama-

mak, aynı anda her yanıma vuran ağrıyı durduramamak, nabzımı bulamamak, bakıcılarımı duyamamak, kanımın içimde patladığını, içime aktığını algılamak, evet, kanım içime akıyor, bunu ben biliyorum, onlar bilmiyor ve onları inandıramıyorum böyle olduğuna, kanımın dudaklarımdan, bacaklarımın arasından aktığını görmüyorlar; hayır, bana inanmıyorlar; söyledikleri tek şey, artık ateşimin düştüğü, ah ateş ah; dedikleri tek şey, bir kriz, bir kriz; bulabildikleri tek şey ödem, ödem, bir noktada tıkanmış sıvıların yaptığı ödem; karnıma bastırırken, karnımdaki şişkinliği yoklarken hep bunu söylüyorlar ve karnımın damar damar olduğundan söz ediyorlar, evet, duyuyorum onları, artık duymadığım, göremediğim karnın üzerindeki mor mor damarlar: Ve dağ başında bırakılan cesetten, karın ve güneşin cesedi gömmesinden, kuşlar oyduğu için sonsuza kadar açık kalan gözlerden de beter bir şey var: Lorenzo'yu anımsayamamak, onu gözlerimin önüne getirememek, sadece resimleriyle, yatak odasında bıraktığı kitaplarıyla, kitapların kenarına aldığı notlarla anımsamak; oysa teri nasıl kokardı? Ve teninin rengini anımsatan hiçbir şey yok; artık onu göremeyişim, artık ona dokunamayışım gibi, artık onu düşünemeyişim en beteri; o sabah, Lorenzo atın üzerinde uzaklaştı; üstünde yabancı pullar olan bir mektup aldım: Onu anımsıyorum, ama Lorenzo'yu düşünmek ah, nasıl düşündüm, nasıl kurdum, o adları tek tek ezberledim, o türküleri bir bir anımsadım, *ay* ama bilmek, nasıl bilebilirim olanları? O savaşın ne mene bir savaş olduğunu, Lorenzo'nun ölmeden önce kiminle konuştuğunu onunla birlikte ölen erkeklerin, kadınların adlarını, Lorenzo'nun ne dediğini, ne düşündüğünü, ne giydiğini, o gün ne yediğini bilmiyorum, bilemiyorum; kafamda bir dağ başı kuruyorum, kentler icat ediyorum, adlar uyduruyorum ve artık anımsamıyorum: Miguel miydi, yoksa Josée ya da Luis mi? Consuelo muydu, yoksa Dolores, Maria, Esperanza, Mercedes, Nuri, Guadalupe, Esteban, Manuel, Aurora mıydı? Guadarrama mıydı, yoksa Pirineos, Figueras, Toledo, Teruel, Ebro, Guernica, Guadalajara mıydı; dağ başında bırakılmış ceset, güneş ve kar gömdü

onu, kuşların oyduğu gözleri sonsuza kadar açık;

ay, yaşamın nasıl olabileceğini bana öğrettiğin için sağ ol,

ay, o günü benim adıma yaşadığın için teşekkür ederim,

daha da kötü, daha da acı veren bir şey var;

he, ha? Bu şey var ve bu şey gerçektėn benim. Tanrı olmak bu, öyle değil mi? Korkulmak ve nefret edilmek Tanrı olmanın ta kendisi, öyle değil mi? Bunu nasıl kurtarıp koruyabileceğimi söyle bana, o zaman ne istersen yaparım, göğsümü yumruklarım, dizlerimin üstünde kiliseye kadar emeklerim, sirke içerim, başıma dikenlerden yapılma çelenk takarım. Yeter ki, elde ettiklerimi kurtarmanın yolunu göster bana, çünkü ruh...

"... ve Kutsal Oğul'un ve Kutsal Ruh'un adlarına, amin..."

Daha da beter, daha da çok acı veren bir şey var:

"Hayır. O durumda yumuşak bir tümör olur, ama aynı zamanda bağırsaklar sarkar, hatta belki de karın zarında bir yırtılma olabilir..."

"Ben görüşümde diretiyorum: Bağırsak düğümlenmesinden gelen bir tıkanma var. Bir tıkanma. Bu ağrıyı ancak bağırsak düğümlenmesi ya da dolanması yapabilir, tıkanmayı orada arayacağız..."

"Öyleyse ameliyat edilmesi gerek..."

"Belki de kangren olmaya başladı, eğer zamanında açmazsak..."

"Şimdiden siyanoz belirgin olarak görünüyor..."

"Hipotermia..."

"Lipotimia..."

Yavaş olun... Yavaş!

"Pencereyi aç!"

Kımıldayamıyorum. Ne yana bakmaya çalışacağımı bilemiyorum. Bacaklarıma gelip giden soğukluğun dışında ne sıcaklık duyuyorum ne de soğuk, geri kalan organlarımın, içimdekilerin, hiç görmediğim parçalarımın sıcaklığını, soğukluğunu duymuyorum...

"Zavallı kızcağız, yüreği kaldırmadı..."

Yavaş olun... söylemenize gerek yok, neye benzediğimi biliyorum... tırnaklarımın karardığını, derimin morardığını biliyorum... yavaş ol...

"Apandisit mi?"

"Ameliyat etmemiz gerek."

"Tehlikeli olur."

"Ben derim ki, bu nefrit iltihabıdır. İki santigram morfin yapıldı mı, kendini daha iyi hissedecektir."

"Tehlikeli olur."

"Kanama yok."

"Teşekkür ederim. Perales'te ölebilirdim. O adını bilmediğim askerle birlikte ölebilirdim. O boş odada, o şişkonun karşısında ölebilirdim. Ben sağ kaldım. Sizler öldünüz. Sağ olun."

"Tutun onu. Leğeni yetiştirin."

"Görüyor musunuz nasıl da bitiyor? Görüyor musunuz? Tıpkı kardeşim gibi. O da böyle bitti."

"Tutun onu. Leğeni getirin."

Tutun onu. Gidiyor. Tutun. Kusuyor. Daha önce sadece kokusunu aldığı o tadı kusuyor. Artık dönüp eğilemiyor. Sırt üstü yattığı yerde kusuyor. Bokunu kusuyor. Pislik dudaklarından, çenesinden akıyor. Pisliği, dışkısı, boku. Çığlık çığlığa bağırıyorlar, ben duyamıyorum, ama karılar haykırıyor. Kusmuk durmuyor. Olmuyor. Bir şey olmadığı için karılar ağlamak zorunda. Beni tutuyorlar, yatağa bastırıyorlar. Hayır. Gidiyor. Çırılçıplak ve yapayalnız gidiyor. Hiçbir şeysiz. Tutun onu. Gidiyor Artemio.

Üzerine yabancı pullar yapıştırılmış ve bir toplama kampından gönderilmiş olan, Miguel imzalı o mektubu alacaksın. Mektubun içinde Lorenzo imzalı ikinci bir mektup olacak ve okuyacaksın: "Korkmuyorum..." seni düşünüyorum... Benden utanmayacaksın... Buradaki yaşamımı hiç unutmayacağım baba, çünkü ne biliyorsam burada öğrendim... eve döndüğümde sana anlatırım..." okuyacak ve yine seçimini yapacaksın; bir başka yaşam seçeceksin;

Lorenzo'yu Catalina'nın yanında bırakmayı seçeceksin, onu Cocuya'ya götürmeyeceksin, onu kendinden sorumlu olmaya, aslında senin yazgın olabilecek bir ölümcül yazgıya itmeyeceksin; kendi yapmadığını ona yaptırtmayacak, kendi yitik yaşamını kurtarmak için onu zorlamayacaksın; bu kez fırsat vermeyeceksin, taşlı bir patikada sen öleceksin, kız yaşayacak:

Çalılığa gelmeyi başaran o yaralı askeri kucaklamayı, onu yere yatırıp çölün kavurduğu kaynaktan getireceğin suyla parçalanmış kolunu temizlemeyi, yarasını sarmayı, yanında kalıp kendi soluğunla ona soluk vermeyi, orada beklemeyi, bekleyip yakalanmayı ve adı unutulmuş kerpiçten bir köyün duvarına dayanıp kurşuna dizilmeyi seçeceksin; sana ve ona nişan alan tüfekler, idam edilen asilerin atıldığı ve başında mezar taşı olmayan ortak çukurda iki çıplak ve adsız ceset; yirmi dört yaşında bir ölü, artık önünde ne izlenecek bir yol var, ne dolanacak gizli geçitler, ne de yapılacak seçimler; canını kurtardığın ve adını bilmediğin askerlerle el ele ölmüş olacaksın; ölü:

Laura'ya evet diyeceksin

mavi badanalı odadaki şişkoya hayır diyeceksin.

Bernal ve Tobias'la birlikte hücrede kalmayı, onların yazgısını paylaşmayı, kendini haklı çıkarmak için kan dökülen o avluya gitmemeyi, Zagal'i öldürmekle yoldaşlarının kanına bulaşmış ellerini temizleyeceğini sanmamayı seçeceksin.

Puebla'ya gidip ihtiyar Gamaliel'i ziyaret etmeyeceksin

o gece sana döndüğünde Lilia'yı kollarının arasına almayacak, ondan başka bir kadına hiç sahip olmayacağını düşünmeyeceksin

o gece sessizliği bozacak ve Catalina ile konuşup seni bağışlamasını dileyeceksin; sen yaşayasın diye ölmüş olanları anlatacaksın ona ve seni olduğun gibi, sırtındaki bütün suç kamburlarıyla kabul etmesini isteyeceksin; senden nefret etmemesi, seni olduğun gibi kabullenmesi için yalvaracaksın.

Lunero ile birlikte çiftlikte kalacak, yerini yurdunu hiç bırakmayacaksın

öğretmenin Sebastian'ın yanında kalacak, ne olursa ol-

sun orada kalacak ve kuzeydeki devrime katılmak için yollara düşmeyeceksin

ırgat olacaksın

demirci olacaksın

devrime bulaşmamış olanlarla birlikte olacak, sen de bulaşmayacaksın.

Artemio Cruz olmayacaksın, yetmiş bir yaşına gelmeyeceksin, kilon doksan, boyun bir seksen olmayacak, takma diş takmayacaksın, kara tütünlü sigaralar içmeyecek, İtalyan ipeğinden gömlek giymeyecek, kol düğmesi koleksiyonu yapmayacak, boyunbağlarını New York'a ısmarlamayacak, üç düğmeli lacivert takımlar giymeyecek, İrlanda kaşmirini yeğlemeyecek, cin-tonik içmeyeceksin, bir Volvo'n, bir Cadillac'ın, bir de Rambler steyşının olmayacak; Renoir'ı anımsamayacaksın da, sevmeyeceksin de; Crosse and Blackwell etiketli marmelatla yaşmaklı yumurta yemeyeceksin, her sabah sahibi olduğun gazeteyi okumayacak, akşamları *Life* ve *Paris Match*'a göz atmayacaksın; o büyülü mırıltıyı, o koro halindeki mırıltıyı, ecelin gelmeden yaşamı senden koparıp alan, çok kısa bir süre önce gülüp geçtiğin, ama artık hoşgörmeyeceğin düşüncelerin, duyuların uyanmasına yol açan o nefreti yanı başında duymayacaksın:

de profundis clamavi

de profundis clamavi

Gör beni, duy beni, ışıt gözlerimi, ölüm uykusuna dalmayayım / Çünkü bir başkasını yediğin gün mutlak öleceksin / Başkasının ölümünden sevinç duyma, çünkü herkes ölecek / Ölüm ve cehennem alevli çukura atıldı ve bu ikinci ölümdü / Korktuğum şey yaklaşıyor bana, dehşete sürüklüyor beni, alıyor beni / Zenginliklere sahip oldu mu her şeye sahip olduğunu sanan insanın anısı ne acıdır / Ölümün kapılarını açtılar mı sana? / Günah kadınla başladı ve hepimizin ölümü kadın yüzünden / Karanlık odadaki kapıyı gördün mü / Muhtaçlar ve gücü tükenmişler için verdiğin yargı kesin / Peki öyleyse ne kazandılar? / Kendi sonları da

ölüm olduğu için şimdi utananlar ne kazandı? / Çünkü etin açlığı ölüm demektir:

de profundis clamavi, domine
omnes eodem cogimur, omnium vesatur urna
quae quasi saxum Tantalum semper impendet
quid quisque videt, nunquam homini satis
cautum est ni horas
mors tanem inclusum protrahet inde caput
nascentes morimus, finisque ab origne pendet
atque in se sua per vestigia volvitur annus
omnia te vita perfunta sequentur

koro, kabir, sesler, cenaze alayı ve bilincin unutulmuş kesiminde ayinler, törenler, son'lar düşleyeceksin; gömme, cesedi yakma, mumyalama; seni çürüten toprak değil de, havanın kendisi olsun diye yüksek bir kulenin üstüne bırakılmak; ölmüş kölelerinle birlikte bir anıt mezara gömülmek; parayla tutulmuş ıskatçılara ağıt yaktırmak; en değerli mallarınla, şirketinle, kara mücevherlerinle birlikte gömülmek; ölüm nöbeti, gece nöbeti.

requiem aeternam, dona eis Domine
de profundis clamavi, Domine

bu tür şeylerden söz etmeye bayılan Laura'nın sesi; yere bağdaş kurmuş, elinde ciltli, ufak kitap, her şeyin, hatta bize can verenin bile ölümcül olabileceğini söyleyen kitap; ancak ani ölümden korkulması gerektiğini, güçlülerin bu korkuyla hep ellerinin altında günah çıkaracak birini bulundurduklarını; ölüme, yoksulluğa ve cahilliğe karşı elimizden bir şey gelmediğine göre, mutlu olabilmek için yapılacak en iyi şeyin bunları düşünmemek olduğunu söyleyen kitap; ben insanı bilirim; tehlikeden değil, tehlikesiz ölümden korkar diyen kitap; ölüme hazırlanmak özgürlüğe hazırlanmaktır diyen; ey soğuk ölüm, nasıl da sessiz yürüyorsun diyen kitap; saatler seni kötülüklerden bağışlayacak, acımasız saatler günlerin olacak diyen kitap; düğümün kesik yerini göster; kapım dayanıklı madenden yapılmıştır diyen kitap: yaşamımla umudum aynı olduğu için bana bin ölüm biçilecek diyen, Tanrı'nın ölmeyi buyurduğu zaman insanın yaşa-

maya karar verdiğini söyleyen kitap; hazinelerin, kulların, kölelerin, hizmetkârların neye yarar diyen kitap.

neye yarar ve neye yarar? istedikleri kadar bağırsınlar, çığırsınlar, feryad ü figan etsinler, görkemli kabartmalara, gösterişli kakmalara, yaldız ve alçı oymalara, bağa çekmecelere, anahtar deliklerinin kaplamalarına ve kapı tokmaklarına, demir çemberli ve kilitli sandıklara, kokulu *ayacahuite* ağacından yapılmış kerevetlere, kilise korosunun sandalyelerine, barok kukuletalarla cüppelere, kıvrıntılı sandalye arkalıklarına, burmalı iskemle ayaklarına, polikrome masklara, bronz çivi başlarına, tabaklanmış derilere, karyolaların tekerlekli ve pençe biçimindeki ayaklarına, tel işlemeli ayin cüppelerine, damasko ipeğiyle kaplanmış koltuklara, kadife kanepelere, yemekhane masalarına, ölü küllerinin saklandığı ayaklı vazolarla kavanozlara, kaplama masalara, sayvanlı, perdeli karyolalara, boğumlu asalara, kalkanlara ve kurdelelere, yün halılara, demir anahtarlara, çerçeveli tablolara, ipeklere ve kaşmirlere, yünlülere ve taftalara, aynalara ve avizelere, elle boyanıp işlenmiş renkli camlara, tavan kirişlerine dokunamayacaklar; bunların hiçbirine ellerini süremeyecekler, onlar senin olacak;

elini uzatacaksın;

üç dört yıl önce sıradan, ama yine de olağanüstü bir gün; o günü anımsamayacaksın, anılarını anımsayacaksın; hayır, anımsayacaksın, çünkü anımsamaya çalıştığın zaman aklına ilk gelen şey, ötekilerden ayrı bir şölen günü, kırmızıyla anılara kazılmış bir gün olacak: ve –o gün düşüneceksin ki– bu, koca bir çevredeki bütün adların, insanların, sözlerin ve yapılanların kokuşacağı ve dünyanın kabuğunu çatlatacağı gün olacaktır: Yeni yılı kutlayacağınız gece bu; eklem iltihabından boğum boğum olmuş parmakların demir tırabzanı zorlukla kavrayacak; öteki elini giysinin cebine daldıracak ve gövdeni zor kaldırarak basamakları ineceksin;

elini uzatacaksın:

1955: 31 Aralık

Artemio demir tırabzanı zorlukla kavradı. Öteki elini

giysisinin cebine daldırdı ve gövdesini zor kaldırarak, Guadalupe, Zapopan, Remedios'a, yani Meksikalı Bakirelere adanmış panolara bakmaksızın merdivenleri indi. Akşam güneşi dar uzun pencerelerden süzülüyor ve ermiş suretlerinin kabarık giysilerini, bol eteklerini yaldızlıyor, tavan kirişlerinin yanık cilasını kızıllaştırıyor, Artemio'nun yüzünün yarısını aydınlatıyordu. Resmi giyinmişti, siyah pantolon, plastronlu gömlek ve siyah papyon; bunların üstüne geçirdiği kırmızı cüppe ile yaşlı ve yorgun bir sihirbazı andırıyordu: Artemio, bir tek kez kendisine sevinç vermiş bir sahnenin bu gece yineleneceğini düşünüyordu; her yıl, Coyoacan'daki görkemli evinde kutlanan St. Sylvester bayramında boy gösterenlerin o bildik yüzlerini, o hiç değişmeyen sözlerini, bu gece sıkıntıdan patlayarak, bir kez daha görecek, duyacaktı.

Adımları taş döşemenin üzerinde kof sesler çıkararak sürükleniyordu. Siyah deri iskarpinlerin hafiften sıktığı ayakları, Artemio'nun artık önüne geçemediği bir hantallıkla yerlerinden kalkıyorlardı. Göğsü kırçıllaşmış, elleri kurşuni damarlarla yol yol olmuş, topuklarının üzerinde kendini zor dengeleyen, uzun boylu Artemio Cruz, kireç badanalı koridorlardan, uzun tüylü yün halıların üzerinden, antika aynalarda ve konsolların camlarında kendine göz atarak, kilitlere ve kapı tokmaklarına, demir köşebentli ve kilitli sandıklara, kokulu *ayacuahuite* ağacından kerevetlere, zengin ve görkemli eşyalara dokunarak ağır ağır yürüdü. Bir uşak büyük salonun kapısını açtı; ihtiyar, bir aynanın önünde durup son kez kendine baktı ve papyonunu düzeltti. Seyrelmiş, ama hâlâ dalgalı kır saçlarını yüksek alnından geriye itti. Takma dişlerini iyice oturtmak için çenelerini sıktı ve karo döşeli teraslara, bahçeye açılan salonun, dans edilebilsin diye halıları kaldırılmış cilalı sedir ağacından döşemesine ayak bastı. Sömürge döneminden kalma tablolar asılıydı duvarlarda: St. Sebastian, St. Lucia, St. Jerome, St. Michael.

Salonun öteki ucunda, tavandan zincirle sarkan elli ampullü avizenin altındaki yeşil damasko koltuğun çevresini saran fotoğrafçılar, kendisini bekliyorlardı. Şöminenin üze-

rindeki saat yediyi çaldı. Bu soğuk aralık günlerinde, maroken koltuklar şöminenin yakınına çekilmişlerdi. Artemio başıyla selam verdi ve gömleğinin önü ile manşetlerini çekip düzelterek büyük koltuğa oturdu. Bir başka uşak, pembe dudaklı, mahzun gözlü iki çoban köpeğini çeke çeke getirdi ve tasmalarını efendilerinin eline tutuşturdu. Tasmaların üzerinde, ışıkta parıldayan bronz kakmalar vardı. Artemio başını kaldırdı ve iyice yerine oturtmak için dişlerini yeniden sıktı. Yanıp sönen flaşlar, Artemio'nun kırlaşmış başını aydınlattı. Fotoğrafçılar birkaç poz daha çekmek isteyince, Artemio saçlarını yeniden eliyle düzeltti ve parmaklarını ağzının iki yanından gerdanına inerek yakasının içinde kaybolan sarkık derinin üzerinde gezdirdi. Sadece çıkık elmacık kemikleri eski sertliğini koruyordu, onlar da gözlerinin kıyısından yayılan ve sarkık kapakların ardına gizlenmiş yeşil gözbebeklerinin yarı acı, yarı alaylı anlatımını korumak istercesine her gün biraz daha derinleşen çizgilerle örülmüştü.

Çoban köpeklerinden biri havladı ve kendini kurtarmaya çabaladı. Köpeğin tasmayı zorlamasıyla ihtiyarın boş bulunup irkilmesi bir oldu ve yüzünün büyük bir şaşkınlık içinde afalladığı anda da bir flaş yanıp söndü. Öteki fotoğrafçılar resmi çekene yan yana baktılar. Suçlu fotoğrafçı, levhayı fotoğraf makinesinden çekti çıkardı ve hiçbir şey söylemeden onlara uzattı.

Fotoğrafçılar işlerini bitirip gittiler. Artemio titreyen elini uzattı, masanın üzerindeki gümüş kutudan filtreli bir sigara aldı. Biraz zahmetle uzanıp, sigarasını şöminedeki ateşten yaktı ve başını ağır ağır çevirerek, kutsal tasvirleri gösteren kahn vernikli, eski tabloyu süzdü: Verniğin parlaklığı ana ayrıntıları yok ediyor, buna karşılık da sarı ve gül kurusu tonlarını daha bir belirginleştiriyordu. Artemio, koltuğunun damasko ipeğini elledi ve filtreli sigarasından bir soluk çekti. Bir uşak sessiz adımlarla yaklaşarak, içecek bir şey isteyip istemediğini sordu. Artemio başını salladı, Martini istediğini söyledi. Uşak, aynalı, gömme büfenin sedir ağacından yapılmış sürgülü kapağını açtı, renk renk etiket-

li şişeler, sürahiler ve karafakiler göründü: Sedefli beyaz, zümrüt yeşili, kırmızı, billur duruluğunda içkiler: Chartreuse şarabı, nane likörü, Acquavit, Vermut, Courvoisier kanyak, Long John, Calvados, Armagnac, Beherovka ve Pernod; kimi kalın ve küt, kimi incecik ve ayaklı sıra sıra kristal kadehler. Artemio kadehi aldı, sonra uşağa kilere inip, yemekte içilecek üç değişik marka şarap çıkarmasını söyledi. Bacaklarını uzattı. Bu evi, kendi gerçek yuvası olan bu evi nasıl özenle restore ettirdiğini ve döşediğini düşündü. Catalina, herhangi bir milyonerin evinden farkı olmayan, kişiliksiz bir ev olan Lomas'taki büyük evde oturabiliyordu. Oysa Artemio, iki yüz yıllık geçmişi olan ve duvarları küfeki taşından örülmüş bu evi yeğliyordu. Bu duvarlar, Artemio'yu kendi geçmişine götürüyor ve her şeyin gelip geçici olmadığı bir dünyayı yansıtıyordu. Evet, sihirli bir elin değmesiyle bir değişim sürecinin gerçekleştiğini Artemio da biliyordu. Yine de bu eski taşlar ve tahtalar, demir parmaklıklar, pervazlar, oymalar, uzun, masif masalar, büfeler, dolaplar, ahşap oymalar ve kakma işlemeler, belli belirsiz bir sıla duygusuyla Artemio'ya kendi gençliğinin görüntülerini, kokularını, duyumlarını taşıyordu.

Lilia hiç hoşnut değildi. Lilia anlayamayacaktı hiçbir zaman. Antika kirişlerden çatılmış bir tavan, onun gibi bir kız için ne anlam taşıyabilirdi ki? Kesme demir süslemeleri olan bir pencere ona ne diyebilirdi? Şöminenin üzerinde asılı duran, sırma ve simle işli papaz cüppesinin görkeminden ne anlardı o? Koca koca konsolların ahşap kokusu? Puebla çinisi döşeli mutfağın gıcır gıcır ovulmaktan gelen temizliği? Yemek odasındaki başpiskopos sandalyeleri? Bu tür şeylere sahip olmak, para sahibi olmak kadar tantanalı ve gösterişliydi; üstelik para nasıl bir zenginlik belirtisi ise, bunlar da aynı ölçüde servet demekti. Evet, bu cansız nesneler, nasıl kusursuz ve mutlak bir doyum veriyor, insanı nasıl incelmiş bir haz duygusuna sürüklüyordu; ne keyifti bu, nasıl özgür ve kendi içinde bütünleşen bir mutluluktu. Artemio, yılda sadece bir kez –St Sylvester yortusunda verilen resmi şölende– konuklarının bu zevki kendisiyle paylaş-

masına izin verirdi. Bu, çeşitli mutlulukların birleştiği bir gün olurdu; çünkü yalnızlıklar içindeki Catalina'nın, yılbaşı nedeniyle kendisini görmeye gelen Teresa ve Gerardo ile Lomas'taki evde baş başa yemek yediklerini anımsayan konuklarına, bu evin kendi gerçek yuvası olduğunu da zorla kabul ettirmiş olurdu. Konuklarına Lilia'sını tanıştırır ve onları mavi döşeli, mavi duvarlı yemek salonuna buyur edip, mavi keten örtülü sofralarda, mavi porselen takımlar içinde nadide etlerle, pembe balıklarla, mis kokulu deniz hayvanlarıyla, adı sanı duyulmamış bitkilerden yapılma yemeklerle, tatlılarla, su gibi akan şaraplarla ağırlardı...

Daldığı bu düşleri Lilia'nın bozması şart mıydı sanki? Lilia'nın topuklarının tembel tıkırtısı. Salonun kapısını tırmalayan ojesiz tırnakları. Yağlı kreme bulanmış suratı. Bu gece gül rengi giysisini giymek uygun düşer mi düşmez mi diye sormaya gelmişti Lilia. Geçen yıl olduğu gibi, uygunsuz bir şey giyip Artemio'nun sinirini ve öfkesini tepesine çıkarmak istemiyordu. Aaa, daha şimdiden başlamış içkiye! Peki kendisini neden çağırmamış? Lilia, Artemio'nun kendisine güvensizliğinden, barı sürekli kilitli tutmasından iyice usanmıştı artık. Hele kendisine kilere girme hakkını tanımayan o küstah, o kendini bilmez uşak! Demek sıkılıyordu Lilia? Sanki bilmezmiş gibi konuşuyordu Artemio! Artemio onu kapı dışarı etse de istediği gibi yaşayabilse diye. Lilia neredeyse yaşlanmayı ve çirkinleşmeyi ister duruma gelmişti. Kendisini tutan mı vardı? Ama o zaman bu lüksü, bu koca evi ve Artemio'nun servetini nereden bulacaktı? Kucak dolusu para, belki aşırı bir lüks, bunların hepsi vardı da, mutluluk diye bir şey yoktu, eğlence yoktu, canı çekerse bir yudum içki içme özgürlüğü bile yoktu. Tabii çok seviyordu Artemio'yu. Bin kez söylememiş miydi bunu? Evet... kadınlar her şeye alışır, her şeye uyabilirdi; bu kendilerine gösterilen sevgiye bağlıydı; bir delikanlının aşkına nasıl alışırlarsa, babaca bir sevgiye de alışabilirlerdi. Evet, Lilia seviyordu onu, bu kadarı da yeterdi. Neredeyse sekiz yıldır birlikte yaşıyorlardı ve şunca zaman içinde Artemio hiç patırtı çıkarmamış, olsa olsa kırk yılın başı bir azarlamıştı. Ama yine

de, Lilia'yı son derece... Artemio bıyık altından gülümseyerek, Lilia'nın başında bir beyaz tel daha keşfetmiş olmanın ne mutlu bir şey olduğunu söyledi. Ne? Bu adam, kendisini bu kadar saçma sapan şeyleri dert edecek bir kadın olarak mı görüyordu? Hadi, hadi... sen zaten hiçbir zaman şaka kaldırmazsın... Peki ama sen de sulu şakalar yapma... Kimsenin gençliği baki kalmaz: Lilia'nın gözlerinin çevresinde çoktan buruşuklar peydahlanmıştı... Ne olacak, kadınların vücudu böyledir... Ne var ki, Artemio, iyice Lilia'ya. Evet, onun yaşında bir adam için, yeni baştan başlamak bir dertti. İstediğin kadar milyonların olsun, kadın bulmak yine de bir emek ve zaman işidir... Günahkâr, kötü ruhlu kaypak yaratıklar, son derece yalın ve açık seçik bir olayı inceden inceye geliştirmeye, karmaşıklaştırmaya, flört süresini uzattıkça uzatmaya bayılırlar... Hayırlar, acabalar, belkiler; bekleyeceksin işin yoksa. Cilveler, işveler, gönül çelmeler. *Ay*, bin bir numara, bin bir oyun. Yaşlı erkekleri de gülünç düşürürler. O yüzden, bu işi Lilia ile sürdürmek en iyisi... Lilia'nın yakındığı yok, inan olsun ki yok. Her yılbaşında sanki kadına o geceyi zehir etmek istercesine bir gösteriş budalalığıyla onca kişiyi çağırmasına bile ses çıkarmıyor... Evet, seviyor Artemio'yu, yemin kasem ediyor, kopamayacak kadar çok alıştı ona.. Ama içi öyle sıkılıyor, öyle sıkılıyor ki patlayacak nerdeyse! Ne olur yani birkaç kadın arkadaşı olsa, arada bir onlarla gezmeye gitmesine, haftada bir kez olsun bir kadehçik içmesine izin verse ne çıkar?

Artemio, kıpırdamadan oturuyordu. Başının etini yeme hakkını Lilia'ya hiç tanımamıştı; ne var ki, yapısına aykırı bir bezginlik, bir halsizlik onu olduğu yere mıhlamış, günden güne bayağılaşan bu kadının saçmalıklarını dinlemek zorunda bırakmıştı. Lilia artık istek bile uyandırmaz olmuştu. Gerçekten dayanılmaz, çekilmez olup çıkmıştı; Artemio nasıl dizginleyecekti onu? Şimdilik, gençlik yıllarındaki gücünün artık etkisini yitirmiş tantanası ile sözünü dinletebiliyordu. Lilia çekip gidebilirdi. Artemio'nun yüreği daraldı. Bu korkuyu aklına getirmeye gerek yoktu. Belki bundan sonra hiç kadını olmayacaktı; yapayalnız kalacaktı. Zor bü-

külen parmaklarını oynattı, sonra kolunu ve dirseğini kıpırdattı ve kül tablasını halıya devirdi. Nemli, sarı izmaritler, gri küller, kara küller yere saçıldı. Artemio, yere dökülenleri toplamak için eğilince soluğu kesildi.

"Sen eğilme. Şimdi Serafin'i çağırırım."

"Olur."

Belki... Canı sıkıldığı için böyle olmuştu. Ya baş dönmesi, kanının çekilivermesi... Hâlâ kuşkuyla kıvranması. Kendini tutamadı, sevecenlikle döndü. Lilia'ya baktı.

Esmer teni, sarıya boyalı saçlarıyla Lilia kapıda durmuş, hain ve tatlı bir bakışla seyrediyordu Artemio'yu. O da geri dönemezdi artık. Yitirdiklerini bir daha ele geçirmesi olanaksızdı; böylece ödeşmiş oluyorlar ve aralarındaki kişilik ve yaş farkına karşın eşitleniyorlardı. Kavga mı? Neye yarardı? Artemio, kendini yorgun ve tükenmiş hissediyordu. Hiçbir şey, artık hiçbir şey yoktu. Bundan böyle akıldan çıkmayacak yeni yerler görmeyecekti, yeni anıları olmayacak, şimdi bildiklerinden başka adlar öğrenmeyecek, insanlar tanımayacaktı. İdare ve yazgı böyle karar veriyordu. Hiçbir şey. Artemio, parmaklarını yine damasko ipeğine sürdü. Yerdeki izmaritler kötü kötü kokuyordu. Ve Lilia, krem içindeki suratıyla odanın öteki ucunda dikilmiş duruyordu.

Lilia, kapının eşiğinde, Artemio, damasko koltukta.

Sonra Lilia içini çekti ve topuklarını tıkırdatarak yatak odasına gitti. Artemio karanlığın bastırdığını birden fark edip şaşırıncaya kadar oturdu, hiçbir şey düşünmeden öylece bekledi; hava karardı, Artemio bahçeye açılan camlı kapılarda kendi yansımasını gördü. Uşak, Artemio'nun ceketini, mendilini ve kolonyasını getirdi. İhtiyar ayağa kalktı, delikanlının tuttuğu ceketi giydi, sonra uşak birkaç damla kolonya damlatsın diye mendilini açtı. Mendili göğüs cebine yerleştirirken delikanlıyla göz göze geldi. Uşak hemen önüne baktı. Hayır, uşağın duygularını merak etmek de nereden aklına gelmişti?

"Çabuk ol Serafin, şu külleri..."

İki eliyle koltuğa dayanarak doğruldu, ayağa kalktı, şöminenin başına gitti, ateşin önündeki Toledo işi demir ızga-

raya dokundu, alevlerin sıcaklığını yüzünde ve ellerinde duydu. İlk gelen konukların, hayranlık ve beğeni dolu sesleri antreden duyuldu. Serafin yerdeki külleri temizlerken, Artemio da seslere kulak kabartarak öne doğru uzandı. Sonra ateşin karıştırılmasını emretti.

Régules ailesi içeri girdi. Yemek salonuna açılan kapıdan da, elinde tepsiyle bir başka uşak göründü. Roberto Régules tepsiden bir kadeh içki aldı. Yeni evli Betina ile Ceballos'ların oğlu olan kocası da el ele salonda geziniyorlar, eski tabloları, yaldızlı çerçeveleri, gösterişi duvar halılarını, Barok tarzı piskopos haçları ile cüppelerini, polikrome maskları övgülüyorlardı. Bir kadeh yere düştü ve kırılmış çan sesi çıkartarak parçalandı. Artemio sesin geldiği yana döndü. Lilia'nın sesi alaycı bir tonda çınlıyordu. İhtiyar adam ve konukları tokmağa asılırcasına tutunarak kapıya yaslanan Lilia'nın makyajsız yüzüne baktılar.

"Merhabaaaa!.. Yeni yılınız kutlu olsun! Merak etme moruk, bir iki saate kadar hazır olurum. Ve sanki hiçbir şey olmamış gibi davranırım... Çok güzel bir yılbaşı geçirmeye karar verdiğimi söylemeye geldim, işte o kadar... çok tantanalı bir yılbaşı..."

Artemio zorlukla adım atarak Lilia'ya doğru yürüdü. Her adımda, kadının sesi biraz daha yükseliyordu. "Bütün gün televizyon seyretmekten usandım artık, anladın mı moruk! Kovboy filmlerinin hepsini ezberledim. Dan-dan-dan! Arizona polis müdürü, Kızılderililer kampı. Grav-grav! Düşümde bile o lanet olasıcaların sesini duyuyorum moruk! Al bir Pepsi iç canım... Hepsi o kadar işte moruk. Konforlu gözaltı. Politikacılar, diplomasiler..."

Artemio'nun eklem romatizmalı eli, Lilia'nın suratında şakladı ve kadının boyalı bukleleri gözlerinin üstüne düştü.

Lilia soluğunu tuttu. Sonra arkasını döndü ve bir eli yanağında, ağır ağır çıktı. Artemio, Régules'ler ve Jaime Ceballos'un oluşturduğu kümeye döndü. Başını dimdik tutarak, bir an konuklarını teker teker süzdü. Régules, yüzündeki anlatımı kadehinin ardına gizleyerek viskisini yudumluyordu. Betina gülümsedi ve ateş istiyormuş gibi sigarası-

nı parmaklarının arasında tutarak ev sahibine yaklaştı.

"O konsolu nereden buldunuz?"

İhtiyar adam geri çekildi ve uşak Serafin kibriti çakıp kızın burnuna doğru öylesine uzattı ki, Betina başını çevirmek ve Artemio'nun yanından uzaklaşmak zorunda kaldı. Salonun öteki ucundan, soğuktan sarınıp sarmalanmış ve titreşen müzisyenler içeri giriyordu. Jaime Ceballos parmaklarını şakırdatarak, bir Flamenco dansçısı gibi topuklarının üstünde döndü.

Ayakları yunus balığı biçimindeki masanın üzerinde, bronz şamdanların ışığında yemekler sıralanmıştı: Domuzyağı ve yıllanmış şaraptan yapılan sosla süslenmiş keklikler; tarhun hardallı, asma yaprağında pişmiş morina balığı; portakallı yaban ördekleri; balık yumurtasıyla doldurulmuş sazan; ağır zeytin kokulu Catalan *bullinada;* Macon şarabı içinde yüzen ve üzerinden alevler yükselen şaraplı sülün; enginar püresi ile doldurulmuş güvercinler; buzların üzerine yatırılmış bembeyaz etli yılan balığı filetoları, halka halka limon dilimleri, mantar ve domatesle karides şiş; Bayonne jambonu; Armagnac'lı et sarma; domuz ciğeri ezmesiyle doldurulmuş kaz boynu; kestane püresi ve bademli elma sotesi; sovan, portakal, sarımsak ve şamfıstığı sosları. Artemio, Queretaro'da oyulmuş ve resimlenmiş olan, üzeri tombul popolu melekler ve boynuz biçiminde bereket külahlarıyla süslü kapıyı açtı. Kapıların iki kanadını birden açıyor ve Dresden porseleninden tabakların her sunuluşunda kuru boğuk bir kıkırdamayla gülüyordu. Tam yüz konuk. Mavi porselenlerin üzerinde gümüşlerin şıkırtısı, şişeleri kadehlere eğen uşaklar. Vişne ağaçları, çıt diye kırılıverecekmiş gibi görünen çıplak erik ağaçları ve Genel Valilik döneminin saraylarından, manastırlarından toplanmış aslan, melek, keşiş yontularıyla süslü bahçe görünsün diye, Artemio perdelerin açılmasını emretti. Havai fişekler atıldı, bahçedeki koruluğun ortasından renk renk, saçak saçak ışık yükseldi. Kenarları serpantin gibi dökülen sarı ışıklarla bezeli, kıpkırmızı parıltılar yelpazesinin içinden beyaz fişekler geçiyordu; gecenin bağrında açılmış birer yara, bayram krallarının gece perdesine iliştirdiği parıl-

tılı birer madalya, gecenin karanlık kubbesine yükselen roket ışıklarıydı bu fişek cümbüşü. Artemio, ağzını açmadan kıkır kıkır gülüyordu. Boşalan tabaklara yeniden av etleri, yeniden balıklar, yeniden nadide et yemekleri dolduruluyordu. Piskopos taçlarının ve işlemeli cüppelerin asılı olduğu bir köşede, eskiden kilise korosunda kullanılan büyük koltuğa yayılmış ihtiyarın yanında yöresinde, çıplak kadın kolları kelebek kanatları gibi inip kalkıyordu. Artemio bakıyor, kokluyordu; kadınların açık yakalarından belli olan kabarık göğüsleri, tıraş edilmiş koltuk altları, küpeli kulakları, beyaz gerdanları, incecik belleri; parfümleri, giydikleri kumaşlar: İpek, tafta, lame. Artemio, lavanta ve tütün, dudak boyası ve rimel, yere ya da giysilere dökülmüş şarap ve tırnak cilası, pahalı ayakkabıların yumuşak deri kokularını duyuyordu. Kadehini kaldırdı ve yerinde doğruldu. Uşaklardan biri çoban köpeklerinin tasmasını Artemio'nun eline tutuşturdu; köpekler gece boyunca Artemio'ya eşlik edeceklerdi. Yeni yıl kutlamaları ve yılbaşı naraları başladı. Kadehler yere atılıp parçalandı. Yeni mevsimi, Artemio'nun tüm geçmişinin yeniden canlanmasını ve mayalanmasını, bu cenazeyi, anıların cenaze törenini kutlamak için kucaklaşmalar, sarmaş dolaş olmalar, bellerinden tutulup havaya kaldırılan kadınlar. Bu arada orkestra *Las golondrinas*'ı çalıyor. Sona ermek üzere olan dönemde yaşanan tüm ölü olaylar, ölü sözler ve ölü nesneler; kimi zaman nemli gözlerle bakışıp, hiçbir anın havai fişeklerin gökyüzüne yükseldiği ve çanların çılgınca çaldığı bu canlı ve biraz daha sürsün diye zorla uzatılan an gibi olamayacağını birbirlerine söyleyebilmek için kendi erkeksi ve kadınsı sorunlarını askıya alan şuradaki yüz yaşamın kutlanması, Lilia, özür dilercesine Artemio'nun ensesini okşadı. Artemio, şehvetin doruk noktasındaki o kısacık anda, geçmiş tutkularla zedelenmiş bir haz duyabilmek için pek çok şeyin, pek çok ufak istek ve özlemin bastırılması gerektiğini biliyordu; böyle bir an yaşattığı için Lilia'nın kendisine teşekkür etmesi gerekliydi; Artemio bunu yavaş sesle söyledi kadına. Büyük salondaki kemanlar *Poor People of Paris*'i[1] çalmaya

[1] Paris'in Yoksul Halkı. (Ç.N.)

başladılar. Lilia her zamanki alışkanlıkla Artemio'nun koluna girmeye davrandı, ama Artemio kır saçlı başını salladı, köpeklerin peşinden yürüyerek, şölenin sonuna kadar oturacağı dans pistine bakan büyük koltuğa gitti. Dans edenlerin yüzlerini seyrederek eğleniyordu: Sevimli, iki yüzlü, kötü niyetli zeki yüzler, budalaların suratları, sahtekârların suratları, şanslarını, kendilerinin ve Artemio'nun ne kadar talihli olduğunu düşünenlerin yüzleri. Suratlar, gövdeler, kendisi gibi özgür varlıklar, dans edenler... Bu insanlar Artemio'ya güven sağlıyorlar, onlar cilalı döşemenin üzerinde hafif adımlarla döndükçe Artemio yeniden güven duyuyordu; bu insanlar onun anılarını yok ediyorlar ve onların tanıdığı kişiliğine, özgür ve güçlü kişiliğine sığınmaya zorluyorlardı. Artık yalnız değildi, dans edenler ona arkadaşlık ediyordu; karnındaki sıcaklık ve doygunluk bunun böyle olduğunu söylüyordu... Kır saçlı, romatizmalı, vakur bir VIP'in şeref kıtası ve karnaval süvarileriydi bu konuklar: Artemio'nun yeşil gözlerinin kıpırtısına yansıyan sürekli gülümseyişin birer yankısıydı onlar. Kendisi gibi, yeni düzenin, hatta kendisininkinden de yeni bir düzenin adamlarıydı bunlar. Dönüyorlar, dönüyorlar, dönüyorlardı. Artemio hepsini tanıyordu: Sanayiciler, işadamları, ajanlar, dalkavuklar, kışkırtıcılar, bakanlar, milletvekilleri, gazeteciler, zevceler, sevgililer, metresler, mamalar ve çaçalar, âşıklar. Döne döne dans ederek Artemio'nun önünden geçerlerken, konuşmaları bölük pörçük kulağına geliyordu:

"Evet..." "Buradan çıkınca gideriz..." "...ama babam..." "Seni seviyorum..." "...boş musun?" "Bana öyle dediler..." "...önümüzde daha çok zaman var..." "Ondan sonra..." "...işte böyle..." "...istiyorum ki..." "Nereye?" "...söyle bana..." "...onun için, bir daha gitmeyeceğim oraya..." "...hoşuna gitti mi?" "...zor..." "...bu yitik bir..." "sevgilim..." "harika..." "...en çok hak eden..." "hmmmm..."

Hmmmm! Artemio, dans edenlerin gözlerini, dudaklarını okumasını biliyordu. Sustukları zaman bile ne düşündüklerini anlıyordu. Kim olduklarını biliyor, gerçek adlarını anımsıyordu... Düzmece iflaslar, devalüasyonların önceden haber alınması, fiyat spekülasyonları, bankacılık dalavere-

leri, yeni, büyük tarım alanları, gazetelerde adlarından söz ettirerek satırı şu fiyata sağlanan ün, devlet ihalelerinde şişirilen rakamlar, devlet kesesinden yapılan politik gezilerde sürülen keyif, har vurulup harman savrulan aile servetleri, alavere-dalavere yüzde oncular... uydurma adlar: Arturo Capdeville, Juan Felipe Couto, Sebastian Ibargüen, Vicente Castaneda, Pedro Caseaux Jenaro Arriga, Jaime Ceballos, Pepito Ibargüen, Roberto Régules... Ve kemanlar çalıyor ve bol eteklerle frak kuyrukları dönüyordu. Bu konuları konuşmazlardı. Hayır, gezilerden, aşk serüvenlerinden, evlerden ve arabalardan, tatillerden ve verilen partilerden, mücevherlerden ve hizmetçilerle uşaklardan, hastalıklardan ve papazlardan söz ederlerdi. Ama buradaydılar ya; gazetesindeki bir tek satırla kendilerini yıkabilen ya da yürü ya kulum diyebilen, Lilia'yı kendilerine zorla kabul ettiren, duyulmayan bir sesle onları dans etmeye, yemeye, içmeye zorlayan Artemio'nun, yani içlerinde en güçlü olanın sarayındaydılar işte. Yanına yaklaştıkları zaman duy onları...

"Sırf başmeleğin tablosunu görsün diye, onu da getirmek zorunda kaldım. Bak şuradaki. Harika..."

"Her zaman demişimdir zaten: Don Artemio'nun zevkine sahip olmak..."

"Bu yaptıklarınıza nasıl karşılık verebileceğiz?"

"Neden hiçbir çağrıyı kabul etmediğinizi şimdi anlıyorum."

"Her şey öylesine kusursuz ki, dilim tutuldu Don Artemio, gerçekten dilim tutuldu. O ne şaraptı öyle! Hele o leziz ördekler!"

... ya da dön arkanı ve bir musluk kapatır gibi kesiver seslerini. Uzaktan uzağa, belli belirsiz gelen sesler yetiyordu Artemio'ya; dikkatini bir noktaya, bir konuşmaya yöneltmek istemiyor, hareket halindeki kalabalığın mırıltılarını dinlemeyi yeğliyordu. Kumaşlar, kokular, tatlar, imgeler. Konuklar gülerek, kıkırdayarak Artemio'ya Coyoacán Mumyası diyorlardı. Bıyık altından gülümseyişlerle, Lilia'yı alaya alıyorlardı. Ve işte burada, Artemio'nun karşısında, o iplerini çektikçe dans eden kuklalardı hepsi de.

Artemio kolunu kaldırarak, orkestra şefine işaret etti. Müzik şarkının tam orta yerine kesildi ve dans durdu. Tellerde oryantal bir melodi tıngırdamaya başladı. Konuklar yer açtılar ve yarı çıplak bir dansöz, kollarını bacaklarını kıvırarak kapıdan girdi. Coşkulu çığlıklar yükseldi. Dansöz, her yanı ayrı titreyen gövdesinin hareketlerini düzenleyen dümbeleğin temposuna uyarak dizüstü çöktü; yağlı bir ten, turuncu dudaklar, beyaz göz kapakları, mavi boyalı kaslar; ayağa kalktı, pistin çevresini dönerek oynadı, göbeğini hızlı, daha hızlı, daha daha hızlı atmaya başladı; yaşlı Ibargüen'i gözüne kestirdi, adamı kolundan tutup piste çekti, yere oturttu, kollarını Vishnu tanrısının kolları gibi büktü ve kendi hareketlerini taklit etmeye çabalayan adamın çevresinde oynamaya koyuldu; sonra Capdeville'in yanma gitti, adama zorla ceketini çıkarttırdı ve karşılıklı oynadı: Artemio, gömüldüğü damasko koltukta çoban köpeğinin tasmasıyla oynuyor ve gülüyor, gülüyordu; dansöz Couto'nun omzuna sıçradı, adamın ensesine oturdu. Onu gören kadınlardan birkaçı da aynı şeyi yaptılar; sırtına bindikleri adamların saçlarını karıştırdılar, kan ter içinde bıraktılar biçareleri; etekler dizlerinin üstüne sıyrıldı; genç kızlar bacaklarını iyice uzatıp altlarındaki cenk atlarını mahmuzladılar ve ortada göbek atan çıplak kalçalı kadınla iki yaşlı başlı erkeğin çevresinde dörtnala koşturdular. Çığlıklar, naralar birbirini kovaladı.

Artemio, iradesini zorlayarak kendini bu şamatadan sıyırıyormuş gibi başını kaldırdı, dağılmış saçların, kıvrılıp bükülen kolların, on yedinci yüzyıl tablolarının, duvarların ve oyma meleklerin yukarısına, tahta kirişli tavana baktı ve son derece duyarlı kulağına, sivri burunlu, kara dişli, kocaman farelerin gizli tıkırtısı geldi; bu eski Hieronymite manastırının tavan aralarında ve bodrumlarında yaşayan, zaman zaman küstah ve arsız bir koşu tutturarak odanın bir köşesinden ötekine giden ve dans edenlerin başlarının üstünde ve ayaklarının altında bekleşen fareler; dans edenleri gafil avlayıp, onları ateşlere ve ağrılara salacak, baş dönmeleri, bitkinlik, koltuk altlarında ve kasıklarında şişkinlik

yapacak, tenlerine kara lekeler yayacak, kanlı kusmuklara neden olacak hastalığı bulaştırma fırsatını kollayan yüzlerce, belki binlerce fare... Artemio kolunu bir kez daha kaldırıp da uşaklara kapı demirlerini vurmalarını işaret edecek olsa, ölü küllerinin konulduğu vazolarla, kabartmalarla, oluklu duvar kaplamalarıyla, tenteli karyolalarla, kocaman demir anahtarlar, menteşeli kapılar, ince oymalı koro sandalyeleriyle, keşiş ve arslan yontularıyla dolu bu evden kaçış yolları kapanmış olurdu; işte o zaman maiyetindeki bu insanlar, gemiyi terk edip kaçma olanağı kalmayınca Artemio'nun yanında kalmaya zorunlu olduklarını anlarlar ve Artemio ile birlikte cesetlere sirke serpmek, kokulu çıralar yakmak, boyunlarına kekik kokan tespihler asmak, yeşil sinekleri kovalamak zorunda kalırlardı. Artemio ise onları dans etmeye, yaşamaya, içmeye zorlar, dans edeceksiniz, içeceksiniz, yaşamın keyfini çıkaracaksınız diye buyururdu. Kalabalığın şamatası ve kargaşası arasında Lilia'ya baktı. Tek başına bir köşeye çekilmiş, sırtını göbek atanlara ve kavalyeleriyle atçılık oynayanlara çevirmiş, kafayı çekiyordu. Erkekler ellerini pantolon düğmelerine atmışlar, işemeye gidiyorlardı; kadınlar ise gece çantalarını açmışlar, pudralarını tazelemeye koşuyorlardı. Bu coşku, bolluk ve neşe selinin içindeki tek kıpırtısız taş, Artemio'nun katı gülümsemesiydi. O sessizce, içinden gülüyordu. Konukların zemin kattaki iki tuvaletin önünde kuyruğa girişlerini, o nefis içkilerle dolmuş sidikkeselerini boşaltışlarını, günlerce özen gösterilerek seçilmiş ve hazırlanmış yemeğin son kalıntılarını gövdelerinden atışlarını gözünün önüne getiriyor; ördeklerle ıstakozların, soslarla pürelerin varacakları son noktayı düşünüyordu; bütün gecenin en büyük keyfi işte buydu. Ah, evet...

Pisttekiler çabuk yoruldular. Dansöz oynamayı bıraktı ve kendisini çevreleyen kayıtsız halkanın ortasında dikildi kaldı. Konuşmalar yeniden başladı. Kadınlar biraz daha şampanya istediler. Sevişen çiftler derin koltuklara gömülüp oturdular. Az önce dışarı gidenler, pantolonlarını ilikleyerek, pudriyerlerini çantalarına koyarak geri geliyorlardı.

Ölüyordu; önceden belirlenmiş, uzun uzadıya tasarlanmış bu kısacık çılgınlık bitiyor, dakikası dakikasına ayarlanmış, programlanmış bu coşku ölüyordu. Sesler yeniden havadan sudan konuşmalara, Meksika sosyetesinin her zamanki yapmacıklı ve düzeysiz, anlamsız konularına döndü. Konukların günlük kaygıları, uçup gitmekte olan coşkulu anlardan öç alırcasına ön plana çıkıverdi.

"...hayır, çünkü kortizon bana dokunuyor..."

"...Peder Martinez'in verdiği din derslerini duymadın mı..."

"...hatuna bak. Kim dediydi? Bir de diyorlar ki, aralarında..."

"...Luis eve öylesine bitkin dönüyor ki, tek isteği..."

"...Hayır Jaime, ondan hoşlanmıyor..."

"...bir süre televizyon seyretmek..."

"...bugünkü hizmetçilerle hiçbir iş yapılmaz, bir tek..."

"...sevişirlerdi, yirmi yıl kadar önce..."

"...o yerli güruhuna nasıl oy hakkı verebilir..."

"...karısı da tek başına evde, hiçbir zaman..."

"...üst düzeyde politika sorunları bunlar, bize gelen..."

"...PRI'nin seçimlerde adaylık sistemini sürdüreceği söylenmişti, oysa şimdi..."

"...Odaya Başkan tarafından yollandı..."

"...bilmem, denemekten çekinmem..."

"...Laura... adı Laura idi sanıyorum..."

"...birkaçı için kampanyada biz de çalışacağız..."

"...şu *gelir* vergisini bir daha ağızlarına alırlarsa!.."

"...tembel herifler otuz milyon için..."

"...ne kadar birikimim varsa doğru İsviçre'ye..."

"...Komünistlerin anladığı tek şey..."

"...hayır Jaime, kimse rahatsız etmemeli onu..."

"...akıllara durgunluk verecek bir kazanç sağlayacak..."

"...fıçılar dolusu..."

"...yüz milyon yatırım yapıyorlarmış..."

"...harika bir Dali..."

"...birkaç yılda yatırdığımızı geri alacağız..."

"...her zaman alışveriş yaptığım sanat galerisinden gönderdiler..."
"...ya da daha az..."
"...New York'tan..."
"...birkaç yıl Fransa'da kaldı; kocasının ihanetine dayanamamış... öyle diyorlar..."
"...bir gün buluşalım, şöyle kadın kadına oturup konuşalım..."
"...Paris aşk kenti olarak ün yapmıştır..."
"...kendi aramızda eğleniriz..."
"...eğer istersen, yarın Acapulco'ya hareket ederiz..."
"...gülünç geliyor; İsviçre endüstrisinin çarkları..."
"...Amerikan büyükelçisi telefon edip..."
"...on milyon dolar sayesinde tıkır tıkır yürüyor..."
"...Laura, Laura Rivière; orada yeniden evlenmiş..."
"...benim özel uçağımla..."
"...biz Latin Amerikalıların yatırmış olduğu..."
"...hiçbir ülke yozlaşmanın dışında kalamıyor..."
"...tabii, *Exelsior*'da okudum..."
"...sana bir şey söyleyeyim mi; adam harika dans ediyor..."
"...Roma başkadır, hiçbir yere benzemez..."
"...evet, ama meteliği yok..."
"...ben servetimi alnımın teriyle kazandım..."
"...ah seni gidi, bir tadını alsa o yumurtaya batırılmış..."
"...gangster çetesi gibi bir hükümete ne diye vergi verecekmişim?.."
"...Ona Mumya diyorlar... Coyoacán mumyası..."
"...sevgilim, ortaklığı birbirine katacak bir terzi..."
"...tarım kredileri mi?.."
"...diyorum sana; hâlâ dört ayak üstüne düşüyor..."
"...zavallı Catalina..."
"...peki öyleyse kuraklığı, donu kim denetliyor?.."
"...artık sürdürülemez; Amerikan yatırımı olmadan..."
"...o kadın büyük aşkıymış diyorlar, ama..."
"...Madrid, harika. Sevilla, eşsiz..."
"...hiçbir zaman köşeyi dönemeyeceğiz..."

"...mademki Meksika..."
"...kazanç artı bu olabilir, anlatabiliyor muyum?.."
"...evin hanımı, elimde olsa..."
"...bir dolara kırk sent alıyorum..."
"...bize para ve *know-how* veriyorlar..."
"...kredi açmadan önce..."
"...hâlâ da yakınıyoruz..."
"...yirmi yıl kadar önceydi..."
"...tamam, yerel makineler, ayarlanmış sendika önderleri ve gerekli her şey..."
"...baştan başa beyaz ve yaldız yaptım, harika oldu!"
"...ama iyi bir politikacı gerçeği değiştirmeye kalkışmaz..."
"...Başkan yakınlık göstermekle onurlandırıyor beni..."
"...kadından yararlanıp, onunla birlikte çalışacağına..."
"...Juan Felipe ile çevirdiği dolaba gelince, tabii ki..."
"...çok hayır işi yapar, ama hiç sözünü etmez..."
"...ben sana sadece iyi ettin dedim..."
"...birbirimize çok şey borçluyuz, öyle değil mi?.."
"...kadın onu bırakmak için neler vermez..."
"...tabii kırdı beni. Zavallı Catalina..."
"...aldı, ama on bin dolardan az verdi..."
"...Laura, adı Laura idi sanıyorum. Çok hoş kadındı..."
"...ama zavallı bir kız ne yapabilir ki?.."

Dans edenler ve konuşmaları dalga dalga uzaklaşıyor, sonra yeniden yakınlaşıyordu. Oysa şu anda, sarışın, güleç bir delikanlı yanına çömeldi, bir elinde şampanya kadehini tutarken, öteki eliyle koltuğa dayanarak, "Aramıza büyük uzaklık mı koyuyorum acaba?" diye sordu. Delikanlının bu sorusuna, ihtiyar, "Bütün gece başka bir şey yapmadınız zaten, Senyor Ceballos," diye karşılık verdi ve delikanlıya hiç bakmadan, salondaki kalabalığı süzmeye devam etti. Şaşmaz töreydi bu: Konukların, bir iki cümle ile ya da yemeği övgülemek dışında Artemio'nun yanına gelmelerine izin verilmezdi. Konuklar belirli bir uzaklığı kollamak ve eğlenerek, gecenin tadını çıkartarak ev sahibine olan minnetlerini belirtmek zorundaydılar. Konuklar oyuncu, Artemio seyir-

ciydi, aynı zamanda da Artemio oyuncu, konuklar seyirci oluyordu. Toy Ceballos'un bunu bilmediği anlaşılıyordu. "Biliyor musunuz, efendim? Size hayranım." İhtiyar, cebinden buruşmuş bir sigara paketi çıkardı. Kibriti ağır ağır ağzına götürerek sigarasını yaktı ve konuklara ancak bir kralın kullarına davrandığı gibi tepeden baktığını söyleyen genç Ceballos'un suratına bile bakmadı. Sadece genç adama evine ilk olarak mı geldiğini sordu. Delikanlı da evet dedi. "Kayınpederiniz söylemedi mi, ben..." Ah, tabii. "Peki öyleyse!" "Bu kural yerleştirilirken benim görüşüm alınmadı Don Artemio." Artemio, delikanlıyla cebelleşmedi. Gözleri fersizdi. Sigaranın dumanı kıvrıla kıvrıla yükseliyordu. Jaime'e döndü, delikanlı da ona baktı; gözlerini kırpmadan, dikine dikine bakıyor, dudaklarını, çenesini oynatıyordu... Artemio'nun anımsadığı bir oyundu bu, aaa evet... onu sinirlendiren bir oyun... "Evet, Senyor Ceballos?" ne gibi bir özveride bulunmuştu... "Sizi anlamıyorum..." onu anlamıyordu, anlamadığını söyledi... "Kendinizi ele vermemize neden olan incinme..." kiminle konuştuğunu sanıyordu bu çocuk? Kendisi gibi yaşını başını almış birinin kendi kendini kandırdığını, avuttuğunu hiç düşünmüş müydü acaba? Jaime, kül tablasını yaklaştırdı. Ah, o sabah atlarını nehrin karşı yakasına sürmüşlerdi... "... kendimizi haklı gösterecek mi?.." Artemio, kendisini kimsenin seyretmesine izin vermeksizin, onları seyrederdi... "Hiç kuşkusuz kayınpederiniz ve ilişkiniz olan kişiler..." O sabah nehrin karşı yakasına... "...bizim servetimiz hak edilmiş bir servettir, onu kazanmak için çok çalıştık..." "... çalışmamızın karşılığı, ha?" atlarla denize gidelim dedi... "Şurada gördüğü bütün o küçük erkeklerle kadınlardan neden daha üstün olduğumu ve... onları neden kukla gibi parmağımda oynattığımı biliyor musun delikanlı?.." Jaime, kül tablasını Artemio'nun yanına sürdü. Artemio sigarasıyla salondakileri gösterdi. Oğlan nehirden bağrı çıplak olarak çıktı... "Benimle konuşmak için sen geldin buraya, seni ben çağırmadım..." Jaime gözlerini hafifçe yumdu, kadehindeki şampanyayı yudumladı. "Avuntularını yitiriyorsun..." Catalina aynayı eline alıyor,

Artemio döndüğü zaman bu suratı mı görecek diye düşünüyor ve "Tanrım, ben buna müstahak mıyım?" diye soruyordu kendi kendine. "Zavallı Catalina..." "...çünkü ben kendimi aldatmam..." nehri geçince düşsel bir ülke buldular karşılarında, düşsel, evet... "Bu parti hakkındaki görüşünüz nedir?.." *vacilon, qué rico vacilon, cha cha cha*... Her yan muz kokuyordu. Cocuya... "Benim için hiç fark etmez..." Atını dizginleyip öne geçti. Arkasını döndü, baktı, gülümsedi. "... tablolarım, şaraplarım, konforum. Siz konuklarımı nasıl avucumda tutuyorsam, onları da öyle avucumda tutuyorum..." "Öyle mi sanıyorsunuz?.." burası ve delikanlının gençliği, Artemio'ya kendi gençliğini anımsatıyordu... "Güçlülük, kendi çerçevesi içinde bir değerdir, bunu biliyorum. Ve güçlü olmak için, her şeyi yapmak zorundasınız... ama bu toprakların kendisi için ne anlam taşıdığını oğlana anlatmak istemiyordu, bunu yaparsa belki de delikanlının duygularını etkilemiş olacaktı... "... benim yaptığım gibi, kayınpederinin ve şurada dans eden herkesin yaptığı gibi..." o sabah oğlanı sevinçle beklemişti... "ve senin de yapmak zorunda kalacağın gibi, eğer..." "Sizin yanınızda çalışmak Don Artemio, eğer işyerlerinizin birinde..." Delikanlının havaya kalkan kolu, doğuyu, güneşin yükseldiği yeri ve gölü işaret ediyordu. "İşin kuralı gereği, bu konular başka türlü ayarlanır..." Atlar kendilerinden geçmiş gibi tırısa kalktılar, çevrelerine su sıçratarak, yelelerini savurarak yüksek sazların arasına daldılar. "... kayınpeder beni arar ve üstü kapalı bir biçimde damadının..." Göz göze geldiler ve gülümsediler. "Ama benim başka ideallerim var..." dalgalarını beline vuran açık ve özgür denize... "Her şeyi olduğu gibi kabul ettin; gerçekçi oldun..." "Evet, öyle. Tıpkı sizin gibi Don Artemio..." Delikanlı ona, denizin öte yanında ne olduğunu hiç merak edip etmediğini sordu; çünkü ona kalırsa bütün topraklar birbirinin aynıydı, değişik olan tek şey denizdi. "Tıpkı benim gibi ha!.." Artemio da adalar bulunduğunu söyledi... "... sen Devrim'e katıldın mı, canını tehlikeye attın mı, idam edilme noktasına vardın mı hiç?.." Acı bira gibi tadı olan, karpuz, ayva, çilek kokan deniz. "Ha?.." "Hayır,

ben..." On gün sonra bir gemi kalkıyor. Yer ayırttım... "Şölen bitmeden yetişmek istiyorsun ha?" Kırıntıları toplamak için acele ediyorsun..." Sen de benim yaptığımı yapardın baba... "...biz kırk yıldır baştayız, çünkü şanla şerefle nam saldık..." "Evet..." "... peki ya sen delikanlı? Bu dediklerimi kalıtımla yüklenebileceğini mi sanıyorsun? Nasıl sürdüreceksin?.." Şimdi orada bir cephe var ve bence savaşı sürdüren tek cephe de o. "Evet..." "...bizim gücümüzü nasıl sürdüreceksin?" O cepheye katılacağım... "Sizler bize öğrettiniz efendim..." "Pöh! Artık iş işten geçti, çok geç kaldın... "O sabah oğlanı sevinçle bekledi... "Başkalarını aldatmaya çalışabilirler, ben kendimi hiç kandırmadım, işte o yüzden de bugün bulunduğum yere gelebildim..." Atlarını nehrin karşı yakasına sürdüler... "... elini çabuk tut... musluk akarken küpünü doldurmaya bak, çünkü sonu gelmek üzere..." Denize kadar gidip gitmeyeceklerini sordu babasına... "Bana göre hava hoş..." alçaktan uçan martılar gözetliyordu denizi... "Ben ölüp gideceğim ve bütün bunlara kahkahayla güleceğim..." yorgun dilini kıyıya uzatan deniz... "... aklıma geldikçe güleceğim..." dalgalarını oğlanın belinde kıran deniz... "...artık var olmayan biri için bir dünya kurduğumu düşündükçe güleceğim..." İhtiyar, ağzını genç Ceballos'un kulağına yaklaştırdı... acı bira gibi tadı olan deniz... "Bir şey itiraf etsem, dinler misin?.." karpuz ve guava kokan deniz... Parmağını hafifçe şampanya kadehine vurdu... ağlarını kumsala çeken balıkçılar... "...gerçek güç, her zaman başkaldırandan doğar..." Neye inanıyorum? Bilmiyorum. Beni buraya sen getirdin, bu yaşamı sen öğrettin bana... "Ve sen, siz hepiniz..." yüzünü açık denize dönmüş, ellerini, birden kavrayıveren göğe kaldırmış... "... o başkalarının gerektirdiği şey hiçbirinizde yok..."

Artemio yeniden salona göz gezdirdi.

Jaime, "Demek öyle..." diye mırıldandı. "Bugünlerde... sizi görmeye gelebilir miyim?"

"Padilla ile görüş. İyi geceler."

Saat üç kez vurdu. İhtiyar içini çekti ve uyuklayan çoban köpeklerinin zincirini salladı. Köpekler kulaklarını diktiler ve Artemio ayağa kalkınca onlar da doğruldular. Arte-

mio, koltuğun kenarlarına dayanarak zorlukla ayağa kalktı. Müzik durdu.

Artemio, başları öne eğik konukların teşekkürlerini duya duya salonu boydan boya geçti. Lilia önünden gidiyordu.

"Özür dilerim..."

Ve sonra Artemio'nun koluna girdi. Artemio'nun başı dimdik (Laura, ah Laura); Lilia'nın gözleri yerde ve düşünceliydi; konukların açtığı yoldan yürüdüler, ince işlemeli duvar halılarının, gösterişli kakmaların, yaldız çerçevelerin, bağa kabuğundan yapılmış çekmecelerin, kilitlerin ve menteşelerin, demir köşebentli sandıkların, kokulu ayacahuite ağacından yapılmış kerevetlerin, koro bölmelerinin, barok tören taçları ile cüppelerin, polikrome maskların, bronz çivibaşlarının, tabaklanmış deri işlerinin, damasko koltukların, kadife kanepelerin, ölü küllerinin konduğu sürahi ve vazoların, oluklu duvar kaplamalarının, yün halıların, çerçeveli yağlıboya tabloların önünden, kristal avizelerin, tavan kirişlerinin altından geçip merdivenin ilk basamağına vardılar. Artemio, Lilia'nın eline dokundu, kadın onun koluna girip, daha iyi destek olabilmek için hafifçe eğilerek merdivenden çıkmasına yardım etti. Gülümsüyordu.

"Yorulmadın ya?"

Artemio hayır anlamına başını salladı ve Lilla'nın eline bir daha dokundu.

Uyandım... yine... ama bu kez... evet... bu arabada, bu cenaze arabasında açtım gözlerimi... hayır... bilmiyorum... öyle sessiz yürüyor ki... gerçekten uyanmış olamam... gözlerimi iyice açıyorum, ama seçemiyorum, ne nesneleri seçebiliyorum, ne insanları... karşımda çarkı felek gibi dönen parlak beyaz yumurtalar... dünyayla benim aramda sütten bir duvar... benimle uzanabildiğim her şey arasında bir duvar ve onun ötesinde sesler... çevreyle koptum... ölüyorum... kendimi koparıyorum... hayır, bir kriz... benim yaşımda biri kriz geçirebilir... ölüm değil, ayrılık değil... bunu ağzıma almak istemiyorum... sadece sormak istiyorum... ama yine de ağzı-

ma alıyorum bu sözü... biraz gayrete gelsem... evet, şimdi canavar düdüğünün sesini bastıran bir şey duyabiliyorum... bir ambulans bu... canavar düdüğü ve kendi gırtlağımdan çıkan hırıltı... gırtlağım, sıkışmış ve tıkanmış... damla damla salya sızıyor... dipsiz bir kuyu... vasiyetname mi? ha, tasalanmayın... vasiyetname yazıldı, imzalandı, pullandı, notere onaylattırıldı, mühürlendi... kimseyi unutmadım. Neden unutacakmışım?.. Neden nefret edecekmişim onlardan?.. Son nefesime kadar sadece küçük düşürmek için kendilerini aklıma getirdiğime inanmak sevinç verir onlara... ah, ne matrak, ne gülünç... hayır... onları bir iş konusunu düşünür gibi kayıtsızlık ve duygusuzluk içinde düşünüyorum... gücümle... direncimle... kişisel niteliklerimle... sorumluluk duygumla... kazandığımı söyleyecekleri bu serveti onlara dağıtıyorum... herkese böyle söyleyin... içiniz rahat olsun... o serveti... hiçbir şey almadan her şeyi vererek kazandığımı, riske girdiğimi unutun... her şeyi almak için her şeyi vermeye ne denirdi... ne isterseniz deyin ona da... geri geldiler, yenildiklerini kabul etmediler... evet, düşünüyorum da gülümsüyorum... kendimle alay ediyorum, hepinizle alay ediyorum... yaşamımla alay ediyorum... hakkım yok mu buna?.. yaşarken alay edemezdim... ama şimdi evet... hakkım, ayrıcalığım bu... onlara vasiyetnameyi bırakacağım... onlara miras diye o adları, ölü adları bırakacağım... Regina... Tobias... Paez... Gonzalo... Zagal... Laura, Laura... Lorenzo... beni unutmasınlar diye bunu düşünüyorum ve kendi kendime soruyorum... farkına varmadan... bu son düşüncelerin nedeni ne... bunu biliyorum, düşünüyorum, düşünüyorum... onlar neden vasiyetnamemin dışında kaldılar... evet... sanki beyin... kendi kendime soruyormuş gibi... ve yanıtımı sorudan önce algılıyorum... belki soru da yanıt da aynı... yaşamak ayrılıklara varmaktır... o melez kızdan ve kulübeden ve nehirden ayrılmak... Catalina'dan ayrılmak, eğer konuşabilmiş olsaydık... o sabaha karşı hapishanede... denizi geçme, ada filan yok, kandırdım seni... öğretmenimden ayrılmak... Esteban mıydı? Sebastian mı?... Onu bırakıp kuzeye gittim, ah evet, evet... evet, yaşamım çok daha başka olurdu... ama sadece o

zaman başka olurdu... bu can çekişen adamın yaşamı olmazdı... hayır, can çekişmek diye bir şey yok, ölüyorum... hepinize söylüyorum, hayır, hayır, hayır... bir kriz bu... yaşlı bir adam, bir kriz... İyileşiyorum artık, evet öyle... ama bir başkasının değil... bir başka yaşam değil... ama yine de ayrıcalıklarla dolu... *ay* aldatmacalar... erkekler dünyasında... gizli yaşam... gizli ölüm... ne çıkarsa bahtına... duygusuzca... Tanrım, ah... bu son girişimim olabilir... omzuma elini koyan da kim?.. Tanrı'ya inanmak... iyi bir yatırım, neden olmasın?.. Sanki doğrulmak isteyebilirmişim gibi, beni yatmaya zorlayan kim?... İnsan Tanrı'ya inanmasa bile, bir başka olanak olabilir mi, insan inanarak kendi varlığını mı sürdürür... Tanrı Tanrı Tanrı... bir sözcüğü bin kez yinelemek onun anlamını yitirmek demektir... boş... hecelerden dizilmiş bir tespih bile değil... Tanrı... Tanrı... dudaklarım kurudu... Tanrı Tanrı... geride kalanları aydınlat... arada bir beni anımsamalarını sağla... anım... yitip gitmesin... düşünüyorum, düşünüyorum... ama onları açık seçik göremiyorum... göremiyorum onları... yas tutan kadınlar ve erkekler... kara yumurta kırılıyor... gözüm karanlıktan sıyrılıyor ve görüyorum... yaşamaya devam ediyorlar... işlerine... evlerine... çevirdikleri dolaplara dönüyorlar... ölmüş adamcağızı... hiç akıllarına getirmeden dönüyorlar günlük yaşantılarına... ölen ise üzerine atılan kürek kürek toprağı duyuyor... toprağın nemini duyuyor... yüzünde... kıpır kıpır geziniyor bir şeyler... tırmanıyor, yürüyor börtü böcek... gırtlağımdan bir şey damlıyor... bir okyanus... bir ses... yeniden konuşmak isteyen bir ses... yaşamaya devam etmek isteyen... ötekinin kestiği yerden yaşamı sürdürmek... yeniden konuşmak... yeniden doğmak... geri dönüp baştan başlamak... yeniden canlanmak... doğmak... canlanmak... yeniden seçmek... canlanmak... yeniden karar vermek... hayır... şakaklarım buz gibi... mor tırnaklar... şişmiş bir karın... kusmukla dolu... bok dolu... ölümün bir nedeni var... hayır, hayır... ah, kadınlar, güçsüz kadınlar... servetleri... her şeyleri olan... ama aşağılık ruhlu karılar... hiç değilse elinize geçen fırsatlardan yararlanabilseydiniz... servetin neye yaradığını anlayabilseydiniz bari... her

şeyim varken... duyuyor musunuz beni? .. satın alınabilen ve satın alınamayan her şey... Regina benimdi... dinleyin beni, duyun sesimi... Regina'yı sevdim... adı Regina'ydı ve... beni sevdi... hiçbir şeyim yokken sevdi beni... peşimden ayrılmadı... canıma can kattı... taaa orada... Regina, Regina, nasıl seviyorum seni... seni bugün de seviyorum... yanımda olmana gerek yok... yüreğimi hoşnut et... ısıt yüreğimi... unutulup gitmiş kokunla yıka beni... unutulup gitmiş, Regina... bak, anımsadım seni... iyi bak... nasıl olduğunu... nasıl seviştiğimizi anımsamadan önce... anımsadım seni... seni o dünyada sevdim ve... kimse o aşkı elimizden alamaz... senden ve benden kimse koparamaz o sevgiyi Regina... bana verdiğin... bir minik... ama canlı alevi tutar gibi... iki elimle tutup koruyorum o sevgiyi... bana dedin ki... dedin ki... yitip gitmiş aklımdan... ama ben de sana verdim... *ay,* kara gözlüm, *ay,* güzel kokulu esmer tenlim, *ay,* samur dudaklım, *ay,* dokunamadığım, adını söyleyemediğim esmer sevgilim... *ay,* ellerin Regina... ellerin gırtlağımda... buluşmalarını unuttum... senin ve benim dışımda... olan her şeyi unuttum, *ay* düşünmeksizin, Regina... konuşmaksızın... esmer kalçalarının sonsuz bolluğunda yaşamak... ah, gururum, o zamanki gururum... seni sevmekteki gururum... yanıt vermeksizin meydan okumak... dünya ne diyebilir bize... Regina ve ben... yaşadıklarımıza ne ekleyebilirim... birbirimize âşık olmaktaki çılgınlığımızdan... nasıl söz edebilirim... ne? Güvercin, karanfil, gecesefası, köpük, yonca, anahtar, kemer, yıldız... etin... ne demeliyim orana... sana yeniden nasıl boşalacağımı seviyorsun... soluğuma sokuluyorsun... yalvaracağım... teslim olacaksın... seni okşayacağım... yanaklarını... kulaklarını öpeceğim... dudaklarını açacağım... kalçalarının arasında... ve diyeceğim ki... gözlerin gözlerin... tadın... yalnızlığımı... yalnızlığımız adına geride bırakacağım... seni sevdiğimi söyleyeceğim... bir daha bir daha söyleyeceğim seni seviyorum seviyorum... nasıl canlanacağım yeniden... senin dönüşünü beklemek için anılarına sarılacağım Regina, Regina... karnıma yine bıçak saplanmaya başladı, kendime geliyorum... uyuşturucunun yarı uyur yarı uyanık dalgınlığı...

bağırsaklarımda sancıyla... uyanıyorum... Regina, elini ver bana... bırakma beni, sensiz uyanmak istemiyorum... yanımda sen olmadan sevgilim, Laura'm benim, taptığım kadın, kurtarıcım... anılar, patiska etek, Regina, ben... sonsuz sevgilim, kalkık burunlum canım yanıyor... Regina, inciniyorum, kırılıyorum, Regina kırıldığımı keşfediyorum. Regina, geri gel, gel ki bir kez daha çaba göstereyim, bir kez daha savaş vereyim... Regina, değiştir yaşamını, bana ver, ver ki ben de sana kendi yaşamımı vereyim... bir kez daha öl Regina, öl ki ben yaşayayım... Regina, asker Regina tut beni... Lorenzo, Lilia, Laura, Catalina... Tutun beni. Hayır. Şakaklarım buz gibi... ölme, beyin, akıl, düşünce ölmeyin e mi... bir neden bulmak istiyorum... istiyorum... doğduğum yer... Yurdum benim... seni seviyorum, senin topraklarına dönmek istedim... mantığın ötesinde bir neden... yaşamın yaşandığını yüksek, çok yüksek bir yerden seyretmek ve görmemek... eğer hiçbir şey görmeyeceksem... neden öleyim... neden öleyim... neden yaşamdan kopayım... hiçbir şey, cansız, ölü... bitiyor... soluk tükeniyor... homurtu... canavar düdüğünün homurtusu... köpek sürüsü gibi oluyor... ambulans duruyor... yoruldum... hiç bu kadar yorulmamıştım... geldiğim yerde... gözlerime ışık vuruyor... sesler...

"Ameliyatı Doktor Sabine yapıyor."

Mantık? Neden?..

Sedye ufak tekerleklerin üzerinde ambulanstan dışarı çıkıyor.

Neden?

Yaşayan kim?

Kim yaşıyor?

Bundan daha yorgun, daha bitkin olamazdım. Kimi zaman köhne trenlerde, kimi zaman tabanvayla çok uzun bir yoldan geldiğin için böyle oldu. Git git bitmiyor ülke. Bu ülkeyi anımsıyor musun / Anımsıyorsun. Bir değil, aynı adı taşıyan bin ülke var. Biliyorsun. Kızıl çölleri, firavuninciri ve sabırotu kaplı yamaçları, kuru kaktüsler dünyasını, donmuş

kraterlerin lav çemberini, yaldızlı kubbeler gibi yükselen yarları ve taht gibi kurulmuş kayaları, kireçtaşı ve kumtaşından kentleri, kerpiç köyleri, saz damlı köyleri, kara balçığa batmış patikaları, kurak topraklardan geçen yolları, deniz kıyılarını, çalılıkların bürüdüğü unutulmuş kumsalları, buğday ve mısırla tatlanan vadileri, kuzeydeki at otlaklarını, Bajio göllerini, ince uzun ormanları, kuru otlarla sarılmış dalları, karlı dorukları, ziftli kumsalları, sıtmadan ve kerhaneden geçilmeyen limanları, sisal kenevirinin kemikli çatısını, dik yarlı kanyonların arasına gizlenmiş yitik nehirleri, altın ve gümüş çıkarmak için oyulmuş tünelleri; Cora, Yaqui, Huichol, Pima, Seri, Chontal, Tepahuana, Huasteca, Totonaca, Nahua, Maya gibi ortak bir dilden yoksun çeşitli yerli aşiretlerini, yerlilerin davul ve düdüklerini, toplu danslarını, gitar ve kitarayı, tüylerden yapılmış başlık süslerini, narin kemikli Michoacan'lıları, tıknaz Tlaxcala'lıları, Sinaloa'lıların açık renk gözlerini, Chiapas'lıların bembeyaz dişlerini, *huipiles*'i, Veracruz taraklarını, Mixtec'lilerin saç örgülerini, Tzotzil kemerlerini, Santa Maria mantolarını, Puebla'nın kakma işlemeli mobilyalarını, Jalisco'nun cam eşyasını, Oaxaca yeşimini; yılan, kara baş, büyük burun harabelerini, kiliseleri ve mihrapları, renkleri ve kabartmaları, putperest Tonantzintla ve Tula ve Uxmal gibi eski adları nereye gitsen birlikte götüreceksin; bunları yanında taşıyacaksın ve bunların tümü tek kişinin kaldıramayacağı kadar ağır, taş gibi, kurşun gibi ağır bir yük olacak; hiçbiri yerinden kıpırdamamış şimdiye kadar ve hepsini olanca ağırlığıyla boynuna asmışsın; ağırlıklarının altında eziliyorsun, seni çökertiyorlar, bağırsaklarına giriyorlar; bunlar senin basillerin, parazitlerin, amiplerin...

doğduğun yer

ülkeyi bir uçtan ötekine enine boyuna dolaşmakla, şoselerin ve demiryollarının ve bentlerin telgraf direklerinin çaresiz, umutsuz, ağır ilerleyişi dağlara meydan okuyan birer yumruk gibi dikilmiş dağlara ve boğazlara ayak basan ilk kişi olmakla bu toprakların ikinci kez fethedildiğini sanacaksın; insan elinden çıkma şeylerle karşılaştırılmayı, bir

tutulmayı, denetlenmeyi kabul etmeyen, haşin ve yalnızlığı içinde yaşamını sürdürmek isteyen ve insanlara, kendisinin eteklerine tutunsunlar diye birkaç uzak vadi ile nehir bağışlayan doğa; ulaşılmaz doruklara, dümdüz uzanan kavruk çöllere, ormanlarla, bırakılmış kıyılara hükmeden doğa; bu kibirli görkemin büyüsüne kapılan insanlar, gözlerini doğadan ayıramazlar ve doğa onlara sırt çevirdikçe, insanlar da önemsenmeyen zenginliklerle, bereketle dolup taşan, uçsuz bucaksız unutulmaz denize sırt çevirirler

toprağı miras olarak alacaksın

Sonora ve Chihuahua'da tanıdığın yüzleri ve bildiğin yerleri bir daha hiç görmeyeceksin; uyurken ve bugünle yarına öfkeyle katlanırken gördüğün askerlerin yüzlerini, inandırıcı ya da hafifletici bir neden olmaksızın savaşa sürülen, canilerin kucağına itilen, evinden yurdundan koparılan, ertesi gün ben de buradayım ve seninle birlikte ben de varım ve senin yanın sıra yasadışı edilmiş tüm ellerle ve toplum dışına itilmiş tüm suratlarla birlikte ben de varım diye haykıran askerlerin yüzlerini bir daha hiç görmeyeceksin; sevgi, kendiliğinden ölüp gidecek, bir tuhaf ortak sevgi; bu sevgiyi kendine anlatacaksın, çünkü onu yaşadın ve yaşarken ne olduğunu anlamadın; oysa ölürken o sevgiyi kabullenecek ve güçlü olduğun günlerde anlamamış olsan bile o sevgiden ürktüğünü itiraf edeceksin; nefret dolu insanlar arasındaki o sevgi dolu buluşmaların yeniden patlak vereceğinden korkacaksın; oysa şimdi öleceksin ve artık korkmayacaksın; ama ötekilere korkularının yerinde olduğunu, onlara miras bıraktığın sahte huzura, uzlaşma masalına, sihirli formüle, icazetli hırsa güvenmelerini söyleyeceksin; sınırlarını bile bilmeyecek kadar yaygın olan bu adaletsizlikten, artık kendini haksız görmeyecek kadar haksızlığı alışkanlık haline getirmiş adaletsizlikten korksun hepsi;

mirasını kabullenecekler; onlar için elde ettiklerini alıp, kendilerini mevki sahibi kişiler yaptığından dolayı yalınayak başı kabak Artemio Cruz'a teşekkürlerini sunacaklar; bir zenci kulübesinde yaşayıp ölmekle yetinmediği, uzaklara gidip yaşamıyla kumar oynadığı için teşekkür edecekler; sen

onları mazur görmeyeceğin için, onlar seni haklı bulacaklar; çünkü onların senin gibi anlatabilecekleri çarpışma ve yüzbaşı öyküleri olmayacak ve Devrim adına yağmacılığı, devrimin yararına çalışmak bahanesiyle kendini sivriltmeyi haklı gösterecek bir şan ve şeref kalkanını siper edinemeyecekler; onları düşünüp merak edeceksin; nasıl bir mazeret bulacaklar? Hangi duvarın karşısına dikilecekler? oysa onlar bunu düşünmeyecekler, fırsatını bulmuşken senin bıraktıklarının tadını çıkarmaya bakacaklar; herkese çalım satarak mutlu yaşayacaklar ve sen bir metre toprağın altında beklerken, onlardan daha fazlasını istemeyeceksin, ne yas tutmalarını bekleyeceksin ne de şükran duymalarını; ölü suratının üstüne ayak bastıklarını duyuncaya kadar bekleyecek ve o zaman diyeceksin ki:

"Geri geldiler. Vazgeçmediler,"

ve onlarla, kendinle alay ederek, alay edebilme ayrıcalığını kullanarak gülümseyeceksin; özlem, geçmişi olduğundan daha güzel kılmaya itecek seni, ama kendini tutacaksın;

anlamsız ölü adları, senin adın sürsün diye can veren onca kişinin adını; sen adına sahip olabilesin diye adlarından yoksun bırakılmış kişileri; senin adın anımsansın diye unutulmuş adları miras bırakacaksın;

bu ülkeyi miras bırakacaksın: gazeteni, imaları ve yaltaklanmaları, yeteneksiz kişilerin yazdığı yalan dolu makalelerin uyuttuğu vicdanları miras bırakacaksın; ipotekleri, doğal insan sevecenliğinden sıyrılmış bir sınıfı, büyüklükten yoksun gücü, kutsanmış bir aptallaşmayı, cüce hırsları, yalancı uzlaşmaları, yoz söylevleri, kurumlaştırılmış korkaklığı, kaba bencilliği miras bırakacaksın;

satılmış işçi önderlerini ve tutsak edilmiş sendikalarını, yeni toprak ağalarını, Amerikan yatırımlarını, hapse atılan işçilerini, tekellerini ve büyük basın tröstlerini, kukuletalarını, gizli ajanlarını, yabancı bankalardaki paralarını, kiralık kışkırtıcılarını, köleleşmiş milletvekillerini, yaltaklanan bakanlarını, geniş topraklara kurulmuş güzel evlerini, yıldönümlerini ve anma günlerini, pirelerini ve yılankavi çöreklerini, okuma yazma bilmeyen yerlilerini, işsiz işçilerini, doy-

mak bilmez tefecilerini, su ciğerleriyle ve hisse senedi dolu evrak çantalarıyla silahlanmış iri göbeklileri, tırnaklarından başka silahı olmayan sıskaları miras bırakacaksın onlara; işte onların Meksika'sı, işte onların mirası;

onlara suratlarını, tatlı, uzak, her şeyi bugün yaptıkları, her şeyi bugün söyledikleri için yarınlardan yoksun suratlarını miras bırakacaksın; onlar bugünü simgeliyorlar ve bugünde yaşıyorlar; yarını umursamadıkları için yarın diyorlar; sen onların zoraki geleceği olacaksın, yarını düşünerek bugün kendini tüketeceksin; oysa onlar sadece bugünü yaşadıkları için yarın olacaklar;

ülken

ölümün, ölümünü önceden sezerek ölümünün şarkısını söyleyen, sözünü eden, resmini yapan, dansını oynayan sen, sen ölmeden senin ölümünü anımsayan hayvan.

doğduğun yer;

oraya dönmeden ölmeyeceksin;

nehrin az ilerdeki denize varacak yoluna eşlik eden yamaçları sarmış ve kayalık dağın eteklerine sarılmış yeşillikler arasından birkaç çatı lekesiyle belli belirsiz seçilen, içinde üç yüz kişinin yaşadığı, dağın eteğindeki köy: Yeşil bir yeni ay gibi Tamiauha'dan Coatzacoalcos'a uzanan kıyı çemberi, kıpır kıpır dalgalarla tektonik kütlelerin yer aldığı tropikal adalar denizine ulaşabilmek için, denizin beyaz köpüklü yüzünü boşuna dişleyecek – boşuna, çünkü kıyı şeridini de Hint yaylasının yatağı ve sınırı olan dumanlı dağlar yutacak; tozun toprağın ve kayalıkların engelini aşıp gelen, ama dağlar arasında ya da Veracruz çemberi içinde hapsolan Meksika'nın o hüzünlü ve hiç değişmeyen, o kuru ve üşengeç eli, adalar denizine bir ulaşabilseydi, bambaşka bir tarihi olurdu ve altın ipliklerle Antiller'e, Atlantik'e ve oradan da Akdeniz'e bağlanırdı; ne var ki, bu denizler, çıplak volkanların ve suskun sabırotlarının yükseldiği Doğu Sierra Madre'sinin karşı darbesi olmaksızın hiçbir zaman fethedilemeyecek ve Boğaziçi'nin rahminden, Ege'nin memelerinden gelen şehvet doruklarını peş peşe dalgalarla ileten, Syracuse ve Tunus'tan üzüm suyu, Andalusia ve Cebelitarık

boğazından bir doğum çığlığı, Haiti ve Jamaica'dan ezilmiş siyahların yaltaklanışını, Küba'dan danslar ve davullar ve ipek-pamuk ağaçları ve korsanlar ve fatihler karnavalını gönderen bir dünya, Sierra Madre'ye çarpıp ölecek; ve kara toprak, kabaran okyanusu emip yutacak; uzaklardan gelen dalgalar, demir balkonlarda ve kemerli kahvehanelerde durulacak; dalga buharları, kemerli kapıların beyaz sütunları arasında, bedenlerin ve seslerin şehvetli tonlarında ölecek; işte o zaman hüzünlü kartal ve çakmaktaşı anıtının kaidesi, hiç kimsenin aşamayacağı bir sınırın üstünde yükselecek: Estremadura ve Castille'den gelip de ilk kuruluş yıllarında yiten ve sonradan görünüşlerini bozarak onları yok edecek yasak yükseltiye çıkarlarken bilmeden yenik düşen, tozdan heykellerin yoğun açlığına kurban giden, altınlarını, kaç temele yetecek kireçli çimentoyu, kaç zorba fatihin yüzünü yutmuş gölün kurbanı olanlar aşıp geçemeyecek bu sınırı; iki direkli gemilerini dağın doruğundan atılan paralarla, acı gülüşlerle tepeleme dolduran korsanlar da geçemeyecek bu sınırı; tasvirleri taştan oyulan, ama mekânları gökler olan eski, vakur tanrıları yeni kılıklara sokmak için Malinche Geçidi'ni geçen papazlar da ayak basamayacak bu topraklara; tropikal fidanlıklara getirilen ve orada ayva tüylü apış aralarıyla kıvır kıvır saçlı bir ırkı kısa sürede pes ettirecek yerli kızların işveleriyle gevşekliğe sürüklenen zenciler de aşamayacak sınır duvarını; krallık yelkenleriyle kıyıya gelip, hintyağı otları ve hevenk hevenk meyvelerin tatlı görünüşüne aldanarak dantel ve lavanta dolu sandıklarıyla dağlara ve kurşunlardan delik deşik olmuş infaz duvarlarına kadar giden krallık prensleri de fethedemeyecek bu toprakları; dağların dilsiz donukluğunda, suskunluk, duymazdan geliş ve kayıtsızlık önünde yenik düşen üç köşe apoletli kabile başkanları da ayak basamayacak bu topraklara.

ölümün başlangıç ve sonla eş olduğu her şeye karşın başlangıç ile son arasında özgürlük ipinin gerili bulunduğu bugün, sen toprağa giden ve toprağı bulan, başlangıcını bırakıp atan ve yazgısıyla karşı karşıya gelen oğlan çocuğu olacaksın.

1903: 18 Ocak

Çocuk, melez Lunero'nun, ay yine içmiş, sarhoş yine, diye homurdandığını duydu ve horozlar – bir zamanlar, bir zamanlar dediysem yarım yüzyılı aşkın süre önce, bölgede söz sahibi büyük adamın en gözde mahmuzlu horozlarını dövüşte alt edip çiftliğin övüncü olmuş bu yaslı kümes tutsakları – hızla ağaran tropik şafağını ötüşleriyle selamlarken uyandı. Şafağın sökmesi, yıkık yapının kırmızı taştan terasında, tek başına içki âlemlerinden birinin daha sürdürmekte olan Senyor Pedro için, sadece gecenin bitmesi anlamını taşıyordu. Senyor Pedro'nun sarhoş türküsü, çocuğun gözlerini ovuşturduğu ve Lunero'nun toprak döşemeyi su serperek ıslattığı saz damlı kulübeye kadar ulaşıyordu. Lunero'nun suyu aldığı sürahi, bir başka bölmeden getirilmişti ve üzerindeki ördeklerle kırmızı tomurcukların boyası bir zamanlar pırıl pırıl parlardı. Lunero mangalı yaktı ve dünden kalan balık köftesini ısıttı. Sepetteki meyveleri inceleyip, kabuğu kararmış olanları, yani bereketin kız kardeşi olan çürümenin kurtlandırıp bozmasına fırsat kalmadan bir an önce yenmesi gereken meyveleri bir yana ayırırken gözlerini kıstı. Az sonra, mangalın dumanı çocuğu iyice uyandırdığı sırada, sarhoş salyalı türkü kesildi, taşı döven topuk sesleri duyuldu, ardından bir kapı güm diye çarpıldı. Bu, büyük maun karyolasının kaba dokuma şiltesi üzerinde çarşafsız yatan Senyor Pedro'nun, tüm içkisini tüketmiş olmanın karamsarlığında uykusuz geçecek sabahının başlaması demekti. Lunero, eskiden, çiftliğin dağdan denize kadar yayıldığı günlerde, büyük evin uzağında zenci kulübelerinin kurulduğunu anımsadı. Şişman aşçılarla, odaları silip süpüren, gömlekleri kolalayan genç, melez hizmetçiler, büyük evden tütün tarlalarında çalışan kahverengi tenlilerin yaşadığı çiftliğin öteki âlemine söz taşımadıkları için, büyük evde neler olup bittiği bilinmezdi o zamanlar. Ergenlik tüylenmelerinin ilk gölgelerini taşıyan çocuk, kısa gecelik gömleğiyle ateşin başına geldi. Lunero, onun saçlarını okşayıp karıştırdı. Evet, eskiden öyleydi. Oysa artık toprak kalmamış-

tı ve her şey iç içe olduğu için sır diye bir şey yoktu, herkes her şeyden haberliydi. Büyük evden geriye sadece yangından kararmış duvarlarla camsız pencereler, bir de Ludivinia Nine'nin oturduğu arkadaki tek oda kalmıştı. Sıra sıra el pençe divan duran hizmetkârların anısını, yalnızca Baracoa adındaki yerli hizmetçi yaşatıyordu. Ve bir tek işçi kulübesi kalmıştı. Lunero ile çocuktan başka da işçi yoktu.

Melez işçi, düzeltilmiş toprak döşemeye oturdu ve balığın yarısını bir güvece, yarısını da sacın üzerine bölerek yemeklerini paylaştırdı. Çocuğa bir mango uzattı, bir de muz soydu. Konuşmadan yediler. Mangaldaki ufak kömür yığını yanıp bitti. Havayı koklayan köpekler için eşik, kireçle çizilmiş çizgiye gelip duran kırmızı karıncalar için aşılmaz engel görevi yapan ve hem kapı hem pencere yerine geçen kulübenin tek deliğinden, Lunero'nun kerpiç duvarları gizlemek ve içeriyi boru biçimindeki bu gece çiçeklerinin kokusuyla doldurmak için yıllar önce kapının dibine ektiği gecesefalarının ağır kokusu geliyordu. Ne adam konuşuyordu, ne de çocuk. Ama ikisi de birlikte olmaktan duydukları mutluluğu paylaşıyorlardı. Bu duyguyu, karşılıklı bir gülümsemeyle bile dile getirmemişlerdi; çünkü konuşmak ya da gülümsemek için değil, kulübede yatıp kalkmak ve her sabah şafakla birlikte sessizce dışarıya, tropiklerin nem yüklü havasına çıkarak, kendi geçimlerini ve Baracoa'nın her cumartesi günü nineye yiyecek, Senyor Pedro'ya da hasır kaplı şişelerde içki alabileceği parayı sağlamak için gerekli işleri görmek üzere orada bulunuyorlardı. Deri sapları olan ve sıcağa karşı hasır örgüyle kaplanan bu şiş karınlı mavi şişeler pek hoştu. Karınları şiş, boyları kısa, boyunları inceydi. Senyor Pedrito, bu şişeleri kapının önüne gelişi güzel fırlatırdı ve Lunero, su kovalarını taşımakta kullanılan uzun sopayı omzuna vurup her ay dağın eteğindeki köye gider, sopanın uçlarına içki şişelerini asarak geri dönerdi. Dağın eteğindeki köy, yakın çevredeki tek yerleşim merkeziydi. Üç yüz kişinin yaşadığı köy, nehrin, az ilerdeki denize varacak yoluna eşlik eden yamaçları sarmış ve kayalık dağın eteklerine sarılmış yeşillikler arasından birkaç çatı lekesiyle belli belirsiz seçilirdi.

Çocuk dışarı çıktı ve mango ağaçlarının kaygan, gri gövdelerini saran eğreltiotlarının önündeki yol boyunca koştu. Çamurlu ve üzeri, güneşi gizleyen pembe çiçekler, sarı meyvelerle çatı gibi örtülü olan yol, Lunero'nun uzun saplı bıçağıyla sazları kesip yer açtığı nehir boyuna kadar iniyordu. Nehir, bu noktada hâlâ çalkantılı ve akıntılı olmakla birlikte genişlemeye başlıyordu. Lunero, eski zaman denizcilerinin çoktan unutulup gitmiş giysilerinin çizgisini taşıyan poturunu ilikleyerek geldi. Çocuk, mum fitillerinin sarktığı paslı demir halkaya asıp bütün gece kuruttuğu kısa, mavi pantolonunu aldı. Mango ağaçlarının şerit şerit kabarıp soyulan kabuklarının ucu suya batmıştı. Lunero sulu çamura gelince bir an durdu. Nehir, denizin bu kadar yakınına gelince genişleyip yayılıyor ve eğreltiotlarıyla muz ağaçlarını yalıyordu. Orman, yassı ve basık bir aynaya benzeyen gökyüzünden daha yukardaymış gibi görünüyordu.

İkisi de kendine düşen işi biliyordu. Lunero zımparayı aldı, kolunu var gücüyle sallayarak ağaç kabuğunu zımparalamaya başladı. Çocuk, ayağı kırık, çürük bir tabure getirdi, tahta bir direğe asılı demir halkanın içine oturttu. Halkadaki on delikten, on mum fitili sarkıyordu. Çocuk halkayı hızla döndürdü ve mersin ağacının kaynatıldığı kazanın altına ateş yakmak için yere çömeldi. Eriyen mersin, fokurdayarak yoğun buharını yüzeye vurdu. Çember çevrildi ve çocuk, çemberin üzerinde eşit aralıklarla sıralanmış deliklere balmumunu boşalttı.

Lunero, üç çiviyi dişlerinin arasına kıstırarak, "Arınma Bayramı yaklaştı," dedi.

"Ne zaman?" Ateş ve güneş ışığı çocuğun yeşil gözlerinde parıldıyordu.

"Ayın ikisinde Cruz çocuk, ayın ikisinde. İşte asıl o zaman satacağız mumları, hem sadece buradakilere değil, nehrin yukarısındakilere de satacağız. Bizim mumlarımızın üstüne olmadığını bilirler."

"Geçen yıldan anımsıyorum." Zaman zaman kızgın balmumu sıçrıyor ve oğlanın kollarını yakıp, minik, yuvarlak izler bırakıyordu.

"O gün dağ sıçanı kendi gölgesini ararmış."

"Nereden biliyorsun?"

"Eski bir öykü. Yaşlılar anlatırdı."

Lunero çekicine uzandı ve esmer alnı kırıştı.

"Cruz çocuk, kayık yapabilir misin sen?"

Oğlan, bembeyaz dişlerini göstererek sırıttı. Nehirden ve ıslak eğreltiotlarından yansıyan yeşil ışık, çocuğun solgun, kemikli yüzünü daha bir vurguluyordu. Nehir suyunun taradığı saçları, geniş alnına ve esmer boynuna dalga dalga dökülüyordu; güneş saçının rengini açmış, yer yer bakıra çalan bir ton vermişti, ama kökleri simsiyahtı. Meyvelerin yeşilindeki tüm tonlar, oğlanın ince kollarında ve akıntıya karşı yüzmeye uygun sert göğsünde yansıyordu. Gülüşü, dibi yosunlu nehrin diriliğini bilen bir çocuğun gülüşüydü.

"Evet, kayık yapabilirim. Seni o kadar çok seyrettim ki."

Melez adam, durgun, ölçülü bakışlarını öne eğdi. "Demek Lunero gidecek olursa, işi sen yönetebileceksin."

Çocuk, demir çemberi çevirmeyi bıraktı. "Lunero gidecek olursa mı?"

"Gitmek zorunda kalırsa."

Melez, hiçbir şey söylememem gerek, diye düşünüyordu. Hayır, hiçbir şey söylememeliydi; yazgıyı bilip kabullenen ve kendilerinin yazgıyı bilip kabullenmemeleri ile başkalarının yazgıyı bilip de reddedişleri arasında bir nedenler ve anılar uçurumu olduğunu sezerek hiçbir şey söylemeden çekip gitmiş olan kendi soyundan insanlar gibi o da çekip gitmeliydi. Hiçbir şey söylemeden gitmişlerdi onlar, çünkü sıla özleminin ve dünyayı dolaşmanın ne demek olduğunu bilirlerdi. Ne var ki, Lunero hiçbir şey söylememesi gerektiğini bildiği halde, o daracık redingotlu adam dün kendisini görmeye geldiği zaman, can yoldaşı olan çocuğun merakla başını kaldırdığını da biliyordu.

"İşleri yönetmek derken, ne demek istediğimi biliyorsun. Köyde mum satmaktan ve Arınma Bayramı yaklaşınca da her zamankinden daha çok mum yapmak gerektiğinden söz ediyorum. Her ay boş şişeleri götürür Senyor Pedrito'nun içkisini getirip kapısına bırakırsın. Kayık yapar ve

üç ayda bir nehrin aşağı yakasına götürürsün. Kazandığın parayı Baracoa'ya verir, bir altın da kendine ayırırsın. Köfte için balık..."

Paslı mum çemberi ile çekiç kıpırdamıyordu artık. Yeşilliklerin arasına sıkışan coşkun suyun mırıltısı giderek yükseldi. Geceki fırtınanın söktüğü ağaçlarla suyu çekilmiş şekerkamışları ve nehrin yukarısındaki tarlalardan kesilmiş otlar suda yüzüyordu. Sazların arasındaki açıklıkta sarılı siyahlı kelebekler uçuyordu. Çocuğun kolları iki yanına düştü ve melez adamın yere eğik gözlerine baktı kaldı.

"Gidiyor musun?"

"Sen olup bitenleri bilmiyorsun. Bir zamanlar dağdan denize kadar uzanan bütün topraklar ailenin malıydı. Sonra varlarını yoklarını yitirdiler. Büyük bey uzaklarda bir yerde öldü. Senyor Atanasio ihanete uğrayıp ağır yaralandı ve her şey darmadağın oldu, ya da başkalarının eline geçti. Burada kalan tek işçi bendim. On dört yıldır bana ilişmediler. Ama artık benim de sıram geldi."

Lunero, sözü nasıl sürdüreceğini bilemediği için sustu. Suyun gümüşi parıltıları aklını çeliyor, kasları çalışmayı sürdürmek isteğiyle kıpırdıyordu. On üç yıl önce, çocuk kendisine bırakıldığında, kelebekler tarafından bakılıp büyütülsün ve günün birinde güçlü, ünlü biri olarak çıkagelsin diye onu nehrin sularına salmayı aklından geçirmişti. Ne var ki, küçük bey Don Atanasio'nun ölmesi, Lunero'nun çocuğu yanında alıkoymasına fırsat vermiş ve Senyor Pedro da, dantel perdeli, fırtınada prizmaları şıngırdayan büyük avizeli mavi odada yaşayan ve kendi deliliği içine kapanıp kalarak çocuğun birkaç metre ötede büyümekte olduğunun farkına bile varmayan nine de, onun orada kalmasına karşı çıkmamışlardı. Evet, Don Atanasio iyi ki ölmüştü, yoksa çocuğu öldürtürdü. Çocuğu Lunero kurtardı. Sonra –Senyor Pedro ile yaşlı nine Senyorita Ludiviana'dan başka kimsenin sağ kalmadığı– ailenin elindeki son tütün tarlaları da, bölgenin yeni güçlü kişisinin eline geçti. Geriye kala kala çatlamış çaydanlığa benzeyen bu yıkık evle, nehir boyundaki bu daracık kıyı şeridi kaldı. Irgatlar, yeni efendileri adına

ter dökmek için buradan gittiler. Nehrin yukarısından getirilen yeni işçiler gelmeye başladı. Çiftliklerin ve köylerin eski ırgatları yerlerinden koparılıp güneye gönderildiler. Lunero, mumlar ve kayıklar yaparak ailenin geçimini sağlamaya başladı. Evle nehir arasındaki tırnak kadar toprak parçasında gizlenince, işçileri kaydeden yazıcıların gözüne çarpmayacağına inanıyordu. Bu on dört yıl böyle gitti. Ama yazıcıların bölgeyi inatla tarayışları, önünde sonunda onu ortaya çıkaracaktı. Siyah redingotlu adam, dün kan ter içinde bunun için gelmişti: Lunero'nun yarın –yani bugün– senyorun ülkenin güneyindeki çiftliğine gitmesi gerektiğini söylemeye gelmişti. Lanet olsun, iyi tütün işçisi bulmak zordu ve Lunero tam on dört yıldır, belalı bir sarhoşa, bir deli kadına bakarak nehrin kıyısına postu serip oturmuştu.

Lunero bütün bunları nasıl anlatacağını bilemiyordu. Çocuğun anlayamayacağını seziyordu. Ama susmasının gerçek nedeni, öykünün bir ucundan tutturup anlatmaya başlarsa, gerisinin de gelmesinden duyduğu korkuydu. O zaman işin başlangıcını da anlatmak zorunda kalacak ve oğlanı yitirecekti. Zımparalanmış kabukların yanına çömelen uzun kollu zenci, kendi kendine çocuğu nasıl sevdiğini mırıldandı. Kız kardeşi Isabel Cruz'u, yani oğlanın annesini sopalarla kovalayıp kaçırttıkları günden beri sevmişti çocuğu. Ondan sonra çocuk Lunero'nun yanında kalmış: Lunero onu keçi sütüyle beslemiş, çocukluğunda Veracruz'daki Fransızların yanında uşaklık ederken öğrendiği alfabeyi, harfleri çamurun üzerine çize çize oğlana da öğretmişti. Ona yüzmeyi, çeşitli meyveleri tanıyıp tat almayı, uzun saplı bıçak kullanmayı, mum yapmayı öğretmişti. Lunero'nun babasının –yani aynı zamanda çocuğun dedesinin ve babaannesi olan Senyora Ludivinia'nın kocasının– Küba'da savaş patlayıp da aileler zenci köleleriyle birlikte Veracruz'a kaçtıkları zaman Santiago'dan getirdiği şarkıları belletmişti oğlana. Lunero'nun çocuk hakkında bilmek istediği başka bir şey yoktu. Çocuğun da kendisini sevdiğini ve onsuz yaşamak istemediğini bilmenin ötesinde daha çoğunu öğrenmesine de gerek yoktu belki. Ne var ki, kendisi uzaklara gidecek olursa, birer

yitik gölge olan Senyor Pedro, yerli hizmetçi Baracoa ve nine, ön plana çıkacaklar, içinde yaşanılan dünyadan olanca kopuklukları ve aykırılıklarıyla keskin ve gerçek çizgiler kazanacaklardı ve işte o zaman oğlan düşünmeye, kavramaya başlayacaktı.

"Boş durursan yeterince mum yapamayız. Papaz kızar."

Bir rüzgâr soluğu, sarkan mum fitillerini titretti. Bir papağan öğle saati çığlığını attı.

Lunero durdu, nehre yürüdü. Suya daldı ve nehrin ortasından, bir kolunda ufak bir balık ağıyla su yüzüne çıktı. Cruz çocuk da şortunu çıkarıp kendini suya attı. Suyun içinde gözlerini açtı. Suyun hızla akan üst kesimindeki berrak dalgalar, yosunlu ve çamurlu nehir dibinin üzerinden akıp gidiyordu. Çocuk kendini akıntıya bıraktı. Yukarda, arka tarafında, on üç yıllık ömrü boyunca kapısından içeri adımını atmadığı büyük ev, sadece uzaktan gördüğü adam ve yalnızca adını duyduğu yaşlı kadın vardı. Oğlanın kafası suyun üstüne çıktı, kıyıya baktı. Lunero, ağa vuran balıkları çoktan kızartmaya koyulmuştu ve uzun saplı bıçağıyla papaya ağacının kavuna benzer meyvesini kesiyordu.

Vakit öğleni biraz geçiyordu. Güneş ışınları, bir dam gibi tepelerini örten sık tropikal dalların arasından süzülüyor, batıya doğru inişe geçmeden önce acımasızca yakıyordu. Dallar kımıldamıyordu, nehir bile akmıyormuş gibi görünüyordu. Cruz çocuk, gövdesinin ve saçaklı yapraklarının gölgesi her dakika biraz daha uzayan palmiyeye yaslandı. Batıya doğru eğilen güneş ışığı, çocuğun bedenine usul usul tırmandı; önce ayakları aydınlandı, sonra çıplak bacakları ile pörsük çükü, yassı karnı, akıntıyla boğuşmaktan sertleşmiş göğsü, uzun boynu, birer kemerli destek gibi çıkık elmacık kemiklerine yükselen iki derin çizginin başladığı kemikli çenesi ve o akşamüstü derin, sakin bir gündüz uykusuna dalacak olan parlak gözleri aydınlandı.

Çocuk uyudu. Lunero, yüzükoyun yere uzanıp, balmumu kazanının kenarında parmaklarıyla tempo tutmaya başladı. Giderek tuttuğu temponun ritmini kanında duymaya başladı. Bedeni gevşemiş gibi duruyordu, ama hiç de öyle

değildi. Kazandan çın çın ses getiren kolu sertleşmişti. Bu, sık sık anımsanan, gittikçe hızlanan bir melodiydi. Lunero melodiyi mırıldanmaya başladı: Çocukluğunun şarkısıydı bu; bir ipek-pamuk ağacının yanında, atalarının çıngıraklı yılanlarla süslü yerli başlıklarından taç giydiği ve kollarının sulandırılmış yağla sıvazlandığı ve suratı beyaz örtüyle kapalı bir adamın, o adamın koltukta oturduğu, sonra hep birlikte sıcak mısır ve ekşi portakal karışımını sürahinin yapış yapış dibine kadar içip bitirdikleri ve çocuklarına geceleri hiç ıslık çalmamalarını öğütledikleri o eski günlerden kalma bir şarkıydı:

To...
la hija de Yeyé...
le gutsa mario... de otra mujé...
to, la hija de Yeyé, le gutsa mario, de orta mujé...
tola hijaeyeyé legusta.

Ritim hızlandıkça hızlanıyordu. Lunero kollarını uzattı, parmaklarını yaş toprağa değdirdi ve avuçlarıyla toprağa vurarak tempo tutmaya koyuldu. Karnı çamurlandı. Bir gülümseme yayıldı yüzüne. Yanakları geniş elmacık kemiklerinin üzerinde gerildi... *legustamariodeotramujé...* Öğle sonu güneşi olanca ağırlığıyla, Lunero'nun tostoparlak, kıvırcık başına düşüyordu. Lunero olduğu yerden kalkamıyordu; alnından, kaburgalarından, bacaklarının arasından ter sızıyordu. Sesi gittikçe boğuklaşıyor ve yumuşuyor; elinin ve gövdesinin temposu ise giderek sertleşiyor ve hızlanıyordu. Lunero, sanki toprakla sevişiyormuş gibi vuruyordu kendini yere. *Tolahijaeyeyé.* Gülümsemesi daha da yayıldı. Bu akşam kendini almaya gelecek yazıcıyı, siyah redingotlu adamı unuttu gitti. Kendini şarkısına ve yüzükoyun uzandığı yerde sürdürdüğü dansa kaptırmıştı.

Bunaltıcı sıcağın yoğunlaştığı aynı öğle sonu saatlerinde, bir yanda çocuk uyur ve melez işçi unutulmuş şarkısının temposunu tutarken; öte yanda da, – biri odanın ortasında, öteki dört sütunlu karyolanın bulunduğu köşede olmak

üzere, düz kireç badanalı tavandan sarkan iki – gülünç avizeli ve sararmış dantel perdeli odasına kapatılmış olan nine, yani yaşlı Ludivinia da uzanmış yatıyor, yerli hizmetçi Baracoa'nun salladığı yelpazenin altında gözlerini tavana dikerek bir başka şarkıyı anımsamaya çalışıyordu. Melodiyi mırıldanabiliyor, ama şarkının sözleri bir türlü aklına gelmiyordu. Ve bu sözlerin General Juan Nepomuceno Almonte'yi alaya aldığını anımsadığı için, ille de söylemek istiyordu. General Juan Nepomuceno Almonte, yıllar yılı aile dostları olmuştu. Hatta Ludivinia'nın ölmüş kocası Ireneo Menchaca'nın vaftiz babalığını bile yapmıştı. Santa Anna'nın saray çevresindendi. Ne var ki daha sonraları, Meksika'nın kurtarıcısı, Menchaca'nın –canlarının ve mallarının– büyük koruyucusu, sürgünden dönmek isteyip de, yakalandığı dizanteriyi atlattıktan sonra gemiden indiği zaman, Almonte bağlılık yeminini unutmuş, Fransızlara yaşlı generalin yolunu kestirtmiş ve yeniden gemiye binmeye zorlamıştı onu. Ludivinia, Juan Nepomuceno Almonte'nin esmer yüzünü anımsadı ve o aşağılık Juarista şarkısının sözleri aklına geldi: *y qué te lo pareciera que llegaran los ladrones, se robaran a tu vieja y le bajaran los calzones;* ve Ludivinia içine gömülmüş dişsiz ağzını buruşturdu ve dermansız elinin sabırsız bir hareketiyle, kol ağızları yırtık dantelli elbisesinin siyah ipek kollarını sallayarak, yerli hizmetçi kadına palmiye yaprağından yelpazeyi daha hızlı sallamasını buyurdu.

Oda sıcaktı ve küf kokuyordu. Havada hiç kıpırtı olmadığı halde her yana yayılan tropikal kokular içeriyi dolduruyordu. Duvarlarda koca koca nem lekeleri vardı. Dantel perdeli pencereler, kristaller, mermer tablalı karaağaç masalar, masaların üstünde, top ayaklı, cam fanuslu çalar saatler. Karo döşemenin üzerinde, bir daha hiç kullanılmayacak minderlerle kaplı salıncaklı hasır koltuklar. Oluklu kaplamalar, bronz çivi başları, demir köşebentli ve kilitleri madeni süslemeli sandıklar; uzun favorili ya da giysileri göğüs altından büzülmüş ve saçlarına bağa taraklar iliştirilmiş adı sanı bilinmeyen, zorba, sömürgeci İspanyolların oval, vernikli

portreleri. Aziz ve Atoch'lı Çocuk-İsa tasvirleri için, tahtası çalışmış ince çerçeveler. Eski usul yaldızla yapılmış olan İsa tasviri öylesine yıpranmış ki, üzerinde yaldız falan kalmamış artık. Tenteli ve dört direkli karyolanın yaprak oyma süslemeleri ve oluklu sütunları; kanı çekilmiş Ludivinia'nın dinlenme yeri, küf kokularının, lekeli çarşafların ve içindeki samanın yer yer topaklanıp, yer yer çöktüğü şiltelerin yuvası.

"Bana bir sürahi su getir."

Yaşlı kadın, Baracoa'nın dışarı çıkmasını bekledi, sonra pencereye doğru giderek tüm kuralları çiğnedi. Çocuğun doğum haberi, Ludivinia'nın çekildiği o yapayalnızlığa ulaşamamıştı, ama önsezileri haber vermişti bunu. Tanımadığı çocuğun büyüyüşünü gizliden gizliye seyretmiş, dantel perdeli pencerenin arkasına saklanarak bakmıştı. O yeşil gözleri görmüş ve kendi kanının bir başka tende yeniden doğduğuna, yeniden gençliğe kavuştuğuna sevinerek gıdaklar gibi gülmüştü; yüzyıllık anılar taşıyan ve buruşuk suratında rüzgârların ve güneşlerin izleri çoktan yok olmuş bulunan Ludivinia, kendi kanının bir başkasında sürmesiyle kendini sürdürüyor, sağ kalıyordu. Pencereye erişmek zordu. Ludivinia gözlerini dizlerine dikerek, iki büklüm olup elleriyle bacaklarını tuta tuta emekler gibi gidiyordu. Ak saçlı kafası omuzlarına gömülüyordu.

Evet, sağ kalmıştı. Hükümeti devirmek için fırsat kollayan anarşistlerin ve gençlerin, barok katedrallerin, altın ve gümüş madenlerinin, oymalı taş sarayların, akılları tiarete eren din adamlarının, siyaset karnavalının, bitmez tükenmez hükümet borçlarının, tatlı dilli bir yabancının çabucak elde edeceği işletme imtiyazlarının kaynaştığı kent olan Mexico City'ye ardı arkası gelmez bir geçit gibi akın eden İspanyol piskoposlarına, Fransız işadamlarına, İskoç mühendislere, İngiliz tahvil satıcılarına ve kışkırtıcılarla serüvencilere, Mexico City yolunun üzerindeki çiftliğin kapılarını açıp, onları ağırlayan solgun benizli, genç, güzel zevcenin görgüsünü ve inceliğini, unutulmuş arka odadaki dağınık yatağında sürdürmeye çalışarak Cocuya'ya yaşayıp gitmişti

Ludivinia. O günler, Mexico City'nin görkemli günleriydi. Ve Ireneo ile Ludivinia Menchaca, ırgatlarla, haydutlarla, yerlilerle baş edebilecek bir adam olsun diye büyük oğulları Atanasio'yu çiftliğin başında bırakıp, sefa düşkünü küçük oğulları Pedro'yu yanlarına alarak dağdaki başkente göçmüşlerdi. Oraya varınca, Ekselans General Santa Anna Hazretlerinin gösterişli sarayında göze çarpan kişiler olmuşlardı. Çünkü General, eski savaş arkadaşı Albay Menchaca'yı yanından ayırmıyor, onsuz yapamıyordu. Horoz dövüşlerine ve horoz dövüştürülen yerlere meraklı Albay, yiğit, yiğit olduğu kadar da akıllıydı. Koca bir geceyi içerek ve Casamata seferini, Barrada'nın seferini, Alamo'yu, San Jacinto'yu, Cakes Savaşı'nı ve istilacı Yankee'lerin karşısındaki yenilgileri dahil her şeyi tek tek anımsayıp anlatarak geçirebilirdi. Yenik düştükleri o felaketten söz edilirken, general alaycı bir neşeyle tahta bacağını yere vurur ve bir eliyle kadehini kaldırırken, öteki eliyle Meksika Çiçeği'nin, yani ilk karısı can çekişirken generalin koynuna sokulan çocuk yaştaki ikinci karısının uzun saçlarını okşardı.

Sonra sıkıntılı günler gelmişti. Liberaller generali Meksika'dan sürmüşler, Menchaca'lar da mallarını mülklerini korumak için çiftliğe dönmek zorunda kalmışlardı: Santa Anna'nın bahşettiği ve yerli çiftçilere soru sormaksızın ya da yanıt vermeksizin el konulmuş olan binlerce dönüm toprak; yerliler ya çiftlikte ırgat olarak kalmışlar ya da dağın eteklerine çekilmişlerdi. Karayip adalarından getirtilen, ucuz mu ucuz zenci ırgatların işlemeye başladığı bereketli topraklar. İpotekli mallara el konularak gitgide genişleyen topraklar. Demet demet, deste deste tütün. Mango ve muzla tepeleme doldurulmuş arabalar. Sierra Madre eteklerinde otlatılan keçi sürüleri. Ve bütün bunların ortasında, kırmızı kulesi, kişnemelerle dolu ahırları, gezinti sandalı ve arabasıyla iki katlı büyük ev. Ve babasının çok eski dostu, horoz dövüşü meraklısı zorbanın bir armağanı olan beyaz ata binmiş, beyazlar giyinmiş genç efendi, yeşil gözlü Atanasio. Bereketli topraklar üzerinde dörtnala koşturan Atanasio. Dediğini dediği dakikada yaptırmakta, iğrenç şehvetini iştahı

kabardığı anda genç köylü kadınların üzerinde gidermekte ve Juarez partizanlarının akınları kızıştıkça elindeki ithal malı zencilerle toprağı savunmakta eline kimsenin su dökemeyeceği Atanasio, *Viva México primero, que viva muestra nacion, nuera el principe extranjero...*

Ve imparatorluğun son günlerinde, Santa Anna'nın yeni bir cumhuriyet ilan etmek üzere sürgünden döndüğü haberini alan yaşlı Ireneo, siyah landonuna binip Veracruz'a gitti ve rıhtımda bekledi. O sırada *Virginia*'nın güvertesindeki general ve yanındaki Alman korsanlar karanlıkta kaleye işaret verdiler ve karşılık alamadılar; liman koruyucuları imparatorluğa sadıktılar ve güvertede, filamaların altında bir yukarı bir aşağı gidip gelen, etli dudaklarından küfürler dökülen, çaresiz kalmış devrik müstebitle alay ettiler. Sonra *Virginia*'nın yelkenleri yeniden şişti ve iki eski yoldaş, General ile Albay, Yankee kaptanının kamarasında oturup kâğıt oynarken, gemi durgun, ılık sularda güneye doğru yol alarak kızgın sisin arasından belli belirsiz seçilen kıyı boyunca ilerledi. Sisal'ın beyaz siluetine vardılar. Santa Anna, arkadaşını da yanına alarak aşağı indi ve Yucatan Halkına etkili bir bildiri yayınladı ve büyüklük düşünü bir kez daha yaşadı, Maximilian, Queretaro'da ölmüştü; cumhuriyet, gerçek ve doğal önderinin, taçsız kralının yurtseverce geri dönüşüne bel bağlamak zorundaydı. Oysa, Sisal'ın komutanı, bu topal, yaşlı askeri tutukladı ve Ireneo Menchaca ile birlikte Campeche'ye gönderdi. Campeche'de, elleri zincire vurulup, süngüyle dürtüklene dürtüklene adi suçlular gibi sokaklarda gezdirildikten sonra zindana atıldılar. Albay Menchaca, daha o yaz, karnı kokmuş sularla şişerek öldü ve Campeche mezarlığında, taşı bile olmayan adsız bir mezara gömüldü. Amerikan gazeteleri, Santa Anna'nın, Juarez askerleri tarafından idam edildiğini yazdılar. Oysa, hiç de öyle değildi; ihtiyar, yüzünde deliliğin sürekli ve değişmez sırıtışıyla yeniden sürgüne gönderilmişti.

Atanasio olup biteni annesine anlatmıştı. Ve o günden sonra Ludivinia, odasından hiç çıkmamıştı. En değerli mücevherlerini, yemek salonundaki avizeyi, kaplama konsolla-

rı, vernikli tabloları bu odaya getirtmişti. Romantik ve öfkeli kişiliğinin sesine kulak verip, bu acıya dayanamayarak ölmesinin gün meselesi olduğunu düşünerek ölümü beklemek üzere buraya çekilmişti. Her an beklenen ölüm otuz beş yıldır hâlâ gelmemişti. Yitirilmiş otuz beş yıl, ama devrimin ilk yılında doğan, terörün dövdüğü kapıların ardında dünyaya gelen doksan üç yaşındaki bir kadın için otuzbeş yılın sözü mü olurdu. Ludivinia, yılları, ayları unutmuştu. 1903 yılı, albay kocasının ölümünden sonra her an beklediği ölümle alay edecek yeni bir yıldan öte anlam taşımıyordu.

Ve '68 yılında, Liberaller, imparatorluğa karşı giriştikleri son seferi tamamlamışlar; Fransızların ovadaki ordugâhlarına ve Veracruz kentlerinin garnizonlarına baskınlar düzenleyen –yasadışı, yasadışı!– Juares gerillalarının dağdaki barınaklarını yıkmak üzere katırlarına konserve, fasulye ve tütün yükleyip yola koyulan tutucu askerlere kilerlerini ve Fransız mareşaline kapılarını açan çiftliği de yıkmışlardı. Fransız hafif piyadeleri, Cocuya'da, *Balaju se fue a la guerra y no me quiso llevar* şarkısını söyleyen kitara ve harp çalgıcılarını, yerli ve melez kızları keşfetmişlerdi. Bu kızlar, çok geçmeden, gerçekte Dubois ve Garnier olması gerekirken, Carduno ve Alvarez adı konulan, sarı saçlı, çikolata tenli, açık renk gözlü çocuklar doğurmaya başlamışlardı.

Liberaller evi ateşe vermişlerdi; oğulları -iki oğlu vardı, ama Ludivinia sadece Atanasio'yu severdi- kaçıp canını kurtarsın diye annelerine seslenirken, Ludivinia kapının arkasına sandalyeleri, masaları yığmış ve yoğun dumanda öksürmeye başlamıştı ki, alevler kilitli yatak odasının kapısında durmuş, sönmüştü. Ondan sonra Ludivinia, yerli hizmetçi Baracoa'dan başkasını görmek istememişti. Yemeklerini getirecek, siyah giysilerini yamayacak biri gerektiği için Baracoa'nın yanına girip çıkmasına ses çıkarmamıştı. Odadan ve anılarından başka bir şey bilmek istemiyordu, çünkü bu dört duvar arasında kendisine gerekli olanların dışında her şeyin nedenini yitirmişti; bildiği tek şey, dul kalışı, geçmişi, bir de tanımadığı bir melezin peşinde koşturan yeşil gözlü çocuk.

"Bana bir sürahi su getir."

Ama Baracoa geleceği yerde, kapıda sarı bir hayalet duruyordu.

Ludivinia, sessiz bir çığlık atarak geriye çekildi. Çukura kaçmış gözleri korkudan faltaşı gibi açıldı, yüzünün kabuğu çatlayıp ayrılıyormuş gibi oldu. Eşikte duran adam, titreyen elini uzattı.

"Ben Pedro'yum."

Ludivinia onu anlamadı. Konuşamıyordu, ama onu uzaklaştırmak, kovmak için eliyle işaret etti. Solgun hayalet, ağzını bir karış açarak yürüdü.

Kumral, kirli ve karışık sakahnı sıvazlayarak, "Pedro... ya," dedi. "Pedro."

Ludivinia gözkapaklarını kırpıştırdı, karşısındakinin ne söylediğini anlamadı. Pedro ter ve ucuz içki kokuyordu. "Eh..." diye sözünü sürdürdü. "Hiçbir şey kalmadı, biliyorsun. Her şey gitti... iblisin eline geçti... şimdi de..." Kekeleyerek durdu. Sesi, kuru bir fısıltıya dönüştü. "Şimdi de, zenciyi alıyorlar. Anne, bilmiyorsun..."

"Atanasio."

"Hayır, Pedro." Pedro sarhoşluktan ayakta duramayarak, salıncaklı hasır koltuklardan birine ölü gibi yığıldı ve bacaklarını uzattı. "Şimdi de zenciyi alıyorlar... senin ve benim... ekmek paramızı çıkaran zenciyi..."

Ludivinia, "Hayır," dedi. "Bir melez, bir de çocuk." Dinliyordu, ama oğluna bakmıyordu. Girilmesi yasak mağarada sesler duyulabilirdi, ama bu seslerin bedeni olamazdı.

"Peki, öyle olsun, bir melez, bir de çocuk... ha?"

"Kimi zaman orada koşan bir çocuk. Gördüm onu. Hoşuma gidiyor."

"Yazıcı geldi. Gün ortasında uyandırdı beni... zenciyi alıp götürecekler... ne yapacağız?"

"Bir zenciyi mi ahp götürüyorlar? Pöh, çiftlik zenci dolu. Albay, zencilerin hem daha ucuza geldiklerini, hem de daha iyi çalıştıklarını söyler. Eğer kalmasını çok istiyorsan, ücretini altı real'e çıkar."

Ve daha sonra, iş işten geçtikten ve çocuk artık yanlarından gittikten sonra, keşke o zaman söyleseydik diyecek-

leri şeyleri düşünerek put gibi durdular. Ludivinia, kabullenmek istemediği o hayalete benzer yaratığa bakmak için kendini zorladı. Odasına girip toz kaldırarak en değerli mücevherlerini bile bile toza bulayan bu adam kim olabilirdi ki? Evet, tropikal iklimde sandıkta durmaktan yer yer küf lekesi olmuş önü plastronlu gömleği, çökmüş bedeninin tek gergin yeri olan göbeğine kavuşmayan iyice daralmış pantolonu; terinden yayılan tütün ve alkol kokusu, giysilerinin taşıdığı iddia ve kişilikle hiç ilgisi olmayan cam gibi gözleriyle kimdi bu adam? Bu gözler, artık ne kötülük, ne de başka bir şey yapabilecek bir ayyaşın gözleriydi. Ludivinia, darmadağın yatağına uzandı, en sonunda sesin bir de suratı olduğunu kabullenerek, ah diye içini çekti – ah, bu, erkek olduğu halde tıpkı kendisine benzeyen Atanasio değildi; bunun da anası aynıydı, ama başı kıçı ağarmıştı. Ludivinia erkek olsaydı, bunun gibi olmaz, Atanasio gibi olurdu; oğullarından birini sevip de ötekini sevmeyişinin nedeni de buydu. Pedro, bozguna uğradıkları günlerde bile, vur patlasın çal oynasın yaşantısını sürdürmek, Ludivinia'nın gerçekten hak ettiklerine hiçbir zaman inanmadığı, saraylarda kendilerine verilmiş olan o yüksek mevkiin keyfini sürmek isterken, Atanasio kendi malları olan çiftlikte kalıp kök salmış ve yaşamamıştı. Artık hiçbir şeyleri kalmamıştı ve Ludivinia'nm kendine ait olan tek yer bu dört duvarın arasındaydı.

Ana oğul bakıştılar.

Ludivinia, sesini çıkarmadan sordu: "*Artık topraklarımızın ve debdebelerimizin kalmadığını söylemek için mi geldin buraya? Bizim başkalarının elinden aldıklarımızı, başkalarının da bizim elimizden aldığını söylemeye mi geldin? Gerdeğe girdiğim ilk geceden beri başıma geleceğini bildiğim şeyleri mi söylemeye geldin?*

Pedro, *Gelmek için bunu bahane ettim,* diye gözleriyle yanıtladı. *Yalnız kalmaya dayanamadım artık.*

Ludivinia, *çocukluğunda nasıldın, onu anımsamaya çalışıyorum,* diye devam etti. *O zamanlar severdim seni. Ana gençken, bütün çocuklarını sever. Yaşlandıkça aklımız daha çok erer. Kimsenin nedensiz sevilmeye hakkı yoktur.*

Kan bağı yeterli neden değildir. Haklı neden, nedensiz sevilen kandır.

Ben de ağabeyim gibi güçlü olmak istedim. Örneğin, şu zenci ile çocuğa sert davrandım. Eve ayak basmalarını yasakladım. Tıpkı Atanasio gibi, anımsadın mı? Ama o zamanlar öyle çok ırgat vardı ki. Şimdi ise sadece melez ile çocuk kaldı, melezi de götürüyorlar.

Yaşlı kadın, *Yalnız kaldın ve şimdi yalnızlıktan kaçmak için beni arıyorsun,* diye anladığını belirtti. *Benim de yalnız olduğumu düşünüyorsun, bunu ufak, cansız gözlerinde okuyorum. Aptal, miskin ve güçsüz! Sen kimseden aman dilemeyen oğlum değilsin; sen, gençliğimdeki, yeni evlendiğim zamanki bana benziyorsun. Ama artık öyle değilim; artık bütün yaşamım benimle birlikte gidiyor ve yaşlı bir kadın olmaya gerek duymuyorum. Saçların ağardı diye, ayyaşsın diye, iradesizsin diye her şeyin sonunun geldiğini sanan sen, sen koca moruk. Ah, sana bakıyorum, seni görüyorum... has...tir! Bizimle birlikte başkente gelen ve gücümüzü daha derin, daha güçlü, kırbaç gibi kullanılabilecek bir şeye dönüştürmek yerine, kadınlara ve içkiye dökerek har vurup harman savuran sensin. Hiçbir çaba göstermeden her şeyi kolayca elde ettiğini ve bu yüzden de her zaman en tepede kalacağını sanan, hatta bu yanan topraklara, varımızın yoğumuzun kökü olan bu kaynağa, içinden çıktığımız ve yeniden içine yuvarlanacağımız bu cehenneme gelmek zorunda kaldığımız zaman bile istifini bozmayan sensin. Kokla! At terinden ya da meyveden ya da dinamitten daha keskin bir koku vardır. Çiftleşen bir erkekle kadının kokusunu kokladın mı hiç? İşte burada toprak öyle kokar, üzerinde sevişilen bir çarşaftır bu toprak ve sen bunu hiç bilemedin. Dinle... doğduğun zaman seni okşadım, emzirdim, benim diye bağrıma bastım, benim oğlum, ama aklımda kalan tek şey, babanın, senin yaratılmanı değil benim zevk duymamı amaçlayan bir aşk gözü dönmüşlüğünde seni yarattığı andı. Ve o anı bende kaldı, sen ise orada, dışarıda gözden kaybolup gittin, duyuyor musun beni?...*

Oğlu, sözcüklere dökmeden, *Neden bir şey demiyorsun?*

Dedi. *Peki, tamam, konuşma. Seni orada, bana bakarken görmek bile bir şeydir. Çıplak yatağımdan ve uykusuz gecelerden iyidir yine de...*

Birini mi arıyorsun? Diye sordu yaşlı kadın. *Ya o dışarıdaki çocuk, canlı değil mi o? Senden kuşku duyuyorum. Hiçbir şey görmediğimi, hiçbir şey bilmediğimi sanıyor olmalısın. Sanki onun bedeninin, kendi kanımın canımın ortalıkta gezindiğini duyamazmışım gibi, Ireneo ve Atanasio gibi biri daha, bir Menchaca daha, öteki Menchaca erkekleri gibi bir erkek daha... Sen daha onun yüzünü bile görmemişken, ben onun kendi kanımdan olduğunu benim olduğunu biliyordum. Kan anlar... görmeye, dokunmaya gerek duymadan kan çeker...*

Çocuk uyanıp da, melezi ıslak toprakta bitkin yatar görünce, "Lunero" dedi. "Ben büyük eve girmek istiyorum."

Çok sonra, her şey bittiği, oğlu öldüğü ve torunu çekip gittiği zaman, Ludivinia suskunluğunu bozacak, odasından çıkıp kanatsız bir karga gibi çığlık çığlığa eğreltiotlarının arasından koşacaktı, sık çalılıkların içinde önünü göremeyecek ve sonunda kollarını dağlara doğru açacaktı. Gömüldüğü sürekli yasın karanlığında gözleri görmez olan Ludivinia, suratına çarpan her dalın ardında bulmayı umduğu insan bedenine erişmek için kollarını uzatacaktı. Ve toprağı koklayacak ve boğuk bir sesle unutulmuş adları ve daha bugün öğrenilmiş adları haykıracak ve öfkeyle ellerini ısıracaktı; çünkü bağrındaki tek şey –yıllar, anılar, tüm yaşamı demek olan geçmiş–, ona yüzyıllık anılar nehrinin ötesinde de bir yaşam kıyısı olduğunu, Ireneo ve Atanasio'nun ölümleriyle birlikte ölmemiş olan bir şeyin yaşadığını söyleyecekti.

Oysa yatak odasında Pedro ile karşı karşıya bulunduğu şu anda, Ludivinia bu ânın ve bu yerin dünyanın merkezi ve anıların bütünlediği nokta olduğuna inanabilirdi. Oğlu, sivri çenesini sıvazladı ve bu kez sesli konuştu:

"Anne, bilmiyorsun..."

Ludivinia'nın bakışı, Pedro'nun sesini dondurdu.

Bilmek mi? diye Ludivinia sessizce homurdandı. *Neyi*

bileceğim? Hiçbir şeyin kalımlı olmadığını mı? Adaletsizlik üzerine kurulmuş gücün adaletsizliğin elinde yok olması gerektiğini mi? Güçlü, büyük aile olabilelim diye vurduğumuz, dillerini koparttığımız, kollarını kestiğimiz düşmanlarımızın... günün birinde öç alıp bizi yok edeceklerini ve gerçekte bizim olmayan, hakkımızla değil, gücümüzle elimizde tuttuğumuz şeyleri bizden alacaklarını mı? Ağabeyinin her şeye karşın pes etmeyi reddedip bir Menchaca olmayı sürdürdüğünü ve senin gibi olayların uzağında kalmayıp burada, ırgatların arasında tehlikeyle yüz yüze kaldığını ve senin gibi sadece kuyruk sallayan kadınları baştan çıkarmak yerine, melez ve yerli kızların ırzına geçtiğini mi? Bin türlü zamparalığından geriye, onun bu topraklarda yaşadığını gösterecek hiç değilse bir kanıt kalacağını mı? Dört bir yana saçtığı oğul tohumlarından en az birinin yakınlarda bir yerde doğduğunu mu bileceğim? Yoksa –yine babasının gücünü kanıtlamak için doğmak zorunda olduğu yerde– yani bir zenci kulübesinde oğlunun dünyaya geldiği gün, Atanasio'nun...

Ludivinia, dile getirilmemiş sözlerini Pedro'nun sezinlemediğini biliyordu. Bakışlarını, oğlunun tükenmiş suratından ayırdı ve yatak odasının sıvılaşmış sıcağında yüzdü.

Pedro, *Beni hiçbir şey için kınama, sitem etme,* diye düşünüyordu. *Ben de senin oğlunum. Ben de Atanasio ile aynı kanı taşıyorum... Öyleyse, neden, o gece... bana dediler ki, bir zamanlar Santa Anna'nın yanında olan çavuş Robaina, ağabeyinle senin onca zamandır aradığınız şeyi, babanızın cesedini buldu. Babanızın ölüsü Campeche'deki bir mezarlığa gömülmüştü. Cenazede bulunan bir asker, çavuşa nereyi kazması gerektiğini gösterdi ve çavuş, albayın kemiklerini bulup çıkardı. Jalisco'ya nakledilen çavuş, yol üstünde buraya uğradı. Babanızın kemiklerini bu gece size ve ağabeyinize teslim etmek istiyor. Saat on birden sonra köyün iki kilometre dışındaki düzlükte sizi bekleyeceğim... hani eskiden darağaçlarının kurulduğu düzlük. Fazla akıllı değilmişim demek? Atanasio da inandı. Gözleri dolu dolu oldu ve haberin doğruluğundan hiç kuşkulanmadı. O mevsim neden Cocuya'ya dönmek zorunda kalmıştım? Sadece param suyunu*

çekmeye başladığı ve Atanasio benden hiçbir zaman hiçbir şey esirgemediği için. Hatta benim çiftlikten uzak kalmamı yeğlerdi, buradaki tek Menchaca'nın, senin tek gardiyanının kendisi olmasını isterdi. Kıpkırmızı ayın altında atlarımızı o düzlüğe sürdük. Çocukluğumuzdan tanıdığımız çavuş Robaina, oradaydı, atına dayanmış duruyordu. Dişleri ve beyaz bıyıkları pirinç gibi parlıyordu. Onu tanırdık, her zaman generalin yanında olurdu, at eğiticisi olarak da nam salmıştı. Sanki kendisi bir büyük güldürünün parçasıymış gibi, gülüşüyle başkalarını güldürmek durumundaymış gibi gülerdi. Ve Fransa'dan getirilmiş güçlü atının terkisinde, teslim almaya geldiğimiz o kirli torba asılıydı. Atanasio çavuşu kucakladı, o da her zamanki gülüşüyle güldü. Gülüşü bir ıslığa dönüşünceye kadar güldü ve işte o zaman çalılıkların arasından dört kişi, beyazlar giyinmiş dört kişi çıktı. Ay ışığında bembeyaz görünüyorlardı. Çavuş tatlı bir sesle, bu mübarek kişiler dedi, her şeylerini yitirdikleri yetmiyormuş gibi, bir de geri dönmeye çalışıyorlar. Çavuşun sesi değişti ve o da Atanasio'ya doğru yürümeye başladı. Kimsenin bana aldırdığı yoktu. Ben yokmuşum gibi, hepsi de gözlerini dikmiş, Atanasio'ya yaklaşıyorlardı. Onlar ellerinde uzun saplı bıçaklarla ilerlerken ve Atanasio yarı boğuk, yarı sakin bir sesle bana: Gel kardeşim, taşıdığının ne olduğunu anımsa! diye seslenirken ata nasıl atladığımı ve dörtnala uzaklaştığımı bilemiyorum. Çiftenin dipçiği dizlerime çarpıp duruyordu, ama geri dönemedim. Adamlar, önce Atanasio'nun bacaklarına savurdular bıçaklarını, kıpırdayamasın diye bacak sinirlerini kestiler, sonra suskun ayın altında Atanasio'yu paramparça ettiler. Buraya gelip yanıma birilerini alarak onun yardımına koşmanın ne yararı olabilirdi ki... Atanasio çoktan ölmüşken? Hem de buraların gerçek prensi olmak için onu öldürmek zorunda olan bir reis tarafından öldürülmüşken? Ben ne yapabilirdim? Ertesi gün, tarlalarımızı bizden koparan çiti çektiklerini bile görmek istemedim. Yenilmiştik. Irgatlarımız, Senyor Atanasio'nun karşı koymaya çalışmakla ne kadar yazık ettiğini düşünerek, yeni beyin yanına geçtiler. Federallerin müfrezesi, sanki beni susturmak istercesine

haftada bir yeni çit boyunca devriye geziyordu. Beni de öldürmediklerine şükrediyordum. Bir ay sonra, General Porfirio Diaz, yeni beyi yeni büyük evinde ziyarete gitti. Bizimle alay etmeyi de unutmadılar. Atanasio'nun paramparça cesedini gönderirlerken, çavuşun bize getirdiği kemikleri, yani bir torba inek kemiği ile koca boynuzlu bir kafatasını da birlikte gönderdiler. Bense, sadece dolu çifteyi sokak kapısının üzerine astım. Kim bilir niçin? Zavallı Atanasio'ya bir saygı gösterisi olarak mı? O gece eve gelinceye kadar bütün yol boyu, o uzun, upuzun yol boyu, dipçiği dizlerime çarpıp durduğu halde silahlı olduğum hiç aklıma gelmemişti, yemin ederim ki anne...

Lunero, "Hayır," diye ayağa kalktı. "Büyük eve kimseyi sokmazlar."

Toprağın üzerindeki acı ve dehşet dolu dansı, birlikte geçirdikleri son akşamüstünde çocukla sessiz vedalaşması bitmişti. Saat beş buçuğu bulmuş olmalıydı. Yazıcı neredeyse gelirdi.

Yazıcı dün, "İstersen bizden saklanmayı dene," demişti. "Hele bir dene! İzini bulmak için tazılardan daha güvenilir bir şey var elimizde. Ortadan kaybolanın yerine kendilerinin götürüleceğini bildikleri için, zavallı bir ırgatı seve seve ihbar edecek bir alay alçak var."

Lunero kumsalı düşündü. Kumsalda dururken, çocuğa olduğundan daha kocaman görünüyordu. Körfeze doğru hızla akan akıntıya baktı. Otuz üç yaşı, tarçın rengi teni ve pembe avuçlarıyla nasıl da kocaman görünüyordu! Kıyıya doğru baktı ve bir başka çağa, körfezin öte yanındaki, nehrin ağzını tutan ve deniz kıyısını bulandıran kum tepesinin ötesindeki çok eski bir çağa duyduğu özlemle gözleri doldu. Ötelerde, daha ötelerde adalar vardı; ve onların da ötesinde, çok daha uzaklarda, kendisi gibi birinin geri döndüğünü söyleyebileceği ve ömrü boyunca gizlenebileceği bir kıta uzanıyordu. Arkasında ise dağlar ve yerlilerin ülkesi yükseliyordu. O yana bakmak istemiyordu. Derin bir soluk aldı ve sanki özgürlüğü ve bolluğu görmek istercesine denize çevirdi bakışlarını.

Çocuk, Lunero'nun yanına koştu. Melezin ancak kaburgalarına ulaşan kollarıyla sarıldı ona.

"Gitme, Lunero."

"Hey Allahım, ben ne yapabilirim ki Cruz çocuk?"

Oğlanın başını okşadı. Acı duyacağından korktuğu bu anda, mutluluk ve şükran doluydu içi. Çocuk başını kaldırıp ona baktı.

"Senin gidemeyeceğini haber vermek için içeri gireceğim..."

"İçeri mi?"

"Evet, büyük evin içine."

"Bizi orada istemezler genç Cruz. Rahatsız etme onları. Hadi, işimize bakalım. Kim bilir, belki de gitmek zorunda kalmam."

Çocuğun kendisine bir şey söylemesini ve sarılmasını engellemek için suya dalan Lunero'nun çevresinde, çağıltılı nehrin suları bir açıldı bir kapandı. Çocuk, mum çemberinin başına çalışmaya gitti. Lunero, boğulma taklidi yaparak akıntıya karşı yüzerken, çocuk gülümsedi. Lunero suda perende attı ve ağzında bir sopayla çıktı. Kıyıya çıktığında köpek gibi silkelendi, gülünç sesler çıkardı ve oturup, çekiçle çivileri alarak çalışmaya koyuldu. Ama düşünmeden edemiyordu; siyah redingotlu adam neredeyse gelirdi. Güneş, çoktan ağaçların tepesinden inmişti. Lunero direnmek istedi, ama iş işten geçmiş, mutluluğunun ipi çok kısacık kesilmişti.

Çocuğa, "Bana kulübeden biraz zımpara getir," dedi. Bunların veda sözleri olduğundan kuşku yoktu.

Olduğu gibi, iş gömleği ve iş pantolonuyla gidecekti. Ne diye değişsindi? Artık güneş görünmüyordu. Redingotlu adam ta kulübeye kadar yürümek zorunda kalmasın diye, yolun sonuna bir nöbetçi dikilmiş olmalıydı şimdi.

Ludivinia, "Evet," dedi. "Baracoa bana her şeyi anlattı. Ekmek paramızı, melez ile çocuğun çalışmasından çıkardığımızı, onların sayesinde karnımızın doyduğunu anlattı. Ve sen ne yapacağını bilmiyorsun, değil mi?"

Yaşlı kadın tek başına mırıldanmaya öylesine alışmıştı ki, gerçek sesi zor duyuluyordu.

"Pöh, babanla ağabeyin ne yaparlardı ise, sen de onu yap! Çık dışarı, melezle o çocuğu koru ve burada kalmalarını sağla! Eğer beceremezsen, bunu sağlamak için dövüşerek öl! ...tir olup gidiyor musun, yoksa ben mi gideyim? O çocuğu bana getir, onunla konuşmak istiyorum..." Ludivinia, sabırsız bir el hareketiyle, Pedro'ya mumları yakmasını işaret etti.

Çocuk, dantel perdenin arasından ancak belli belirsiz siluetler görebiliyordu. Ne sesleri ayırt edebiliyordu ne de yüzleri. Pencereden çekildi, ayaklarının ucuna basarak evin önüne, isli sütunlara ve Senyor Pedro'nun tek başına kafayı çekerken uzandığı hamağın asılı olduğu unutulmuş terasa yaklaştı. Yaklaştığı bir şey daha vardı: Kapının üst eşiğinde, paslı iki çengelin arasında, Senyor Pedro'nun korkaklığa karşı son savunma olarak her zaman yağlayıp hazır tuttuğu çifte duruyordu. Çifte namlusu, alacakaranlıkta bembeyaz parlıyordu. Çocuk, çiftenin altından geçti. Bir zamanlar oturma odası olan yerin ne tavanı kalmıştı, ne döşemesi. Yukardan yeşil akşam ışığı geliyor ve otlarla külleri, bir de köşelere birikmiş durgun yağmur sularını aydınlatıyordu. Kurbağalar vıraklıyordu. Çocuğun önünde, her yanını ot bürümüş bir iç avlu uzanıyordu ve avlunun ötesinde, evin arka tarafında, yaşlı ninenin odasının kapısı altından ince bir ışık sızıyordu. Odadan gelen sesler yükseldi. Yerli hizmetçi Baracoa, öte yandan, eskiden mutfağın bulunduğu taraftan göründü ve inanamayan bakışlarla kapıya baktı. Çocuk gölgeye çekildi. Yeniden teresa çıktı ve kırılmış kerpiç tuğlalara basarak, çifteye erişebileceği yere kadar çıktı. Sesler şimdi iyice yükselmişti, boyuna aynı şeyi kekeleyen bir ses ve incecik tonlu bir öfke haykırışı geliyordu. Kuyrukları sallanan redingot giyinmiş uzun boylu bir gölge yatak odasından çıktı. Yerdeki karoların üzerinde çizmeler şakırdadı. Çocuk hiç duraksamadı; bu çizmelerin gideceği yolu biliyordu. Elinde çifteyle, kulübeye doğru koştu.

Lunero, ev ile kulübenin uzağında, kırmızı toprak yolların kesiştiği noktada beklemeye koyulmuştu bile. Saat yedi sularıydı. Yazıcı her an gelebilirdi. Yolun bir o yanına, bir bu

yanına baktı. At toz kaldırır, böylece yazıcının geldiğini önceden görebilir, boş bulunmazdı. Ama çiftenin üst üste iki kez patlayışında boş bulundu. Bir an ne kıpırdayabildi, ne düşünebildi.

Çocuk, kucağında çifteyle, eğreltiotlarının arasına çömelmişti. Adamın ayak sesleri yaklaşınca, korktu. Sonra sımsıkı çizmelerin, yel yepelek savrulan redingotun önünden geçtiğini gördü. Kuşkusu yoktu; bu dünkü redingotun ta kendisiydi. Yüzünü göremediği adam, kulübeye gidip de, sabırsız bir sesle: "Lunero!" diye seslenince, çocuğun hiç kuşkusu kalmadı; bu seste, dün adamın tavırlarında, davranışında gördüğü tehdidi seziyordu. Melezi zorla götürecek olmasalar, onu aramaya niye gelsindi? Ve çifte, çocuğun sessiz öfkesini yoğunlaştıran bir güçle ağırlaşmıştı. Öfkeliydi, çünkü yaşamda düşmanların bulunduğu ve yaşamın nehrin durgun akışından ve kendi işlerinden ibaret olmadığını biliyordu artık. Öfkeliydi, çünkü ayrılık başlamak üzereydi. Dar pantolonlu bacaklar kulübeden çıktı. Redingot. Çocuk çifteyi doğrultu, nişan aldı ve tetiği çekti.

Lunero, "Cruz, çocuğum!" diye haykırarak, Senyor Pedrito'nun darmadağın olmuş suratına bakakaldı. Plastronlu gömlek kan içindeydi ve Pedro'nun yüzünde beklenmedik ölümün sahte gülümseyişi vardı. "Cruz!"

Ve tir tir titreyerek eğreltiotlarının arasından çıkan çocuk, hep uzaktan gördüğü, kılsız göğsünü açıkta bırakan yamalı bir gömlekle yarı çıplak dolaşan ve elinden içki şişesi düşmeyen adamın, barut isine bulanmış suratını tanıyamadı. Bu, o adam değildi, Lunero'nun yıllar önce tanıdığı o şık ve zarif adam da değildi, Ludivia'nın çok kısa bir süre sevdiği şımarık çocuk da değildi. Bu, burnu, gözleri, ağzı olmayan bir surattan ve kanlı bir gömlekle budalaca bir sırıtıştan başka bir şey değildi. Lunero ve çocuk kıpırdamıyorlardı. Ağustosböcekleri cırlıyordu. Lunero olup biteni anladı.

Ve Ludivinia gözlerini açtı, işaret parmağını tükürükleyip başucundaki mumu söndürdü. Emeklercesine pencereye gitti. Dışarıda bir şeyler olmuştu. Avizeler şangırdamıştı. O çifte patlamayla, bir daha değiştirilemeyecek bir şeyler ol-

muş, bir şeyler koparılıp götürülmüştü. Ludivinia, uzaktan uzağa sesler duydu. Sonra sesler kesildi ve böceklerin vızıltısından başka bir şey kalmadı. Ağustosböcekleri cırlıyordu.

Mutfakta ise, Baracoa ateşi söndürdü, yanlış suyu yanlış tencereye boşalttı ve silahların patladığı o kötü günlerin yeniden geldiğini titreyerek mırıldandı.

Ludivinia birkaç dakika yerinden kıpırdamadı. Giderek, sessizlik dayanılmaz oldu ve Ludivinia, dört duvarın zaptedemeyeceği bir öfkeye kapıldı. Sendeleyerek dışarıya, karanlığa çıktı ve karanlık gökyüzünün altında ezildi. On üç yıldır az ötesindeki varlığını bildiği, ama ancak şimdi, sadece duygularıyla kucaklamak yerine kendisine sarılmak, adını söylemek istediği birine dokunabilmek umuduyla kollarını uzatan, ufacık, buruşuk, beyaz bir kurtçuktu Ludivinia. Cruz, adı konuşmamış, gerçek soyadını alamamış, melezler tarafından Isabel Cruz ya da Cruz Isabel diye vaftiz edilmiş, yani Atanasio'nun sopayla kovdurttuğu anasının: Atanasio'ya bir oğul veren ilk kadının adını almış olan Cruz. Yaşlı kadın, gecenin nasıl bir şey olduğunu çoktan unutmuştu. Bacakları titriyordu, ama o iki büklüm olarak, çömelerek, gevşemiş bacaklarını öne iterek yürüyor, görüp göreceği son kucaklaşmaya doğru uzatıyordu kollarını. Oysa karşısına çıka çıka, nal sesleri ile bir toz bulutu, bir de kendisi iki büklüm olup yolun bir yanından ötekine geçerken ürkerek şaha kalkan tere batmış bir at çıktı ve yazıcının bas bas bağıran sesi duyuldu:

"Zenci ile oğlan nereye gittiler, moruk kahpe? Peşlerine köpeklerle adamları salmadan önce, söyle nerede olduklarını."

Ludivinia, karanlıkta kaldırdığı titrek yumruğuyla ve her zamanki sövgüsüyle yanıtladı onu:

"Has...tir!" Adamın yüzünü görebilecek kadar kaldıramıyordu kafasını. "Has...tir!" At kişnedi.

Adamın kamçısı, Ludivinia'nın omzunda şakladı ve at hızla geri dönüp, önce yükselen, sonra usulca yere inen bir toz bulutu kaldırarak dörtnala uzaklaşırken Ludivinia toprağa düştü.

Kolumun derisine bir iğnenin battığını biliyorum... Acıyı duymadan çığlığı basıyorum; acının haberi, acının kendisinden önce varıyor beynime, beni acıya hazırlamak için... acıya daha duyarlı olayım diye beni uyarmak için... çünkü bilmek... gücümüzü kırar... bizi... kurban eder... farkımızda olmadığı için... hiç düşüncemizi sormayan... acının... farkında olmak... işte; artık acı olmaktan çıkan... iğnenin acısı... oysa öteki, duyduğum, bildiğim o acı... karnımı yokluyorlar... şiş karnımı usul usul yokluyorlar... yapış yapış ve mosmor... dokunuyorlar... dayanamıyorum, haykırıyorum, haykırmak zorundayım... beni tutuyorlar... kollarıma, omuzlarıma bastırıyorlar... beni rahat bıraksınlar diye bağırıyorum... rahat öleyim diye... dokunmayın bana... o iltihaplanmış mide... ağrıyan bir göz gibi duyarlı... dayanamıyorum... bilmiyorum... beni tutuyorlar... doğrultuyorlar... bağırsaklarım çalışmıyor... çalışmıyor... biliyorum... gazlar şişiriyor beni... bir türlü çıkmıyor gazlar... akması gereken sıvıları akıtmıyor... şişkin... biliyorum... ateşim yok... ayağa kalkabilmek... yürüyebilmek için... kimden yardım dileneceğimi... nereye gideceğimi bilmiyorum... kendimi zorluyorum, ıkınıyorum... kan... kan... gitmesi gereken yere gitmiyor biliyorum... akması gerek... ağzımdan, kıçımdan fışkırması gerek... akmıyor... onlar bilmiyorlar... sadece tahmin yürütüyorlar... çırpıntılı yüreğimi yokluyorlar... nabzı atmayan bileğime yapışıyorlar... beni öne eğiyorlar, iki büklüm ediyorlar... sırtüstü uzatıyorlar... uyuyacağım diyorum... kim olduklarını bilmiyorum... uykuya dalmadan önce... onlara anlatmam gerek... nehri geçtik... atlarımızı nehrin karşı yakasına sürdük... kendi soluğumun kokusunu duyuyorum... leş gibi kokuyor... sırtüstü uzatıyorlar beni... kapı açılıyor... pencereler açılıyor... tekerleklerin üzerinde gidiyorum, sedyeyi iterek bir yere götürüyorlar beni... Tavanı görüyorum... geçip giden bulanık ışıkları... dokunuyorum kokluyorum... tadını alıyorum... işitiyorum... götürüyorlar beni... süslü bir koridordan... geçiyoruz... götürüyorlar... yanından geçerken do-

kunuyorum, kokluyorum, tadını alıyorum, kokusunu duyuyorum tantanalı cüppelerin –zengin mobilyaların – yaldızlı çerçevelerin – kaplumbağa kabuğundan çekmecelerin – kilitlerin ve kenetlerin – demir köşebentli ve anahtar deliklerinin çevresi madeni kakmalı sandıkların – kokulu ayacahuite tahtasından yapılmış kerevetlerin – koro sıralarının – barok tören cüppeleriyle piskopos taçlarının – işlemeli sandalye arkalıklarının – polikrome maskların – bronz çivi başlarının – dövülmüş derinin – pençe ve küre biçiminde oyulmuş masa ayaklarının – damasko koltukların – simli kumaştan papaz cüppelerinin – kadife kanepelerin – yemekhane masalarının – ölü küllerinin konulduğu vazoların – yün halıların – büyük demir anahtarların – çerçeveli yağlıboya tabloların – ipeklilerin ve yünlülerin – kristallerin ve avizelerin – elle boyanmış yemek takımlarının – tavan kirişlerinin – kokusunu duyuyorum, tadını alıyorum, dokunuyorum – onlar bunlara dokunamayacaklar... onların olmayacak bu... göz kapaklarım... kalkmalıyım... pencereleri aç... tekerlekler... kocaman ellerim... koskoca ayaklarım... uyuyorum... açık gözlerimin... önünden geçen ışıklar... tavan lambaları... yıldızları açın... bilmiyorum...

Arkanda yüksele yüksele, giderek incelen bulutların arasında kaybolan dağın ilk tepesine çıkmış olacaksın. Ayaklarının dibine serilen ve tropikal bitkilerle, gece kuşlarının cıvıltılarıyla sarmalanan dağ etekleri, kızgın topraklardan yükselen ovayı mavi bir yorgan gibi örten buğunun içinde gözden kaybolacak. İlk kaya yükseltisinde duracak ve olup bitenleri, sonsuza dek süreceğine için için inandığın bir yaşam biçiminin son bulduğunu kavrayamadan düşüncelere dalacaksın; çan çiçeklerinin sardığı kulübedeki yaşamını, nehirde yüzüp balık tutarak, mum yaparak, Lunero'nun yanında yaşayarak sürdürdüğün yaşımmı düşüneceksin. Bir yandan anılar, öte yandan geleceğinle ilgili sezgilerin arasında gidip gelen içindeki çalkantıya karşın, dağın ve gecenin yepyeni dünyası önünde açılacak ve loş bir ışıkta gözlerinin

önüne yepyeni bir yol serecek – gözlerin de yeni; bundan böyle kendi gücünün ötesindeki bir şeyin, yılmak bilmez fütursuz bir şeyin, koskoca dünyanın malı olacak olan bir çocuğun, artık sona ermiş ve anı olmuş yaşantısı bulandırıyor gözlerini. Doğumunun ve doğduğun yerin yazgısından kurtulmuş ve yeni bir yazgıya, yıldızların aydınlattığı dağın arkasında bekleyen bilinmeyen bir yazgıya bağlanmış olarak oturduğun ve soluğunu tuttuğun sırada, o uçsuz bucaksız panorama çevreni saracak, yıldızlarla kaynaşan gökyüzü üzerine kapanacak. Dünya bir yandan kendini denetleyen güneşin çevresinde dönerken, bir yandan da ekseni üzerindeki düzenli dönüşünü sürdürecek; dünya ile ay bir yandan birbirlerinin, öte yandan da kitlelerinin ortak çekim merkezinin çevresinde dönecekler. Güneşin bütün uyduları, beyaz kuşaklarının üstünde hareket edecek ve akıcı zerreler, tropikal gecenin berrak gök kubbesinde dönüp duran öteki kümelerin önünden kayıp gidecekler; birbirine karışmış parmakların dansı, evrenin sınırsız ve yönsüz diyaloğu sürüp gidecek. Ve bir yıldızın hareketine ya da dünyanın, uydusunun, güneşin, Samanyolu'nun, bulutsuların dönüşüne hiç benzemeyen; dünyanın güçlerini, taşları, senin ellerini bir araya getirip birleştiren sürtüşmeler, bütünleşmeler ve esnek gidiş gelişlerle hiç ilgisi olmayan değişmez bir süreklilikle titreşen ışıklar seni ovada ve dağda aydınlatacaklar. Güneşin saçtığı ışığın rengi kadar görünmez olan yıldızların soğuk rengini algılamak için yalnızca bir tek yıldıza dikmek istemeyeceksin gözlerini. Gözlerini kırpıştıracaksın ve gündüz olduğu gibi, gece de dünyanın gerçek rengini algılayamayacaksın, çünkü insan gözünün o rengi görmesi yasaktır. Keskin ve aralıklı bir ritimle gözbebeklerine giren ince beyaz ışığa dalıp kendinden geçeceksin. Milyarlarca kaynaktan fışkıran evrenin ışığı, boşlukta yüzen uykudaki cisimlerin önünden geçerek eğimli yolunda hızla ilerleyecek; ışık yayları, hareketli zerreciklerin kümeleri üstünden geçerken kendilerini onlara uyduracaklar, sonra toparlanacaklar, onlardan kopacaklar ve hızlarının sürekliliği içinde bütünün çevresini oluşturacaklar. Işığın sana ulaştığını duyacaksın

ve aynı anda dağın ve ovanın kokularını da alacaksın; mersin ve papaya ağaçları, karanlığın ve tütünün kokuları, çam ve defne, vanilya ve *tecotehue,* kestane menekşesi, mimoza, pars zambağı kokuları. Işığın, donmuş adalardan ve başlangıç ile ilk patlamadan gitgide nasıl uzaklaştığını açık seçik göreceksin. Işık, senin gözlerine ulaşmak için yarış ederken, uzayın en uzak köşelerine de gidecek. Ellerini oturduğun taşa dayayacak, gözlerini yumacak ve ağustosböceklerinin cırlaması ile yolunu kaybetmiş keçilerin meleyişlerini yeniden duyacaksın. Gözkapaklarını indirdiğin anda, her şey ileriye, geriye ve sana destek olan yere doğru hareket ediyormuş gibi olacak. Veracruz ırmağının derin kavisi boyunca uçan ve sonra dik bir yarın tepesinde kıpırdamadan duran bir şahinin kara kanatları, yıldızların ısrarlı titreşimlerini kesecek. Ve sen hiçbir şey duymayacak, bir şeylerin hareket ettiğini bilmeyeceksin ve şahin bile sessizliğini bozamayacak; evrenin sonsuz koşusunu ve dönüşünü ne gözlerinle algılayabileceksin, ne ayaklarınla ne de boynunun derisiyle. Uyuyan dünyayı düşünmeye dalacaksın. Taşlardan ve maden damarlarından, inişli çıkışlı dağlardan, ekilmiş tarlaların ve nehir akıntılarının ağırlığından, insanlardan ve evlerden, hayvanlardan ve kuşlardan ve içlerindeki cehennemden habersiz yer kabuklarından oluşan dünyanın tümünü düşüneceksin. Ve her şey, tersine çevrilemeyen harekete karşı çıkacak – ama karşı koymayı beceremeyecek. Lunero'nun katırla gelmesini beklerken, ufak bir taşı eline alıp oynayacaksın. Bir an için hızlı ve enerji dolu bir yaşamı olsun diye, taşı yardan aşağı atacaksın; taş, hareket eden ufak bir güneş ya da yanıp sönen bir yıldızlar kaleydoskopu gibi, hemen hemen kendisini aydınlatan ışığın hızıyla aşağı doğru inecek ve dağın eteklerinde mini minnacık bir şey olarak gözden kaybolacak; oysa yıldızların ışığı, fark edilemeyen ve mutlak bir hızla akmaya devam edecek. Bakışlarını, taşın gözden kaybolduğu aşağıdaki yamaçlardan öteye çevireceksin. Çeneni yumruğuna dayayacaksın ve gece ufkunun önünde profilinin sert silueti belirecek. Dağın öte yanındaki belirsiz geleceğini aramak için yollara düşecek olan sen, çevrendeki gö-

rüntünün bir parçası oluvereceksin. İşte bu noktada, yaşamın içinde bulunduğun şu andan ibaret olacak ve geçmişteki yaşamın olmaktan çıkacak. Saflığın, işlediğin suç yüzünden değil, duyduğun büyük şaşkınlık yüzünden ölecek. Dünyanın ta tepesindesin, hiç bu kadar yükseğe çıkmamıştın ve bu genişlikte kesişen yolları hiç görmemiştin şimdiye kadar; nehrin kıyısındaki o bildik, daracık dünya, olsa olsa bu alışılmamış büyüklüğün minicik bir tutamı olabilir. Oysa şu anda dalgın bir dinginliğe gömülmüş olan sen, kendini hiç de ufacık hissetmeyeceksin. Bulutların uzaklarda kümelenişi. Dalgalanan dünyanın kayıp gidişi. Gökyüzünün derinlemesine sıçrayışı. Bütün bunların yanında kendini ufak hissetmeyecek; eskisinden daha iyi, yaşamını eskisinden daha çok kontrol edebilecek bir durumda ve daha serinkanlı olduğunu fark edeceksin. Üzerine bastığın toprağın, peş peşe dağlara çarpmak ve onları kâğıt gibi buruşturmak için, denizden daha birkaç saat önce yükselmiş yeni toprak olduğundan kuşkulanmayacaksın. Doruğun tepesinde, düzlüklere dikey, ufka paralel durduğunu hissedeceksin. Kendini güneşin yitik açısındaki karanlığın ve zamanın içinde bulacaksın. Uzaklardaki yıldız kümeleri, gözüne göründüğü gibi yan yana mı duruyorlar, yoksa aralarında hesaplanamaz çağ ayrılıkları mı var? Tepende bir başka gezegen dönecek ve bu gezegenin zamanı kendisiyle özdeş olacak; belki de o karanlık ve uzak eksen dönüşü, senin yıllarının günlerine çok aykırı bir değişken ölçü içinde, bir tek an sürecek ve gezegenin biricik yılının biricik günü o anda bitecek. Seyrettiğin yıldızların içinde bulundukları an, nasıl senin içinde bulunduğun an değilse; o gezegenin saati de senin saatine uymayacak. Yıldızların ışığı, çok uzaklardaki ve belki de ölmüş bir zamanın ışığı olacak. Gördüğün ışık, yıllarca ve hele senin ölçülerine göre yüzlerce yüzyıl önce yola çıkmış bir ışığın hayaleti olacak. O yıldız hâlâ yaşıyor mu acaba? Gözünle gördüğün sürece yaşayacak. Ve ancak gecenin birinde onu aradığın ve ışığı artık gözüne görünmediği zaman, onun öldüğünü bileceksin. Belki ışık da varlığını tüketmiş olacak. Her halükârda, gördüğün ışık çok eskiden kalma bir ışık; yıldızın zaman

ölçüsü içinde şu anda yansımakta olan bir ışık değil; sen yıldızı bakışınla vaftiz ediyorsun şimdi. Kökeninde ölü olan ışık, senin gözünde canlılığını sürdürecek. Yitmiş, yanıp toz olmuş, artık doğum yeri kalmamış olan ışık pınarı, bir başka zamanın, değişik bir zamanın gecesinde yaşayacak olan çocuğun gözlerine doğru yol almayı sürdürecek yine de. Kendini canlılıkla, devinimle, düşüncelerle dolduran, ama geçmişin ilk sınır taşıyla geleceğin son işaret direği arasındaki hep o amansız akış olarak kalacak olan zaman. Ancak, kopup giden isteğin kaçışında, kopuk anıların yeniden inşasında var olabilecek olan zaman. Bir kez yaşanma fırsatını yitirdikten sonra boşa harcanıp giden zaman. Şimdi bir çocuk, şimdi ölüm döşeğinde bir ihtiyar olan sen diye adlandırılan o eşsiz yaratıkta, gizemli bir törenle bu geceyi, karanlık uçurumda parıldayan minik böcekleri, uzayın sonsuz karanlığında sessizce dönen koca yıldızlarla birleştiren o eşsiz varlıkta vücut bulan zaman. Dünyaya, göklere ve sana ait olan bu sessiz anda hiçbir şey olmayacak. Şu anda her şey var olacak, hareket edecek ve harekete geçirecek, biçimlendirecek ve biçime uyacak; bir başka anda hiçbir panik çığlığına uğramaksızın her şeyi dağıtacak, yaşlandıracak ve yok edecek olan bir değişkenlik ırmağı bu. Güneş yaşam günlerini yakıp tüketiyor; demir, zerreler halinde yağarak her yana dağılıyor ve uzayda dönüyor; kütleler ağır ağır merkezden kopup ayrılıyor; dünya yok olma yolunda soğuyup gidiyor ve sen orada oturmuş, melezle katırın gelmesini bekliyorsun. O katırla dağı aşacak, yaşamaya, zamanı doldurmaya, ölüm dansını oynamaya başlayacaksın. Yaşamının, aynı anda hem önünde koşturacağı, hem arkanda düşüp öleceği ve zamanın kendi kendini yuttuğu bir ölüm dansı bu. Bu çılgın dansı yok etmeden, yokluğa uzanan geri döndürülemez gidişi kimse durduramaz. Oğlan çocuğu, dünya ve evren; günün birinde, çoktan unutulmuş adsız bir bütünleşmenin dışında, hiçbirinin yaşamı, hiçbirinin sıcaklığı kalmayacak... o zaman, olayları, nesneleri adlandırabilecek hiçbir canlı olmayacak; sadece eriyip dağılmış mekân ve zaman, madde ve enerji kalacak. Günün birinde her şey aynı adı taşıyacak: Hiçlik. Ama

daha henüz değil. Henüz insanlar doğuyor. Henüz, Lunero'nun "Heeey" diye seslenişini ve katır nallarının taşlar üzerindeki sesini duyuyorsun. Bugünden –bu geceden– itibaren bilinmeyen bir serüvenin başladığını, dünyanın senin önünde açıldığını ve sana zamanını sunduğunu kavradığın şu anda, yüreğinin atışı hızlanıyor. Varsın, yaşıyorsun. Dağın tepesinde duruyorsun. Lunero'nun seslenişine ıslıkla karşılık veriyorsun. Yaşayacaksın. Nesnelerin evrensel düzeninin nedeni ve karşılaşma noktası olacaksın. Bedeninin kendi nedenleri var. Yaşamının kendi nedenleri var. Evren sende vücut buluyor, vücut bulacak, vücut buldu. Senin uğruna samanyolları tutuşacak, güneşler yanacak. Sen var olabilesin, yaşayabilesin, sevebilesin diye. Doğanın gizini bulabilesin ve o gize katılmak için çaresizlik içinde ölüm döşeğine uzanabilesin diye olacak bütün bunlar; çünkü doğanın gizini keşfetmek gücüne, ancak gözlerini sonsuza dek kapadığın anda sahip olacaksın. Cruz, on üç yaşında, yaşamın eşiğinde dikilmiş duran sen. Yeşil gözlü, ince kollu, saçları güneşten bakırlaşmış olan sen. Unutulmuş bir melezin dostu olan sen. Sen dünyanın adı olacaksın. Lunero'nun seslenişini duyacaksın. Evrenin sınırsız ve sonsuz tazeliğini kendine çekiyorsun. Katır nallarının sesini duyacaksın. Dünya ile yıldızlar sende değiyorlar birbirlerine. Lunero'nun arkasından bir tüfek sesi duyacaksın. Zamanın içinde de yaptığın, başlangıcı ya da sonu olmayan bir gezintiden dönüyormuşun gibi olacak; sevgi vaadleri ve yalnızlık, nefret ve güç, sertlik ve sevecenlik, dostluk ve gözbağından kurtuluş, zaman ve unutkanlık, saflık ve şaşkınlık tependen aşağı yağacak. Lunero'nun seslenişinin ve katır nallarının sesinin kesildiği gecenin suskunluğunu ve boşluğunu duyacaksın. Bu gece yaşama açılan yüreğinde, açılan yüreğinde duyacaksın...

1889: 9 Nisan

Lunero, Isabel'in kollarını tuttuğu ve onun iki yana ayrılmış bacaklarının arasında olanları görmek istemediği için

gözlerini kapatıp başını öte yana çevirerek, gününü iyi hesapladın mı? diye sorduğu sırada, rahmin gittikçe sıklaşan sıkışmalarının ortasında bacaklarını karnına çekip iki büklüm olmuş bebeğin kafası, sonunda yaşama açılan incecik ipliklerden süzülen kapkara kana bulanmıştı. Isabel soruya karşılık veremedi, çünkü içine kıvrılmış dudaklarıyla haykırıyor, dişlerini sıkıyor ve kafanın çıktığını duyuyordu. Lunero onu omuzlarından bastırıyordu. Lunero'dan başka kimse yoktu başında, bir de ateşin üstünde kaynayan su kazanı ve çakı ve kundak bezleri ve çocuk Isabel'in bacaklarının arasından çıkıyordu çıkıyordu karnının sıkışmasıyla itilerek çıkıyordu, sancı her seferinde biraz daha zorlu, biraz daha keskin geliyordu ve Cruz Isabel, Isabel Cruz çömelsin diye Lunero onun omuzlarını bıraktı; Cruz Isabel, Isabel Cruz bacaklarını ayırıp çömeldi ve hâlâ kendisine bağlı duran o kapkara ıslak kafayı, o yapış yapış minicik gövdeyi avuçlarına aldı ve inlemeyi keserek derin derin içini çekti, beyaz avuçlarıyla yüzündeki teri silip oğlanı görmeye, ona uzanmaya çalıştı. Bu arada Lunero göbek bağını kesti, ucunu bağladı ve oğlanın kafasını, gövdesini yıkadı, onu okşadı, öptü ve kardeşi Isabel Cruz'un, Cruz Isabel'in kucağına vermek istedi; oysa kardeşi yeni bir sancıyla inliyordu ve Isabel'in saz damın altında, toprak döşemenin üstünde yattığı kulübeye doğru çizme sesleri geldi ve çizme sesleri yaklaşırken, Lunero oğlanı baş aşağı tuttu, ağlasın diye bir şaplak indirdi ve çizme sesleri yaklaşırken oğlan ağladı ve ağladı ve yaşamaya başladı.

Bilmiyorum... ben o muyum... yoksa sen misin o... yoksa üçümüz de ben miyim bilemiyorum... Sen... seni içimde taşıyorum ve benimle birlikte sen de öleceksin... Tanrı... O... onu içimde taşıyorum ve benimle birlikte o da ölecek... üçümüz de... kim konuştu... ben... onu içimde taşıyacağım ve benimle birlikte o da ölecek... tek başına...

Bilmeyeceksin: Açılan yüreğini, yaşama açılan yüreğini bu gece bilmeyeceksin. Neşter, diyorlar, neşter. Sen artık bilmeyi yitirdiğin ve bilmeye daha başlamadığın sırada da bilmeyi sürdüren ben, duyuyorum bunu. Bir zamanlar o olan ben, şimdi sen olacağım. Aynanın gerisinde, camın derinliğinde, ta dipte, senin ve onun altınızda ve üstünüzde durmuş dinliyorum. Neşter. Seni arıyorlar ve dağılıyorlar. Karnının cidarını açıyorlar. İnce, soğuk bıçak, dokuları ayırıyor. Ve karın boşluğundaki o sıvıyı, karın zarına bağlı olan o şişmiş, iltihaplanmış bağırsak düğümünü, kanla dolu, katılaşmış düğümü buluyorlar. Kokmuş sıvının içindeki kangrenleşmiş bölümü buluyorlar. Enfarktüs diyorlar ve yineliyorlar: Bağırsak enfarktı. Koyu kırmızı, neredeyse siyah renkteki, şişmiş bağırsağına bakıyorlar. Nabız, solunum, ateş, ince zarın delinmesi diyorlar. Yenmiş, aşınmış, çürümüş. Yarılmış karnından kanlı sıvı damlıyor. Umutsuz diyorlar, umutsuz diye yineliyorlar. Üçümüz. Pıhtı patlıyor. Kan dışarı boşalıyor. Kan akacak ve sonra duracak. Durdu. Suskunluğun ve açık gözlerin, görmeyen gözlerin. Duygusuz, buz gibi parmakların. Mor-siyah tırnakların. Titreyen çenen. Artemio Cruz... Adı... umutsuz... kalp masajı... umutsuz... Artık bilmeyeceksin. Seni içimde taşıyorum ve seninle birlikte ben de öleceğim. Biz üçümüz... öleceğiz... Sen... ölüyorsun, öldün... ben öleceğim.

Havana, Mayıs 1960
Mexico City, Aralık 1961

CARLOS FUENTES

ARTEMIO CRUZ'UN ÖLÜMÜ

ROMAN

Meksika Devrimi'ne, toprakların köylülere dağıtılması uğrunda savaşan, idealist bir genç asker olarak katılan Artemio Cruz, devrimin giderek yozlaşması sonucunda zengin bir toprak ağası olup çıkmıştır. Ailesine, sevgililerine ve eski yoldaşlarına ihanet etmiş, devrim sırasında devirmek için savaştığı kendini beğenmiş, ilke kural tanımaz zorbalardan biri olmuştur. Yıllar sonra, ölüm döşeğinde, tüm bir yaşamı gözünün önünden geçecektir...

Carlos Fuentes, başyapıtlarından biri sayılan ***Artemio Cruz'un Ölümü***'nde, tek bir kişinin yaşamından geçerek yalnızca Meksika Devrimi'nin değil, tüm bir 20. yüzyıl Meksika'sının yazgısını anlatır, modern Meksika'nın sarsıntılı ruhuna doğru derin bir yolculuğa çıkarır okurlarını. Kurgusu, örgüsü ve üslubuyla tam bir usta işi olan *Artemio Cruz'un Ölümü*'nü Seçkin Selvi'nin Türkçesiyle sunuyoruz.

KAPAK RESMİ: ESAT TEKAND

ISBN 978-975-07-0847-3

http://www.canyayinlari.com

KDV İÇİNDEDİR
20,00 YTL